

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Wpływ funduszy
współfinansowanych
ze środków UE
na rozwój regionów
wiejskich w Polsce
(Studia i Materiały)***

nr 156

Warszawa 2009

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

***Wpływ funduszy
współfinansowanych
ze środków UE
na rozwój regionów
wiejskich w Polsce
(Studia i Materiały)***

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Wpływ funduszy
współfinansowanych
ze środków UE
na rozwój regionów
wiejskich w Polsce
(Studia i Materiały)***

*Praca zbiorowa pod redakcją
dr. Janusza Rowińskiego*

*Autorzy:
mgr Małgorzata Bulkowska
mgr inż. Katarzyna Chmurzyńska
mgr Katarzyna Gradziuk
dr hab. Renata Grochowska
(Urząd Komitetu Integracji Europejskiej)
dr Łukasz Hardt
(Uniwersytet Warszawski)
dr Janusz Rowiński*

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Warszawa 2009

Pracę zrealizowano w ramach tematu

Wpływ funduszy strukturalnych Unii Europejskiej na rozwój regionów wiejskich w pierwszych latach członkostwa. Ogólna koncepcja wsparcia tego rozwoju w latach 2007-2013 środkami funduszy strukturalnych i funduszu kohezji
w zadaniu *Analiza przebiegu realizacji i skutków programów PROW i SOP*

Opracowanie komputerowe

Anna Staszczak

Korekta

Joanna Gozdera

Krzysztof Kossakowski

Redakcja techniczna

Leszek Ślipki

Projekt okładki

AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-7658-081-4

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

– Państwowy Instytut Badawczy

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

tel.: (0-22) 50 54 444

faks: (0 22) 50 54 636

e-mail: dw@ierigz.waw.pl

<http://www.ierigz.waw.pl>

Spis treści

Wstęp	9
<i>dr Janusz Rowiński</i>	
Część I. Efektywność wspierania środkami funduszy współfinansowanych przez Unię Europejską inwestycji gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej (Problemy metodyczne i wyniki)	13
1. Możliwości użycia bazy danych FADN do analizy efektywności wsparcia gospodarstw rolnych środkami publicznymi	15
<i>dr Janusz Rowiński</i>	
2. Ocena wpływu inwestycji realizowanych z udziałem środków unijnych na ekonomikę gospodarstw specjalizujących się w chowie bydła mlecznego	29
<i>mgr Małgorzata Bulkowska</i>	
Cel badania i metody analizy	29
Wybór próby badawczej.....	33
Wyniki badań	34
Rozkład regionalny gospodarstw korzystających ze wsparcia inwestycyjnego.....	34
Charakterystyka realizowanych inwestycji.....	36
Struktura użytkowników gospodarstw pod względem wieku i wykształcenia.....	42
Wybrane informacje o zasobach czynników produkcji	44
Analiza organizacji produkcji rolniczej	53
Wartość produkcji oraz produktywność czynników produkcji w analizowanych gospodarstwach	59
Wyniki finansowe	66
Wnioski.....	68
Aneks tabelaryczny.....	70
3. Ocena wpływu inwestycji realizowanych z udziałem środków unijnych na ekonomikę gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej	84
<i>mgr inż. Katarzyna Chmurzyńska</i>	
Wprowadzenie	84
Cel badania i metody analizy	86
Wyniki badań	89
Rozkład regionalny gospodarstw korzystających ze wsparcia inwestycyjnego.....	89
Charakterystyka realizowanych inwestycji.....	91
Struktura użytkowników gospodarstw pod względem wieku i wykształcenia.....	96
Wybrane informacje o zasobach czynników produkcji	97
Analiza organizacji produkcji rolniczej	106
Wartość produkcji oraz produktywność czynników produkcji.....	111
Wyniki finansowe	120
Wnioski.....	123
Aneks tabelaryczny.....	124
Literatura	141
Wykaz pojęć	143

Część II. Wsparcie rozwoju regionów wiejskich środkami Funduszu Spójności w latach 2007-2013	149
---	-----

**Możliwości oddziaływania środków finansowych Polityki Spójności
na rozwój obszarów wiejskich w Polsce w latach 2007-2013 .....** 151
dr Łukasz Hardt, dr hab. Renata Grochowska

1. Wprowadzenie	151
2. Ogólny zarys realizacji Polityki Spójności w Unii Europejskiej.....	152
3. Wspieranie obszarów wiejskich w latach 2004-2006 ze środków Polityki Spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej	156
4. Programy Operacyjne realizowane na poziomie centralnym w latach 2007-2013	161
4.1. Założenia metodologiczne ekspertyzy	161
4.2. Infrastruktura i Środowisko.....	162
4.2.1. Ogólna charakterystyka Programu	162
4.2.2. Działania i wielkość środków, które mogą wspierać rozwój obszarów wiejskich	164
4.2.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania działań Programu na rozwój obszarów wiejskich	181
4.3. Innowacyjna Gospodarka	187
4.3.1. Ogólna charakterystyka Programu	187
4.3.2. Działania i wielkość środków, które mogą wspierać rozwój obszarów wiejskich	189
4.3.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania działań Programu na rozwój obszarów wiejskich	198
4.4. Kapitał Ludzki	203
4.4.1. Ogólna charakterystyka Programu	203
4.4.2. Działania i wielkość środków możliwych do wykorzystania w ramach rozwoju obszarów wiejskich	205
4.4.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na rozwój obszarów wiejskich	223
4.5. Rozwój Polski Wschodniej	227
4.5.1. Ogólna charakterystyka Programu	227
4.5.2. Działania i wielkość środków możliwych do wykorzystania dla rozwoju obszarów wiejskich	229
4.5.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania PO RPW na rozwój obszarów wiejskich	234
5. Ocena potencjalnego wpływu analizowanych Programów Operacyjnych na obszary wiejskie	236
Literatura	245

Część III. Studia porównawcze.....	247
------------------------------------	-----

Wsparcie polskiej gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich z funduszy unijnych w latach 2000-2013..... 249
mgr Katarzyna Gradziuk

1. Wstęp.....	249
2. Założenia polityki strukturalnej Unii Europejskiej: lata 2000-2013	250
3. Możliwości finansowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich z funduszy Unii Europejskiej w latach 2000-2013	255
3.1. Wsparcie gospodarki żywnościowej i rozwoju obszarów wiejskich w okresie przedakcesyjnym	255
3.2. Finansowanie gospodarki żywnościowej i rozwoju obszarów wiejskich z funduszy unijnych w pierwszych latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej....	260
3.3. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013	264
4. Podsumowanie	268

Porównanie warunków dostępu do działań wdrażanych w programach PROW 2004-2006 oraz PROW 2007-2013..... 272
mgr Małgorzata Bułkowska

1. „Renty strukturalne”	272
1.1. Legislacja	272
1.2. Porównanie warunków do otrzymania renty strukturalnej	275
1.3. Uwagi końcowe.....	279
2. „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)”	279
2.1. Legislacja	280
2.2. Beneficjenci.....	281
2.3. Forma i wielkość płatności.....	282
2.4. Uwagi końcowe.....	283
3. „Program rolnośrodowiskowy”	283
3.1. Legislacja	284
3.2. Beneficjenci.....	285
3.3. Pakiety rolnośrodowiskowe	286
3.4. Forma i wysokość płatności	288
3.5. Uwagi końcowe.....	290
4. „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne”	291
4.1. Legislacja	291
4.2. Zakres i forma pomocy	292
4.3. Uwagi końcowe.....	295
5. „Grupy producentów rolnych”	296
5.1. Legislacja	296
5.2. Beneficjenci.....	297
5.3. Forma i wysokość wsparcia	299
5.4. Uwagi końcowe.....	299

Porównanie warunków dostępu do działań wdrażanych w programach SAPARD, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” oraz PROW 2007-2013 300

mgr inż. Katarzyna Chmurzyńska

1. Działania „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych” (SAPARD), „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” (PROW 2007-2013) 301
  - 1.1. Legislacja 301
  - 1.2. Beneficjenci oraz poziom wsparcia 302
  - 1.3. Kryteria dostępu 304
  - 1.4. Uwagi końcowe 310
2. Działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (SAPARD, SPO „Rolnictwo”) oraz „Modernizacja gospodarstw rolnych” (PROW 2007-2013) 310
  - 2.1. Legislacja 310
  - 2.2. Beneficjenci i wysokość pomocy 312
  - 2.3. Kryteria dostępu 314
  - 2.4. Uwagi końcowe 321
3. Działania „Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich” (SAPARD), „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem”, „Scalanie gruntów” i „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” (PROW 2007-2013) 321
  - 3.1. Legislacja 322
  - 3.2. Beneficjenci i wysokość wsparcia 323
  - 3.3. Kryteria wyboru projektów 324
  - 3.4. Uwagi końcowe 329
4. Działania „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” (SAPARD), „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” (PROW 2007-2013) 330
  - 4.1. Legislacja 330
  - 4.2. Beneficjenci 332
  - 4.3. Kryteria dostępu 332
  - 4.4. Uwagi końcowe 336
5. Działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” w SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013 336
  - 5.1. Legislacja 337
  - 5.2. Kryteria dostępu 338
  - 5.3. Biznesplan 341
  - 5.4. Uwagi końcowe 342
6. Działania „Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzenie instrumentów zapobiegawczych” (PROW 2007-2013) 343
  - 6.1. Legislacja 343
  - 6.2. Warunki dostępu 344
  - 6.3. Uwagi końcowe 345
7. Działania „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” (SPO „Rolnictwo”) i „Odnowa i rozwój wsi” (PROW 2007-2013) 345
  - 7.1. Legislacja 346
  - 7.2. Warunki uzyskania pomocy finansowej i wysokość pomocy 347
  - 7.3. Kryteria dostępu 347
  - 7.4. Uwagi końcowe 348

Wstęp

Na kolejny zeszyt, zawierający opracowania, wykonane ze środków tematu II Programu Wieloletniego „Wpływ funduszy strukturalnych Unii Europejskiej na rozwój regionów wiejskich w pierwszych latach członkostwa. Ogólna koncepcja wsparcia tego rozwoju w latach 2007-2013 środkami funduszy strukturalnych i funduszu kohezji” składa się siedem prac. Trzy, znajdujące się w części pierwszej, są opracowaniami, które miały odpowiedzieć na następujące pytanie badawcze: czy w analizach efektywności programów wspierających środkami publicznymi inwestycje w gospodarstwach rolnych powinno się wykorzystywać dane FADN? Odpowiedź polegała na wykonaniu szczegółowych analiz dwóch grup gospodarstw, których dane znajdują się w bazie danych FADN. Obie należą do gospodarstw wyspecjalizowanych, pierwsza specjalizuje się w chowie krów mlecznych, druga w chowie trzody chlewnej. Analizę przeprowadzono znaną i wielokrotnie stosowaną, również w badaniach ekonomiczno-rolniczych, metodą porównawczą. Polega ona na porównaniu dwóch, możliwie identycznych zbiorowości, różniących się istotnie między sobą jedną cechą (badanie typu *ceteris paribus*). W przeprowadzonym badaniu cechą wyróżniającą było wsparcie inwestycji środkami programów współfinansowanych z budżetu wieloletniego Unii Europejskiej. Gospodarstwa grupy badanej wsparcie otrzymały, natomiast kontrolnej nie korzystały ze wsparcia. Szczegółowy opis zastosowanej metody i sposobu doboru gospodarstw do grup badanej i kontrolnej, a także prezentacja uzyskanych wyników znajdują się w opracowaniach M. Bułkowskiej i K. Chmurzyńskiej. Tekst J. Rowińskiego zawiera natomiast ogólne podsumowanie badania. Omówiono w nim również kilka kwestii, wykraczających poza problematykę efektywności wsparcia.

Okazało się, że uzyskane wyniki nie pozwalają na sformułowanie dobrze udokumentowanej odpowiedzi na szczegółowe pytanie badawcze „jaka jest efektywność publicznych dotacji, wspierających inwestycje w dwóch grupach gospodarstw; specjalizujących się w mlecznym chowie bydła i w chowie trzody chlewnej?” Nie jest to jednak równoznaczne ze stwierdzeniem, że dane FADN są nieprzydatne do badania efektywności środków publicznych wspierających prywatne inwestycje gospodarstw rolnych. Wręcz przeciwnie uznano, że są wartościowymi materiałami, które należy wykorzystywać w badaniach efektywności środków publicznych, oraz że za pomocą przyjętej metody można uzyskać obiecujące wyniki. Równocześnie jednak badanie wykazało, że danych FADN nie można wykorzystać do analiz bieżących, gdyż są udostępniane dopiero osiemnaście miesięcy po zakończeniu roku obrachunkowego (przed udostępnie-

niem muszą być opracowane w ośrodku obliczeniowym). Natomiast mogą i powinny być wykorzystywane w analizach średnio- i długookresowych, w tym również jako ważny materiał pomocniczy, umożliwiający Autorom kolejnych programów wieloletnich podejmowanie prawidłowych decyzji. Stąd propozycja powtórzenia badania, gdy będą dostępne dane FADN za 2008 lub (lepiej) za 2009 rok. Należałoby je również rozszerzyć na inne grupy gospodarstw, a nie ograniczać się do gospodarstw mleczarskich i trzodowych.

W części drugiej zeszytu opublikowano obszerną pracę R. Grochowskiej i Ł. Hardta. Przeanalizowano w niej możliwości wspierania rozwoju obszarów wiejskich w latach 2007-2013 środkami, znajdującymi się w czterech centralnych programach strukturalnych („Infrastruktura i Środowisko”, „Kapitał ludzki”, „Innowacyjna Gospodarka” i „Rozwój Polski Wschodniej”), dysponujących kwotą około 60,7 mld euro środków publicznych. Część środków, znajdujących się w tych programach, jest przewidziana na współfinansowanie projektów realizowanych na obszarach miejskich, ale część jest zarezerwowana na wsparcie obszarów wiejskich. Są także działania, z których można finansować projekty zlokalizowane zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich.

R. Grochowska i Ł. Hardt zajęli się ważnym, lecz rzadko analizowanym problemem. Na ogół nie dostrzega się, że środki unijne, wspierające rozwój regionów wiejskich, znajdują się w latach 2007-2013 w różnych programach współfinansowanych z budżetu unijnego, a nie tylko w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013.

Autorzy podzielili wszystkie działania analizowanych programów na cztery grupy różniące się między sobą siłą oddziaływania na regiony wiejskie: (1) wpływające bezpośrednio, (2) wpływające silnie pośrednio, (3) wpływające słabo pośrednio, (4) wykazujące brak wpływu. Z wykonanych przez R. Grochowską i Ł. Hardta szacunków wynika, że projekty współfinansowane środkami publicznymi w wysokości około 41 mld euro (około 68% wartości wszystkich projektów) mogą wpływać korzystnie na obszary wiejskie. Przybliżony podział tej kwoty między poszczególne grupy jest następujący: wpływ bezpośredni – 14,4 mld euro (23% środków znajdujących się w czterech centralnych programach operacyjnych), silny pośredni – 14,5 mld euro (24%), słaby pośredni – 12,6 mld euro (19%). Z wykonanego przy przyjęciu tego podziału ostrożnego szacunku wynika, że około 21,6 mld euro środków publicznych, znajdujących się w tych programach wspierających rozwój regionów wiejskich (do środków wspierających całą kwotę środków wywierających wpływ bezpośredni i połowę wywierających silny pośredni). Jest to kwota większa niż ogólna kwota środków publicznych PROW 2007-2013. Nasuwa się jednak kwestia rzeczywistego jej podziału między regiony miejskie

i wiejskie. Obawiać się bowiem należy, że wielkie aglomeracje, a także miasta średniej wielkości oraz podmioty gospodarcze, zlokalizowane na obszarach miejskich będą znacznie skuteczniej zabiegały o środki unijne niż gminy wiejskie, zwłaszcza że mają wiele potrzeb, a równocześnie znacznie większe możliwości zmobilizowania środków własnych oraz opracowania dobrych projektów.

Opracowanie skłania również do poszukiwania odpowiedzi na coraz częściej formułowane pytanie: czy program rozwoju rolnictwa i regionów wiejskich na lata 2014-2020 powinno, tak jak obecnie, opracować, a następnie zarządzać jego realizacją Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, czy też należy funkcje te przekazać Ministerstwu Rozwoju Regionalnego i władzom wojewódzkim? Dotychczas nie ma udokumentowanej odpowiedzi na to pytanie. Jednakże należy obawiać się, że zmiana taka mogłaby niekorzystnie wpływać na rozwój rolnictwa i regionów wiejskich, choćby z tego powodu, że MRiRW dysponuje obecnie grupą dobrze przygotowanych programistów. Również zarządzanie tak dużym programem, różniącym się wyraźnie od pozostałych, byłoby dla MRR przynajmniej w pierwszych latach realizacji niełatwym zadaniem.

W części trzeciej zamieszczono materiały porównawcze, które zostaną wykorzystane w dalszych pracach, m.in. w raporcie kończącym temat. Lata, w których rozwój polskiego rolnictwa i regionów wiejskich współfinansowano z budżetów unijnych składają się z trzech okresów planistycznych, jednego bezpośrednio poprzedzającego członkostwo (SAPARD) oraz dwóch w okresie członkostwa. Z nich tylko obecny jest pełnym, wieloletnim okresem planistycznym, natomiast dwa poprzednie były niepełne. SAPARD był współfinansowany z budżetów unijnych 2000-2003, a zatem obejmował cztery lata, a Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 i Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” tylko trzy lata. Tymczasem dla „starych” państw członkowskich okres 2000-2006 był jednym okresem planistycznym.

Jednym z interesujących problemów badawczych, mających również znaczenie praktyczne, jest kwestia kontynuacji programowej. Rolnictwo jest bowiem dziedziną o długich cyklach produkcyjnych, a jego rozwój w polskich warunkach ze względu na wieloletnie opóźnienia wymaga długookresowych programów, znacznie dłuższych niż jeden, pełny, unijny okres planistyczny. Stąd też warto przeanalizować, czy i w jakim zakresie kolejne programy są kontynuacją poprzednich, przy czym interesująca jest nie tylko kontynuacja o charakterze ogólnym (kwestii tej poświęcona jest praca K. Gradziuk), ale również analizy szczegółowe, w tym także problem ewolucji kryteriów dostępu do poszczególnych działań (opracowania M. Bułkowskiej i K. Chmurzyńskiej).

Część I.
Efektywność wspierania
środkami funduszy współfinansowanych
przez Unię Europejską inwestycji gospodarstw
specjalizujących się w produkcji zwierzęcej
(Problemy metodyczne i wyniki)

1. Możliwości użycia bazy danych FADN do analizy efektywności wsparcia gospodarstw rolnych środkami publicznymi

I

Baza danych FADN¹ jest niezwykle atrakcyjna dla analizujących problemy ekonomiki gospodarstw rolnych. Znajdują się w niej szczegółowe dane o dochodach i działalności gospodarstw rolnych 27 państw członkowskich Unii Europejskiej, zebrane i opracowane według jednej metodyki. Baza zawiera informacje o gospodarstwach towarowych, wytwarzających w regionie FADN lub kraju członkowskim co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (ang. *Standard Gross Margin* – SGM). Stanowią one statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej, poszczególnych państw członkowskich i ich regionów. Do bazy FADN nie wchodzi najmniejsze gospodarstwa (miarą „wielkości” gospodarstwa jest europejska jednostka wielkości – ang. *European Size Unit* – ESU, która wynosi 1200 euro standardowej nadwyżki bezpośredniej) wytwarzające nie więcej niż 10% SGM w regionie FADN lub kraju członkowskim. Zgodnie z tą zasadą w bazie Polskiego FADN znajdują się gospodarstwa, które osiągnęły SGM w wysokości co najmniej 2 ESU, czyli 2400 euro².

Atrakcyjność bazy FADN skłoniła do wykonania w IERiGŻ-PIB prac pilotażowych, które miały odpowiedzieć na pytanie, czy jest możliwe, a jeśli tak, to w jakim zakresie, jej wykorzystanie w analizach, oceniających efektywność programów wspierających środkami publicznymi niektóre inwestycje gospodarstw rolnych. Do wykonania tych prac skłoniły między innymi doświadczenia

---

¹ FADN – skrót angielskiej nazwy *Farm Accountancy Data Network* (Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych). Ogólny opis bazy FADN i stosowanej metodologii znajduje się w publikacjach Polskiego FADN. Por. np. M. Bocian i B. Malanowska, *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa indywidualne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 roku. Część I. Wyniki standardowe*, Polski FADN. System zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, Warszawa 2009. Szczegóły na stronach internetowych Polskiego FADN: www.fadn.pl/ zakładki: o FADN, Metodologia i Publikacje.

² Wartość nadwyżki bezpośredniej w walutach narodowych (w państwach, które nie są członkami strefy euro) jest zmienna i zależy od kursu wymiennego waluta narodowa/euro.

pracowników IERiGŻ-PIB, uczestniczących w ocenach programów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej³. Podczas oceny okazywało się bowiem, że niektóre wymagania zlecającego ocenę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wynikające z obowiązujących wytycznych Komisji Europejskiej⁴, były ze względu na brak materiałów statystycznych bardzo trudne do spełnienia. Oceniający zmuszeni byli wówczas do przeprowadzania dodatkowych badań *ad hoc*, których wyniki nie zawsze były pewne. Efektem tego stanu był artykuł, w którym zostały sformułowane szczegółowe krytyczne uwagi o wymaganym zakresie oceny, kończące się następującym wnioskiem ogólnym: „Ustalając zakres ewaluacji władze Wspólnoty powinny znaleźć rozsądny kompromis między potrzebą uzyskania możliwie pełnej informacji o realizowanym lub zakończonym programie a trudnościami i kosztami ich uzyskania (...). Ponieważ jest oczywiste, że system statystyki masowej jest niewystarczający, jego uzupełnieniem powinien być dodatkowy system, prowadzony przez agencję obsługującą program, przy czym zbierane dane powinny być zgodne z wymaganiami wytycznych (ang. *Guidelines*)”. Natomiast nie można tego zadania pozostawiać wykonującym oceny *mid-term* i *ex post*⁵.

Artykuł, jak można się było spodziewać, został zignorowany nawet przez interesujących się zawodowo problematyką funduszy strukturalnych, a oceniający *ex post* „Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006” mieli w 2009 roku takie same trudności, jak ich poprzednicy, wykonujący w 2003 roku średniookresową

---

³ Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej brał udział jako członek konsorcjum we wszystkich ocenach *ex post* (po zakończeniu programu). Dotychczas wykonano dwie takie oceny: 1. *Ocena ex-post realizacji Programu SAPARD w Polsce w latach 2000-2006. Raport końcowy*, Konsorcjum projektowe: Agrotec Polska Sp z o.o., Agrotec spa, IERiGŻ-PIB, Warszawa 22 listopada 2007; 2. *Ewaluacja ex post Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006*, autorzy: J. Binienda, M. Bułkowska, M. Drygas, I. Duer, J. Fałkowski, I. Frenkel, M. Głowacki, A. Habrzyk, M. Hamulczuk, A. Kowalski, A. Rosner, J. Rowiński, T. Stuczynski, B. Wieliczko, M. Wigier, J. Wilkin, K. Zawalińska, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy, BSM Głowacki, Skopiński, Starzyński, Załuski Sp.J., Warszawa 28 maja 2009, maszynopis, s. 335 i załączniki. Ponadto pracownicy IERiGŻ-PIB uczestniczyli w ocenach *ex ante* i *mid-term* SAPARD-u oraz ocenie *ex ante* PROW 2004-2006.

⁴ *Guidelines for the Evaluation of Rural Development Programmes supported by SAPARD*, European Commission, Directorate General for Agriculture, April 2001; *Guidelines for the mid-term Evaluation of Rural Development Programmes funded by SAPARD*, European Commission, Directorate General for Agriculture, 2002.

⁵ J. Rowiński, *Oceny ex ante i mid-term programu SAPARD w Polsce*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2007, nr 4; J. Rowiński, *Uwagi o ocenach ex ante i mid-term programu SAPARD w Polsce*, [w:] J. Rowiński (red.), *SAPARD – wyniki badań regionalnych*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 49, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s. 106-123.

ocenę programu SAPARD⁶. Jest to zaskakujące, gdyż Komisja Europejska zdaje sobie sprawę z niedoskonałości procesu oceny wspieranych ze środków unijnych programów, realizowanych przez państwa członkowskie. Efektem są kolejne wersje wytycznych. Najnowsze, które obowiązują przy ocenie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, zostały opublikowane w 2006 roku⁷. Ten niezwykle obszerny dokument, liczący z wieloma załącznikami, kilkaset stron, zawiera szczegółowe wskazówki, jak należy wykonać ocenę *ex ante* PROW 2007-2013. Również ta wersja, będąca przede wszystkim rozszerzeniem poprzednich, skłania do wielu uwag krytycznych, przekraczających objętość krótkiego artykułu.

Równocześnie Komisja poszukuje nowych rozwiązań metodologicznych. W 2009 roku zostało zakończone badanie, finansowane ze środków unijnych, którego celem było m.in. opracowanie nowych metod oceny⁸. Trudno jednak, nie znając szczegółów, ocenić, czy proponowana metoda może być dobrym narzędziem oceny, czy też jest zbyt skomplikowana, by można ją było stosować w ocenach programów. Po pobieżnym zapoznaniu się z jej założeniami nie sądzę, aby Komisja włączyła ją do przyszłych wytycznych jako obowiązującą metodę oceny.

Obecna sytuacja skłania zatem do pesymizmu, gdyż wymagania stawiane oceniającym wzrastają, natomiast materiały statystyczne, którymi będą dysponować, nadal nie będą pozwalały na wyczerpującą analizę wszystkich problemów, sformułowanych w wytycznych.

Niezależnie od prac, wykonywanych z inicjatywy Komisji, zajmujący się problematyką funduszy strukturalnych, w tym zwłaszcza uczestniczący w ocenach programów, powinni prowadzić własne badania, których celem byłoby poszukiwanie nowych metod oceny i nowych źródeł statystycznych oraz spraw-

---

⁶ Polska. Średniookresowa ocena programu SAPARD w Polsce za okres realizacji obejmujący lata 2000-2003 (PL-7-05/00), Ref:EUROPEAID/114803/D/SV/PL, Raport końcowy, Grudzień 2003, Agrotec SpA we współpracy z Instytutem Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz ASA.

⁷ *Rural Development 2007-2013*, Handbook on Common Monitoring and Evaluation Framework, Guidance document Directorate General for Agriculture and Rural Development, September 2006. Dokument dostępny w internecie na stronach portalu Unii Europejskiej. Dokument częściowo dostępny również w języku polskim (Rozwój Obszarów Wiejskich (2007-2013), Podręcznik Wspólnych Ram Monitorowania i Oceny. Wytyczne, Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, Wrzesień 2006. Przestrzegam przed korzystaniem z polskiego tłumaczenia, które zostało wykonane przez tłumacza nie znającego terminologii statystycznej i ekonomicznej.

⁸ Ze środków Szóstego Programu Ramowego Unii Europejskiej sfinansowano program „Development and Application of Advanced Quantitative Methods to ex-ante and ex-post Evaluations of Rural Development Programmes in the EU”. Program był wykonywany przez międzynarodowe konsorcjum ośmiu uczelni i instytutów badawczych, a koordynatorem projektu był Uniwersytet w Kilonii (Republika Federalna Niemiec).

dzanie ich przydatności. Badania, związane z oceną, mogą mieć charakter wycinkowy i ograniczać się do poszukiwania i sprawdzania metod analizy określonej grupy projektów. Projekty „wiejskie”, współfinansowane z budżetów unijnych, są bowiem tak różnorodne, że niezbędne jest stosowanie różnych metod. Wyniki omawianych badań nie muszą być zresztą odpowiedziami na pytania zawarte w wytycznych. Przeprowadzana dla decydentów krajowych analiza programów, współfinansowanych ze środków unijnych, musi niekiedy obejmować problemy, których oceny nie wymaga Komisja.

Zamieszczone w niniejszym zeszycie prace M. Bułkowskiej i K. Chmurzyńskiej znajdują się właśnie w nurcie szczegółowych badań wycinkowych, sprawdzających przydatność przyjętej metody do badania konkretnego problemu, i odpowiadających na pytanie, czy istniejące materiały statystyczne umożliwiają uzyskanie prawidłowych wyników. Podstawowym problemem badawczym było przeanalizowanie efektywności wspierania niektórych inwestycji gospodarstw rolnych środkami programów, uruchomionych po wejściu Polski do Unii Europejskiej i współfinansowanych z poprzedniego budżetu wieloletniego (w dalszym ciągu używa się nazwy programy unijne⁹). W badaniu zastosowano znaną metodę, polegającą na porównaniu dwóch zbiorowości – badanej i kontrolnej – różniących się na pewno jedną cechą, przy przyjęciu, że jest to jedyna różniąca je cecha (jest to zatem typowe badanie przy założeniu *ceteris paribus*). Zbiorowości te zostały wybrane spośród gospodarstw prowadzących rachunkowość FADN. W prowadzonych przez M. Bułkowską i K. Chmurzyńską analizach w skład grup badanych wchodziły gospodarstwa, które otrzymały wsparcie, a grup kontrolnych podobne do nich gospodarstwa, które pomocy nie otrzymały. Sposób wyłonienia obu grup został szczegółowo opisany w częściach wstępnych obu prac.

Badaniem objęto dwie grupy gospodarstw. Pierwszą są gospodarstwa zaliczane w typologii FADN do typu podstawowego 41 „bydło mleczne” będące częścią typu ogólnego 4. „Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie opasowym”. Do drugiej należą gospodarstwa zaliczane do typu szczegółowego 501 „trzoda chlewna”, wchodzące w skład typu podstawowego 50 „zwierzęta żywione paszami treściwymi” i typu ogólnego 5 „Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi”. Oba typy gospodarstw należą do gospodarstw specjalistycznych, gdyż ponad 2/3

---

⁹ Są to: Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich 2004-2006” (w tekście stosuje się skrót SPO „Rolnictwo”) oraz „Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006”(w tekście stosuje się skrót PROW 2004-2006).

standardowej nadwyżki bezpośredniej jest wynikiem chowu krów mlecznych albo chowu trzody chlewnej.

Kiedy rozpoczynano badanie, wiadomo było, że uzyskane wyniki mogą mieć jedynie charakter wstępny, gdyż pełne efekty inwestycji często ujawniają się dopiero w kilka lat po jej zakończeniu.

Wykonanie badania wymagało rozwiązania kilku problemów metodycznych. Pierwszym był wybór miernika efektywności wsparcia inwestycyjnego. Ponieważ wsparcie miało charakter finansowy uznano, że również jego efektywność powinna być wyrażona w jednostkach pieniężnych¹⁰. Przy takim założeniu wybór był praktycznie ograniczony do dwóch kategorii ekonomicznych – wartości produkcji gospodarstwa i wysokości dochodu z gospodarstwa. Z nich wybrano dochód, przyjmując, że celem wsparcia jest wzrost dochodu z gospodarstwa. Przy tym założeniu bezwzględny efekt pomocy równa się różnicy wzrostu wysokości dochodu w grupie badanej i kontrolnej, a względny – różnicy tempa wzrostu dochodu w tych dwóch grupach.

Drugim problemem było przyjęcie okresu badanego. Są nim lata 2004-2007. Nie jest to dobry okres, ponieważ badane gospodarstwa otrzymały wsparcie dopiero w 2006 roku i ten właśnie rok powinien być uznany za bazowy (trudno przyjąć, że wsparcie „działało wstecz”). Jednakże jest oczywiste, że mierzenie efektywności wsparcia inwestycyjnego na podstawie danych za dwa lata (w tym jeden rok był rokiem, w którym rozpoczęto inwestycję) byłoby niecelowe. Wobec wstępnego charakteru badania uznano, że za okres badany można przyjąć lata 2004-2006, ponieważ wówczas będzie można sprawdzić pewne kwestie metodyczne.

Jednakże równocześnie przy precyzowaniu założeń metodycznych nasuwały się wątpliwości, czy dochód z gospodarstwa może być uznany za podstawę mierników efektywności wsparcia inwestycyjnego, otrzymanego z programów SPO „Rolnictwo” i PROW 2004-2006. Projekty inwestycyjne gospodarstw rolnych wspierano w latach 2004-2006 z trzech działań: „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (SPO „Rolnictwo”), „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (PROW 2004-2006) i „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” (PROW 2004-2006). Otóż większość projektów finansowanych z działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” miała przede wszystkim chronić środowisko naturalne (urządzenia do przechowywania nawozów

---

¹⁰ Efektywność wsparcia inwestycji w gospodarstwach rolnych środkami publicznymi można mierzyć również innymi miernikami, nie tylko finansowymi (np. za podstawę rachunku efektywności można przyjąć wielkość ekonomiczną gospodarstwa). Wówczas jednak występują dodatkowe problemy metodyczne.

naturalnych) i nie miała wpływu na dochód z gospodarstwa. Z kolei działanie „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” zostało uznane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi za tak nieefektywne, że wprowadzono je do ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich¹¹, dopiero podczas prac parlamentarnych¹². Zresztą również większość inwestycji, wspieranych z działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” polegała na zakupie maszyn i narzędzi rolniczych, co niewątpliwie ułatwiało pracę, ale na ogół miało niewielki wpływ na wzrost dochodu. Nie udało się jednak znaleźć innego, lepszego, uniwersalnego miernika.

Wprawdzie księgowość FADN pozwala na ustalenie, z jakiego działania gospodarstwo otrzymało wsparcie, gdyż w bazie danych wyodrębniono pozycje „Wspieranie dostosowania gospodarstw rolnych do standardów UE”, „Dotacje do budowy środków trwałych” (w ramach programów UE), „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” i „Dotacje do zakupu lub remontu kapitalnego pojazdów, maszyn lub urządzeń”. Prawdopodobnie po opracowaniu materiałów za 2008 rok możliwe będzie rozdzielenie dopłat inwestycyjnych na wpływające i nie wpływające na wzrost dochodów. Wówczas będzie możliwe orientacyjne ustalenie efektywności wsparcia dopłatami inwestycyjnymi wpływającymi na wzrost dochodów (wskaźnikiem efektywności będzie wzrost dochodu spowodowany wsparciem inwestycji środkami publicznymi w wysokości 1 złotego).

Z powyższych uwag wynika, że nie jest możliwe bezpośrednie i proste wykorzystanie danych FADN do oceny *ex post* efektywności wsparcia inwestujących gospodarstw rolnych. Równocześnie jednak dane te pod pewnymi warunkami mogłyby być doskonałym materiałem wyjściowym do innych analiz. Podstawowym mankamentem jest termin, w którym można opracować oparte na nich analizy efektywności wsparcia. Jeśli przyjmie się, że dane o dochodach powinny obejmować co najmniej okres dwóch lat po rozliczeniu programu, to okazuje się, że pełny materiał do analiz programów realizowanych w latach 2004-2006 będzie dostępny dopiero w połowie 2011 roku. Dane te będą miały wówczas „historyczny” charakter, ale mimo to będą mogły mieć istotny wpływ

---

¹¹ Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Dz. U. 2007, Nr 64, poz. 427.

¹² Przedstawiciele MRiRW na posiedzeniach Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi niezwykle ostro sprzeciwiali się uzupełnieniu ustawy o działanie „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” (szczegóły: druki 1362 i 1380 z posiedzeń Sejmu V kadencji).

na strukturę programu rozwoju obszarów wiejskich w następnym okresie wieloletnim (lata 2014-2020).

Jeśli się uzna, że baza danych FADN powinna stanowić materiał wyjściowy do analiz efektywności wsparcia gospodarstw rolnych, należy uzupełnić ją danymi, umożliwiającymi dokładną klasyfikację inwestycji wspieranych ze środków publicznych oraz uściślającymi źródła ich finansowania. Niezbędne byłoby zatem wprowadzenie zmian przez Komisję Europejską. Wprawdzie możliwe są bezpośrednie wywiady uzupełniające w badanych gospodarstwach, ale jest to droga uciążliwa i bardzo kosztowna, a przede wszystkim uzyskane w ten sposób informacje mogą być wątpliwej jakości.

II

Autorki opracowań nie ograniczyły się do przedstawienia wstępnych wyników analizy efektywności, lecz „przy okazji” zebrały i opracowały informacje, umożliwiające przeanalizowanie co najmniej trzech innych, ważnych problemów. Jednym z nich jest wiek i wykształcenie rolników otrzymujących wsparcie. Średnia wieku otrzymujących wsparcie użytkowników gospodarstw mleczarskich wynosiła 42 lata i była o 9 lat niższa niż przeciętny wiek użytkowników gospodarstw rolnych w Polsce. Przy tym rolnicy w grupach wiekowych do 50 lat stanowili aż 83% otrzymujących wsparcie (52% w grupie wiekowej 40-50 lat, a 31% poniżej 40 lat). Szczególnie niska była średnia wieku w największych badanych gospodarstwach (16-40 ESU), w których aż około 20% użytkowników miało poniżej 30 lat. Średnia wieku użytkowników badanych gospodarstw trzodowych była podobna. We wszystkich trzech badanych grupach gospodarstw otrzymujących wsparcie dominowały dwie grupy wiekowe – poniżej 40 lat i 40-50 lat. Na tej postawie uzasadnione jest stwierdzenie, że wsparcie otrzymywali rolnicy młodzi lub – najczęściej – w sile wieku, prowadzący gospodarstwa co najmniej od kilku lat. Są to te grupy, którym najbardziej zależy na rozwoju prowadzonych gospodarstw.

Mniej pomyślna jest sytuacja w dziedzinie wykształcenia. Około 50% użytkowników badanych gospodarstw miało wykształcenie podstawowe, zasadnicze rolnicze lub zasadnicze nierolnicze, co trudno uznać za wysokie kwalifikacje formalne. Równocześnie blisko 50% użytkowników legitymowało się dość wysokimi lub wysokimi kwalifikacjami – rolniczym wykształceniem średnim lub wyższym albo też (niewielu) średnim nierolniczym. Ogólnie wykształcenie użytkowników badanych gospodarstw jest znacznie lepsze niż użytkowników gospodarstw rolnych w Polsce; około 40% z nich ma wykształcenie średnie lub

wyższe. Wśród badanych gospodarstw wyróżnia się grupa średnio-dużych gospodarstw mleczarskich; aż około 60% użytkowników ma wykształcenie średnie lub wyższe. Ponadto jest to grupa o najniższym przeciętnym wieku użytkowników.

Okazuje się więc, że wspierano przede wszystkim rolników stosunkowo młodych i bardzo dobrze lub co najmniej dobrze przygotowanych ze względu na wykształcenie rolnicze do prowadzenia gospodarstwa (trzecią grupą o niższym formalnym wykształceniu, które jednak może być łatwo uzupełnione praktyką są użytkownicy, którzy ukończyli zasadnicze szkoły rolnicze). Wydaje się, że ludzie z wszystkich tych trzech grup są silniej związani z rolnictwem niż mający wykształcenie nierolnicze i zapewne nie planują zmiany zawodu (formalnie odejście od rolnictwa utrudnia zobowiązanie do prowadzenia gospodarstwa co najmniej przez 5 lat od otrzymania pomocy). Wsparcie więc otrzymują w większości ci, którzy ze względu na wykształcenie i wiek powinni je otrzymywać. Wprawdzie ani wykształcenie, ani wiek nie zapewniają sukcesu, ale niewątpliwie prawdopodobieństwo, że realizacja projektu zakończy się pomyślnie, jest znacznie większe.

Drugim problemem, który można było przeanalizować na podstawie zebranych przez Autorki informacji jest odpowiedź na pytanie, czy wspierano właściwe gospodarstwa. Ocena czy dobór jest prawidłowy, czy też nie, zależy od odpowiedzi na pytanie: czy powinno się wspierać gospodarstwa, które również po zrealizowaniu wspieranego projektu pozostaną jednostkami nie zapewniającymi użytkownikom i ich rodzinom dochodów na odpowiednim poziomie (w dalszym ciągu nazywanych gospodarstwami żywotnymi)? Wiąże się z tym kolejne pytanie, jaki poziom dochodu należy uznać za odpowiedni? W dalszym tekście znajdują się pewne sugestie, które jednak nie są jednoznacznymi odpowiedziami na te pytania. Mimo to opierając się na nich, dokonano na podstawie danych rachunkowości FADN za rok 2007 próby wyznaczenia dwóch odrębnych dolnych progów żywotności – jednego dla gospodarstw specjalizujących się w mlecznym chowie krów i drugiego dla specjalizujących się w chowie trzody chlewnej.

Najmniejszą pod względem wielkości ekonomicznej grupą badanych gospodarstw mleczarskich jest licząca 23 gospodarstwa grupa określana w typologii FADN jako gospodarstwa małe (do gospodarstw małych zalicza się gospodarstwa wielkości ekonomicznej co najmniej 4 ESU, lecz niższej niż 8 ESU; przeciętna wielkość ekonomiczna grupy badanej wynosiła w 2007 roku 7,9 ESU, a zatem była bliska górnej granicy). Gospodarstwa te miały w 2007 roku przeciętnie 11 krów mlecznych i gospodarowały na użytkach rolnych o powierzchni 14,9 ha. Obsada pogłówna ogółem wynosiła 1,7 sztuk dużych/ha, co świadczy, że zwierzęta żywiono przeważnie paszami własnymi. Wpływy ze sprzedaży

wyniosły w 2007 roku około 58 tys. zł, a zasoby pracy ogółem w przeliczeniu na pełnozatrudnionych wynosiły 1,8 AWU¹³, w tym 1,7 AWU pracy rodziny. Z liczb tych wynika, że nie są to, jak na warunki polskie, gospodarstwa małe, gdyż dysponują znacznie większymi zasobami czynników produkcji niż przeciętne gospodarstwo polskie. Dochody z tych gospodarstw wyniosły w 2007 roku przeciętnie blisko 36 tys. zł, czyli około 3 tys. zł na rodzinę miesięcznie, a w przeliczeniu na 1 osobę pełnozatrudnioną własną nieco ponad 20 tys. zł (nieco poniżej 1,7 tys. zł miesięcznie). Dochody w tej wysokości upoważniają do uznania gospodarstw specjalizujących się w chowie krów mlecznych o wielkości ekonomicznej bliskiej 8 ESU za osiągające dolny próg żywotności oraz do uznania, że gospodarstwa typu krowy mleczne wielkości co najmniej 4 ESU mogą po otrzymaniu pomocy stać się gospodarstwami żywotnymi.

Z kolei najmniejszą pod względem wielkości ekonomicznej grupą badanych gospodarstw typu trzoda chlewna jest licząca 22 gospodarstwa grupa gospodarstw średnio-małych (są to gospodarstwa wielkości ekonomicznej co najmniej 8 ESU, lecz mniejszej niż 16 ESU; przeciętna wielkość ekonomiczna badanej grupy wynosiła w 2007 roku 13,4 ESU. Gospodarstwa badane znajdowały się więc w górnej połowie przedziału wielkości ekonomicznej gospodarstw średnio-małych). Gospodarstwa te dysponowały w 2007 roku użytkami rolnymi o przeciętnej powierzchni 13,6 ha i prowadziły chów średnio w roku około 70 sztuk trzody chlewnej. Obsada pogłówna ogółem wynosiła 1,7 sztuk dużych/ha, w tym 1,6 sztuk trzody chlewnej, co świadczy, że pasze własne nie wystarczały do wyżywienia inwentarza i uzupełniano je zakupami mieszanek przemysłowych. W 2007 roku sprzedano produkty wartości około 71 tys. zł, a zasoby pracy ogółem w przeliczeniu na pełnozatrudnionych wynosiły 1,7 AWU, i była to niemal wyłącznie praca rodziny. Dochody z tych gospodarstw wyniosły w tymże roku przeciętnie blisko 25 tys. zł, czyli nieco ponad 2 tys. zł na rodzinę miesięcznie, a w przeliczeniu na 1 osobę pełnozatrudnioną własną nieco poniżej 15,4 tys. zł (miesięcznie nieco poniżej 1,3 tys. zł). Takie dochody nie upoważniają do uznania gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej o wielkości ekonomicznej 8-16 ESU za żywotne. Są to gospodarstwa, które dopiero po otrzymaniu pomocy ze środków publicznych lub też zainwestowaniu w gospodarstwo środków własnych, lub też uzyskanych z innych źródeł mogą stać się gospodarstwami żywotnymi.

Sytuacji nie zmienia przyjęcie jako podstawy do ustalenia dolnej granicy żywotności roku 2006, w którym przeciętne dochody tej grupy gospodarstw były

---

¹³ AWU (ang. *Annual Work Unit*).

najwyższe w okresie 2004-2007. Wówczas bowiem roczny dochód z gospodarstwa zwiększa się do około 29 tys. zł, czyli do około 2,4 tys. zł na rodzinę miesięcznie, a do blisko 17,3 tys. zł rocznie na 1 osobę w pełni zatrudnioną własną, czyli do około 1,4 tys. zł miesięcznie. Dochody w tej wysokości również nie świadczą o żywotności gospodarstwa.

Z uwag powyższych wynika, że dolna granica żywotności gospodarstw typu krowy mleczne i trzoda chlewna nie powinna wynosić 4 ESU, lecz więcej. Próg żywotności gospodarstw typu krowy mleczne powinien być ustalony w wysokości 8 ESU. Natomiast poziom 4 ESU powinien być progiem dostępu do funduszy strukturalnych, od którego możliwe byłyby odstępstwa, jeśliby użytkownik gospodarstwa o mniejszej wielkości ekonomicznej przedstawił program modernizacji zawierający wiarygodną ścieżkę osiągnięcia poziomu 8 ESU.

Z kolei dolna granica żywotności gospodarstw typu trzoda chlewna powinna znajdować się w okolicy 16 ESU, a próg dostępu do funduszy strukturalnych na poziomie 8 ESU. Właściciele gospodarstw trzodowych, starający się o wsparcie ze środków publicznych, powinni dysponować wiarygodnym planem rozwoju gospodarstwa do poziomu 16 ESU.

Przeprowadzona analiza upoważnia do sformułowania hipotezy, (która powinna być sprawdzona na większej zbiorowości, obejmującej również inne typy gospodarstw), że dolna granica żywotności, mierzona wielkością ekonomiczną, jest zmienna i zależy od typu gospodarstwa. Wynika stąd, że wprowadzie ESU jest lepszą miarą „wielkości” gospodarstwa niż jego powierzchnia, ale należy jej używać ostrożnie, zawsze poprzedzając wnikliwą analizą.

Trzecim problemem, który warto przeanalizować na podstawie zebranych przez Autorki informacji, jest efektywność ekonomiczna i w konsekwencji konkurencyjność grup gospodarstw różnej wielkości ekonomicznej. Zawarty w aneksach materiał, który w skrótovej postaci znajduje się w tabelach 1.1 i 1.2, umożliwia porównanie podstawowych wskaźników ekonomicznych gospodarstw, znajdujących się w kolejnych grupach wielkości ekonomicznej. W przypadku chowu krów mlecznych są to gospodarstwa wielkości ekonomicznej od 4 do 40 ESU, a chowu trzody chlewnej od 8 do 100 ESU.

Z danych zawartych w obu tabelach wynika, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa poprawiają się wskaźniki produktywności wszystkich czynników produkcji. Zwiększa się bowiem dochód w przeliczeniu na jednostkę kapitału (zarówno na jednostkę aktywów ogółem, jak i środków trwałych łącznie z ziemią), ziemi (na ha użytków rolnych), jak i pracy (na 1 osobę w pełni zatrudnioną – AWU). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej poprawia się efektywność wykorzystania zasobów i zwiększa siła konkurencyjna gospodarstwa.

Tabela 1.1. Niektóre informacje i wskaźniki, charakteryzujące sytuację ekonomiczną badanych gospodarstw specjalizujących się w chowie krów mlecznych (dane za rok 2007)

Informacja lub wskaźnik	Grupa gospodarstw			Wskaźniki (grupa 4-8 ESU = 1,00)	
	4-8 ESU	8-16 ESU	16-40 ESU	[3]/[2]	[4]/[2]
[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]
Wielkość ekonomiczna (ESU)	7,9	12,0	25,3	1,52	3,21
Użytki rolne (ha)	14,9	23,1	40,8	1,55	2,74
Pogłowie ogółem (sztuki duże/gospodarstwo)	14,2	21,6	41,1	1,52	2,89
Obsada ogółem (sztuki duże/ha użytków rolnych)	1,0	0,9	1,0	0,90	1,00
Krowy mleczne (sztuki duże/gospodarstwo)	10,8	16,0	28,9	1,48	2,68
Obsada krów mlecznych (sztuki duże/ha użytków rolnych)	0,8	0,7	0,7	0,88	0,88
Obsada przeźuwaczy (sztuki duże/ha powierzchni paszowej)	1,7	1,8	2,0	1,04	1,18
Mleczność krów (kg/rocznie)	4 348	4 987	5 503	1,15	1,27
Wartość produkcji globalnej (zł)	73 577	127 524	265 323	1,73	3,61
Wartość zużycia wewnętrznego (zł)	10 504	16 091	27 507	1,53	2,62
Wartość produkcji końcowej (zł)	63 074	111 434	237 816	1,77	3,77
Wartość produkcji mleka (zł)	48 255	83 794	177 370	1,74	3,68
Wartość produkcji globalnej na 1 osobę w pełni zatrudnioną (zł)	41 569	62 512	120 601	1,50	2,90
Wartość produkcji końcowej na 1 osobę w pełni zatrudnioną (zł)	35 635	54 625	108 098	1,53	3,03
Wartość sprzedaży ogółem (zł)	58 050	99 062	216 029	1,71	3,72
Dochód z gospodarstwa (zł)	35 778	69 026	135 302	1,93	3,78
Wartość aktywów ogółem (zł)	296 606	456 414	827 594	1,54	2,79
Wartość środków trwałych (zł)	258 456	393 090	713 044	1,52	2,76
Zasoby pracy ogółem (AWU)	1,77	2,04	2,20	1,15	1,24
Dochód na 1 osobę w pełni zatrudnioną (zł)	20 214	33 836	61 501	1,67	3,04
Dochód w przeliczeniu na 1 zł środków trwałych (zł)	0,14	0,18	0,19	1,29	1,36
Dochód w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (zł)	2 401	2 988	3 316	1,24	1,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w aneksie do opracowania M. Bułkowskiej.

Szczególnie ważne są różnice wartości produkcji i przede wszystkim dochodu z gospodarstwa w przeliczeniu na 1 osobę w pełni zatrudnioną. Dane te świadczą o bezrobociu ukrytym, istniejącym nie tylko w gospodarstwach małych, ale również w gospodarstwach znajdujących się w wyższych klasach wielkości ekonomicznej. Bezrobocie ukryte występuje nawet w części średnio-dużych (16-40 ESU) gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej oraz w niektórych średnio-małych (8-16 ESU) gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych. Z danych tych wynika również, że dopiero w badanych grupach o największej wielkości ekonomicznej następuje pełne wykorzystanie rodzinnej siły roboczej, dochód rolnika i jego rodziny kształtuje się na właściwym poziomie, a w przeliczeniu na jednego zatrudnionego znacznie przekracza średnią krajową. Są to zatem gospodarstwa o trwałych podstawach ekonomicznych, stosunkowo dużej skali produkcji, niskich kosztach i w konse-

kwencji silnej pozycji konkurencyjnej na rynku krajowym. Równocześnie należą do gospodarstw rodzinnych, gdyż korzystają niemal wyłącznie z rodzinnej siły roboczej. Dlatego też właśnie te gospodarstwa, choć mają kilkakrotnie większą wielkość ekonomiczną niż dolna granica żywotności, powinny być objęte szczególnym wsparciem. W odległej przyszłości będą one podstawą rolnictwa polskiego.

Tabela 1.2. Niektóre informacje i wskaźniki, charakteryzujące sytuację ekonomiczną badanych gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej (dane za rok 2007)

Informacja lub wskaźnik	Grupa gospodarstw			Wskaźniki (grupa 8-16 ESU = 1,00)	
	8-16 ESU	16-40 ESU	40-100 ESU	[3]/[2]	[4]/[2]
[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]
Wielkość ekonomiczna (ESU)	13,4	29,6	62,3	2,21	4,65
Użytki rolne (ha)	13,6	26,4	50,6	1,94	3,72
Pogłowie ogółem (sztuki duże/gospodarstwo)	22,6	49,3	105,9	2,18	4,69
Obsada ogółem (sztuki duże/ha użytków rolnych)	1,7	1,9	2,1	1,12	1,24
Trzoda chlewna (sztuki duże/gospodarstwo)	21,5	47,5	102,7	2,21	4,78
Obsada trzody chlewnej (sztuki duże/ha użytków rolnych)	1,6	1,8	2,0	1,13	1,25
Wartość produkcji globalnej (zł)	93 150	194 250	432 930	2,09	4,65
Wartość zużycia wewnętrznego (zł)	24 348	48 430	95 371	1,99	3,92
Wartość produkcji końcowej (zł)	68 802	145 820	337 559	2,12	4,91
Wartość produkcji trzody chlewnej (zł)	55 129	113 946	268 964	2,07	4,88
Wartość produkcji globalnej na 1 osobę w pełni zatrudnioną (zł)	57 420	102 927	194 248	1,79	3,38
Wartość produkcji końcowej na 1 osobę w pełni zatrudnioną (zł)	42 470	77 153	151 372	1,82	3,56
Wartość sprzedaży ogółem (zł)	71 089	144 784	342 264	2,04	4,81
Dochód z gospodarstwa (zł)	24 744	57 755	126 180	2,33	5,10
Wartość aktywów ogółem (zł)	284 672	514 494	1 141 278	1,81	3,27
Wartość środków trwałych (zł)	238 531	425 189	931 426	1,78	3,90
Zasoby pracy ogółem (AWU)	1,62	1,89	2,23	1,38	1,38
Dochód z gospodarstwa na 1 osobę w pełni zatrudnioną (zł)	15 274	30 558	56 583	2,00	3,70
Dochód z gospodarstwa na 1 zł środków trwałych (zł)	0,104	0,136	0,135	1,31	1,31
Dochód z gospodarstwa na 1 ha użytków rolnych (zł)	1 819	2 188	2 494	1,20	1,37

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w aneksie do opracowania K. Chmurzyńskiej.

Oczywiście również gospodarstwa nie zapewniające właściwych dochodów mają w trwale miejsce w polskim rolnictwie. Wielu użytkowników gospodarstw stanowiących uboczne lub dodatkowe źródła utrzymania nie ma zamiaru rezygnować z pracy w rolnictwie, choć prowadzone gospodarstwa nie spełniają kryterium żywotności i nie mają możliwości przekształcenia się w gospodarstwa żywotne. Będą one przede wszystkim źródłem żywności, spożywanej przez rodzinę rolnika, a także miejscem zamieszkania. Natomiast już obecnie udział

tych gospodarstw w produkcji sprzedanej rolnictwa jest niewielki, a w przyszłości będzie nadal malał. Nasuwa się więc wobec tego pytanie, czy ich wspieranie środkami publicznymi jest celowe, jeśli pomoc nie prowadzi do zdecydowanego powiększenia wielkości ekonomicznej. Pomoc udzielana tym gospodarstwom przynosi doraźne efekty, ale nie służy rozwojowi rolnictwa w długim okresie. Wspieranie gospodarstw, które zostaną zlikwidowane w ciągu kilku lub kilkunastu lat (a niewątpliwie część gospodarstw nie zapewniających właściwych dochodów ulegnie likwidacji, choćby dlatego, że następcy nie będą chcieli ich przejąć) jest w istocie marnotrawieniem środków publicznych. Natomiast gospodarstwa te nadal, tak samo jak obecnie, powinny być objęte ogólnymi programami wsparcia (płatności bezpośrednie i płatności dla rolników gospodarujących w niekorzystnych warunkach) oraz przynajmniej niektórymi programami rolnośrodowiskowymi. Ich użytkownicy powinni mieć także dostęp do środków, umożliwiających rozwijanie działalności nierolniczej.

Kolejnym, ostatnim już problemem, jest ogólna ocena efektów pomocy. Ich wyrazem są m.in. inwestycje netto i brutto w badanych gospodarstwach. W roku 2006, w którym nastąpiła kulminacja pomocy, wystąpiło ożywienie inwestycyjne we wszystkich grupach gospodarstw badanych, wyraźnie wygasające w 2007 roku. W 2006 roku wzrosły zresztą inwestycje również we wszystkich grupach kontrolnych, ale ich wartość była znacznie mniejsza niż w grupach badanych. Stąd wniosek, że poprawa sytuacji dochodowej rolnictwa po akcesji Polski, skłoniła do inwestowania także rolników, nie otrzymujących wsparcia. Jednakże gospodarstwa badane, dysponujące środkami z programów unijnych, miały większe możliwości inwestycyjne, a pomoc zewnętrzna niewątpliwie przyczyniła się do przyspieszenia wzrostu ich potencjału produkcyjnego.

Równocześnie analiza inwestycji netto i brutto ujawnia pewne niepokojące tendencje, zwłaszcza w najmniejszych grupach badanych. Okazuje się bowiem, że w trzodowych gospodarstwach średnio-małych w latach 2004-2005 inwestycje netto miały wartość ujemną, co świadczy o deprecjacji majątku produkcyjnego. Z kolei w grupie małych gospodarstwach mleczarskich wartość inwestycji netto była w 2004 roku znikoma. Ponieważ w roku 2007 inwestycje brutto i netto w tych dwóch grupach gospodarstw były znacznie mniejsze niż w roku 2006 można się obawiać, że badane i kontrolne średnio-małe gospodarstwa trzodowe (wielkości 8-16 ESU) są zbyt słabe ekonomicznie, aby zapewnić stały rozwój bez pomocy z zewnątrz. Budzi to po raz kolejny wątpliwość, czy jest celowe podtrzymywanie środkami publicznymi gospodarstw o niewielkiej wielkości ekonomicznej, które również po otrzymaniu wsparcia nie będą generowały środków własnych zapewniających trwały rozwój i którym wobec tego grozi trwała deprecjacja posiadanego majątku.

Jest zresztą prawdopodobne, że pomoc udzielana tym grupom gospodarstw jest zbyt niska, by zapewnić osiągnięcie trwałej żywotności. Wprawdzie, ze względu na brak danych, jeszcze nie wiadomo, jaka była wysokość pomocy otrzymywanej przez poszczególne grupy gospodarstw. Należy jednak przypuszczać, że wysokość pomocy zależała również od wielkości ekonomicznej gospodarstwa; im większe gospodarstwo, tym przeciętnie pomoc była wyższa. Natomiast gospodarstwa najmniejszych badanych grup otrzymywały przeważnie niewielkie środki z działania wspierającego gospodarstwa niskotowarowe (około 25 tys. zł w ciągu pięciu lat) lub zryczałtowany, kilkunastotysięczny zwrot kosztów budowy urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych. Pomoc w tej wysokości nie mogła doprowadzić do takiego powiększenia wielkości ekonomicznej gospodarstwa, aby uznać je za trwale żywotne. Urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych nie zwiększają wielkości ekonomicznej gospodarstwa, natomiast ich brak już wkrótce spowoduje, że gospodarstwo będzie częściowo lub całkowicie pomijane przy wypłatach płatności bezpośrednich i płatności za gospodarowanie w niekorzystnych warunkach (płatności ONW) oraz uniemożliwi staranie o środki pomocowe. Zasada *cross-compliance*, która będzie obowiązywać polskie rolnictwo od 1 stycznia 2011 roku, uzależnia wsparcie unijne od spełnienia przez gospodarstwo wymagań, sformułowanych w wielu rozporządzeniach i dyrektywach unijnych, w tym także przepisów o ochronie środowiska.

III

Większość uwag, znajdujących się w części II ma charakter wstępny i powinna być zweryfikowana na znacznie większej zbiorowości gospodarstw rodzinnych. W badaniu tym należy wykorzystać nie tylko bazę FADN, ale także inne materiały statystyczne, w tym dane statystyki masowej. Niewątpliwie wiele informacji może dostarczyć najbliższy powszechny spis rolny, który zostanie przeprowadzony w 2010 roku.

Problemem wymagającym szczególnej uwagi i odrębnej analizy jest kwestia, czy wielkość ekonomiczna powinna być jednym z mierników współdecydujących o dostępie do środków wsparcia, a jeśli tak, to czy przyjęte w Polsce rozwiązania są prawidłowe. W części II udowodniono, na podstawie danych cząstkowych, że gospodarstwa mleczarskie i trzodowe, zaliczone do tej samej grupy wielkości, znajdują się w odmiennej sytuacji ekonomicznej. Należy zatem sprawdzić, czy rzeczywiście dolne progi żywotności gospodarstw różnych typów mierzone dochodem z gospodarstwa i dochodem w przeliczeniu na jednego pracującego znajdują się na różnym poziomie wielkości ekonomicznej, czy też przypadek specjalistycznych gospodarstw mleczarskich i prowadzących chów trzody chlewnej jest przypadkiem szczególnym. Jeśli nie jest to sytuacja szczególna, to wielkość ekonomiczna może być jedynie miernikiem uzupełniającym.

2. Ocena wpływu inwestycji realizowanych z udziałem środków unijnych na ekonomikę gospodarstw specjalizujących się w chowie bydła mlecznego

Cel badania i metody analizy

Celem badania jest ocena efektów wsparcia środkami Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 (w dalszym tekście stosuje się skrót PROW 2004-2006) i Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (w dalszym tekście stosuje się skrót SPO „Rolnictwo”) inwestycji gospodarstw specjalistycznych, prowadzących mleczny chów bydła poprzez porównanie wyników ekonomicznych gospodarstw, które skorzystały ze wsparcia (grupa badana) z gospodarstwami podobnymi do nich, które nie korzystały z takiej pomocy (grupa kontrolna). Podstawą badania są dane rachunkowe indywidualnych gospodarstw rolnych, uczestniczących w Polskim FADN (ang. *Farm Accountancy Data Network*). Analizą objęto lata 2004-2007.

Dla potrzeb badania z bazy Polskiego FADN wybrano wszystkie gospodarstwa, które prowadziły rachunkowość rolną nieprzerwanie w latach 2004-2007, zakwalifikowane zgodnie z klasyfikacją obowiązującą w krajach Unii Europejskiej do typu¹ „Krowy mleczne” (kod 41). Następnie z tej grupy wybrano gospodarstwa, które otrzymały wsparcie inwestycyjne w 2006 roku² ze środków SPO „Rolnictwo” oraz PROW 2004-2006.

---

¹ Typ rolniczy jest określany na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w gospodarstwie. Gospodarstwa, w których żadna z działalności nie przekracza 1/3 SGM, są określone jako „mieszane”, natomiast te, w których udział jednej działalności przekracza 2/3 SGM, nazywane są specjalistycznymi. Standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM – *Standard Gross Margin*) jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji. W celu wyeliminowania wpływu zmian w produkcji (np. wywołanych złą pogodą) lub cen produktów i środków produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z trzech lat, na podstawie uśrednionych danych rocznych z regionu. Z tego właśnie powodu, pojęcie nadwyżki bezpośredniej zostało uzupełnione terminem „standardowa”.

² Rok 2006 został wybrany jako rok bazowy, ponieważ w tym roku najwięcej gospodarstw otrzymało wsparcie o charakterze inwestycyjnym.

Do działań inwestycyjnych, wspieranych w latach 2004-2006 zaliczono:

1. „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (SPO „Rolnictwo”),
2. „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (PROW 2004-2006),
3. „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” (PROW 2004-2006).

Ze środków działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (program SPO „Rolnictwo”), wspierano następujące projekty modernizujące gospodarstwa prowadzące chów krów mlecznych:

1. zakup, budowa lub remont połączony z modernizacją budynków lub budowli służących produkcji rolnej,
2. zakup lub instalacja maszyn i urządzeń lub narzędzi do produkcji rolnej,
3. zakup stada podstawowego zwierząt hodowlanych,
4. zakładanie sadów lub plantacji wieloletnich,
5. wyposażenie pastwisk,
6. zakup, instalacja i budowa urządzeń do nawadniania upraw,
7. zakup, instalacja lub budowa urządzeń służących ochronie środowiska.

Pomoc finansowa polegała na zwrocie od 50% do 65% kosztów kwalifikowanych projektu³, lecz nie mogła przekroczyć 300 tys. zł na gospodarstwo⁴.

Ze środków działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (PROW 2004-2006) rolnicy mogli uzyskać pomoc na inwestycje polegające na:

1. wyposażeniu gospodarstwa w urządzenia do zgodnego ze standardami UE przechowywania nawozów naturalnych. Pomoc polegała na zwrocie kosztów budowy, przebudowy lub modernizacji urządzeń do przechowywania nawozów naturalnych (płyty obornikowe, zbiorniki na gnojówkę i gnojowicę),
2. dostosowaniu gospodarstw produkujących mleko⁵ do standardów sanitarnych Unii Europejskiej.

---

³ (1) 50% kosztów kwalifikowanych projektu lub (2) 55% kosztów kwalifikowanych projektu, jeżeli beneficjent jest młodym rolnikiem, lub (3) 60% kosztów kwalifikowanych projektu, jeżeli modernizowane gospodarstwo położone jest na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, lub (4) 65% kosztów kwalifikowanych projektu, jeżeli modernizowane gospodarstwo rolne położone jest na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania i jeżeli beneficjent jest młodym rolnikiem.

⁴ Uzupełnienie Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”, s. 24.

⁵ Wsparcie dla dostosowania do tego standardu mogły otrzymać gospodarstwa rolne utrzymujące do 30 sztuk krów produkujących mleko surowe przeznaczone do spożycia przez ludzi oraz do produkcji przetworów mlecznych.

Wsparcie polegało na zwrocie kosztów:

1. doprowadzenia do stanu zgodnego ze standardami ścian i podłóg w pomieszczeniach, w których przeprowadzano udój oraz przechowywano mleko (renowacja miała umożliwić czystość) i (lub)
2. wyposażenia gospodarstwa w dojarkę, schładzalnik mleka o pojemności nie większej niż 800 litrów lub w ujęcie wody.

Rolnik mógł uzyskać pełne pokrycie kosztów jednego lub kilku projektów, ale łączna kwota pomocy nie mogła przekroczyć 25 000 euro na gospodarstwo⁶.

Ze środków działania „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” (PROW 2004-2006), mogli korzystać właściciele niewielkich gospodarstw, wielkości ekonomicznej 2-4 ESU⁷. Wsparcie polegało na subwencji w wysokości 1250 euro rocznie wypłacanej przez 5 lat. W okresie pierwszych 3 lat pobierania premii, rolnik zobowiązany był do osiągnięcia zadeklarowanych w programie rozwoju gospodarstwa celów pośrednich, takich jak np.:

- zakup zwierząt gospodarskich,
- zakup maszyn rolniczych,
- zakup lub dzierżawa gruntu rolnego,
- realizacja projektu współfinansowanego z środków SPO „Rolnictwo”,
- przestawienie lub przestawianie gospodarstwa niskotowarowego na produkcję metodami ekologicznymi.

Osiągnięcie podanych w planie rozwoju gospodarstwa celów pośrednich było warunkiem wypłaty pomocy w czwartym i piątym roku⁸.

Informacje o wsparciu otrzymywanym przez gospodarstwa rolne pochodzą z „Instrukcji Kodowania oraz Wykazu Kodów”⁹ FADN. Ponieważ nie ma w niej dokładnego podziału na programy i działania, na podstawie dodatkowego kryte-

---

⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz. U. Nr 17, poz. 142.

⁷ ESU (ang. *European Size Unit*) jest parametrem służącym do określania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego ustalonej na podstawie standardowych nadwyżek bezpośrednich gospodarstwa. Jedno ESU odpowiada równowartości 1200 euro.

⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie gospodarstw niskotowarowych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz. U. Nr 286, poz. 2870.

⁹ Jest to dokument FADN, wyjaśniający oznaczenie zapisów w ksiązkach rachunkowości w celu uzyskania możliwości zastosowania techniki informatycznej przy obsłudze rachunkowości.

rium pochodzącego z „Książki Obrotów i Zaszłości”¹⁰ ustalono, czy gospodarstwo było objęte wsparciem ze środków SPO „Rolnictwo” lub PROW 2004-2006.

W ten sposób otrzymano listę gospodarstw, które korzystały z dotacji inwestycyjnych ze środków współfinansowanych z budżetu UE w poszczególnych latach okresu 2004-2007. Zdecydowana większość gospodarstw otrzymała tego rodzaju wsparcie w roku 2006, dlatego też rok ten uznano za rok stanowiący podstawę wyboru badanej grupy. Do analizy zakwalifikowano wyłącznie gospodarstwa istniejące w bazie FADN od 2004 roku.

Gospodarstwa zakwalifikowane do badania pogrupowano ze względu na wielkość ekonomiczną. Następnie, do każdego gospodarstwa korzystającego ze wsparcia inwestycyjnego (badanego) dobrano gospodarstwo podobne (kontrolne) spośród gospodarstw, prowadzących rachunkowość FADN, nie korzystających ze wsparcia i należących o tego samego typu produkcyjnego. Gospodarstwa kontrolne dobierano w taki sposób, by były w 2004 roku podobne do badanych, pod względem następujących cech:

1. typ rolniczy,
2. region FADN,
3. wielkość ekonomiczna,
4. zasoby czynników produkcji (pracy, ziemi i kapitału).

Gospodarstwa podobne dobierano wyłącznie do grup spełniających zasadę minimalnej liczebności próby branej do analizy w FADN (15 gospodarstw). Gospodarstwa, do których nie udało się dobrać gospodarstw kontrolnych, przy łącznym zastosowaniu czterech podanych kryteriów, pominięto w analizie. W ten sposób otrzymano dwie grupy (badaną i kontrolną) o tej samej liczebności.

Zbiór gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość FADN jest statystycznie reprezentatywną próbą gospodarstw o wielkości ekonomicznej większej bądź równej 2 ESU pod względem typu rolniczego, wielkości ekonomicznej oraz regionu FADN. W 2006 roku w FADN było 876 gospodarstw typu krowy mleczne reprezentujących 40 445 gospodarstw. Uzyskane wyniki można zatem, z pewnymi zastrzeżeniami, przenieść na całą grupę polskich gospodarstw, wielkości ekonomicznej co najmniej 2 ESU, specjalizujących się w mlecznym chowie bydła (tabela 2.1).

---

¹⁰ Dokument ten służy do ewidencji zdarzeń gospodarczych zachodzących w gospodarstwie rolnym nie mających charakteru transakcji rynkowych.

Tabela 2.1. Gospodarstwa rolne FADN według typu rolniczego w 2006 roku

Wyszczególnienie	Gospodarstwa rolne	
	w Polsce	FADN
Uprawy polowe	156 074	2 556
Uprawy ogrodnicze	26 476	424
Winnice	1	-
Uprawy trwałe	24 977	439
Krowy mleczne	40 445	876
Zwierzęta żywione w systemie wypasowym	46 087	1 378
Zwierzęta ziarnożerne	59 430	1 754
Mieszane	391 533	4 398
RAZEM $\geq$ 2 ESU	745 023	-
RAZEM $<$ 2 ESU	1 427 182	-
Ogółem w Polsce	2 172 205	11 825

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 roku, Część I. Wyniki standardowe, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, s. 37 i 38.

W momencie zakończenia badania dysponowano jedynie danymi do roku 2007 włącznie (dane za rok 2008 będą dostępne w połowie 2010 roku). Jest zatem jeszcze za wcześnie na ostateczną analizę efektów realizowanych inwestycji, gdyż część z nich nie została jeszcze zakończona, a ich pełne skutki będą widoczne dopiero za kilka lat. Jeszcze dłużej będzie trwało rozliczanie projektów finansowanych z działania „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych”, gdyż pięć lat upływa dopiero w 2010 roku. Dlatego też badanie to ma charakter wstępny, a jego celem jest przede wszystkim sprawdzenie przyjętej metody.

Wybór próby badawczej

Spośród 876 gospodarstw typu krowy mleczne (zamiennie używa się określenia: gospodarstwa mleczarskie), 151 (17%) otrzymało w 2006 roku wsparcie inwestycyjne, w tym 122 prowadziło rachunkowość rolną nieprzerwanie od 2004 roku. Wyselekcjonowane gospodarstwa pogrupowano według wielkości ekonomicznej. Największą grupę, liczącą 57 gospodarstw (47%) stanowiły gospodarstwa średnio-małe, których wielkość ekonomiczna zawiera się w przedziale 8-16 ESU (tabela 2.2). Najmniej liczne grupy gospodarstw o największej (powyżej 40 ESU) i najmniejszej (2-4 ESU) wielkości ekonomicznej wyłączono z analizy, gdyż nie spełniały kryterium minimalnej liczebności 15 gospodarstw. Analiza objęła zatem gospodarstwa małe, średnio-małe i średnio-duże.

Tabela 2.2. Gospodarstwa mleczarskie prowadzące rachunkowość FADN w 2006 roku według wielkości ekonomicznej

Wielkość ekonomiczna	Liczba gospodarstw		W tym: korzystające ze wsparcia inwestycyjnego w 2006 roku		Gospodarstwa badane	
	ogółem	prowadzących rachunkowość FADN w latach 2004-2007	ogółem	prowadzących rachunkowość FADN w latach 2004-2007	ogółem	jako odsetek gospodarstw korzystających ze wsparcia, prowadzących rachunkowość FADN w latach 2004-2007 (proc.)
Bardzo małe (<4 ESU)	51	40	15	9	-	-
Małe (4-8 ESU)	202	169	36	28	23	82
Średnio-małe (8-16 ESU)	404	347	67	57	45	79
Średnio-duże (16-40 ESU)	208	175	29	26	23	88
Duże (40-100 ESU)	11	8	4	2	-	-
Razem	876	739	151	122	91	75

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

W następnej kolejności do wyselekcjonowanej grupy gospodarstw korzystających ze wsparcia dobrano gospodarstwa podobne, stosując łącznie cztery wymienione poprzednio kryteria (typ rolniczy, region, wielkość ekonomiczna, zasoby czynników produkcji). Ostatecznie do badania zakwalifikowano 182 gospodarstwa: 91 badanych i 91 kontrolnych. Grupa gospodarstw badanych składała się z 23 małych, 45 średnio-małych i 23 średnio-dużych. Jest to zbiorowość, której struktura po względem wielkości ekonomicznej niewiele się różni od struktury gospodarstw prowadzących rachunkowość FADN i może być uznana za reprezentatywną zarówno dla gospodarstw mleczarskich prowadzących rachunkowość, jak i wszystkich polskich gospodarstw mleczarskich.

Wyniki badań

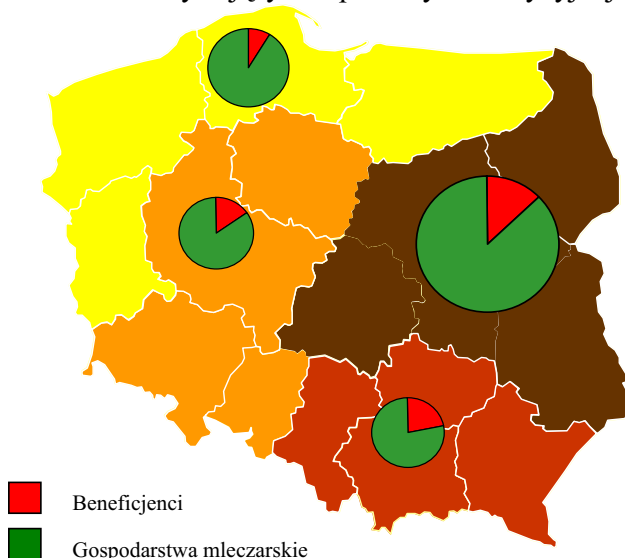
Rozkład regionalny gospodarstw korzystających ze wsparcia inwestycyjnego

Przy analizie zróżnicowania regionalnego posłużono się podziałem Polski na cztery Regiony FADN. Linie podziału 4 regionów przebiegają wzdłuż granic regionów NUTS 2, czyli województw. Każdy z regionów obejmuje 4 województwa: (1) Region „Pomorze i Mazury” – woj. lubuskie, zachodniopomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie; (2) Region „Wielkopolska i Śląsk” – woj. kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, dolnośląskie i opolskie; (3) Region „Mazowsze

i Podlasie” – woj. podlaskie, mazowieckie, łódzkie i lubelskie; (4) Region „Małopolska i Pogórze” – woj. świętokrzyskie, śląskie, małopolskie i podkarpackie.

Ponad połowa (52%) gospodarstw mleczarskich, prowadzących rachunkowość FADN i korzystających ze wsparcia inwestycyjnego znajdowało się w regionie „Mazowsze i Podlasie”, czyli na obszarze, gdzie liczba gospodarstw mleczarskich jest największa, a najmniej (10%) w regionie „Pomorze i Mazury”. Po odniesieniu liczby gospodarstw mleczarskich korzystających ze wsparcia inwestycyjnego do ogółu gospodarstw mleczarskich prowadzących rachunkowość FADN w poszczególnych regionach, okazuje się, że aż 29% gospodarstw mleczarskich prowadzących rachunkowość FADN w regionie „Małopolska i Pogórze” otrzymało pomoc inwestycyjną (przy średniej w kraju 17%). Na wysokość wskaźnika decydujący wpływ miały dwa województwa: małopolskie i świętokrzyskie, w których ze wsparcia skorzystało odpowiednio 39% i 33% gospodarstw mleczarskich. Rolnicy w tych województwach korzystali przede wszystkim ze środków wspierających gospodarstwa niskotowarowe oraz wspomagających dostosowanie do standardów Unii Europejskiej, czyli z instrumentów, w których nie był wymagany wkład własny¹¹.

Mapa 2.1. Rozkład regionalny gospodarstw mleczarskich FADN korzystających z pomocy inwestycyjnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

¹¹ W działaniu „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” rolnik otrzymywał zwrot kosztów inwestycji (w wysokości 50-65% kosztów kwalifikowanych) dopiero po jej zakończeniu, co oznacza, że całość przedsięwzięcia musiał najpierw sfinansować ze środków własnych.

Najmniejszym odsetkiem gospodarstw mleczarskich korzystających z dotacji do inwestycji, wynoszącym 12%, charakteryzował się region „Pomorze i Mazury”. W regionie „Mazowsze i Podlasie”, odsetek gospodarstw mleczarskich korzystających ze wsparcia był o 2 punktów procentowych niższy niż średnio w kraju i wynosił 15%. Stosunkowo niska wartość wskaźnika, biorąc pod uwagę największą liczbę beneficjentów w tym regionie, może jednak wynikać z tego, że gospodarstwa na tym terenie już w okresie poprzedzającym akcesję wprowadzały unijne standardy weterynaryjne. W dużych, nowoczesnych oborach nastąpiła wówczas modernizacja budynków oraz wymiana stada, wielu właścicieli małych gospodarstw nie zdecydowało się ze względów finansowych na modernizację budynków i urządzeń oraz ograniczyło produkcję mleka do wielkości zaspokajającej potrzeby gospodarstwa domowego (samozaopatrzenie), a część z nich zrezygnowała z chowu bydła mlecznego¹².

Charakterystyka realizowanych inwestycji

Na jedno badane gospodarstwo przypadało średnio 1,06 inwestycji współfinansowanych ze środków UE, co oznacza, że niektórzy rolnicy skorzystali z więcej niż jednego działania. Największą popularnością wśród rolników cieszyło się wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych (60%), następnie dofinansowanie przedsięwzięć dostosowujących gospodarstwa do standardów UE (34%), a najmniej wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych (6%). Wraz ze zmniejszaniem się siły ekonomicznej wzrastał udział inwestycji dostosowujących gospodarstwo do standardów Unii Europejskiej (wykres 2.1).

W grupie gospodarstw średnio-małych (8-16 ESU), a zwłaszcza średnio-dużych (16-40 ESU) dominowały budowy bądź remonty budynków. Tak duże zainteresowanie rolników tego typu inwestycjami, a nie np. zakupem maszyn czy pojazdów, może wynikać ze specyfiki gospodarstw. Są to gospodarstwa wyspecjalizowane w mlecznym chowie bydła, mające co najmniej kilkanaście krów. Posiadanie nowoczesnej, zmechanizowanej obory jest więc koniecznością. Inwestycje te nie mają bezpośredniego wpływu na skalę produkcji, niemniej jednak można oczekiwać, że rolnik, który buduje nowe bądź modernizuje istniejące budynki gospodarcze, planuje jej powiększenie.

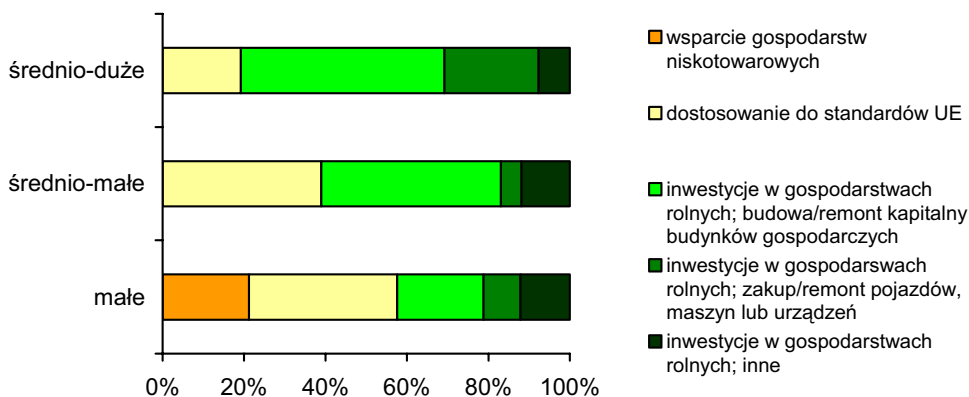
Wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych, zgodnie z kryteriami dostępu, mogły otrzymać tylko najmniejsze, pod względem wielkości ekonomicznej,

---

¹² S. Stańko, *Zmiany i interwencja na rynku mleka w Polsce w pierwszym roku po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *III Forum Polska spółdzielczość mleczarska w Unii Europejskiej – szanse i zagrożenia*, Augustów 2005, s. 67.

gospodarstwa (2-4 ESU). Z takiej możliwości skorzystało 20% uprawnionych gospodarstw. Pomoc ta, w przeciwieństwie do otrzymywanego ze środków dwóch poprzednich działań, nie musiała wspierać inwestycji. Rolnik, składając wniosek, zobowiązywał się jedynie do zrealizowania projektów, wymienionych w planie rozwoju gospodarstwa w okresie trzech lat od przyznania pierwszej płatności (zobowiązany był również do doprowadzenia w ciągu pięciu lat gospodarstwa do wielkości ekonomicznej co najmniej 4 ESU). Nie musiały to być projekty inwestycyjne, a ich wykonanie było warunkiem otrzymania płatności w czwartym i piątym roku. Wsparcie było niewielkie, bo wynosiło 1250 euro na gospodarstwo na rok. Niemniej jednak dla małych gospodarstw nawet taka kwota jest znaczącą podporą budżetu domowego. Poza tym, środki te, wypłacane przez 5 lat, wynoszą łącznie 6 tys. euro, czyli ponad 20 tys. zł.

Wykres 2.1. Struktura inwestycji według źródła finansowania

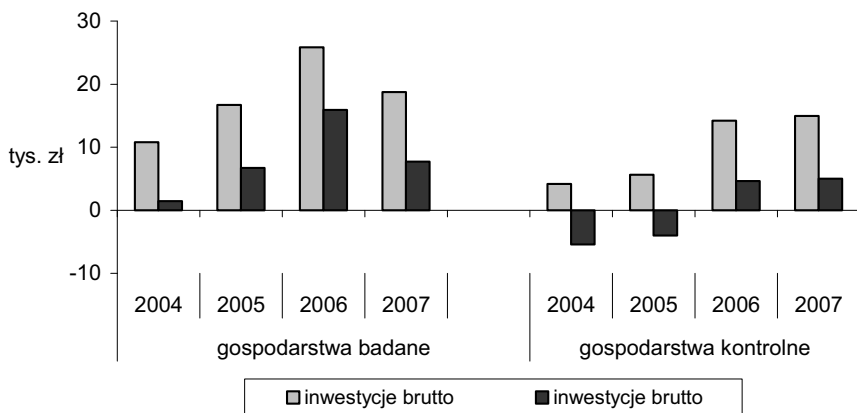
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Struktura realizowanych inwestycji w badanych gospodarstwach była zróżnicowana regionalnie. W regionach „Mazowsze i Podlasie” oraz „Wielkopolska i Śląsk” dominowały inwestycje polegające na budowie lub remontach kapitalnych budynków, w regionie „Pomorze i Mazury” najpopularniejsze były inwestycje mające na celu dostosowanie gospodarstw do standardów Unii Europejskiej, a w regionie „Małopolska i Pogórze” dominowało nie zawsze mające charakter inwestycyjny wsparcie gospodarstw niskotowarowych.

Zróżnicowanie struktury inwestycji świadczy o rozwoju mlecznego chowu była w regionie „Wielkopolska i Śląsk” oraz przede wszystkim „Mazowsze i Podlasie” oraz o jego stagnacji w dwu pozostałych regionach. Niezrozumiała jest powściągliwość rolników regionu „Pomorze i Mazury”, który ma dobre warunki mlecznego chowu bydła (użytki zielone).

Poziom działalności inwestycyjnej gospodarstw jest w FADN określany poprzez wartość inwestycji brutto¹³ i netto¹⁴. Na podstawie tych wskaźników nie jest jednak możliwe określenie dokładnej wartości ogólnej wspieranych inwestycji, o których dofinansowanie ubiegali się rolnicy, ponieważ środki z programów były często jedynie uzupełnieniem środków własnych.

Wykres 2.2. Inwestycje w gospodarstwach małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

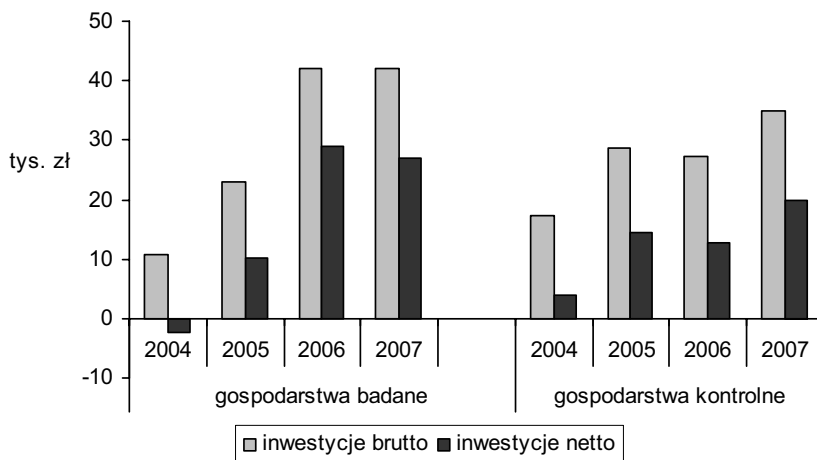
Niemniej jednak, jak widać na wykresach 2.2, 2.3 i 2.4, w 2006 roku miał miejsce wyraźny wzrost nakładów inwestycyjnych w grupie gospodarstw badanych. Oznacza to, że otrzymane wsparcie skłoniło właścicieli gospodarstw do podjęcia większych inwestycji oraz umożliwiło stosunkowo szybką realizację planowanych przedsięwzięć. Gospodarstwa kontrolne również inwestowały w latach 2004-2007, ale mniej, a wydatki inwestycyjne rozkładały bardziej równomiernie. Gospodarstwa badane o największej wielkości ekonomicznej przeznaczały znaczne środki na inwestycje również w latach 2004 i 2005. Największe różnice w poziomie inwestycji pomiędzy gospodarstwami korzystającymi i nie korzystającymi ze wsparcia wystąpiły w gospodarstwach małych. W gospodarstwach kontrolnych tej grupy inwestycje netto były bardzo niskie, a w okresie 2004-2005 nawet ujemne (mniejsze niż amortyzacja), co oznacza, że gospodar-

¹³ Inwestycje brutto – wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych pomniejszona o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym.

¹⁴ Inwestycje netto – wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych pomniejszona o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym oraz pomniejszona o obliczoną dla danego roku obrachunkowego wartość amortyzacji.

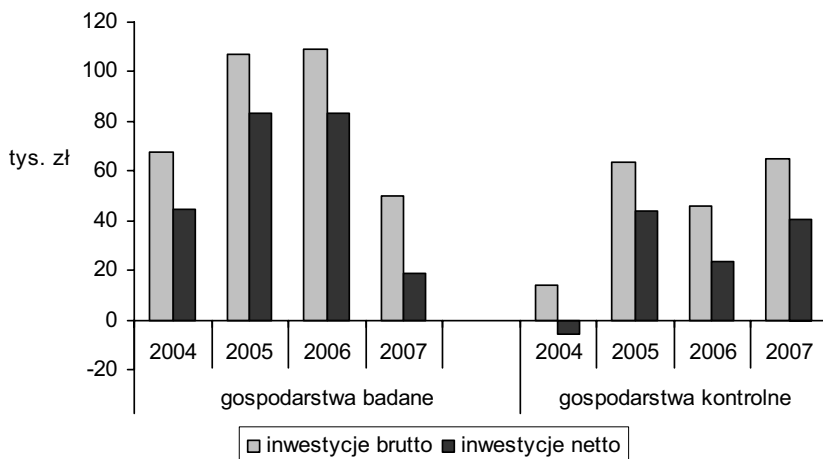
stwa te nie odtwarzały w tych latach wyeksploatowanych składników majątku trwałego. Począwszy od 2006 roku wszystkie trzy grupy gospodarstw badanych i kontrolnych osiągnęły dodatnią wartość inwestycji netto, zatem nie tylko odtwarzały majątek trwały, ale także powiększały jego wartość. Większą zdolnością do odtwarzania i powiększania majątku trwałego charakteryzowały się gospodarstwa badane.

Wykres 2.3. Inwestycje w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.4. Inwestycje w gospodarstwach średnio-dużych

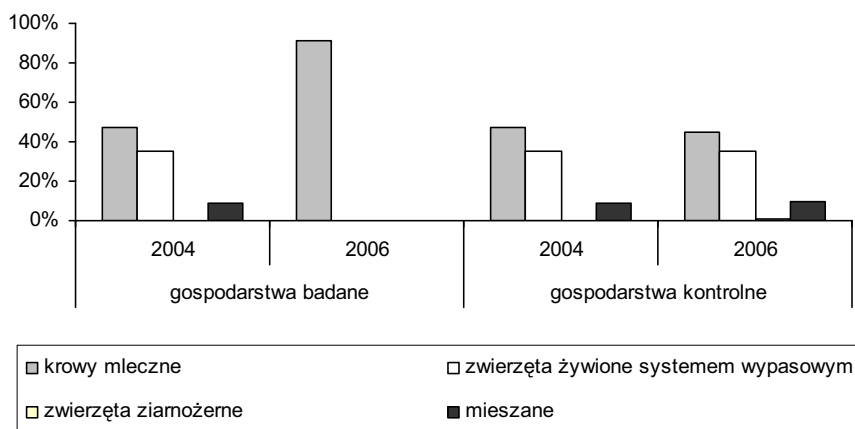
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Z badanych gospodarstw mleczarskich, ponad połowa w 2004 roku była zaliczona do innego typu produkcji. Blisko 40% gospodarstw badanych należało wówczas do typu produkcyjnego „zwierzęta żywione systemem wypasowym”, a 10% do typu „gospodarstwa mieszane” (wykres 2.5). W ciągu zaledwie dwóch lat gospodarstwa te przekształciły się w wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych. Zapewne na tak szybkie przekształcenia miały silny wpływ inwestycje wspierane środkami funduszy. Świadczy o tym brak istotnych zmian w grupie gospodarstw kontrolnych w analizowanym okresie.

Pomoc przyczyniła się więc do specjalizacji gospodarstw i zwiększenia poziomu intensywności gospodarowania (typ produkcyjny „zwierzęta żywione systemem wypasowym” ma charakter ekstensywny).

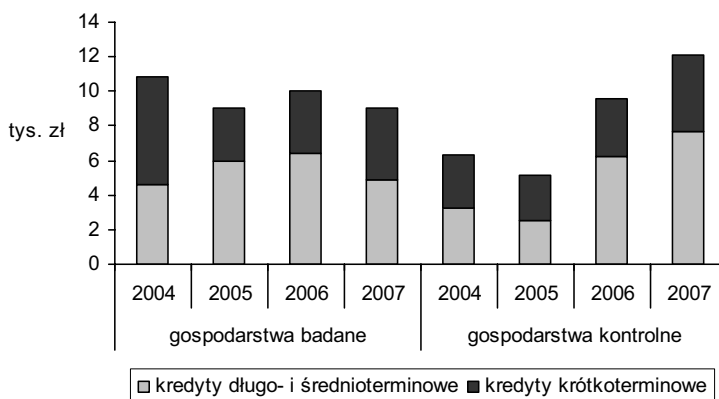
Wykres 2.5. Typ produkcji gospodarstw badanych i kontrolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

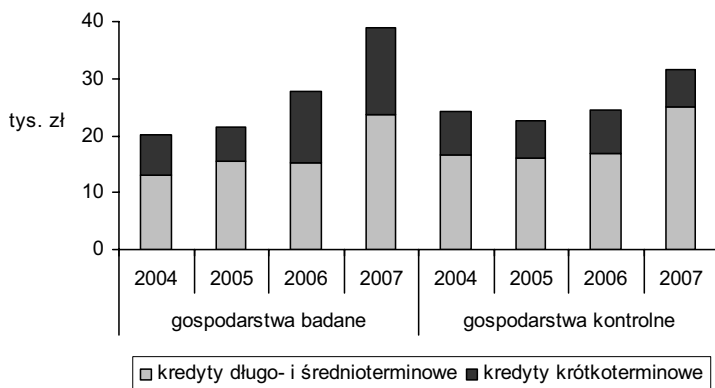
Zarówno gospodarstwa badane, jak i kontrolne korzystały w analizowanym okresie z kredytów długo- i średnioterminowych (wykresy 2.6, 2.7 i 2.8). Największy ich udział w zadłużeniu ogółem posiadały gospodarstwa średnio-duże. Poziom zadłużenia gospodarstw zwiększał się wraz ze wzrostem ich siły ekonomicznej. W gospodarstwach średnio-dużych zadłużenie aktywów wynosiło 15-16% i było ponad trzykrotnie większe niż w gospodarstwach małych. Wynika to m.in. z większego zapotrzebowania na kredyty, ale także ze znacznie większej zdolności kredytowej. Najmniejsze różnice w poziomie i strukturze zadłużenia gospodarstw badanych i kontrolnych wystąpiły w grupie średnio-małe. W gospodarstwach o najmniejszej i największej sile ekonomicznej wyższy był poziom zadłużenia gospodarstw badanych, co prawdopodobnie wynika ze znacznie większej aktywności, w tym realizacji programów modernizujących.

Wykres 2.6. Zadłużenie gospodarstw małych

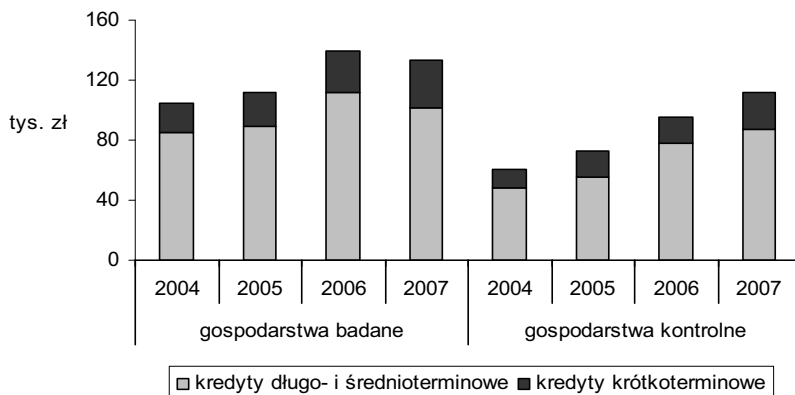
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.7. Zadłużenie gospodarstw średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.8. Zadłużenie gospodarstw średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Struktura użytkowników gospodarstw pod względem wieku i wykształcenia

Wiek

Osoby zarządzające gospodarstwami badanymi (zamiennie w opracowaniu używa się określeń właściciele, użytkownicy oraz rolnicy) miały średnio 42 lata, o 2 lata mniej niż zarządcy gospodarstw grupy kontrolnej i aż o 9 lat mniej niż użytkownicy¹⁵ gospodarstw rolnych średnio w kraju¹⁶. Największą grupę (52%) otrzymujących wsparcie inwestycyjne stanowili rolnicy w wieku 40-50 lat, natomiast młodzi rolnicy (mający mniej niż 40 lat) – 31% (wykres 2.9). Ze wsparcia Unii Europejskiej najchętniej korzystają osoby w sile wieku, związane z rolnictwem od wielu lat i nie zamierzające zrezygnować z pracy w rolnictwie. Dlatego też inwestują w swoje gospodarstwo wiedząc, że będzie ono stanowić jeszcze przez co najmniej kilkanaście lat podstawowe źródło dochodu. W gospodarstwach badanych był większy niż w kontrolnych udział rolników mających poniżej 30 lat, a mniejszy mających więcej niż 50 lat. W gospodarstwach badanych odsetek zarządców mających powyżej 50 lat malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa i w grupie gospodarstw 16-40 ESU wynosił 4%. Podobna tendencja występuje we wszystkich gospodarstwach w Polsce¹⁷. Jednakże w grupie gospodarstw kontrolnych tendencja była odwrotna i w gospodarstwach średnio-dużych udział rolników mających więcej niż 50 lat wyniósł 26%.

Udział rolników, mających mniej niż 30 lat, prowadzących gospodarstwa korzystające ze wsparcia, jest największy w grupie gospodarstw średnio-dużych. Młodzi ludzie zapewne wiążą z nimi swoją przyszłość i starają się zwiększyć ich potencjał.

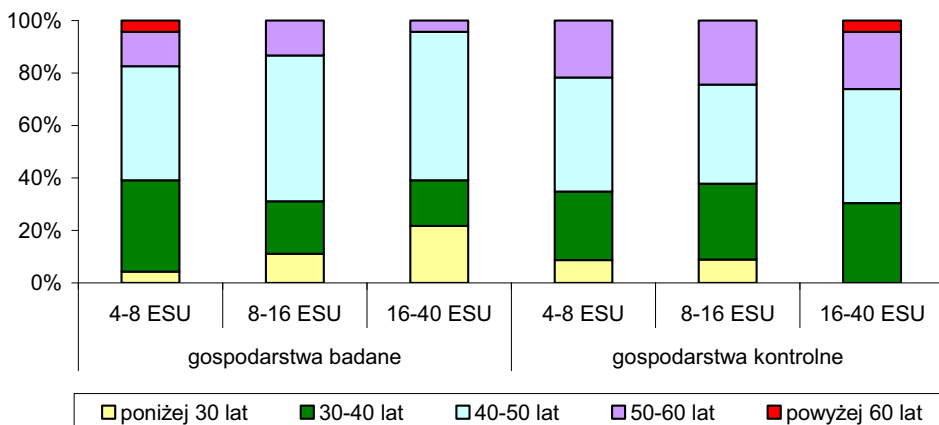
---

¹⁵ W statystyce GUS za użytkownika gospodarstwa indywidualnego uważa się osobę fizyczną lub grupę osób, które faktycznie użytkują grunty, niezależnie od tego czy są właścicielami, dzierżawcami, czy użytkują je z innego tytułu i niezależnie od tego czy grunty te są zlokalizowane w jednej, czy w kilku gminach. W FADN dane o wieku oraz wykształceniu dotyczą osoby zarządzającej gospodarstwem.

¹⁶ Średni wiek użytkowników gospodarstw rolnych w 2007 roku wynosił 51 lat.

¹⁷ Według GUS wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstwa stopniowo zmniejsza się udział użytkowników w wieku 50 lat i więcej, rośnie natomiast udział użytkowników w wieku do 35 lat.

Wykres 2.9. Struktura wieku osób zarządzających gospodarstwami badanymi i kontrolnymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

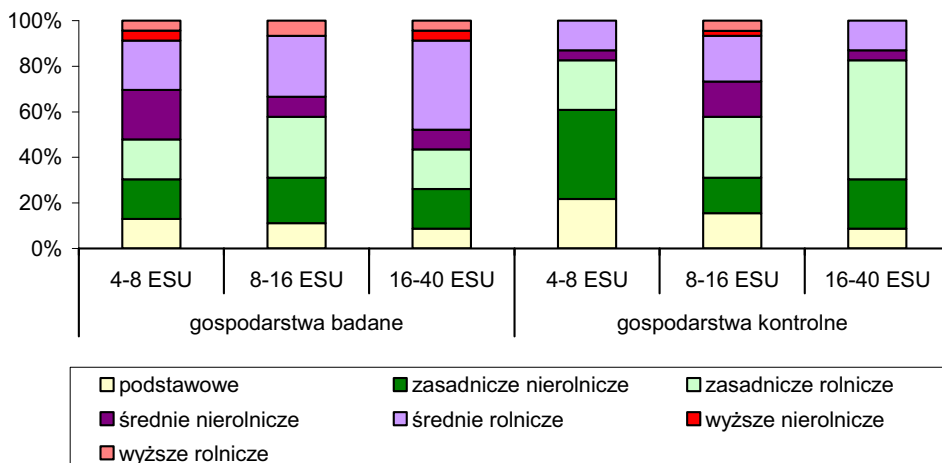
Wykształcenie

W badanych gospodarstwach mleczarskich odsetek osób zarządzających gospodarstwem z wykształceniem średnim lub wyższym wynosił 48% i był o 12 punktów procentowych wyższy niż średnio w kraju oraz o 18 punktów procentowych wyższy niż w gospodarstwach kontrolnych. Najlepiej byli wykształceni właściciele badanych gospodarstw małych i średnio-dużych, w których odsetek rolników z wykształceniem co najmniej średnim wynosił ponad 50%. W gospodarstwach kontrolnych w tych dwóch grupach wielkości ekonomicznej wskaźnik ten nie przekraczał 20% (wykres 2.10). Według danych GUS w Polsce w 2007 roku średnio 36% osób kierujących gospodarstwami indywidualnymi posiadało średnie lub wyższe wykształcenie, w tym 9,4% rolnicze¹⁸. W gospodarstwach badanych wskaźniki te kształtowały się na poziomie odpowiednio 48% i 34%, a w kontrolnych 30% i 19%.

W gospodarstwach badanych najliczniejszą grupę stanowili rolnicy mający wykształcenie średnie rolnicze (28%), a w grupie gospodarstw kontrolnych – zawodowe rolnicze (32%). W Polsce natomiast, jak wynika z danych GUS, najczęściej jest gospodarstw, w których osoba kierująca posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe – 37%, w tym 9,3% zasadnicze rolnicze. Z przeprowadzonej analizy wynika, że zarządcy badanych gospodarstw mleczarskich charakteryzują się znacznie wyższymi kwalifikacjami zawodowymi niż rolnicy średnio w kraju, ale także niż zarządcy gospodarstw kontrolnych.

¹⁸ Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r., GUS, Warszawa 2008.

Wykres 2.10. Struktura wykształcenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

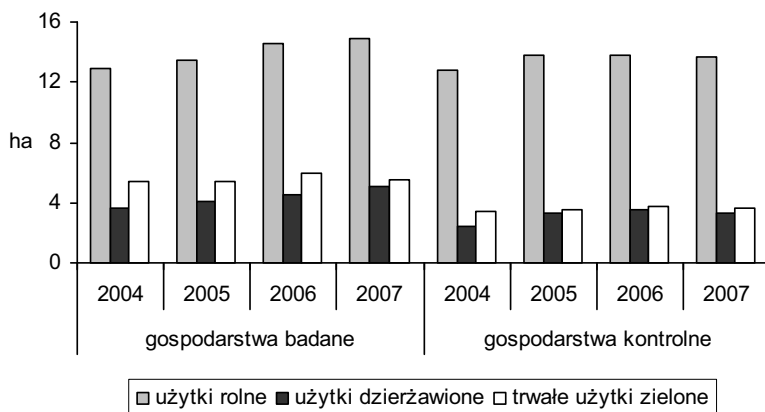
Kwalifikacje zawodowe odgrywają w intensywnej produkcji mleka wysokiej jakości coraz większą rolę. Dotyczy to zarówno rozrodu i żywienia krów, jak i eksploatacji maszyn i urządzeń technicznych. Wysokie kwalifikacje zawodowe ułatwiają ponadto zrozumienie i korzystanie z rozbudowanego instrumentarium polityki rolnej, w tym w szczególności wykorzystania środków pomocowych Unii Europejskiej na rozwój gospodarstwa. Dlatego jest zrozumiałe, że kwalifikacje zawodowe zarządców badanych gospodarstw mleczarskich są wyższe niż ogółu użytkowników gospodarstw rolnych w Polsce i zarządców gospodarstw grupy kontrolnej.

Wybrane informacje o zasobach czynników produkcji

Obszar gospodarstw

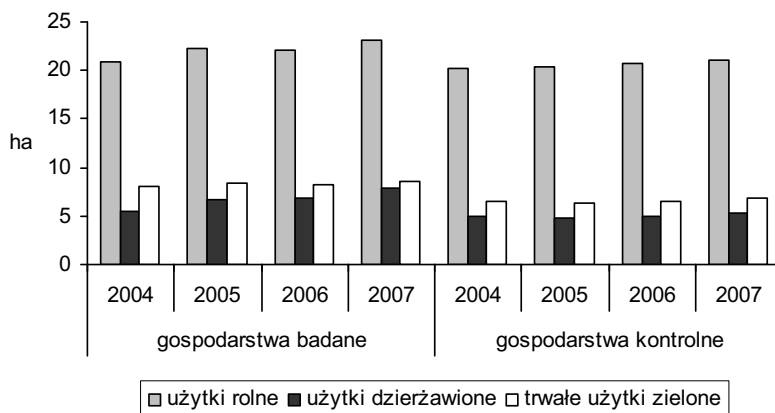
W analizowanym okresie we wszystkich trzech grupach gospodarstw badanych i kontrolnych zwiększyła się powierzchnia użytkowana rolniczo. Największy wzrost (o 16%) nastąpił w gospodarstwach badanych małych, a najmniejszy (o 4%) w gospodarstwach kontrolnych średnio-małych. We wszystkich trzech grupach obszar gospodarstw korzystających ze wsparcia był większy niż w grupie kontrolnej, jednak różnice były niewielkie. W 2007 roku gospodarstwa badane małe miały średnio 15 ha (kontrolne – 14 ha), średnio-małe – 23 ha (kontrolne – 21 ha), a średnio-duże – 40 ha (kontrolne – 36 ha) użytków rolnych (wykresy 2.11, 2.12 i 2.13).

Wykres 2.11. Powierzchnia gospodarstw małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.12. Powierzchnia gospodarstw średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

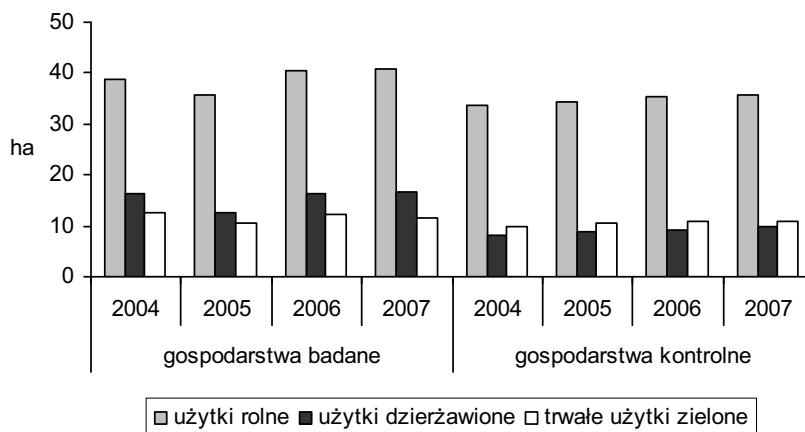
Wzrost powierzchni użytkowanej nastąpił głównie w wyniku zwiększenia gruntów dzierżawionych. W badanych gospodarstwach dzierżawione grunty stanowiły 37% użytków rolnych, a w kontrolnych – 26%. Najwyższy był udział gruntów dzierżawionych (41%) w grupie badanych gospodarstw średnio-dużych.

Dynamiczny wzrost cen ziemi po wejściu Polski do Unii Europejskiej, spowodował wzrost dzierżaw¹⁹ w całym kraju. Rolnicy z jednej strony niechęć-

¹⁹ Szacuje się, że w 2007 roku średnio co 5 gospodarstwo dzierżawiło ziemię, a w 2000 roku co 8 gospodarstwo. Por. *Rynek ziemi. Stan i perspektywy*, nr 11, „Analizy Rynkowe” 2008.

nie sprzedają ziemi z uwagi na płatności bezpośrednie, które otrzymują co roku. Z drugiej natomiast, jest coraz więcej chętnych do powiększenia swoich gospodarstw z uwagi na poprawę opłacalności produkcji. Ponadto, ceny ziemi rosną z roku na rok, co powoduje, że jest ona dobrą lokatą inwestycyjną także dla ludzi z miasta. W takich warunkach stopniowo zaczęło się powiększać zainteresowanie dzierżawą, gdyż często stanowi jedyną możliwość powiększenia powierzchni gospodarowania.

Wykres 2.13. Powierzchnia gospodarstw średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

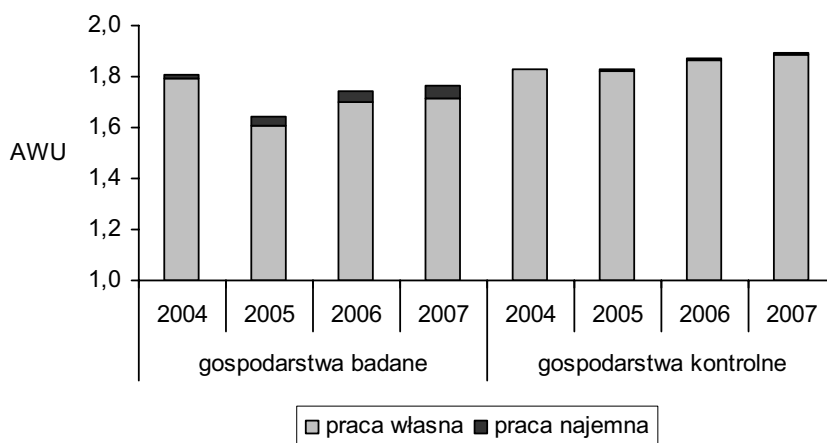
Gospodarstwa korzystające ze wsparcia dysponowały średnio o 1,5 ha większym arealem użytków zielonych. Również udział użytków zielonych w całkowitej powierzchni użytkowanej rolniczo był w tej grupie o 3 punkty procentowe większy i wynosił 34%, przy zróżnicowaniu od 28% w gospodarstwach średnio-dużych do 37% w małych i średnio-małych.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w każdej z grup, udział dzierżawy w powierzchni ogółem w gospodarstwach badanych był większy niż w gospodarstwach kontrolnych, a w analizowanym okresie jej powierzchnia wzrastała systematycznie. W gospodarstwach kontrolnych praktycznie nie wystąpiły zmiany powierzchni użytkowanej rolniczo. Gospodarstwa korzystające ze wsparcia dysponowały większym arealem użytków zielonych, co sprzyjało ich specjalizacji w produkcji mleka. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, zwiększa się znaczenie dzierżawy, z kolei udział użytków zielonych w użytkach rolnych ogółem maleje (porównaj tabele 2.1.1, 2.1.2 i 2.1.3 w Aneksie tabelarycznym).

Nakłady pracy

W badanych gospodarstwach, mimo znacznych różnic skali produkcji, stosunkowo niewielkie jest zróżnicowanie zasobów pracy ogółem. Liczba osób pracujących w przeliczeniu na pełnozatrudnionych wahała się bowiem od 1,7 AWU²⁰ w gospodarstwach małych do 2,2 AWU w gospodarstwach średnio-dużych. Gospodarstwa małe oraz średnio-małe opierają swoją działalność przede wszystkim na pracy rodziny. W gospodarstwach średnio-dużych udział pracy najmniejszej (7%) miał nieco większe, ale również niewielkie znaczenie. Gospodarstwa kontrolne posiadały zbliżone do gospodarstw badanych zasoby pracy ogółem, co wynika bezpośrednio z przyjętych we wstępie kryteriów ich doboru (wykresy 2.14, 2.15 i 2.16).

Wykres 2.14. Nakłady pracy w gospodarstwach małych

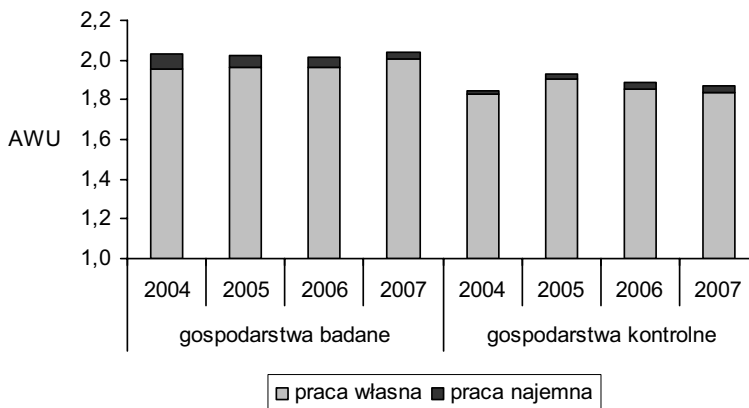

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

²⁰ Ze względu na sezonowość pracy w rolnictwie oraz duży udział pracy w niepełnym wymiarze, nakłady pracy wyraża się również w umownych rocznych jednostkach pracy (AWU) będących odpowiednikiem rocznego wkładu pracy osoby zatrudnionej w pełnym wymiarze czasu pracy. W Polskim FADN przyjęto, że jest to 2200 godzin.

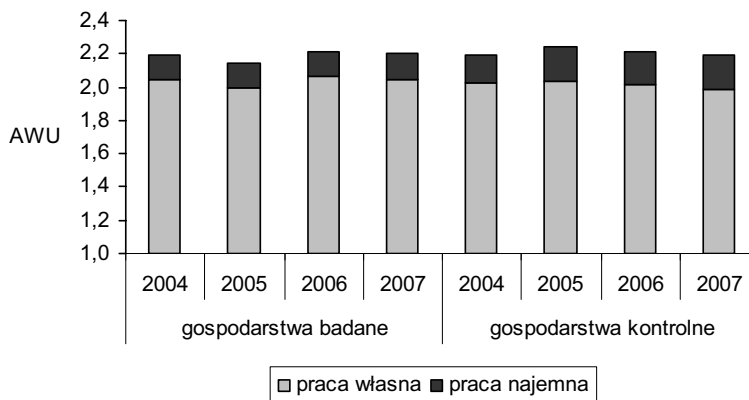

Wykres 2.15. Nakłady pracy w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.16. Nakłady pracy w gospodarstwach średnio-dużych

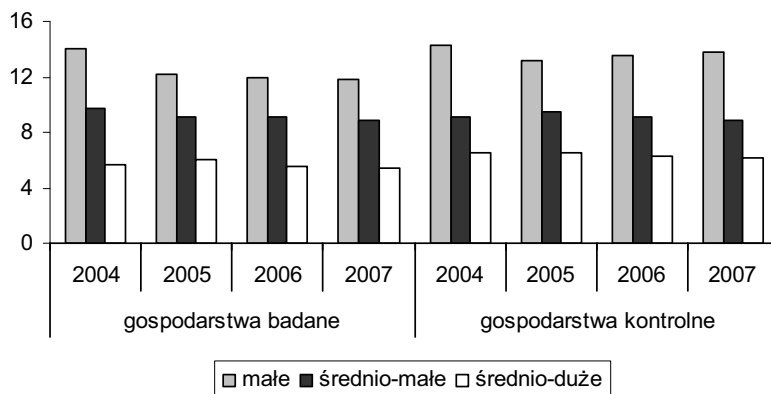

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Liczba pracujących na 100 ha użytków rolnych zmniejszyła się w każdej z analizowanych grup gospodarstw i w 2007 roku wynosiła w gospodarstwach badanych małych 11,8 AWU (kontrolne – 13,8 AWU), średnio-małych 8,8 AWU (kontrolne – 8,9 AWU) i średnio-dużych 5,4 AWU (kontrolne – 6,1 AWU). Największe zasoby pracy w przeliczeniu na jednostkę użytków rolnych posiadały zatem gospodarstwa o najmniejszej wielkości ekonomicznej. Liczba pracujących malała wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa, przy czym w każdej z badanych grup była nieznacznie wyższa w gospodarstwach kontrolnych (wykres 2.17). Największy spadek z 14 do 11,8 osób pełnozatrudnionych na 100 ha (o 15%) nastąpił w analizowanym okresie w gospodarstwach

badanych małych i był o 11 punktów procentowych większy niż w gospodarstwach kontrolnych tej grupy. Niewykluczone zatem, że był on wynikiem przeprowadzonych w tych gospodarstwach inwestycji (porównaj table 2.1.1, 2.1.2 i 2.1.3 Aneksu tabelarycznego).

Wykres 2.17. Zasoby pracy ogółem (AWU) na 100 ha użytków rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

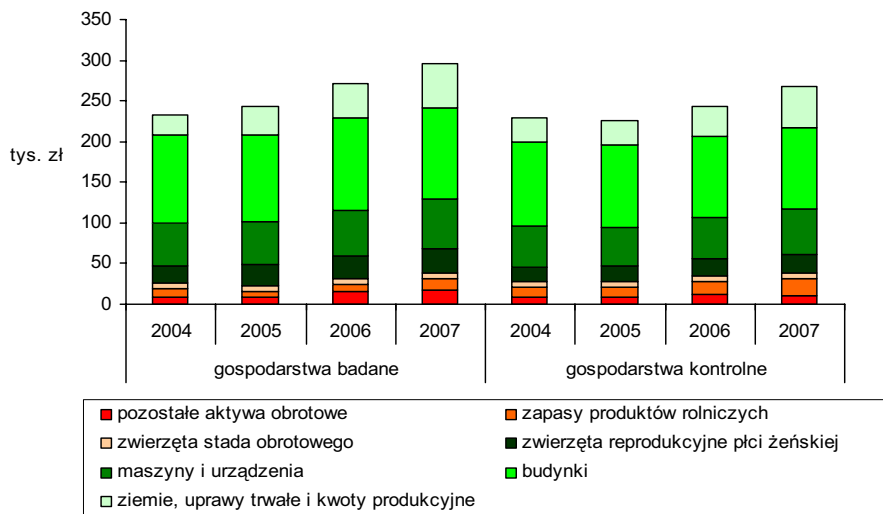
Aktywa

We wszystkich trzech grupach gospodarstw badanych nastąpił wzrost wartości majątku ogółem (aktywów ogółem) w analizowanym okresie od 16% w gospodarstwach kontrolnych małych do 40% w gospodarstwach badanych średnio-dużych. Tempo wzrostu wartości aktywów ogółem w analizowanym okresie było szybsze w gospodarstwach badanych niż kontrolnych, dzięki czemu w 2007 roku dysponowały one aktywami większej wartości niż gospodarstwa kontrolne (wykresy 2.18, 2.19 i 2.20).

W gospodarstwach badanych małych wartość aktywów ogółem wzrosła w okresie 2004-2007 o 27% do 297 tys. zł (w kontrolnych o 16% do 268 tys. zł), średnio-małych o 34% do 456 tys. zł (w kontrolnych o 26% do 440 tys. zł), natomiast średnio-dużych o 40% do 828 tys. zł (w kontrolnych 38% do 743 tys. zł).

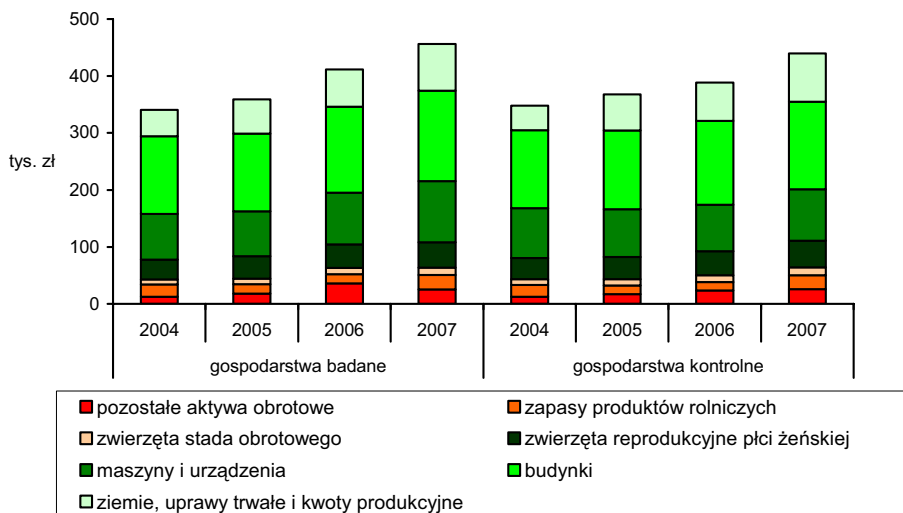
Wzrost wartości aktywów ogółem badanych gospodarstw odpowiadał wzrostowi wartości aktywów trwałych, które stanowią 85-90% aktywów ogółem. Wśród aktywów trwałych, największą wartość mają budynki i budowle, a następnie maszyny i urządzenia. Duży udział środków trwałych w strukturze aktywów jest związany z nastawieniem produkcyjnym gospodarstw. Chów bydła mlecznego wiąże się bowiem z koniecznością budowy drogich budynków inwentarskich oraz koniecznością ich wyposażenia w maszyny i urządzenia.

Wykres 2.18. Aktywa gospodarstw małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.19. Aktywa gospodarstw średnio-małych

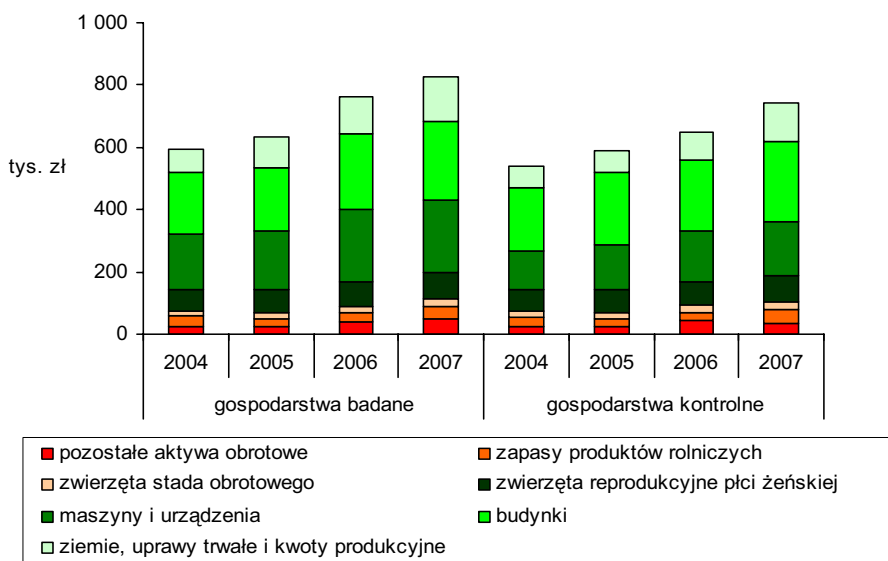

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

W odróżnieniu od gospodarstw kontrolnych oraz gospodarstw badanych małych i średnio-małych, w których struktura aktywów była wyraźnie zdominowana wartością budynków i budowli, w badanych gospodarstwach średnio-dużych wartość maszyn i urządzeń była zbliżona do wartości budynków, co świadczy o ich wysokiej mechanizacji.

W grupie gospodarstw średnio-dużych (16-40 ESU) tempa wzrostu wartości aktywów trwałych w gospodarstwach korzystających i nie korzystających z pomocy były identyczne i wynosiły 37%. Grupa kontrolnych gospodarstw średnio-dużych, nie korzystająca ze środków publicznych, zwiększała zatem swój potencjał produkcyjny w takim samym tempie, jak grupa średnio-dużych gospodarstw badanych. Jest to dowodem, że wiele gospodarstw wielkości ekonomicznej co najmniej 16 ESU ma wystarczające środki własne, aby się szybko rozwijać bez wsparcia środkami publicznymi. W gospodarstwach małych i średnio-małych tempa wzrostu wartości aktywów były wyższe w gospodarstwach badanych niż w kontrolnych. Różnice te wynosiły: 9 punktów procentowych w grupie gospodarstw średnio-małych i 11 punktów procentowych w grupie gospodarstw małych. Gospodarstwa małe i średnio-małe, nie korzystające z pomocy publicznej, również zwiększyły wartość swego majątku, ale tempo wzrostu było wolniejsze niż w grupach gospodarstw badanych (porównaj tabele 2.1.1, 2.1.2 i 2.1.3 w Aneksie tabelarycznym).

Wykres 2.20. Aktywa gospodarstw średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Ogólna wartość aktywów jest silnie uzależniona od skali produkcji, jednak na jednostkę powierzchni użytków rolnych w poszczególnych grupach gospodarstw różni się tylko nieznacznie. Wartość wskaźnika wahała się w 2007 roku od 1,95 mln zł/100 ha w gospodarstwach kontrolnych małych do 2,09 mln zł/100 ha w gospodarstwach kontrolnych średnio-małych. Największy (33%) wzrost war-

tości wskaźnika w okresie 2004-2007 miał miejsce w gospodarstwach badanych średnio-dużych, a najmniejszy (8%) w gospodarstwach kontrolnych małych. Oznacza to, że gospodarstwa o większej wielkości ekonomicznej są w stanie szybciej powiększać wartość aktywów przypadających na jednostkę użytków rolnych. Różnice wartości wskaźnika między gospodarstwami badanymi i kontrolnymi w poszczególnych grupach były niewielkie (tabela 2.3).

Wskaźnik wyposażenia technicznego gospodarstwa mierzony wartością maszyn i urządzeń technicznych na 100 ha użytków rolnych wzrósł w latach 2004-2007 w gospodarstwach średnio-dużych badanych i kontrolnych (odpowiednio o 24% i 34%) oraz średnio-małych badanych (o 21%). W gospodarstwach średnio-małych kontrolnych zmalał o 1%, natomiast w gospodarstwach małych pozostał bez zmian. Największą wartością wskaźnika wynoszącą 573 tys. zł charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże badane, a najmniejszą (401 tys. zł) gospodarstwa małe kontrolne. Poziom technicznego wyposażenia gospodarstw badanych jest we wszystkich grupach wyższy niż gospodarstw kontrolnych (tabela 2.3).

Tabela 2.3. Zasoby czynników produkcji

Wyszczególnienie	Grupa	Gospodarstwa								
		małe			średnio-małe			średnio-duże		
		2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$
Wskaźniki na 100 ha										
Zasoby pracy (FWU ^a)	badana	14,00	11,84	0,85	9,72	8,82	0,91	5,66	5,41	0,96
	kontrolna	14,29	13,76	0,96	9,09	8,89	0,98	6,54	6,14	0,94
Aktywa gospodarstwa (tys. zł)	badana	1 808	1 986	1,10	1 631	1 974	1,21	1 529	2 030	1,33
	kontrolna	1 800	1 949	1,08	1 719	2 091	1,22	1 608	2 078	1,29
Maszyny i urządzenia techniczne (tys. zł)	badana	418	417	1,00	384	464	1,21	463	573	1,24
	kontrolna	401	401	1,00	432	430	0,99	364	488	1,34
Wskaźniki na osobę pełnozatrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (tys. zł)	badana	29,89	35,25	1,18	39,48	52,58	1,33	81,75	106,05	1,30
	kontrolna	28,09	29,12	1,04	47,50	48,31	1,02	55,68	79,61	1,43
Kapitał własny (tys. zł)	badana	123,10	162,68	1,32	157,85	204,73	1,30	222,25	315,10	1,42
	kontrolna	122,51	135,22	1,10	175,77	218,31	1,24	218,32	287,59	1,32

^a Family Work Unit – jednostka pracy własnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Poziom technicznego uzbrojenia pracy mierzony wartością maszyn i urządzeń technicznych na 1 osobę zaangażowaną w działalności gospodarczej (AWU) był w 2007 roku wyższy niż trzy lata wcześniej. W każdej z badanych grup większą wartość wskaźnika wykazywały gospodarstwa badane. Niemniej jednak, najwyższy przyrost wartości wskaźnika (o 43%) odnotowały gospodarstwa kon-

ontrolne średnio-duże, a najmniejszy gospodarstwa kontrolne średnio-małe i małe (odpowiednio 2% i 4%). Gospodarstwa średnio-duże badane posiadały niemal trzykrotnie większą wartość wskaźnika niż gospodarstwa małe – odpowiednio 106 tys. zł/os. i 36 tys. zł/os. (kontrolne: 80 tys. zł/os. i 29 tys. zł/os.) (tabela 2.3). Tak duże różnice w wartości wskaźnika pomiędzy poszczególnymi grupami wynikają przede wszystkim z niewielkich różnic w poziomie zatrudnienia w gospodarstwach o różnej wielkości ekonomicznej. Wzrost skali produkcji mleka wymaga zmian w stosowanych technologiach produkcji, a co za tym idzie – znacznych wydatków na maszyny i urządzenia, substytuujące siłę roboczą.

Wszystkie te trzy wskaźniki potwierdzają wyniki innych badań, że w Polsce istnieje grupa dość silnych ekonomicznie gospodarstw, inwestujących w dalszy rozwój. Jest to kolejny dowód polaryzacji polskiego rolnictwa i jego podziału na dwie części. Jedną tworzą gospodarstwa o stosunkowo dużej jak na warunki polskie wielkości ekonomicznej, które zwiększają swój potencjał ekonomiczny, a drugą gospodarstwa przeważnie o mniejszej wielkości ekonomicznej, które się nie rozwijają lub nawet „przejadają” swój potencjał.

Analiza organizacji produkcji rolniczej

Pogłowie

W gospodarstwach badanych pogłowie zwierząt w analizowanym okresie nieznacznie wzrosło, ale różnice pomiędzy grupami gospodarstw badanych i kontrolnych są niewielkie. Cechą różniącą gospodarstwa badane jest większy udział krów mlecznych w pogłowie ogółem, co świadczy o dalej posuniętej specjalizacji w gospodarstwach korzystających ze wsparcia.

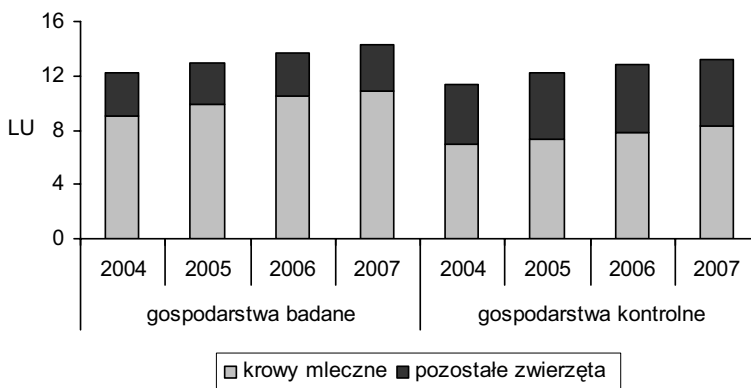
W gospodarstwach badanych małych pogłowie zwierząt w 2007 roku wynosiło 14,2 LU²¹ (kontrolne – 13,2 LU), średnio-małych 21,6 LU (kontrolne – 22,8 LU), a w średnio-dużych 41,1 LU (kontrolne – 39,8 LU). Udział krów mlecznych w pogłowie ogółem był w gospodarstwach małych korzystających ze wsparcia o 14 punktów procentowych wyższy niż w gospodarstwach podobnych i wynosił w 2007 roku 76%. Gospodarstwa badane średnio-małe charakteryzowały się 76% udziałem krów mlecznych w pogłowie ogółem, o 6 punktów pro-

---

²¹ LU (ang. *livestock unit*) to jednostka przeliczeniowa zwierząt. Jedna jednostka LU odpowiada jednej krowie mlecznej (konie = 0,8; cielęta = 0,4; cielęta < 1 rok = 0,4; byczki 1-2 lata = 0,7; jałówki 1-2 lata = 0,7; byki ≥ 1; jałówki hodowlane = 0,8; jałówki na tucze = 0,8; krowy mleczne = 1; krowy wybrakowane = 1; pozostałe krowy = 0,8; matki kozie = 0,1; kozy pozostałe = 0,1; matki owcze = 0,1; owce pozostałe = 0,1; prosięta = 0,027; lochy = 0,5; tuczniaki = 0,3; trzoda pozostała = 0,3; brojlery = 0,007; kury noski = 0,014, drób pozostały = 0,03).

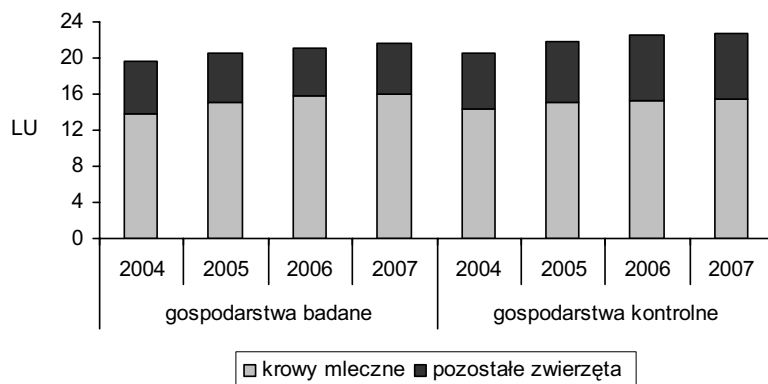
centowych większym niż gospodarstwa nie korzystające ze wsparcia. W gospodarstwach średnio-dużych udział krów mlecznych w pogłowie wynosił 70% i był o 8 punktów procentowych większy niż w gospodarstwach kontrolnych (wykresy 2.21, 2.22 i 2.23). Stosunkowo niewielki udział krów mlecznych w pogłowie ogółem w gospodarstwach kontrolnych małych (4-8 ESU), w porównaniu do innych grup, świadczy o tym, że są one najmniej wyspecjalizowane w produkcji mleka. W gospodarstwach badanych małych wartość wskaźnika jest znacznie wyższa i kształtuje się na identycznym poziomie, co w gospodarstwach badanych średnio-małych. Zatem, można stwierdzić, że w tych gospodarstwach pomoc unijna miała zasadnicze znaczenie – pozwoliła na przeprowadzenie niezbędnych inwestycji, umożliwiających wzrost specjalizacji (porównaj tabele 2.2.1, 2.2.2, 2.2.3 w Aneksie tabelarycznym).

Wykres 2.21. Pogłowie zwierząt w gospodarstwach małych (LU)

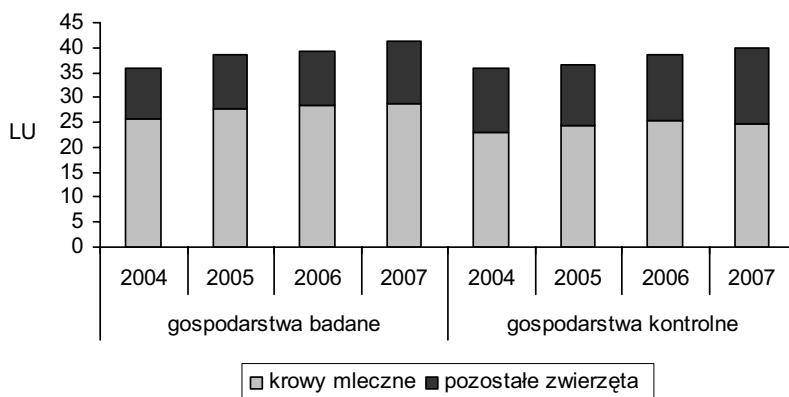
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.22. Pogłowie zwierząt w gospodarstwach średnio-małych (LU)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

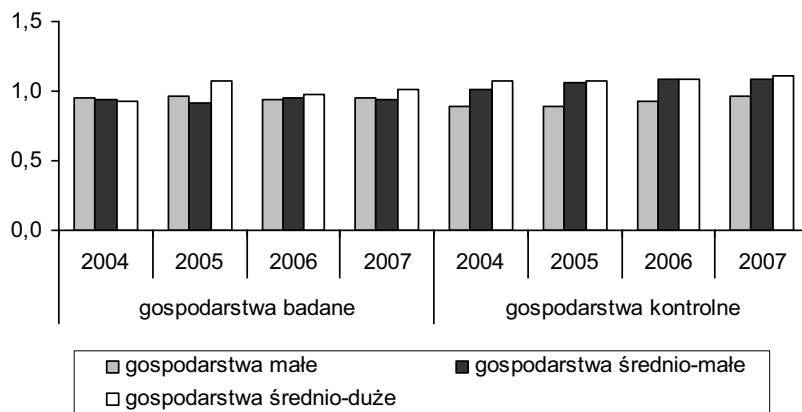
Wykres 2.23. Pogłowie zwierząt w gospodarstwach średnio-dużych (LU)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Obsada zwierząt²² we wszystkich grupach gospodarstw w analizowanym okresie była stabilna i oscylowała wokół 1 LU/ha UR. Najwyższą obsadą charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże, a najmniejszą małe. We wszystkich grupach obsada w gospodarstwach badanych była nieco niższa niż w kontrolnych, ale różnice były niewielkie (wykres 2.24).

Wykres 2.24. Obsada zwierząt w gospodarstwach (LU/1 ha)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

²² Obsada zwierząt żywionych systemem wypasowym (przeżuwaczy) na 1 ha powierzchni paszowej. Suma średniej liczby jednostek przeliczeniowych (LU): bydła (bez cieląt opasowych) oraz owiec i kóz, przypadająca na 1 hektar roślin pastewnych uprawianych na użytkach rolnych. Do tej powierzchni zalicza się uprawy pastewne, ugory i ziemię wyłączoną czasowo z uprawy.

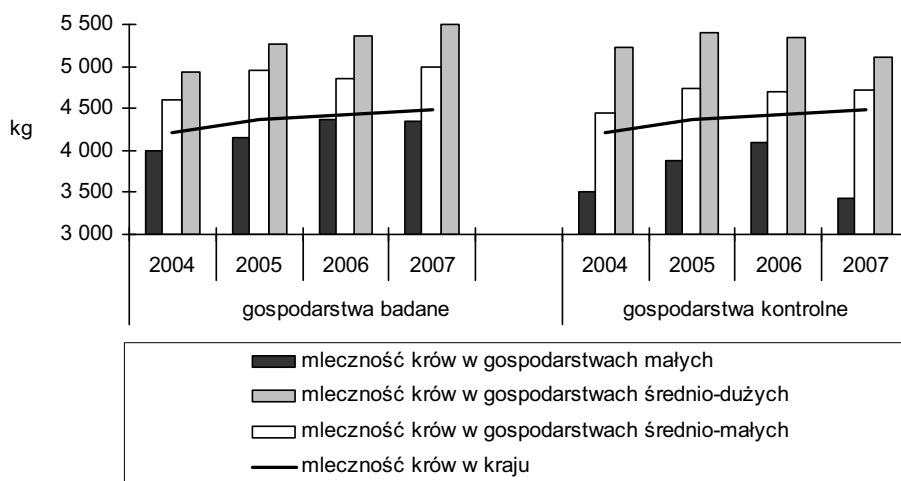

Gospodarowanie na użytkach zielonych nie powinno powodować trwałego zanieczyszczenia wód związkami azotu²³ oraz uszkodzenia darni przez nadmierny wypas, stąd zalecana ze względów środowiskowych obsada zwierząt powinna wynosić nie więcej niż 2 duże jednostki przeliczeniowe na 1 ha użytków rolnych²⁴. W gospodarstwach mleczarskich zarówno badanych, jak i kontrolnych ta zasada Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej jest spełniona. Jej przestrzeganie ogranicza możliwości rozwoju, gdyż zwiększanie pogłowia wymaga powiększenia powierzchni gospodarstwa drogą kupna lub dzierżawy gruntów.

We wszystkich grupach gospodarstw badanych w 2007 roku mleczność krów była wyższa niż w grupach gospodarstw kontrolnych. Największe różnice pomiędzy grupą badaną a kontrolną wystąpiły w gospodarstwach małych. W gospodarstwach średnio-dużych mleczność krów była najwyższa.

Najniższą mlecznością krów wynoszącą 3439 kg charakteryzowały się w 2007 roku gospodarstwa małe kontrolne, a najwyższą 5503 kg średnio-duże badane. Większą od średniej krajowej mleczność krów posiadały gospodarstwa powyżej 8 ESU, czyli średnio-małe i średnio-duże. Jedynie w gospodarstwach małych wydajność mleczna krów była niższa niż średnio w kraju, ale w gospodarstwach badanych różnica systematycznie zmniejszała się i w 2007 roku mleczność krów w tej grupie była bliska średniej krajowej (wykres 2.25).

Wykres 2.25. Mleczność krów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

²³ Roczna dawka nawozu naturalnego nie może zawierać więcej niż 170 kg azotu w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych.

²⁴ *Zwykła Dobra Praktyka Rolnicza*, FAPA, MRiRW, Warszawa 2003, s. 15.

Gospodarstwa korzystające ze wsparcia charakteryzują się lepszą organizacją produkcji, przystosowaną do chowu krów mlecznych, dzięki której uzyskują większą wydajność mleczną krów. Wzrost mleczności jest podstawowym czynnikiem wpływającym na obniżenie kosztów jednostkowych produkcji mleka, a tym samym na poprawę jej opłacalności. Pomimo ogólnej tendencji wzrostowej mleczności krów w Polsce, w gospodarstwach kontrolnych małych mleczność krów spadła w 2007 roku do 3439 kg i była o 30% niższa od średniej mleczności krów w kraju. Również w gospodarstwach kontrolnych średnio-dużych mleczność krów pogorszyła się, jednak wciąż była o 15% wyższa od średniej krajowej, ale o 8% niższa niż w gospodarstwach badanych z tej samej grupy. W gospodarstwach badanych miał miejsce stały wzrost mleczności krów w analizowanym okresie w każdej z trzech grup. Nie nastąpiło jednak zmniejszenie różnic pomiędzy gospodarstwami o najmniejszej i największej sile ekonomicznej. Pomimo stałego wzrostu, mleczność krów w gospodarstwach małych była w 2004 roku o 23%, a w 2007 roku o 26% niższa niż w gospodarstwach średnio-dużych. Różnice w poziomie mleczności krów zwiększyły się w latach 2004-2007 również pomiędzy gospodarstwami średnio-małymi i średnio-dużymi. Oznacza to, że w analizowanym okresie nastąpił wzrost przewagi konkurencyjnej gospodarstw powyżej 16 ESU nad gospodarstwami o mniejszej wielkości ekonomicznej.

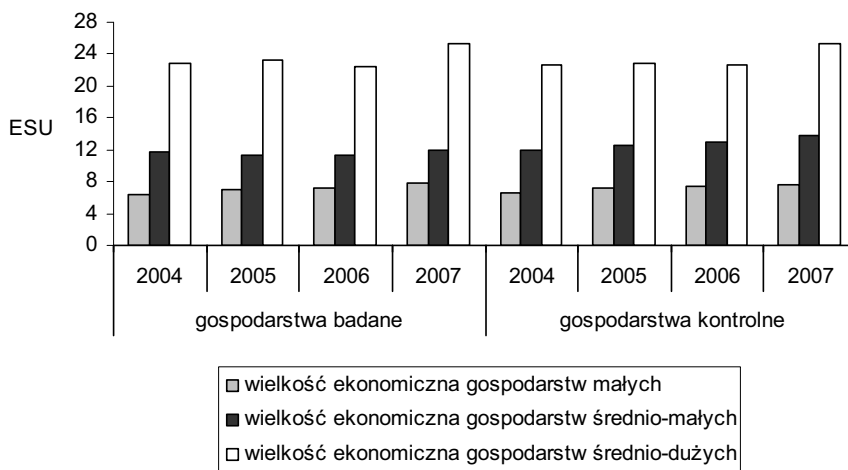
W Polsce mleczność krów może znacznie wzrosnąć, o czym świadczą duże różnice w wydajności krów między gospodarstwami indywidualnymi a gospodarstwami objętymi kontrolą użytkowności. W 2007 roku wydajność mleczna w kontrolowanych oborach wyniosła 6693 kg/szt. i była zbliżona do średniej w UE-15 oraz o 52% wyższa od średniej krajowej. Oznacza to, że badane gospodarstwa, w szczególności średnio-duże, mają spory potencjał rozwojowy, który mogą wykorzystać, by stać się bardziej efektywne i dochodowe. W dużo gorszej sytuacji są gospodarstwa małe, które muszą sporo „nadrobić”, by osiągnąć wyniki zbliżone do średniej UE-15, ponieważ będzie to wymagało od nich nie tylko inwestycji w środki trwałe (budynki, maszyny i urządzenia), ale także poprawy jakości materiału genetycznego utrzymywanych krów oraz lepszych jakościowo pasz. Niewykluczone, że nie wytrzymają one konkurencji i będą zmuszone zaprzestać produkcji mleka. Dlatego szczególnie dla nich ważne jest jak największe, a zarazem racjonalne wykorzystanie szansy, jaką dają programy Unii Europejskiej.

Wielkość ekonomiczna

Z liczbą utrzymywanych krów związana jest wielkość ekonomiczna mierzona w ESU. Przeciętna wielkość ekonomiczna wszystkich trzech grup gospodarstw badanych zwiększyła się w okresie 2004-2007. Największy wzrost wiel-

kości ekonomicznej o 23% nastąpił w gospodarstwach badanych małych (z 6,4 do 7,9 ESU), a najmniejszy o 3% w gospodarstwach badanych średnio-małych (z 11,7 do 12 ESU). Gospodarstwa średnio-duże badane i kontrolne osiągnęły porównywalny wzrost wielkości ekonomicznej o 11-12% do około 25,3 ESU w 2007 roku (wykres 2.26).

Wykres 2.26. Wielkość ekonomiczna gospodarstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Pomimo aż 23-procentowego wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw badanych małych, gospodarstwa te zwiększyły ją jedynie o 1,5 ESU. W gospodarstwach tych niewiele się zmieniło i są one nadal słabe ekonomicznie. Natomiast różnice pomiędzy największymi i najmniejszymi gospodarstwami, nie tylko się nie zmniejszają, ale wyraźnie się zwiększają. Potwierdzają się więc sformułowane już wcześniej uwagi o polaryzacji rolnictwa polskiego.

Spośród małych gospodarstw badanych około 20% otrzymało wsparcie ze środków przewidzianych dla gospodarstw niskotowarowych, czyli dla gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 2 do 4 ESU. Większość z nich przystąpiła do programu w 2005 roku²⁵, gdy należały do grupy wielkości ekonomicznej poniżej 4 ESU, jedynie uprawnionej do wsparcia z tego działania. Z danych FADN wynika, że w ciągu roku osiągnęły wymaganą żywotność, co może budzić wątpliwości (w programie założono, że mają 5 lat na dojście do wielkości ekonomicznej nie mniejszej niż 4 ESU). Nawet jeśli informacja o szybszym osiągnię-

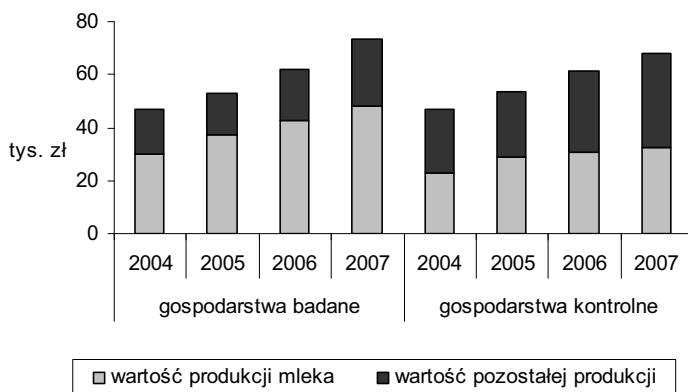
²⁵ Pierwszy nabór wniosków trwał od 1 lutego 2005 do 23 marca 2005 r., a drugi od 6 do 16 listopada 2006 r. Łącznie złożono 172 472 wnioski, z tego 67% w pierwszym naborze („PROWinki” nr 37 z 12.09.2008 r.).

ciu założonej wielkości ekonomicznej jest prawdziwa, to i tak gospodarstwa te wciąż nie są konkurencyjne, ponieważ jak wynika z danych FADN gospodarstwa do 8 ESU nie mają zdolności rozwojowej, a uzyskiwany przez nie dochód nie pozwala na parytetową opłatę pracy własnej. Na granicy konkurencyjności i zdolności rozwojowych znajdują się natomiast gospodarstwa 8-16 ESU.

Wartość produkcji oraz produktywność czynników produkcji w analizowanych gospodarstwach

Wzrost pogłowia oraz mleczności krów spowodował, że we wszystkich trzech grupach gospodarstw badanych nastąpił w latach 2004-2007 wzrost wartości produkcji ogółem²⁶. Udział mleka²⁷ w wartości produkcji ogółem wahał się w 2007 roku od 48% do 67%. Najniższy był w gospodarstwach kontrolnych małych, a najwyższy w gospodarstwach badanych średnio-dużych (wykresy 2.27, 2.28 i 2.29).

Wykres 2.27. Wartość produkcji w gospodarstwach małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

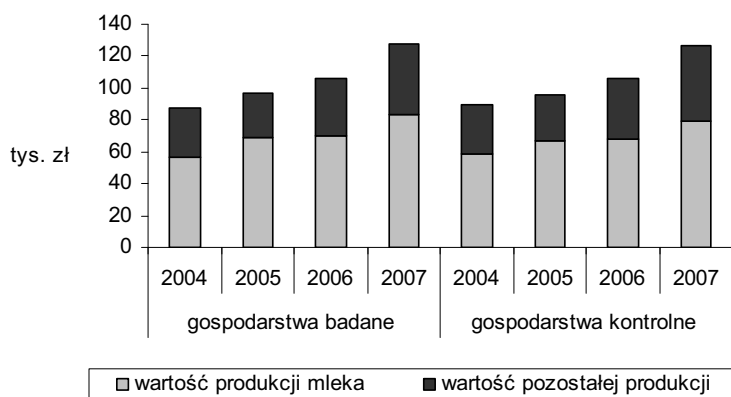
Badane gospodarstwa małe zwiększyły wartość produkcji w analizowanym okresie o 57% do 74 tys. zł (kontrolne o 44% do 68 tys. zł). W gospodarstwach średnio-małych wartość produkcji ogółem wzrosła w analizowanym okresie

²⁶ Produkcja ogółem – suma wartości produkcji: roślinnej, zwierzęcej i pozostałej. Obejmuje: sprzedaż, przekazania do gospodarstwa domowego, zużycie na potrzeby gospodarstwa rolnego, zmianę stanu zapasów, wzrost wartości zwierząt wywołany zmianą cen, a pomniejszona jest o zakup zwierząt.

²⁷ Mleko krowie i produkty z mleka krowiego to wartość produktów pomniejszona o opłaty współodpowiedzialności (jeśli występują), lecz bez opłat karnych za nieprawidłową realizację kwoty mlecznej.

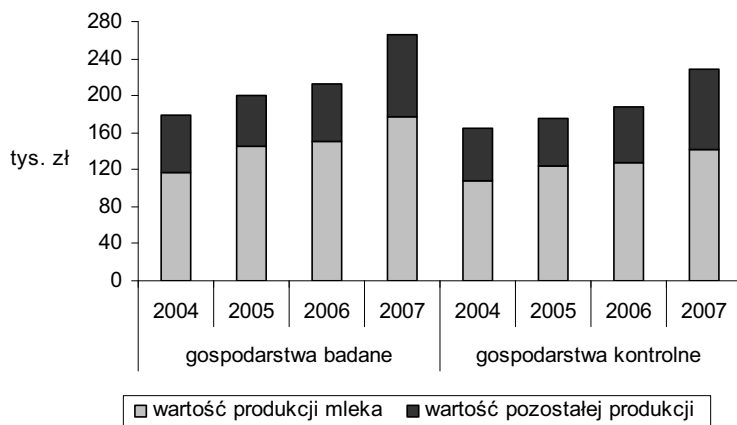
o około 40% w obu grupach i w 2007 roku wynosiła 127 tys. zł. W średnio-dużych gospodarstwach korzystających ze wsparcia wzrost ten wyniósł 49% i był o 11 punktów procentowych większy niż w gospodarstwach kontrolnych. W konsekwencji, gospodarstwa średnio-duże korzystające ze wsparcia uzyskały w 2007 roku produkcję ogółem wartości 265 tys. zł, a kontrolne 228 tys. zł.

Wykres 2.28. Wartość produkcji w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.29. Wartość produkcji w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

We wszystkich gospodarstwach, z wyjątkiem kontrolnych małych, ponad 60% wartości produkcji stanowiła produkcja mleka, co świadczy o ich wysokiej specjalizacji. W gospodarstwach kontrolnych małych, udział wartości mleka w produkcji ogółem wyniósł 48% i był o 17 punktów procentowych niższy niż

w gospodarstwach badanych tej grupy. Oznacza to, że gospodarstwa małe, nie korzystające z pomocy UE, stopniowo odchodzą od specjalizacji w produkcji mleka, szukają źródeł dochodu w innych rodzajach produkcji i nie jest wykluczone, że w najbliższym czasie zaniechają produkcji mleka.

Zużycie wewnętrzne²⁸ gospodarstw w okresie 2004-2007 stanowiło średnio ok. 15% produkcji ogółem. Największe (19%) było w gospodarstwach kontrolnych małych, a najmniejsze (10%) w gospodarstwach średnio-dużych (porównaj tabele 2.3.1, 2.3.2 i 2.3.3 w Aneksie tabelarycznym). Udział sprzedaży w produkcji końcowej²⁹ przeważnie przekraczał 90%. Oznacza to, że gospodarstwa we wszystkich grupach produkują głównie na sprzedaż.

Udział sprzedaży w produkcji ogółem wahał się w 2007 roku od 71 do 84%. Najwyższym udziałem charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże kontrolne, a najniższym gospodarstwa małe kontrolne. Największe różnice pomiędzy grupą badaną i kontrolną (7 punktów procentowych) wystąpiły wśród gospodarstw małych. W 2005 roku udział sprzedaży w produkcji ogółem był we wszystkich grupach gospodarstw najwyższy, a w 2007 roku obniżył się co najmniej do poziomu z 2004 roku. Nie było to jednak wynikiem spadku wartości sprzedaży, która systematycznie rosła w okresie 2004-2007 we wszystkich grupach gospodarstw. Wzrost wartości sprzedaży był jednak wolniejszy niż wzrost produkcji ogółem, co oznacza, że w gospodarstwach tych, co roku większą wartość produkcji zużywano na potrzeby gospodarstwa rolnego, przekazywano do gospodarstwa domowego bądź też przeznaczano na zapasy.

Zwiększenie skali produkcji jest warunkiem koniecznym utrzymania dochodów rolniczych na zadowalającym poziomie. Gospodarstwa, które nie będą zwiększały skali produkcji w długim okresie będą prawdopodobnie ze względów ekonomicznych rezygnowały z towarowej produkcji mleka. Rolnicy, którzy chcą zwiększyć produkcję mleka, poza problemami związanymi z organizacją procesu produkcyjnego, muszą uzyskać dodatkowe kwoty mleczne³⁰. Podstawowym czynnikiem zakłócającym obrót rynkowy kwotami na terenie całego kraju jest duże zróżnicowanie terytorialne rozwoju produkcji mleka w Polsce – produ-

---

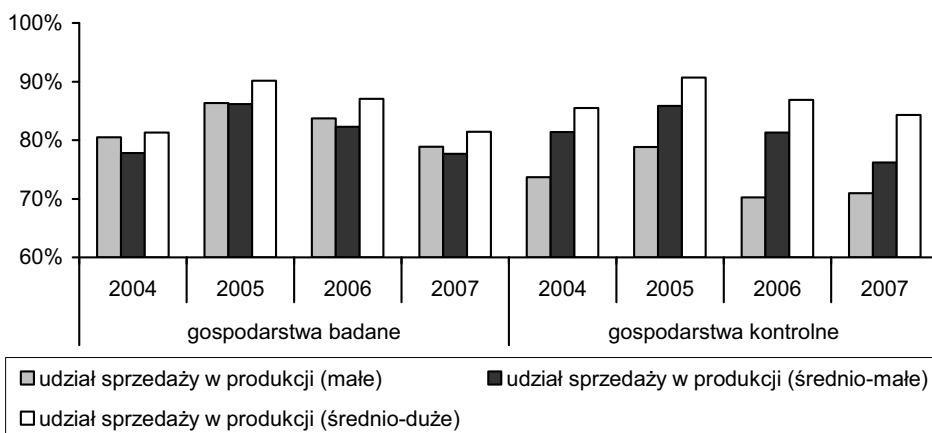
²⁸ Zużycie wewnętrzne – wartość produktów roślinnych wytworzonych i zużytych w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego dla uzyskania innego produktu rolniczego. Dotyczy to głównie produktów roślinnych służących jako pasza dla zwierząt utrzymywanych w gospodarstwie rolnym.

²⁹ Produkcja końcowa – wartość produkcji ogółem pomniejszona o zużycie wewnętrzne.

³⁰ System kwotowania produkcji mleka jest jednym z podstawowych instrumentów regulacji rynku mleka w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Został on w prowadzony w Unii Europejskiej w 1984 r. Jego funkcjonowanie jest zagwarantowane do 2014/2015 roku. Po tym okresie najprawdopodobniej zostanie wycofane.

cenci w regionach o dynamicznie rozwijającej się produkcji mleka stają przed barierą niskiej podaży kwot w regionie i ich wysokich cen. Z kolei w regionach, w których produkcja mleka rozwija się gorzej, rolnicy mają problem ze znalezieniem nabywców na swoje kwoty mleczne. W konsekwencji występuje regionalne zróżnicowanie cen kwot mlecznych. Na terenach o najbardziej rozwiniętej produkcji mleka, popyt na kwoty był bardzo wysoki i spowodował wzrost cen w roku kwotowym 2006/2007 do 1-1,3 zł za kg. Gospodarstwa mleczarskie położone w tych regionach, aby móc rozwijać się, były zmuszone do nabywania kwoty po wysokich cenach, co wpływało na zmniejszenie efektywności produkcji mleka. Zwiększenie kwoty mlecznej w 2008 roku, a zatem w roku nie objętym analizą, spowodowało obniżenie ceny kwot w większości województw³¹.

Wykres 2.30. Udział sprzedaży w wartości produkcji ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Produktywność poszczególnych czynników produkcji wzrosła w badanym okresie we wszystkich grupach gospodarstw. Najlepiej zasoby pracy, ziemi i kapitału wykorzystywały gospodarstwa średnio-duże, a wśród nich badane, najgorzej zaś małe badane lub – w zależności od wskaźnika – kontrolne. Największe różnice pomiędzy skrajnymi grupami gospodarstw wystąpiły w przypadku produktywności pracy; w gospodarstwach średnio-dużych była ona trzykrotnie wyższa niż w gospodarstwach małych. Znacznie mniejsze, choć również istotne różnice (ok. 30%) odnotowano w przypadku produktywności ziemi i kapitału.

³¹ A. Parzonko, *Uwarunkowania ekonomiczne produkcji mleka w polskich gospodarstwach w perspektywie liberalizacji polityki rolnej UE*, Związek Prywatnych Przetwórców Mleka, Warszawa 2008, s. 37-46.

W gospodarstwach średnio-dużych, wyższą wartość wszystkich trzech wskaźników posiadały gospodarstwa kontrolne. Z kolei w gospodarstwach badanych małych lepiej niż w kontrolnych wykorzystywano zasoby pracy, zasoby kapitału na takim samym poziomie, zaś zasoby ziemi na niższym. Należy jednak zwrócić uwagę, że różnice w wartości wskaźników pomiędzy gospodarstwami badanymi i kontrolnymi są w poszczególnych grupach niewielkie i w większości przypadków są odzwierciedleniem tendencji z 2004 roku, co oznacza, że to, czy korzystały one z funduszy unijnych, czy nie, miało niewielkie znaczenie.

Tabela 2.4. Produktywność czynników produkcji

Wyszczególnienie	Grupa	Gospodarstwa								
		małe			średnio-małe			średnio-duże		
		2004	2007	2007 2004	2004	2007	2007 2004	2004	2007	2007 2004
Wartość produkcji na 1 AWU	badana	25 999	41 620	1,60	43 313	62 519	1,44	81 336	120 411	1,48
	kontrolna	25 802	35 853	1,39	48 479	67 916	1,40	75 381	104 089	1,38
Wartość produkcji na 1 zł aktywów	badana	0,20	0,25	1,23	0,26	0,28	1,08	0,30	0,32	1,06
	kontrolna	0,20	0,25	1,24	0,26	0,29	1,13	0,31	0,31	1,00
Wartość produkcji na 1 ha użytków rolnych	badana	3 640	4 927	1,35	4 209	5 515	1,31	4 603	6 509	1,41
	kontrolna	3 688	4 934	1,34	4 409	6 038	1,37	4 929	6 386	1,30
Koszt uzyskania 100 zł produkcji	badana	72,01	68,02	0,94	71,00	60,96	0,86	64,73	62,12	0,96
	kontrolna	77,29	67,66	0,88	73,46	65,03	0,89	65,33	64,05	0,98

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Najwyższym wskaźnikiem ilustrującym zmianę produktywności pracy, wynoszącym 1,60 charakteryzowały się gospodarstwa badane małe. Również najwyższą wartość wskaźnika zmiany produktywności kapitału osiągnęły gospodarstwa małe (1,23 badane i 1,24 kontrolne). Najwyższy wskaźnik obrazujący zmianę produktywności ziemi (1,41) osiągnęły gospodarstwa badane średnio-duże (tabela 2.4). W analizowanym okresie nastąpiła relatywnie największa poprawa w wykorzystaniu czynnika pracy w gospodarstwach badanych małych, znacznie większa niż w gospodarstwach kontrolnych tej grupy oraz pozostałych grupach gospodarstw. Również produktywność aktywów wzrosła w analizowanym okresie najbardziej w gospodarstwach małych (badanych i kontrolnych). W konsekwencji gospodarstwa badane małe osiągnęły w 2007 roku produktywność aktywów zbliżoną do gospodarstw średnio-małych w 2004 roku, a w przypadku produktywności ziemi nawet wyższą.

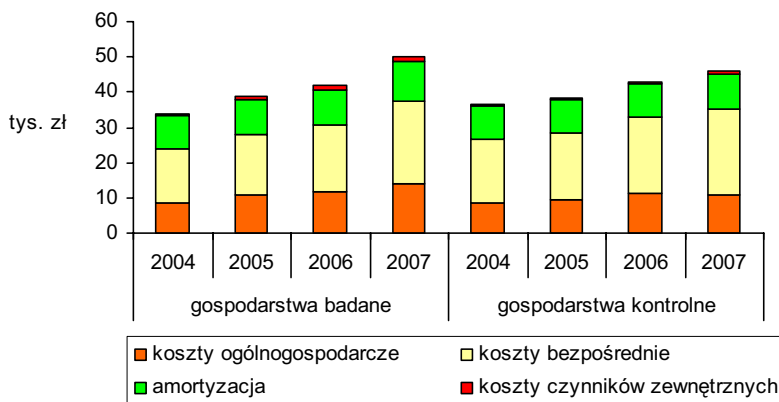

Koszty

W latach 2004-2007 systematycznie rosły koszty ogółem ponoszone przez gospodarstwa. Najwyższy ich wzrost nastąpił w gospodarstwach badanych małych i średnio-dużych.

Gospodarstwa badane małe poniosły w 2007 roku koszty w wysokości 50 tys. zł, czyli o 48% wyższe niż w roku 2004. W grupie kontrolnej gospodarstw małych koszty wzrosły tylko o 26% i ukształtowały się na poziomie 46 tys. zł. W średnio-dużych gospodarstwach badanych koszty w 2007 roku wyniosły 165 tys. zł (wzrost o 43% w latach 2004-2007), a 146 tys. zł w średnio-dużych gospodarstwach kontrolnych (wzrost o 35%). W gospodarstwach średnio-małych w obu grupach koszty wzrosły o około 25% i w 2007 roku wyniosły 78 tys. zł w gospodarstwach badanych i 82 tys. zł w kontrolnych (wykresy 2.31, 2.32, 2.33).

Wykres 2.31. Koszty ogółem w gospodarstwach małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

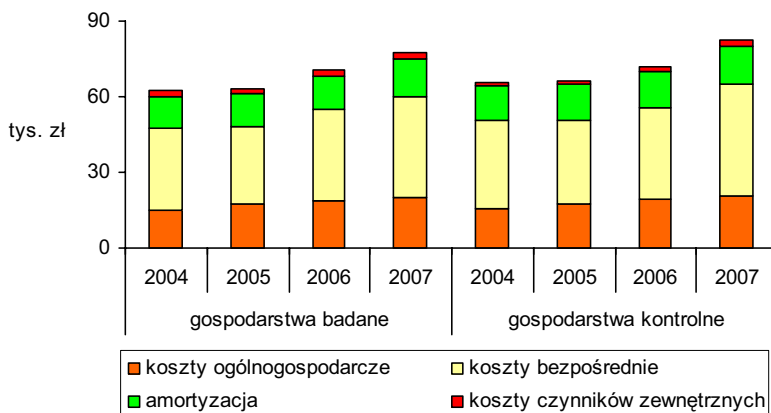
We wszystkich grupach gospodarstw największy udział w kosztach ogółem stanowiły koszty bezpośrednie, mające ścisły związek ze skalą produkcji. W gospodarstwie rolnym grupę tych kosztów stanowią m.in. koszty: pasz, nawozów, inseminacji zwierząt i usług weterynaryjnych, ubezpieczeń socjalnych, nasion i sadzeniaków.

W gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich są pasze³². Duże znaczenie mają również koszty ogólnogospodarcze zaliczane do kategorii kosztów pośrednich,

³² Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 roku. Część II. Analiza wyników standardowych, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008, s. 19.

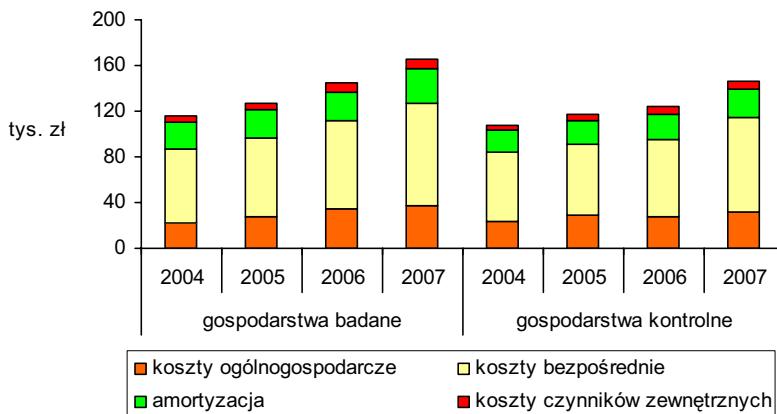
których nie można przypisać poszczególnym gałęziom produkcji. Należą do nich m.in. koszty: energii elektrycznej, opału, paliw, remontów, konserwacji i przeglądów, usług produkcyjnych, ubezpieczeń majątkowych i komunikacyjnych.

Wykres 2.32. Koszty ogółem w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wykres 2.33. Koszty ogółem w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wzrost kosztów był spowodowany przede wszystkim wzrostem cen środków do produkcji rolniczej. W latach 2004-2008 nawozy zdrożały bowiem dwukrotnie, a paliwa i maszyny o ok. 45-50%. Wolniejszy, ale także duży był wzrost cen pasz przemysłowych i nasion (o ok. 40%) i materiałów budowlanych (o 38%)³³.

³³ R. Urban, *Stan makroekonomicznego otoczenia rolnictwa i producentów żywności*, [w:] R. Urban (red.), *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej, Raport 5*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 109, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008, s. 18-25.

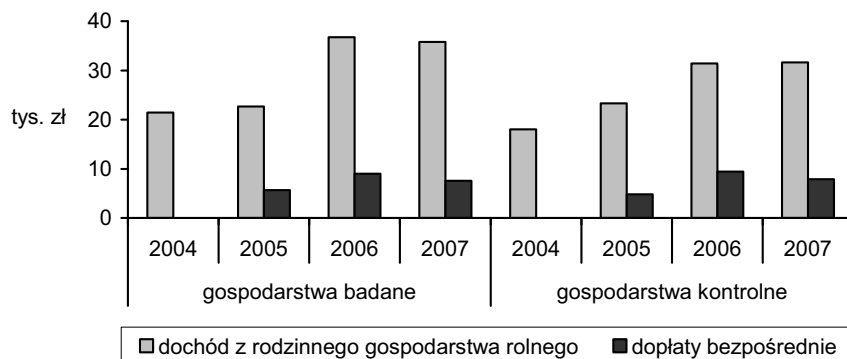
Pomimo wzrostu kosztów ogółem, koszt wytworzenia 100 zł produkcji ogółem zmniejszył się od 1 zł w gospodarstwach kontrolnych średnio-dużych do 10 zł w gospodarstwach badanych średnio-małych. Najniższe koszty w przeliczeniu na 100 zł produkcji miały gospodarstwa badane średnio-małe oraz średnio-duże – 61-62 zł, a najwyższe gospodarstwa małe badane (68 zł). Grupy badanych gospodarstw średnio-małych i średnio-dużych miały niższe koszty wytworzenia 100 zł produkcji niż grupy kontrolne (por. tabela 2.4).

Wyniki finansowe

Mimo wzrostu kosztów, we wszystkich grupach gospodarstw w analizowanym okresie nastąpił wzrost dochodów, od 40% w kontrolnej grupie gospodarstw średnio-dużych do 88% w grupie badanej gospodarstw średnio-małych. We wszystkich trzech grupach wyższy dochód w 2007 roku, podobnie jak w 2004 roku, uzyskały gospodarstwa badane. W gospodarstwach średnio-dużych dochód był ponad trzykrotnie większy niż w gospodarstwach małych.

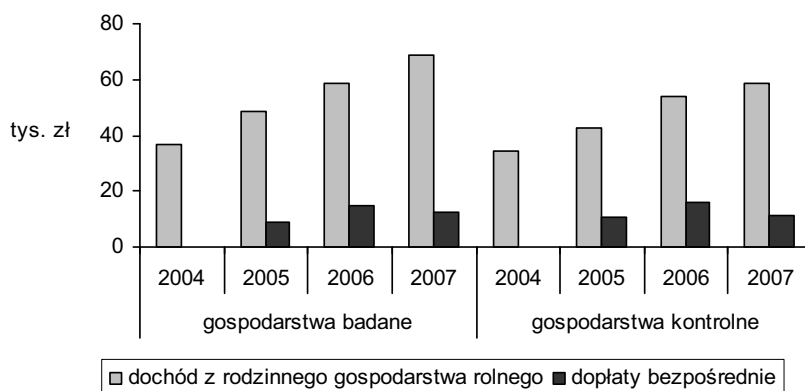
W badanych gospodarstwach małych dochody wzrosły o 67% do 36 tys. zł (w grupie kontrolnej o 76% do 32 tys. zł), w średnio-małych o 88% do 69 tys. zł (w grupie kontrolnej o 70% do 59 tys. zł), a w średnio-dużych o 61% do 135 tys. zł (w kontrolnej o 40% do 106 tys. zł). Na wzrost dochodów, w szczególności w gospodarstwach kontrolnych małych i średnio-małych, duży wpływ miały płatności bezpośrednie, które rolnicy otrzymali po wejściu Polski do Unii Europejskiej.

Wykres 2.34. Dochody gospodarstw małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

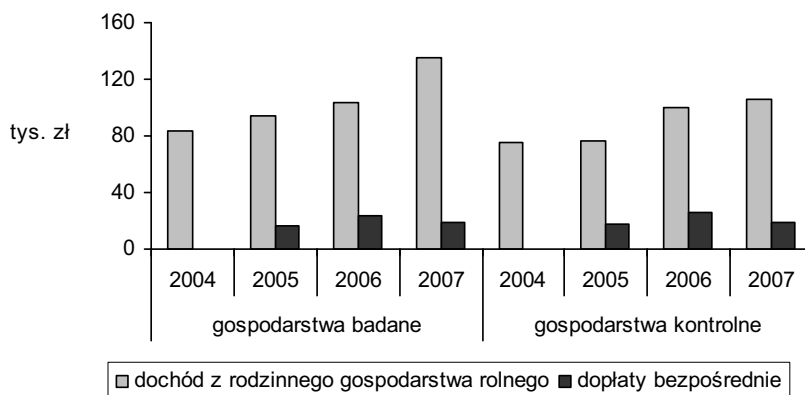
Wykres 2.35. Dochody gospodarstw średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Wyraźny wzrost dochodów nie jest jednak tylko cechą charakterystyczną gospodarstw mleczarskich. We wszystkich gospodarstwach FADN poziom dochodu w latach 2004-2007 zwiększył się średnio o 80%. Poza bezwzględnym wzrostem dochodów poprawiła się także relacja przeciętnego dochodu z gospodarstwa rolnego (FADN) do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej. W 2004 roku średni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowił 113% średniej płacy netto w gospodarce narodowej, natomiast w 2007 roku – 173%³⁴.

Wykres 2.36. Dochody gospodarstw średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

³⁴ J. Zegar, L. Goraj, Z. Floriańczyk, *Dochody rolników po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2007 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008, s. 67.

Tabela 2.5. Wskaźniki dochodowości gospodarstw

Wyszczególnienie	Grupa	Gospodarstwa								
		małe			średnio-małe			średnio-duże		
		2004	2007	2007/2004	2004	2007	2007/2004	2004	2007	2007/2004
Wskaźnik dochodowości produkcji	badana	0,46	0,49	1,07	0,42	0,54	1,29	0,47	0,51	1,08
	kontrolna	0,38	0,47	1,22	0,39	0,46	1,20	0,46	0,46	1,01
Dochód na 1 zł kapitału własnego	badana	0,10	0,12	1,29	0,11	0,17	1,44	0,17	0,19	1,13
	kontrolna	0,08	0,12	1,54	0,11	0,14	1,35	0,16	0,17	1,06
Dochód na 1 ha użytków rolnych	badana	1 661	2 396	1,44	1 760	2 985	1,70	2 167	3 319	1,53
	kontrolna	1 409	2 305	1,64	1 704	2 790	1,64	2 260	2 968	1,31
Dochód na 1 osobę pełnozatrudnioną własną	badana	11 970	20 902	1,75	18 842	34 410	1,83	41 165	66 085	1,61
	kontrolna	9 861	16 781	1,70	18 920	31 917	1,69	37 439	53 496	1,43

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

W przypadku mlecznego chowu krów podstawowymi źródłami przychodów są: sprzedaż mleka, bydła oraz dopłaty³⁵. Znaczny wpływ na zwiększenie dochodów miały subsydia przekazywane bezpośrednio rolnikom, przede wszystkim płatności bezpośrednie (jednolita i uzupełniająca) oraz płatności wypłacane rolnikom gospodarującym na obszarach o niekorzystnych warunkach (ONW). Ich udział w dochodzie wahał się w analizowanym okresie w zależności od wielkości ekonomicznej od 14% do 30%. Największe znaczenie miały płatności w grupie małych gospodarstw kontrolnych, a najmniejsze w grupie badanych gospodarstw średnio-dużych. W analizowanym okresie na wzrost dochodów miał również wpływ znaczny wzrost cen mleka. Już w pierwszym roku po wejściu do Unii Europejskiej ceny mleka wzrosły o 30% do 0,93 zł, a w sezonie 2007/2008 prawie o 40% do 1,32 zł³⁶.

Wszystkie grupy gospodarstw badanych miały wyższe wskaźniki dochodowości produkcji niż grupy kontrolne. Również dochodowość kapitału w gospodarstwach badanych była wyższa. Najwyższą dochodowością czynników wytwórczych charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże (tabela 2.5).

Wnioski

1. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej wymusiło na gospodarstwach prowadzących mleczny chów bydła inwestycje dostosowujące warunki produkcji do unijnych standardów weterynaryjnych, sanitarnych, ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt. Mimo wzrostu opłacalności nie wszystkie gospodarstwa zdołały dostosować się do nowych wymagań. W najtrudniejszej sytuacji ze

³⁵ E. Kołoszycz, M. Świtlyk, *Koszty, dochodowość i efektywność produkcji mleka*, Związek Prywatnych Przetwórców Mleka, Warszawa 2004, s. 20.

³⁶ R. Urban, *Stan makroekonomicznego otoczenia...*, op. cit., s. 27-28.

względu na wysokie koszty dostosowania do standardów unijnych znaleźli się mali producenci, którzy często rezygnowali z mlecznego chowu bydła.

2. Działania inwestycyjne w gospodarstwach rolnych były wspierane ze środków publicznych, w tym z funduszy współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej. Część gospodarstw z takiej możliwości skorzystała. Gospodarstwa średnio-duże najczęściej były wspierane środkami działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (SPO „Rolnictwo”), a gospodarstwa małe środkami z działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (PROW 2004-2006). Najwięcej beneficjentów pochodziło z regionu „Mazowsze i Podlasie”, w którym produkcja mleka jest najbardziej rozwinięta.
3. Najbardziej skłonni do inwestowania są rolnicy pomiędzy 40. a 50. rokiem życia, mający wykształcenie średnie rolnicze. Prowadzący gospodarstwa specjalizujące się w mlecznym chowie bydła są lepiej przygotowani do zawodu rolnika niż ogół rolników, ponieważ mają znacznie częściej wykształcenie rolnicze.
4. W gospodarstwach badanych następuje systematyczne zwiększanie skali chowu, co jest podstawowym warunkiem wzrostu efektywności produkcji mleka. Rolnictwo jest jednak działem gospodarki narodowej, w którym przemiany strukturalne przebiegają bardzo wolno. Bariery procesu przemian strukturalnych w produkcji mleka są małe zasoby ziemi i kapitału w gospodarstwach oraz system kwot produkcyjnych, który utrudnia powiększanie skali produkcji. Dodatkowym utrudnieniem procesu koncentracji bazy surowcowej jest wzrost ceny ziemi rolniczej po integracji z Unią Europejską. W takich warunkach stopniowo zaczęło się powiększać zainteresowanie dzierżawami.
5. We wszystkich grupach gospodarstw, zarówno badanych, jak i kontrolnych, nastąpił w analizowanym okresie wyraźny wzrost dochodów, co świadczy, że wiele gospodarstw uzyskiwało wyższe dochody, choć nie otrzymały pomocy inwestycyjnej z funduszy współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej. We wszystkich trzech grupach, gospodarstwa korzystające ze wsparcia (gospodarstwa badane) uzyskały wyższe dochody niż gospodarstwa kontrolne, różnice nie były jednak duże. Jak wynika z analizy innych wskaźników, takich jak udział krów mlecznych w pogłowie zwierząt ogółem, mleczność czy udział użytków zielonych w powierzchni użytków rolnych ogółem, gospodarstwa badane mają lepsze warunki do rozwoju produkcji mleka i lepiej je wykorzystują.
6. Różnice między gospodarstwami badanymi o największej i najmniejszej sile ekonomicznej nie zmniejszyły się w analizowanym okresie. Ponadto z analizy wynika, że gospodarstwa małe (grupa kontrolna) powoli rezygnują z mlecznego chowu bydła, a przynajmniej starają się zróżnicować swoją produkcję. Jest to kolejne potwierdzenie ogólnej, wyraźnie widocznej od wielu lat w rolnictwie polskim tendencji rezygnacji z mlecznego chowu bydła na niewielką skalę.

Aneks tabelaryczny

Tabela 2.1.1. Zasoby czynników produkcji w gospodarstwach małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
Wskaźniki na gospodarstwo										
Wielkość ekonomiczna (ESU)	6,40	7,06	7,18	7,89	1,23	6,61	7,15	7,36	7,58	1,15
Użytki rolne (ha)	12,90	13,45	14,60	14,93	1,16	12,78	13,84	13,76	13,73	1,07
Użytki dzierzawione (ha)	3,67	4,08	4,52	5,09	1,39	2,47	3,26	3,54	3,30	1,34
Trwałe użytki zielone (ha)	5,40	5,40	5,92	5,55	1,03	3,40	3,53	3,75	3,64	1,07
Zasoby pracy ogółem (AWU)	1,81	1,64	1,74	1,77	0,98	1,83	1,83	1,87	1,89	1,03
Zasoby pracy własnej (FWU)	1,79	1,61	1,70	1,71	0,96	1,83	1,82	1,86	1,89	1,03
Aktywa gospodarstwa ogółem (zł)	233 144	242 975	271 713	296 606	1,27	230 056	226 143	242 711	267 624	1,16
Aktywa trwałe (zł)	207 735	220 695	239 957	258 456	1,24	201 883	197 815	207 847	228 392	1,13
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	53 963	52 538	56 178	62 319	1,15	51 303	46 465	49 491	55 033	1,07
Wskaźniki na 100 ha										
Zasoby pracy (AWU)	14,00	12,20	11,94	11,84	0,85	14,29	13,21	13,58	13,76	0,96
Aktywa gospodarstwa (zł)	1 807 869	1 807 151	1 860 549	1 986 005	1,10	1 800 250	1 634 390	1 763 334	1 948 942	1,08
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	418 443	390 759	384 677	417 273	1,00	401 461	335 814	359 562	400 775	1,00
Wskaźniki na osobę pełnozatrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	29 886	32 019	32 206	35 252	1,18	28 088	25 415	26 472	29 125	1,04
Kapitał własny (zł)	123 105	142 567	150 028	162 683	1,32	122 509	120 869	124 724	135 220	1,10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.1.2. Zasoby czynników produkcji w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Wskaźniki na gospodarstwo										
Wielkość ekonomiczna (ESU)	11,67	11,41	11,35	11,99	1,03	11,99	12,48	12,93	13,74	1,15
Użytki rolne (ha)	20,89	22,27	22,11	23,12	1,11	20,26	20,44	20,67	21,03	1,04
Użytki dzierzawione (ha)	5,54	6,61	6,81	7,95	1,44	4,91	4,77	4,93	5,29	1,08
Trwałe użytki zielone (ha)	8,07	8,32	8,29	8,64	1,07	6,49	6,27	6,54	6,82	1,05
Zasoby pracy ogółem (AWU)	2,03	2,02	2,02	2,04	1,00	1,84	1,93	1,89	1,87	1,01
Zasoby pracy własnej (FWU)	1,95	1,96	1,97	2,01	1,03	1,82	1,91	1,86	1,84	1,01
Aktywa gospodarstwa ogółem (zł)	340 697	359 159	411 779	456 414	1,34	348 129	367 737	388 705	439 592	1,26
Aktywa trwałe (zł)	298 029	315 167	348 493	393 090	1,32	304 672	324 557	338 705	375 750	1,23
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	80 157	78 828	91 024	107 245	1,34	87 499	83 992	81 623	90 315	1,03
Wskaźniki na 100 ha										
Zasoby pracy (AWU)	9,72	9,09	9,12	8,82	0,91	9,09	9,46	9,14	8,89	0,98
Aktywa gospodarstwa (zł)	1 630 877	1 613 053	1 862 505	1 973 938	1,21	1 718 533	1 799 243	1 880 406	2 090 553	1,22
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	383 702	354 032	411 708	463 823	1,21	431 940	410 953	394 858	429 508	0,99
Wskaźniki na osobę pełnozastrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	39 482	38 951	45 141	52 577	1,33	47 497	43 439	43 197	48 314	1,02
Kapitał własny (zł)	157 849	166 798	190 398	204 733	1,30	175 770	178 481	192 692	218 309	1,24

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.1.3. Zasoby czynników produkcji w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Wskaźniki na gospodarstwo										
Wielkość ekonomiczna (ESU)	22,84	23,17	22,37	25,34	1,11	22,57	22,81	22,75	25,29	1,12
Użytki rolne (ha)	38,77	35,82	40,32	40,76	1,05	33,55	34,26	35,24	35,74	1,07
Użytki dzierzawione (ha)	16,39	12,68	16,34	16,69	1,02	8,04	8,70	9,28	9,72	1,21
Trwałe użytki zielone (ha)	12,68	10,55	12,32	11,50	0,91	9,91	10,43	10,82	10,91	1,10
Zasoby pracy ogółem (AWU)	2,19	2,14	2,21	2,20	1,00	2,19	2,24	2,21	2,19	1,00
Zasoby pracy własnej (FWU)	2,04	1,99	2,07	2,05	1,00	2,02	2,03	2,02	1,98	0,98
Aktywa gospodarstwa ogółem (zł)	592 812	634 914	761 583	827 594	1,40	539 411	590 426	648 099	742 637	1,38
Aktywa trwałe (zł)	520 348	567 581	670 699	713 044	1,37	467 504	523 214	553 210	640 651	1,37
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	179 386	184 924	229 467	233 670	1,30	122 132	143 997	162 045	174 545	1,43
Wskaźniki na 100 ha										
Zasoby pracy (AWU)	5,66	5,98	5,48	5,41	0,96	6,54	6,55	6,28	6,14	0,94
Aktywa gospodarstwa (zł)	1 528 996	1 772 749	1 888 846	2 030 322	1,33	1 607 846	1 723 412	1 838 896	2 078 140	1,29
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	462 677	516 328	569 115	573 257	1,24	364 045	420 317	459 782	488 435	1,34
Wskaźniki na osobę pełnozastrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	81 749	86 343	103 770	106 046	1,30	55 680	64 210	73 252	79 606	1,43
Kapitał własny (zł)	222 253	244 236	281 337	315 101	1,42	218 320	230 625	250 040	287 595	1,32

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.2.1. Organizacja produkcji i wydajność gospodarstw małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004
	Ziemia użytkowana rolniczo (ha)	12,90	13,45	14,60	14,93	1,16	12,78	13,84	13,76	13,73
Zboża (ha)	4,28	4,54	4,66	5,27	1,23	5,60	6,49	6,05	6,35	1,13
Obsada zwierząt (LU/gospodarstwo)	12,22	12,99	13,63	14,24	1,17	11,36	12,25	12,79	13,24	1,17
Krowy mleczne (LU/gospodarstwo)	9,07	9,84	10,45	10,83	1,19	6,96	7,33	7,87	8,25	1,19
Obsada zwierząt na 1 ha powierzchni paszowej (LU/1 ha)	1,56	1,72	1,57	1,68	1,08	1,64	1,84	1,90	2,05	1,25
Obsada zwierząt na 1 ha (LU/1 ha UR)	0,95	0,97	0,93	0,95	1,01	0,89	0,89	0,93	0,96	1,08
Mleczność krów (kg)	4 004	4 160	4 361	4 348	1,09	3 517	3 875	4 096	3 439	0,98

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.2.2. Organizacja produkcji i wydajność gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004
	Ziemia użytkowana rolniczo (ha)	20,89	22,27	22,11	23,12	1,11	20,26	20,44	20,67	21,03
Zboża (ha)	7,48	7,86	7,70	8,39	1,12	7,46	7,68	7,50	7,34	0,98
Obsada zwierząt (LU/gospodarstwo)	19,68	20,47	21,10	21,59	1,10	20,51	21,74	22,47	22,80	1,11
Krowy mleczne (LU/gospodarstwo)	13,78	15,08	15,81	15,99	1,16	14,35	15,04	15,25	15,54	1,08
Obsada zwierząt na 1 ha powierzchni paszowej (LU/1 ha)	1,82	1,79	1,78	1,75	0,97	1,93	2,10	2,02	1,97	1,02
Obsada zwierząt na 1 ha (LU/1 ha UR)	0,94	0,92	0,95	0,93	0,99	1,01	1,06	1,09	1,08	1,07
Mleczność krów (kg)	4 596	4 950	4 853	4 987	1,09	4 444	4 729	4 706	4 713	1,06

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.2.3. Organizacja produkcji i wydajność gospodarstw średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
	Ziemia użytkowana rolniczo (ha)	38,77	35,82	40,32	40,76	1,05	33,55	34,26	35,24	35,74
Zboża (ha)	15,84	12,68	14,43	15,25	0,96	15,24	15,55	13,69	12,89	0,85
Obsada zwierząt (LU/gospodarstwo)	36,03	38,50	39,35	41,13	1,14	35,99	36,66	38,43	39,77	1,10
Krowy mleczne (LU/gospodarstwo)	25,79	27,71	28,57	28,89	1,12	23,15	24,47	25,26	24,70	1,07
Obsada zwierząt na 1 ha powierzchni paszowej (LU/1 ha)	2,07	2,04	1,84	1,98	0,96	3,12	3,16	2,14	2,07	0,66
Obsada zwierząt na 1 ha (LU/1 ha UR)	0,93	1,07	0,98	1,01	1,09	1,07	1,07	1,09	1,11	1,04
Mleczność krów (kg)	4 930	5 265	5 355	5 503	1,12	5 219	5 406	5 339	5 108	0,98

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.3.1.1. Produkcja rolnicza i sprzedaż w gospodarstwach małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
	Na gospodarstwo									
Wartość produkcji ogółem (zł)	46 945	52 636	62 217	73 577	1,57	47 128	53 266	61 262	67 746	1,44
Wartość produkcji mleka (zł)	30 193	37 086	42 428	48 255	1,60	22 653	28 671	30 483	32 262	1,42
Wskaźnik wartości produkcji ogółem										
Na osobę pełnozatrudnioną (zł)	25 999	32 078	35 668	41 620	1,60	25 802	29 135	32 768	35 853	1,39
Na 1 zł aktywów (zł)	0,20	0,22	0,23	0,25	1,23	0,20	0,24	0,25	0,25	1,24
Na 1 ha użytków rolnych (zł)	3 640	3 915	4 260	4 927	1,35	3 688	3 850	4 451	4 934	1,34
Wartość sprzedaży (zł)	37 778	45 461	52 095	58 050	1,54	34 720	41 993	43 021	48 089	1,39
Udział sprzedaży w produkcji ogółem (proc.)	80,47	86,37	83,73	78,90	0,98	73,67	78,84	70,22	70,98	0,96
Zużycie wewnętrzne (zł)	8 123	7 621	7 682	10 504	1,29	9 039	9 075	9 960	12 556	1,39
Produkcja końcowa (zł)	38 823	45 015	54 535	63 074	1,62	38 089	44 191	51 302	55 190	1,45
Udział produkcji końcowej w produkcji ogółem (proc.)	82,70	85,52	87,65	85,72	1,04	80,82	82,96	83,74	81,47	1,01
Udział sprzedaży w produkcji końcowej (proc.)	97,31	100,99	95,53	92,04	0,95	91,15	95,03	83,86	87,13	0,96

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.3.2. Produkcja rolnicza i sprzedaż w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne						
	2004		2005		2006		2007		$\frac{2007}{2004}$			
Na gospodarstwo												
Wartość produkcji ogółem (zł)	87 934	97 139	105 874	127 524	1,45	89 310	95 678	105 583	126 957	1,42		
Wartość produkcji mleka (zł)	56 808	68 839	69 839	83 794	1,48	58 814	66 774	68 253	78 992	1,34		
Wskaźnik wartości produkcji ogółem												
Na osobę pełnozatrudnioną (zł)	43 313	47 999	52 505	62 519	1,44	48 479	49 483	55 877	67 916	1,40		
Na 1 zł aktywów (zł)	0,26	0,27	0,26	0,28	1,08	0,26	0,26	0,27	0,29	1,13		
Na 1 ha użytków rolnych (zł)	4 209	4 363	4 789	5 515	1,31	4 409	4 681	5 108	6 038	1,37		
Wartość sprzedaży (zł)	68 422	83 700	87 096	99 062	1,45	72 705	82 142	85 830	96 736	1,33		
Udział sprzedaży w produkcji ogółem (proc.)	77,81	86,17	82,26	77,68	1,00	81,41	85,85	81,29	76,20	0,94		
Zużycie wewnętrzne (zł)	15 019	12 341	13 720	16 091	1,07	15 991	12 859	13 370	17 566	1,10		
Produkcja końcowa (zł)	72 916	84 798	92 153	111 434	1,53	73 319	82 820	92 213	109 392	1,49		
Udział produkcji końcowej w produkcji ogółem (proc.)	82,92	87,30	87,04	87,38	1,05	82,10	86,56	87,34	86,16	1,05		
Udział sprzedaży w produkcji końcowej (proc.)	93,84	98,71	94,51	88,90	0,95	99,16	99,18	93,08	88,43	0,89		

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.3.3. Produkcja rolnicza i sprzedaż w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2007
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2007
Na gospodarstwo										
Wartość produkcji ogółem (zł)	178 480	199 929	213 058	265 323	1,49	165 347	175 333	187 978	228 225	1,38
Wartość produkcji mleka (zł)	117 560	145 667	150 174	177 370	1,51	107 678	124 076	127 008	142 081	1,32
Wskaźnik wartości produkcji ogółem										
Na osobę pełnozatrudnioną (zł)	81 336	93 349	96 350	120 411	1,48	75 381	78 183	84 974	104 089	1,38
Na 1 zł aktywów (zł)	0,30	0,31	0,28	0,32	1,06	0,31	0,30	0,29	0,31	1,00
Na 1 ha użytków rolnych (zł)	4 603	5 582	5 284	6 509	1,41	4 929	5 118	5 334	6 386	1,30
Wartość sprzedaży (zł)	145 088	180 237	185 520	216 029	1,49	141 380	159 041	163 372	192 408	1,36
Udział sprzedaży w produkcji ogółem (proc.)	81,29	90,15	87,07	81,42	1,00	85,50	90,71	86,91	84,31	0,99
Zużycie wewnętrzne (zł)	22 756	18 276	19 789	27 507	1,21	21 303	18 805	17 364	22 431	1,05
Produkcja końcowa (zł)	155 723	181 653	193 270	237 816	1,53	144 044	156 528	170 614	205 794	1,43
Udział produkcji końcowej w produkcji ogółem (proc.)	87,25	90,86	90,71	89,63	1,03	87,12	89,27	90,76	90,17	1,04
Udział sprzedaży w produkcji końcowej (proc.)	93,17	99,22	95,99	90,84	0,97	98,15	101,61	95,76	93,50	0,95

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.4.1. Koszty w gospodarstwach małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2007
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2007
Koszty ogółem (zł)	33 806	38 787	41 799	50 045	1,48	36 424	38 233	42 841	45 839	1,26
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	8 446	11 024	11 634	14 153	1,68	8 354	9 580	11 282	10 825	1,30
Koszty bezpośrednie (zł)	15 365	16 874	18 932	23 458	1,53	18 097	18 630	21 561	24 502	1,35
Amortyzacja (zł)	9 357	9 956	9 962	11 032	1,18	9 599	9 667	9 548	9 939	1,04
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	638	932	1 271	1 401	2,20	374	356	451	573	1,53

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.4.2. Koszty w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Koszty ogółem (zł)	62 436	63 166	70 529	77 740	1,25	65 606	66 413	71 677	82 559	1,26
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	15 202	17 496	18 604	19 887	1,31	15 366	17 736	19 135	20 623	1,34
Koszty bezpośrednie (zł)	32 006	30 767	36 214	40 150	1,25	35 538	32 964	36 541	44 498	1,25
Amortyzacja (zł)	13 028	12 893	13 020	15 199	1,17	13 469	14 251	14 320	15 060	1,12
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	2 199	2 010	2 690	2 505	1,14	1 233	1 462	1 681	2 378	1,93

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.4.3. Koszty w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Koszty ogółem (zł)	115 536	127 014	144 793	164 828	1,43	108 028	117 459	124 505	146 179	1,35
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	22 714	27 765	35 093	36 706	1,62	24 090	28 377	27 912	31 074	1,29
Koszty bezpośrednie (zł)	64 374	69 137	76 023	89 612	1,39	60 419	63 231	67 658	83 507	1,38
Amortyzacja (zł)	22 767	23 855	25 913	30 997	1,36	19 331	19 487	22 046	24 828	1,28
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	5 680	6 257	7 764	7 513	1,32	4 188	6 364	6 889	6 770	1,62

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.5.1. Wartość dodana i dochód gospodarstw małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Wartość dodana brutto (zł)	32 515	34 202	51 701	46 891	1,44	28 474	33 613	43 431	44 010
Wartość dodana netto (zł)	23 158	24 246	41 739	35 859	1,55	18 874	23 946	33 884	34 072	1,81
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	21 426	22 686	36 752	35 778	1,67	18 007	23 293	31 430	31 651	1,76
Wartość dodana netto w przeliczeniu na:										
1 zł aktywów (zł)	0,10	0,10	0,15	0,12	1,22	0,08	0,11	0,14	0,13	1,55
1 ha użytków rolnych (zł)	1 796	1 803	2 858	2 401	1,34	1 477	1 731	2 462	2 481	1,68
1 osobę pełnozatrudnioną (zł)	12 825	14 776	23 928	20 284	1,58	10 334	13 098	18 124	18 031	1,74
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na:										
1 zł kapitału własnego (zł)	0,10	0,10	0,14	0,12	1,29	0,08	0,11	0,13	0,12	1,54
1 ha użytków rolnych (zł)	1 661	1 687	2 517	2 396	1,44	1 409	1 683	2 283	2 305	1,64
1 osobę pełnozatrudnioną własną (zł)	11 970	14 110	21 647	20 902	1,75	9 861	12 783	16 882	16 781	1,70

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.5.2. Wartość dodana i dochód gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Wartość dodana brutto (zł)	52 638	65 445	79 151	86 893	1,65	49 754	60 136	72 455	78 261
Wartość dodana netto (zł)	39 610	52 552	66 131	71 694	1,81	36 285	45 885	58 135	63 201	1,74
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	36 763	48 750	58 925	69 026	1,88	34 514	42 828	53 894	58 670	1,70
Wartość dodana netto w przeliczeniu na:										
1 zł aktywów (zł)	0,12	0,15	0,16	0,16	1,35	0,10	0,12	0,15	0,14	1,38
1 ha użytków rolnych (zł)	1 896	2 360	2 991	3 101	1,64	1 791	2 245	2 812	3 006	1,68
1 osobę pełnozatrudnioną (zł)	19 510	25 967	32 796	35 148	1,80	19 696	23 731	30 767	33 810	1,72
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na:										
1 zł kapitału własnego (zł)	0,11	0,14	0,15	0,17	1,44	0,11	0,12	0,15	0,14	1,35
1 ha użytków rolnych (zł)	1 760	2 189	2 665	2 985	1,70	1 704	2 095	2 607	2 790	1,64
1 osobę pełnozatrudnioną własną (zł)	18 842	24 881	29 962	34 410	1,83	18 920	22 480	29 048	31 917	1,69

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.5.3. Wartość dodana i dochód w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Wartość dodana brutto (zł)	113 349	129 775	144 934	171 688	1,51	100 616	110 528	135 436	146 701
Wartość dodana netto (zł)	90 582	105 920	119 021	140 691	1,55	81 285	91 041	113 391	121 872	1,50
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	84 030	94 654	103 914	135 302	1,61	75 805	77 036	99 520	106 062	1,40
Wartość dodana netto w przeliczeniu na:										
1 zł aktywów (zł)	0,15	0,17	0,16	0,17	1,11	0,15	0,15	0,17	0,16	1,09
1 ha użytków rolnych (zł)	2 336	2 957	2 952	3 452	1,48	2 423	2 657	3 217	3 410	1,41
1 osobę pełnozatrudnioną (zł)	41 280	49 455	53 824	63 850	1,55	37 057	40 596	51 258	55 583	1,50
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na:										
1 zł kapitału własnego (zł)	0,17	0,18	0,17	0,19	1,13	0,16	0,15	0,18	0,17	1,06
1 ha użytków rolnych (zł)	2 167	2 643	2 577	3 319	1,53	2 260	2 249	2 824	2 968	1,31
1 osobę pełnozatrudnioną własną (zł)	41 165	47 461	50 221	66 085	1,61	37 439	37 868	49 267	53 496	1,43

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.6.1. Zobowiązania i inwestycje w gospodarstwach małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Zobowiązania ogółem (zł)	10 860	9 041	10 012	9 010	0,83	6 292	5 163	9 532	12 117
Kredyty długo- i średnioterminowe (zł)	4 615	5 995	6 395	4 837	1,05	3 272	2 546	6 257	7 657	2,34
Kredyty krótkoterminowe (zł)	6 245	3 046	3 616	4 173	0,67	3 020	2 617	3 275	4 460	1,48
Inwestycje brutto (zł)	10 781	16 677	25 860	18 750	1,74	4 181	5 643	14 193	14 930	3,57
Inwestycje netto (zł)	1 424	6 721	15 898	7 718	5,42	-5 418	-4 024	4 645	4 991	×
Wskaźnik zadłużenia aktywów	0,05	0,04	0,04	0,03	×	0,03	0,02	0,04	0,05	×

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.6.2. Zobowiązania i inwestycje w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
Zobowiązania ogółem (zł)	20 228	21 597	27 853	38 804	1,92	24 321	22 634	24 602	31 500	1,30
Kredyty długo- i średnioterminowe (zł)	13 133	15 485	15 256	23 740	1,81	16 693	15 934	16 878	25 037	1,50
Kredyty krótkoterminowe (zł)	7 095	6 113	12 597	15 064	2,12	7 628	6 700	7 724	6 463	0,85
Inwestycje brutto (zł)	10 770	23 045	42 000	42 179	3,92	17 339	28 777	27 167	34 995	2,02
Inwestycje netto (zł)	-2 258	10 153	28 980	26 980	×	3 870	14 526	12 848	19 935	5,15
Wskaźnik zadłużenia aktywów	0,06	0,06	0,07	0,09	×	0,07	0,06	0,06	0,07	×

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.6.3. Zobowiązania i inwestycje w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
Zobowiązania ogółem (zł)	105 111	111 825	139 460	133 277	1,27	60 531	73 223	94 967	112 054	1,85
Kredyty długo- i średnioterminowe (zł)	85 464	88 879	111 558	101 447	1,19	48 177	55 741	78 210	87 676	1,82
Kredyty krótkoterminowe (zł)	19 647	22 946	27 902	31 830	1,62	12 354	17 483	16 758	24 378	1,97
Inwestycje brutto (zł)	67 644	107 199	109 242	49 975	0,74	13 886	63 590	45 824	64 988	4,68
Inwestycje netto (zł)	44 876	83 344	83 330	18 978	0,42	-5 446	44 103	23 779	40 160	×
Wskaźnik zadłużenia aktywów	0,18	0,18	0,18	0,16	×	0,11	0,12	0,15	0,15	×

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.7.1. Aktywa gospodarstw małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	
				$\frac{2007}{2004}$				$\frac{2007}{2004}$	
Aktywa ogółem (zł)	233 144	242 975	271 713	296 606	1,27	230 056	242 711	267 624	1,16
Aktywa trwałe (zł)	207 735	220 695	239 957	258 456	1,24	201 883	207 847	228 392	1,13
Ziemie, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (zł)	24 067	35 340	41 832	55 305	2,30	30 846	35 891	50 993	1,65
Budynki (zł)	108 526	106 910	114 968	111 486	1,03	102 279	101 714	100 555	0,98
Maszyny i urządzenia (zł)	53 963	52 538	56 178	62 319	1,15	51 303	46 465	55 033	1,07
Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej (zł)	21 179	25 907	26 978	29 347	1,39	17 455	18 893	22 390	1,28
Aktywa bieżące (zł)	25 409	22 280	31 756	38 149	1,50	28 173	28 328	34 864	1,39
Zwierzęta stada obrotowego (zł)	5 629	6 370	7 273	6 376	1,13	6 322	7 313	8 377	1,33
Zapasy produktów rolniczych (zł)	10 787	7 848	8 656	14 904	1,38	12 322	14 869	20 431	1,66
Pozostałe aktywa obrotowe (zł)	8 994	8 062	15 827	16 870	1,88	9 529	12 462	10 424	1,09

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.7.2. Aktywa gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	
				$\frac{2007}{2004}$				$\frac{2007}{2004}$	
Aktywa ogółem (zł)	340 697	359 159	411 779	456 414	1,34	348 129	367 737	439 592	1,26
Aktywa trwałe (zł)	298 029	315 167	348 493	393 090	1,32	304 672	324 557	375 750	1,23
Ziemie, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (zł)	46 725	60 427	65 431	82 141	1,76	43 445	63 588	84 654	1,95
Budynki (zł)	136 128	136 230	150 972	158 815	1,17	136 662	137 747	147 255	1,12
Maszyny i urządzenia (zł)	80 157	78 828	91 024	107 245	1,34	87 499	83 992	90 315	1,03
Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej (zł)	35 019	39 682	41 066	44 888	1,28	37 066	39 229	42 612	1,28
Aktywa bieżące (zł)	42 669	43 992	63 286	63 324	1,48	43 457	43 180	50 000	1,47
Zwierzęta stada obrotowego (zł)	8 821	9 581	11 304	12 819	1,45	10 473	11 034	13 603	1,30
Zapasy produktów rolniczych (zł)	21 439	16 574	15 888	25 371	1,18	20 398	15 311	14 967	1,19
Pozostałe aktywa obrotowe (zł)	12 409	17 837	36 094	25 134	2,03	12 585	16 835	23 343	2,06

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

Tabela 2.7.3. Aktywa gospodarstw średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004
	Aktywa ogółem (zł)	592 812	634 914	761 583	827 594	1,40	539 411	590 426	648 099	742 637
Aktywa trwałe (zł)	520 348	567 581	670 699	713 044	1,37	467 504	523 214	553 210	640 651	1,37
Ziemie, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (zł)	75 000	99 529	118 542	143 704	1,92	67 712	71 587	86 611	124 526	1,84
Budynki (zł)	194 005	204 462	244 242	250 929	1,29	205 828	231 273	230 150	256 567	1,25
Maszyny i urządzenia (zł)	179 386	184 924	229 467	233 670	1,30	122 132	143 997	162 045	174 545	1,43
Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej (zł)	71 957	78 666	78 449	84 742	1,18	71 831	76 357	74 404	85 012	1,18
Aktywa bieżące (zł)	72 464	67 333	90 883	114 550	1,58	71 908	67 212	94 889	101 986	1,42
Zwierzęta stada obrotowego (zł)	15 155	19 416	23 176	26 400	1,74	16 519	19 304	23 853	25 164	1,52
Zapasy produktów rolniczych (zł)	33 652	23 668	26 235	39 822	1,18	30 465	25 337	28 909	40 725	1,34
Pozostałe aktywa obrotowe (zł)	23 658	24 248	41 473	48 328	2,04	24 924	22 571	42 127	36 098	1,45

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Polskiego FADN.

3. Ocena wpływu inwestycji realizowanych z udziałem środków unijnych na ekonomikę gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej

Wprowadzenie

Od 2008 roku w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej prowadzone jest badanie efektywności wsparcia udzielanego grupie gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej.

Badaniem objęto lata 2004-2007, które były szczególnym okresem dla polskiej gospodarki i rolnictwa ponieważ były to pierwsze lata członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Zmieniły się warunki funkcjonowania gospodarstw na rynku krajowym i międzynarodowym, a w programach rozwoju obszarów wiejskich, realizowanych w latach 2004-2006 przewidziano współfinansowanie niektórych inwestycji gospodarstw rolnych, modernizujących chów trzody chlewnej, w tym przede wszystkim inwestycji dostosowujących do standardów Unii Europejskiej.

W latach 2004-2006 funkcjonowały dwa wspierające rolnictwo programy współfinansowane ze środków unijnych: Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” (SPO „Rolnictwo”) oraz Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 (PROW 2004-2006). W programach tych znajdowały się trzy działania, z których współfinansowano projekty inwestycyjne gospodarstw rolnych: „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (SPO „Rolnictwo”), „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” (PROW 2004-2006) oraz „Wsparcie gospodarstw niskotowarowych” (PROW 2004-2006).

Ze środków działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” współfinansowano projekty modernizujące gospodarstwa rolne. Środki publiczne przeznaczono na realizację inwestycji poprawiających dochodowość i konkurencyjność gospodarstw, a także dostosowujących profil, skalę i jakość produkcji do potrzeb rynku, wymagań, które powinna spełniać żywność bezpieczna dla konsumentów, warunków utrzymania zwierząt, ochrony środowiska oraz bezpieczeństwa pracy. Producenci trzody mogli złożyć wnioski o współfinansowanie takich inwestycji, jak: zakup lub instalacja maszyn, urządzeń i wyposażenia do

produkcji rolnej. Dofinansowaniem objęto także inwestycje służące ochronie środowiska, poprawie warunków utrzymania zwierząt i podniesieniu standardów higienicznych produkcji rolnej. Maksymalny poziom pomocy wynosił 50% kosztów kwalifikowanych lub 60%, jeśli gospodarstwo znajdowało się na obszarze o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Jeśli wnioskodawcą był młody rolnik, udział ten wynosił odpowiednio 55% i 65%. Maksymalna kwota dofinansowania inwestycji dla jednego rolnika nie mogła jednak przekroczyć 300 tys. zł. Pomoc mogła być przyznana, jeśli gospodarstwo było żywotne lub miało osiągnąć żywotność¹ po zakończeniu inwestycji. Ponadto musiało spełniać minimalne standardy² w zakresie higieny, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt lub spełnić je po realizacji planowanego przedsięwzięcia.

Ze środków działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE” współfinansowano inwestycje dostosowujące gospodarstwa do przepisów weterynaryjnych i sanitarnych Unii Europejskiej oraz unijnych standardów ochrony środowiska, zdrowia i dobrostanu zwierząt. Pomoc mogli otrzymać producenci trzody chlewnej, którzy chcieli wyposażyć gospodarstwo w urządzenia do składowania nawozów naturalnych. Ze środków tego działania w gospodarstwach zajmujących się chowem trzody chlewnej współfinansowano inwestycje polegające na wyposażeniu w płyty gnojowe lub zbiorniki na gnojówkę bądź gnojownicę. Pomoc finansowa wypłacana była w formie zryczałtowanej premii, której wysokość ustalono, przyjmując koszty standardowe. Pomoc udzielana była maksymalnie przez dwa lata, natomiast wysokość przyznanych środków nie mogła przekroczyć rocznie 25 tys. euro na gospodarstwo.

W działaniu „Wsparcie gospodarstw niskotowarowych” chodziło o zwiększenie możliwości inwestycyjnych gospodarstw niskotowarowych, co w efekcie miało spowodować wzrost potencjału ekonomicznego i poprawę sytuacji dochodowej. Ze środków tego działania współfinansowano m.in. zakup zwierząt gospodarskich, zakup maszyn rolniczych, zakup lub dzierżawę gruntu rolnego, realizację projektu w ramach SPO „Rolnictwo” i przestawienie gospodarstwa niskotowarowego na produkcję metodami ekologicznymi. O pomoc mogły starać się gospodarstwa wielkości ekonomicznej od 2 do 4 ESU. Rolnik mógł się

---

¹ Żywotność ekonomiczną definiuje się na podstawie wielkości ekonomicznej danego gospodarstwa, określonej jako suma standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich działalności rolniczych prowadzonych w tym gospodarstwie, przeliczonej na ESU (*European Size Unit*, 1 ESU odpowiada nadwyżce standardowej 1200 euro). Gospodarstwem żywotnym pod względem ekonomicznym jest gospodarstwo o wielkości ekonomicznej wynoszącej co najmniej 4 ESU.

² Określone w Rozporządzeniu Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 września 2003 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymania poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich.

starać o wsparcie z tego działania, jeśli prowadził takie gospodarstwo przez okres 3 lat oraz przedstawił wnioski o pomoc wraz z planem rozwoju gospodarstwa. Pomoc stanowiła roczna premia w wysokości 1250 euro, wypłacana w ciągu kolejnych pięciu lat. Po trzecim roku wnioskodawca musiał się wykazać osiągnięciem przynajmniej jednego celu pośredniego zadeklarowanego w planie rozwoju gospodarstwa. Takim celem mogło być na przykład uzyskanie certyfikatu produkcji ekologicznej, przystąpienie do grupy producentów rolnych, realizacja zaplanowanej inwestycji, zwiększenie rocznej sprzedaży do poziomu 20 tys. zł itp. Zrealizowanie celu pośredniego stanowiło warunek wypłaty premii przez dwa kolejne lata.

Do końca 2008 roku ze środków działania „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” wypłacono 1312 mln zł, „Dostosowanie do standardów UE” – 2427 mln zł³, „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” – 2412 mln zł⁴. Ze środków działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” na inwestycje związane z chowem trzody chlewnej do końca 2008 roku wydano przeszło 376 mln zł ze środków publicznych.

Cel badania i metody analizy

Celem badania była ocena efektów wsparcia środkami PROW 2004-2006 i SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” inwestycji w gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewnej. Badanie polegało na porównaniu efektów ekonomicznych dwóch grup gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej, prowadzących rachunkowość rolną nieprzerwanie w latach 2004-2007: badanej (gospodarstwa, które skorzystały ze wsparcia) i kontrolnej (gospodarstwa, które nie skorzystały ze wsparcia).

Źródłem danych była baza zawierająca informacje o gospodarstwach rolnych, które prowadziły rachunkowość rolną FADN w latach 2004-2007.

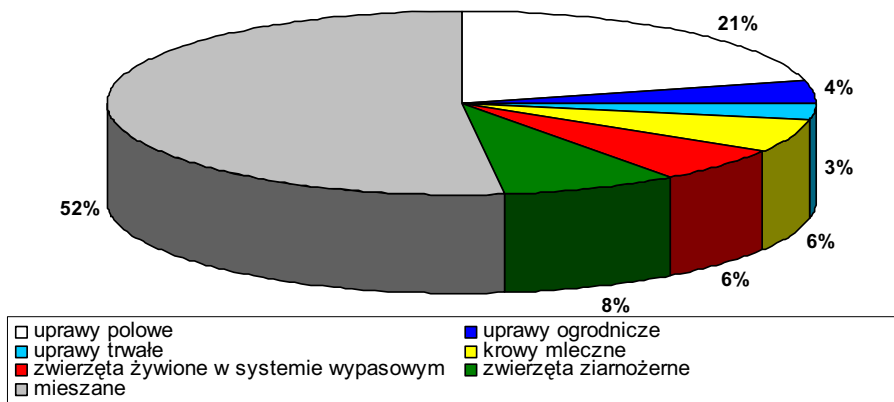
Gospodarstwa te w typologii gospodarstw FADN należą do grupy specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (trzoda chlewna i drób), które z kolei stanowią 8% gospodarstw zbiorowości FADN. Najliczniejszą grupą (52%), znajdującą się w próbie FADN są gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, następnie gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (wykres 3.1).

---

³ Miesięczne „PROWinki”, styczeń 2009.

⁴ Miesięczne „SPOtkania”, marzec 2009.

Wykres 3.1. Udział poszczególnych typów rolniczych gospodarstw rolnych, znajdujących się w zbiorowości FADN

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 roku, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

Pierwszym etapem doboru próby było wybranie z bazy FADN gospodarstw, zakwalifikowanych jako specjalistyczne gospodarstwa trzodowe⁵. Spośród nich wybrano 1369 gospodarstw, które w latach 2004-2006 prowadziły nieprzerwanie rachunkowość rolną w systemie FADN (por. tabela 3.1).

W drugim etapie wyboru grupy badanej zastosowano dwa kryteria. Po pierwsze ze zbiorowości gospodarstw trzodowych wybrano 291 gospodarstw, które w 2006 roku⁶ otrzymały wsparcie z funduszy unijnych⁷, a także korzystały z pomocy o charakterze inwestycyjnym⁸. Spośród nich wybrano 233 gospodarstwa, które prowadziły rachunkowość FADN również w latach 2004 i 2005.

Wybrane gospodarstwa podzielono na grupy według wielkości ekonomicznej⁹. W dalszej analizie uwzględniono trzy grupy gospodarstw: średnio-małe, średnio-duże, duże o liczebności co najmniej 15, pozwalającej na prowadzenie

⁵ Typ rolniczy gospodarstwa określany jest na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w gospodarstwie. Gospodarstwa, w których udział jednej działalności przekracza 2/3 SGM uważane są za specjalistyczne.

⁶ Rok 2006 wybrano za rok bazowy, gdyż największa liczba gospodarstw korzystała ze wsparcia inwestycyjnego.

⁷ Na podstawie zawartej w Księdze Kodów i Zaszłości informacji czy gospodarstwo jest objęte programem funduszy strukturalnych.

⁸ Na podstawie Instrukcji kodowania oraz wykazu kodów, z działu „dotacje i wsparcie” wybrano działania o charakterze inwestycyjnym.

⁹ Tylko w odniesieniu do dwóch kryteriów (wielkości ekonomicznej oraz typu rolniczego) wyniki są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN.

analiz¹⁰. Najwięcej gospodarstw należało do grupy średnio-duże, aż 107, grupa dużych liczyła 58 gospodarstw, a średnio-małych – 35. Jeszcze dwie grupy gospodarstw (małe i bardzo duże) spełniały wymaganie minimalnej liczebności, jednak nie uwzględniono ich w badaniu, gdyż znajdowały się na granicy kryterium.

Tabela 3.1. Gospodarstwa, prowadzące rachunkowość FADN w latach 2004-2006 i korzystające ze wsparcia funduszy unijnych w 2006 roku w podziale ze względu na wielkość ekonomiczną

Wielkość ekonomiczna	Gospodarstwa trzodowe		Gospodarstwa korzystające ze wsparcia inwestycyjnego w 2006 roku		Gospodarstwa w próbie	
	liczba ogółem	powtarzające się w latach 2004-2007	liczba ogółem	w tym: korzystające ze wsparcia w latach 2004-2006	liczba	proc.
Bardzo małe (<4 ESU)	39	17	8	2	-	-
Małe (4-8 ESU)	151	108	29	15	-	-
Średnio-małe (8-16 ESU)	322	277	38	35	22	63
Średnio-duże (16-40 ESU)	668	575	127	107	74	69
Duże (40-100 ESU)	677	324	73	58	32	55
Bardzo duże (>100 ESU)	70	68	16	16	-	-
Ogółem	1 627	1 369	291	233	128	55

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

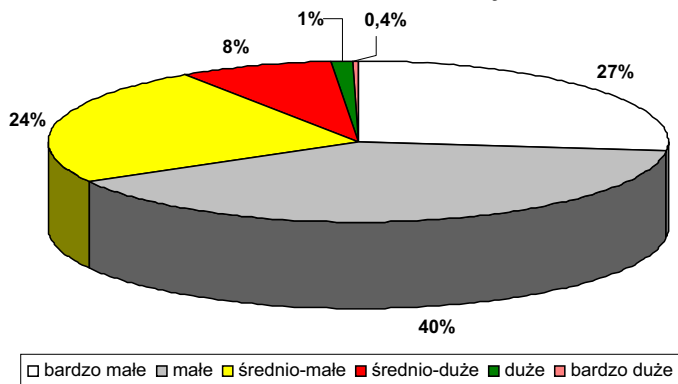
W kolejnym etapie wybrano ze zbiorowości gospodarstw prowadzących rachunkowość FADN w 2004 roku, gospodarstwa podobne do badanych, które nie korzystały ze wsparcia unijnego na cele inwestycyjne (grupa kontrolna). Stopień podobieństwa ustalano, uwzględniając trzy podstawowe czynniki produkcji: powierzchnię gospodarstwa, siłę roboczą oraz kapitał. Ponadto gospodarstwo podobne musiało znajdować się w tym samym makroregionie FADN co badane oraz być tej samej wielkości ekonomicznej. Z grupy tej wyeliminowano gospodarstwa, które nie istniały w bazie FADN w latach 2005-2007; grupa kontrolna jest zatem mniejsza niż badana. Liczy ona 128 gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej, podzielonych na trzy grupy wielkości ekonomicznej, z których najliczniejsza średnio-duża liczy 74 gospodarstwa, duża – 32, a średnio-mała – 22.

Badanie polega na analizie zmian zachodzących w dwóch grupach gospodarstw podobnych (korzystających i nie korzystających z pomocy inwestycyjnej)

¹⁰ Zgodnie z wymogami Polskiego FADN bez zgody rolnika mogą być publikowane tylko dane zbiorcze w postaci średnich z co najmniej 15 gospodarstw.

w czterech kolejnych latach 2004, 2005, 2006, 2007, w podziale na trzy grupy wielkości ekonomicznej.

Wykres 3.2. Rozkład liczby gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Źródło: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 roku, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

W zbiorze wszystkich gospodarstw Polskiego FADN podzielonym na klasy pod względem wielkości ekonomicznej największą grupę stanowią gospodarstwa małe oraz bardzo małe. Warto zauważyć, że grupa gospodarstw dużych pod względem wielkości ekonomicznej, o wielkości powyżej 16 ESU (a więc takich gospodarstw, które w Holandii i Belgii, stanowią całość próby gospodarstw zbiorowości FADN) liczy nieco ponad 9% gospodarstw w skali kraju¹¹ (por. wykres 3.2).

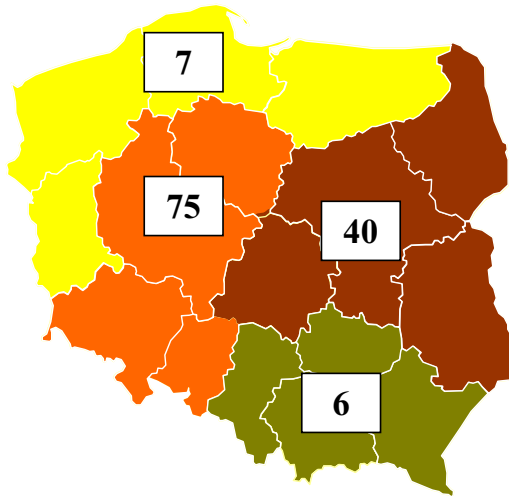
Wyniki badań

Rozkład regionalny gospodarstw korzystających ze wsparcia inwestycyjnego

Rozmieszczenie terytorialne badanych gospodarstw trzodowych FADN korzystających ze wsparcia inwestycyjnego jest następujące: ponad połowa gospodarstw znajduje się w regionie „Wielkopolska i Śląsk”, drugim pod względem liczebności jest region „Mazowsze i Podlasie”. Najmniejsza liczba gospodarstw jest w regionach „Pomorze i Mazury” oraz „Małopolska i Pogórze”. Przyczyną takiego rozkładu jest koncentracja chowu trzody chlewnej w województwach wielkopolskim i kujawsko-pomorskim, w których znajdują się największe i najlepiej funkcjonujące gospodarstwa trzodowe.

¹¹ Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 roku. Część II. Analiza wyników standardowych, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

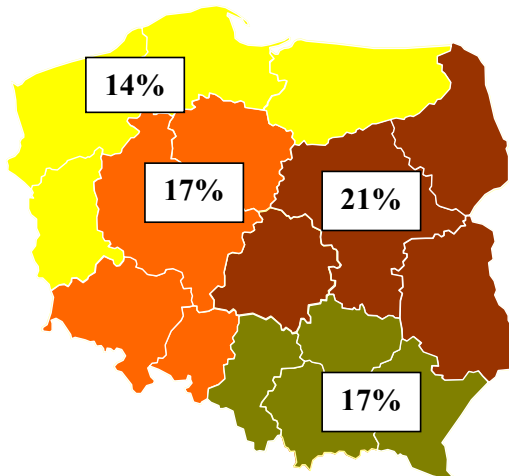
Mapa 3.1. Liczba badanych gospodarstw FADN korzystających ze wsparcia inwestycyjnego w 2006 roku w poszczególnych regionach

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Natomiast, gdy liczbę gospodarstw trzodowych, prowadzących rachunkowość FADN i korzystających ze wsparcia inwestycyjnego odnosi się do ogólnej liczby gospodarstw trzodowych w bazie FADN (mapa 3.2) okazuje się, że udział gospodarstw inwestujących jest największy w regionie „Mazowsze i Podlasie”, nieco mniejszy w regionach „Wielkopolska i Śląsk” oraz „Małopolska i Pogórze”, a najmniejszy w regionie „Pomorze i Mazury”. Region „Mazowsze i Podlasie” jest zatem najaktywniejszy w pozyskiwaniu środków inwestycyjnych współfinansowanych ze środków unijnych.

Mapa 3.2. Udział gospodarstw otrzymujących wsparcie w liczbie gospodarstw trzodowych FADN

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Gospodarstwa korzystające ze wsparcia inwestycyjnego stanowią 18% gospodarstw trzodowych w bazie FADN.

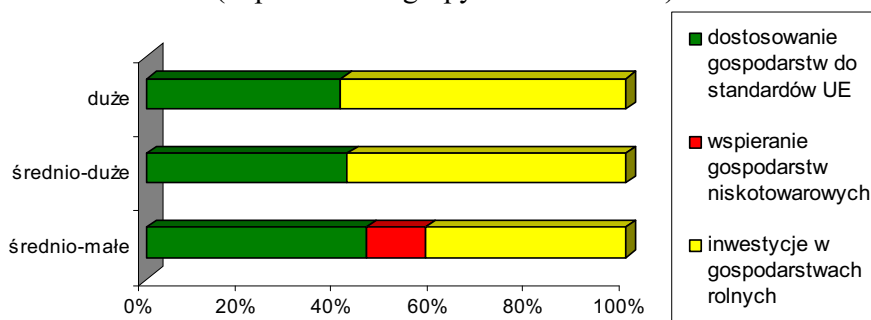
Charakterystyka realizowanych inwestycji

Badane gospodarstwa otrzymywały wsparcie ze środków trzech działań o charakterze inwestycyjnym: „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”, „Dostosowanie gospodarstw do standardów Unii Europejskiej”, „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych”. Niektóre z nich realizowały dwa wspierane projekty, zatem liczba inwestycji zrealizowanych (137) jest większa od liczby analizowanych gospodarstw (128).

W badanych gospodarstwach najczęściej realizowano inwestycje polegające na budowie budynków oraz zakupie maszyn. Te dwie grupy stanowią 55% inwestycji realizowanych w badanych gospodarstwach trzodowych. Na kolejnym miejscu są inwestycje związane z dostosowaniem gospodarstw do standardów UE – 43%. Inwestycje w gospodarstwach niskotowarowych stanowiły 2%.

W gospodarstwach trzodowych sprawą bardzo istotną jest prowadzenie chowu w warunkach, spełniających wymogi unijne. Stąd duży udział inwestycji budowlanych oraz polegających na zakupie środków trwałych – stanowią one przeszło 81% inwestycji w gospodarstwach rolnych.

Wykres 3.3. Struktura inwestycji według źródła finansowania (w podziale na grupy wielkości ESU)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wszystkie grupy analizowanych gospodarstw korzystały ze środków wspierających dostosowanie gospodarstw do standardów Unii Europejskiej. Jednak wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw udział inwestycji dostosowawczych w inwestycjach ogółem zmniejszał się. Z kolei rósł udział

budowy lub remontu budynków. W gospodarstwach średnio-dużych pojawiły się także zakupy oraz remonty pojazdów, maszyn lub urządzeń, a ich udział stanowił blisko 10% wartości realizowanych inwestycji. Natomiast w gospodarstwach dużych ten udział stanowił już blisko 20%.

Taki rozkład inwestycji świadczy, że w najmniejszych gospodarstwach badanych (średnio-małych) najistotniejsze były inwestycje dostosowujące do standardów UE, a w gospodarstwach większych (średnio-dużych i dużych) modernizacja oraz zakup nowych maszyn, czyli inwestycje mające na celu poprawę warunków pracy, rozwój gospodarstw i zwiększanie skali produkcji.

Niektóre projekty inwestycyjne były finansowane ze środków działania „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych”. Środki tego działania są przeznaczone jedynie dla gospodarstw wielkości ekonomicznej od 2 do 4 ESU, a zatem najmniejsze z analizowanych gospodarstw trzodowych (średnio-małe o wielkości ekonomicznej od 8 do 16 ESU) nie powinny z nich korzystać. Za rok bazowy przyjęto rok 2006, zaś analizą objęto okres od 2004 roku. Wielkość ekonomiczna niektórych gospodarstw mogła być wówczas znacznie niższa niż w 2006 roku i wobec tego otrzymały pomoc z działania „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych”.

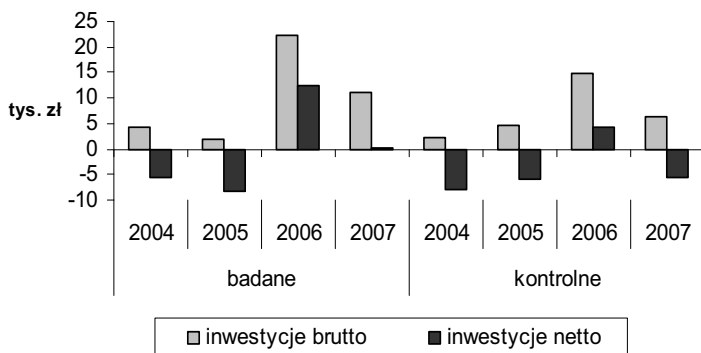
Rezultaty działalności inwestycyjnej w analizowanych grupach gospodarstw charakteryzują wskaźniki inwestycji netto¹² i inwestycji brutto¹³. Jak wynika z wykresów 3.4-3.6 w roku 2006 w gospodarstwach badanych nastąpił skokowy wzrost nakładów inwestycyjnych. O ile w gospodarstwach średnio-dużych i dużych wzrost był około dwukrotny w porównaniu z rokiem 2005, to w gospodarstwach średnio-małych – ponad dwunastokrotny. Gospodarstwa kontrolne również inwestowały w tym czasie, jednak znacznie mniej. Zarówno w gospodarstwach badanych, jak i kontrolnych poziom inwestycji w 2006 roku był najwyższy w całym analizowanym okresie. Wyjątkiem jest grupa kontrolna gospodarstw średnio-dużych, w której nastąpił dalszy wzrost. W gospodarstwach średnio-małych w latach 2004-2005 inwestycje były niższe od amortyzacji, a więc następowała deprecjacja środków trwałych. Podobna sytuacja wystąpiła w gospodarstwach kontrolnych średnio-dużych. Z kolei w grupie badanych gospodarstw średnio-dużych wzrost wartości majątku w latach 2004-2005 był bardzo niewielki. W grupie gospodarstw dużych kontrolnych wartość majątku również niewiele się zwiększyła w analizowanym okresie.

---

¹² Inwestycje netto to wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych, pomniejszona o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym oraz pomniejszona o obliczoną dla roku obrachunkowego wartość amortyzacji.

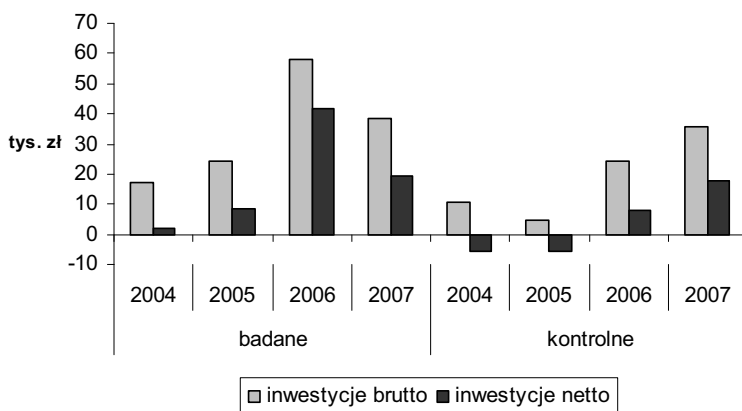
¹³ Inwestycje brutto to wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych pomniejszona o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym.

Wykres 3.4. Inwestycje w gospodarstwach średnio-małych

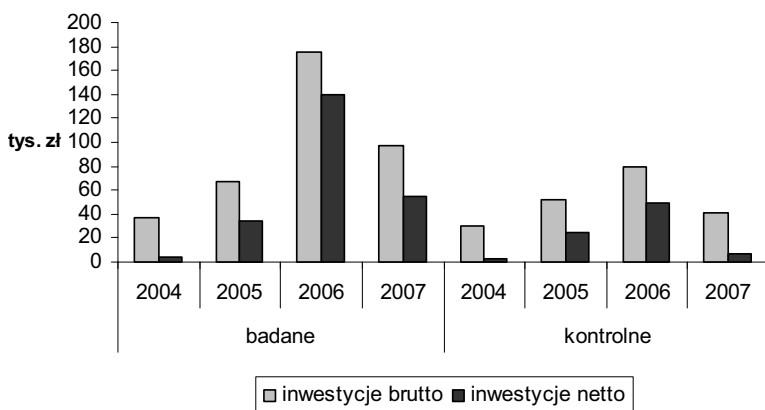
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wykres 3.5. Inwestycje w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

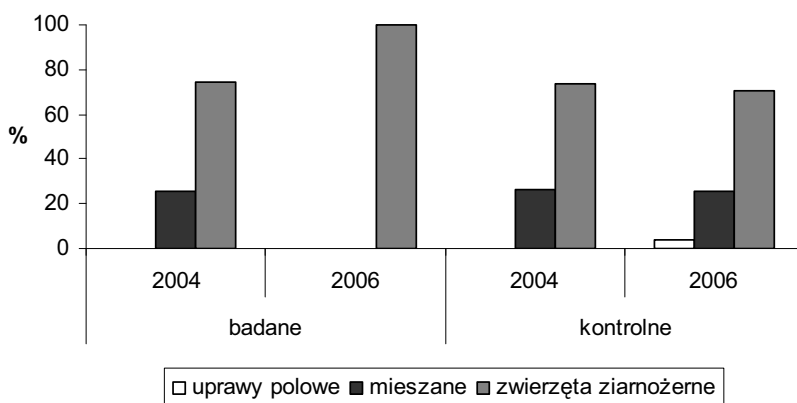
Wykres 3.6. Inwestycje w gospodarstwach dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W 2004 roku blisko 25% badanych gospodarstw trzodowych należało do innego typu rolniczego – gospodarstw mieszanych. W grupie tej znajdują się m.in. takie podgrupy, jak: „różne zwierzęta z przewagą żywionych paszami treściwymi” oraz „różne uprawy i zwierzęta łącznie”. Gospodarstwa należące do tych podgrup w ciągu dwóch lat wyspecjalizowały się w chowie trzody chlewnej i zostały zakwalifikowane do podtypu „gospodarstwa trzodowe”. W grupie kontrolnej w latach 2004-2006 niemal nie następowały zmiany, powodujące zmianę typu lub podtypu produkcyjnego (wykres 3.7).

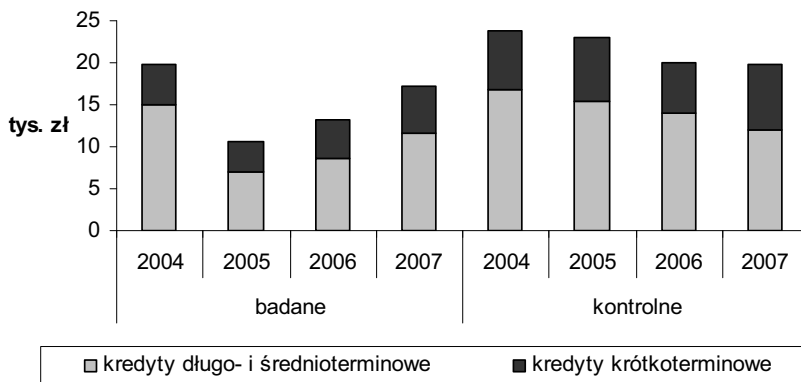
Wykres 3.7. Typy produkcyjne gospodarstw badanych i kontrolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

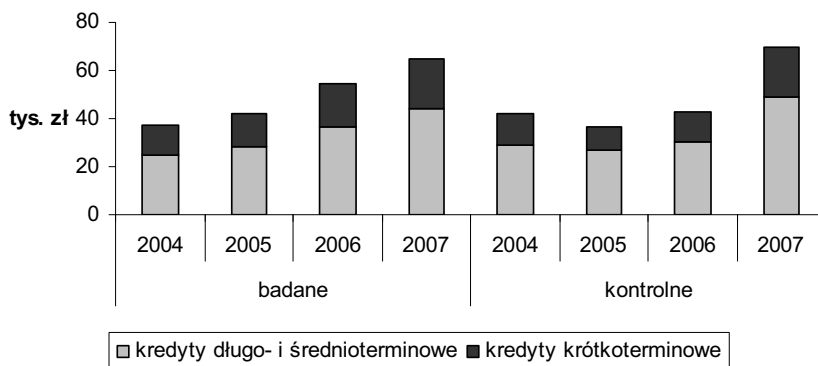
Analizowane gospodarstwa korzystały w latach 2004-2007 z kapitału obcego. Były to głównie kredyty długo- i średnioterminowe, w mniejszym stopniu – krótkoterminowe. W gospodarstwach średnio-dużych i dużych zadłużenie w grupach badanej i kontrolnej było na porównywalnym poziomie, podczas gdy w grupie średnio-małej zadłużenie w grupie badanej zwiększyło się, zaś w kontrolnej zmalało. Mimo to zadłużenie grupy kontrolnej przewyższa zadłużenie w grupie badanej. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, rósł poziom ich zadłużenia. Wskaźnik zadłużenia aktywów najwyższy był w gospodarstwach dużych i wynosił 14-17%, podczas gdy w gospodarstwach średnio-małych przyjmował wartość 5-9%. Oznacza to, że mniejszy jest udział finansowania aktywów kapitałem obcym w gospodarstwach mających mniejszą wielkość ekonomiczną.

Wykres 3.8. Zadłużenie w gospodarstwach średnio-małych

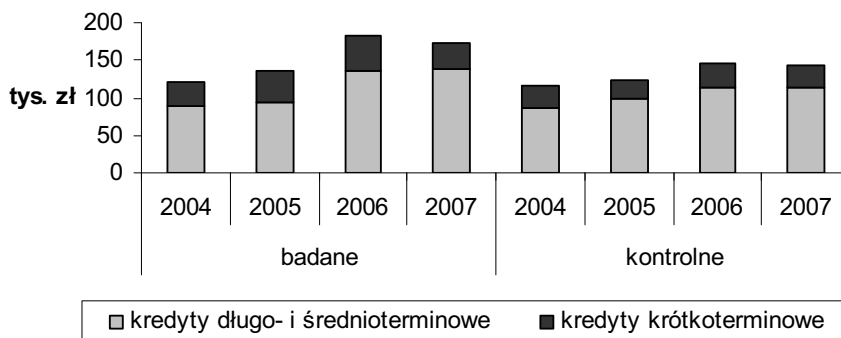
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wykres 3.9. Zadłużenie w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wykres 3.10. Zadłużenie w gospodarstwach dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

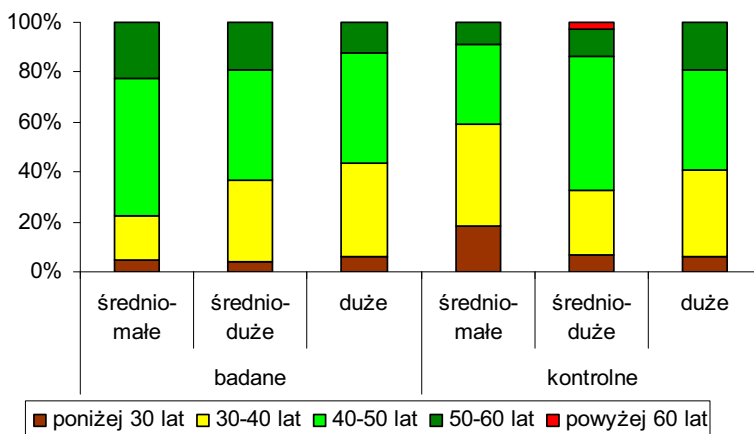

Struktura użytkowników gospodarstw pod względem wieku i wykształcenia

Użytkownicy badanych gospodarstw mieli średnio 42 lata, tak samo jak użytkownicy gospodarstw kontrolnych, a o około 9 lat mniej niż gospodarze średnio w kraju¹⁴.

Największą grupę, wśród użytkowników gospodarstw badanych, stanowiły osoby w wieku 40-50 lat (46%). Młodsze osoby, poniżej 40 roku życia stanowiły 36%. W gospodarstwach badanych wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejszał się udział grup wiekowych 40-50 lat i 50-60 lat, a zwiększał od 30 do 40 lat. Świadczy to o tym, że młodszy rolnicy chętniej inwestują w swoje gospodarstwa, widząc w produkcji rolniczej swoją przyszłość oraz źródła dochodów. Gospodarstwa kontrolne charakteryzują się wyższym odsetkiem osób poniżej 40 roku życia (39%) niż gospodarstwa badane, ale wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejsza się odsetek osób poniżej 40 roku życia, a zwiększa – powyżej 40 roku życia (61%).

Wykres 3.11. Struktura wieku użytkowników gospodarstw

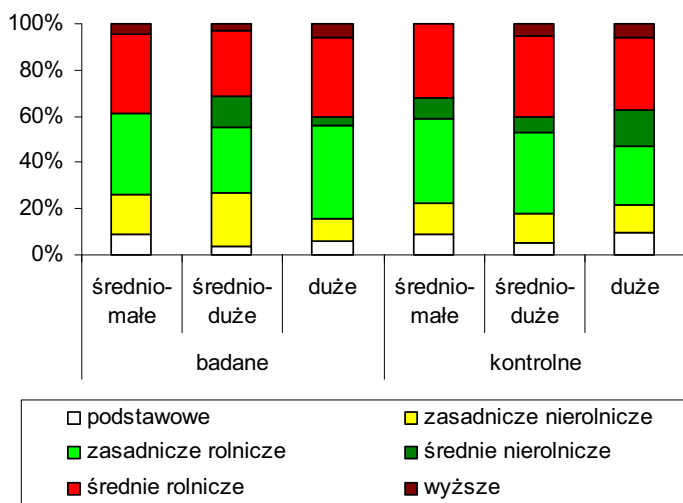
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W strukturze wykształcenia dominuje wykształcenie rolnicze na poziomie zasadniczym i średnim. W grupie badanej jest 66% osób z takim wykształceniem, w kontrolnej 67%. Wykształcenie średnie o nierolniczym profilu występuje najliczniej w grupach badanej średnio-dużej oraz kontrolnej dużej (9%). W gospodarstwach dużych, zarówno w grupie badanej, jak i kontrolnej występuje rów-

¹⁴ Średni wiek użytkowników gospodarstw w 2007 roku wynosił 51 lat.

niez wykształcenie wyższe rolnicze, podczas gdy w obu grupach gospodarstw średnio-małych żaden z użytkowników nie osiągnął tego stopnia edukacji. Oznacza to, że lepiej wykształcone osoby decydują się na prowadzenie działalności rolniczej jedynie wówczas, gdy osiągają relatywnie dużą skalę produkcji, prawdopodobnie dlatego, że wówczas uzyskują satysfakcjonujące dochody.

Wykres 3.12. Struktura wykształcenia użytkowników gospodarstw

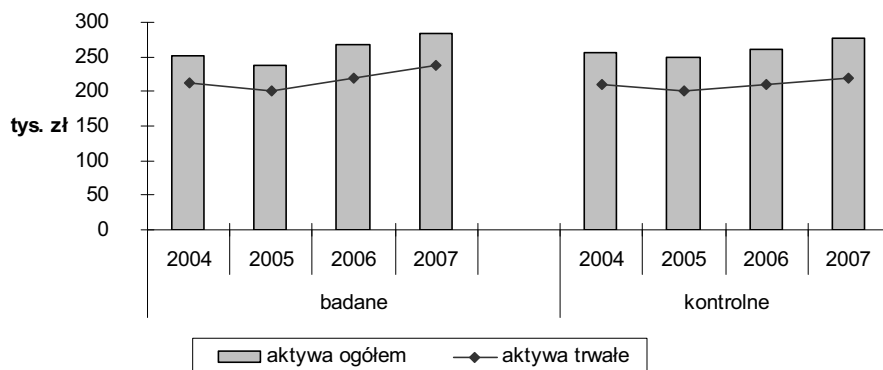
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wybrane informacje o zasobach czynników produkcji

Aktywa

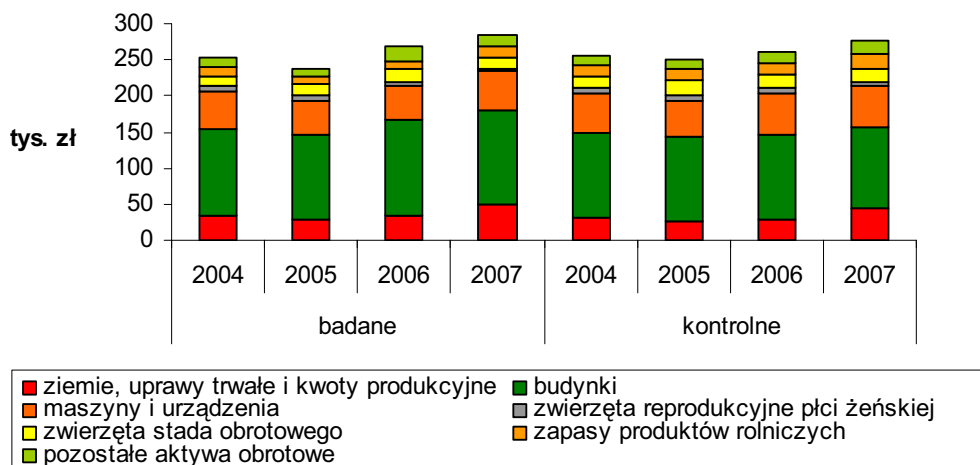
W gospodarstwach badanych wartość aktywów wzrosła od 13% w grupie gospodarstw średnio-małych do 34% w dużych. W grupach kontrolnych również następował wzrost wartości aktywów, jednak tempo wzrostu było wolniejsze. Wysoki był udział aktywów trwałych w strukturze aktywów analizowanych gospodarstw – średnio około 80%. W analizowanych gospodarstwach średnio-małych aktywa w grupie badanej były przeciętnie nieznacznie wyższe (w 2007 roku o około 3%) niż w kontrolnej. W obu grupach aktywa po spadku w 2005 roku zwiększały się (wykresy 3.13, 3.14). W grupie badanej wzrost wyniósł 13%, w kontrolnej 8%. Udział aktywów trwałych w strukturze był wyższy w grupie badanej i wynosił około 83%, w grupie kontrolnej około 80%.

Wykres 3.13. Aktywa gospodarstw średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

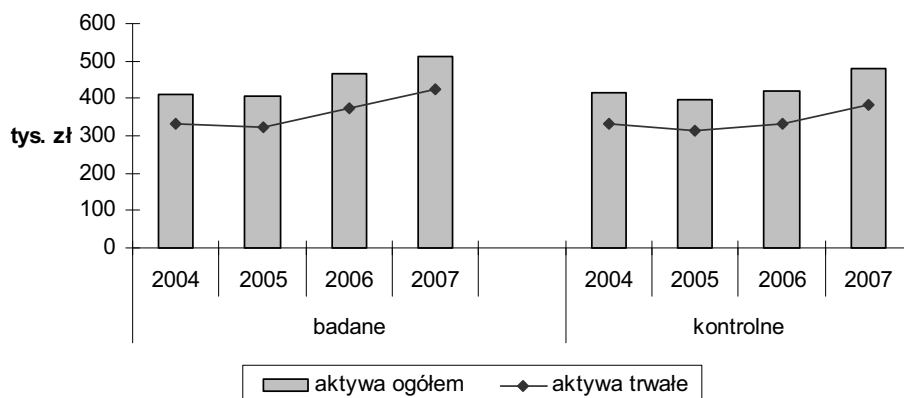
Wykres 3.14. Elementy składowe aktywów gospodarstw średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

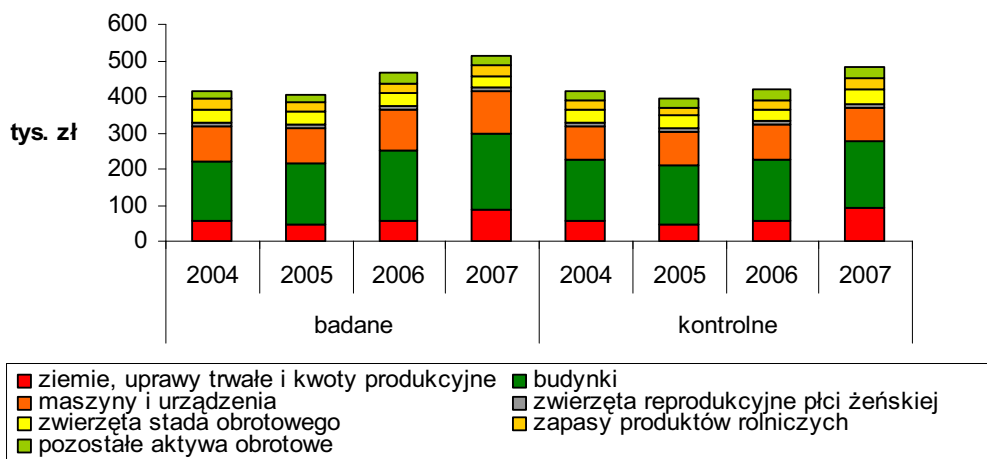
W obu grupach gospodarstw średnio-dużych systematycznie zwiększała się wartość aktywów; w badanej wzrosła o 24%, w kontrolnej – o 16%. Wartości aktywów w obu grupach w roku 2004 były niemal identyczne. Tempo wzrostu aktywów w grupie badanej było tak wysokie, że w roku 2007 ich wartość była o blisko 7% wyższa niż w kontrolnej. Aktywa trwałe w grupie badanej stanowiły od 79% do 82% wartości aktywów ogółem, zaś w grupie kontrolnej odsetek ten wyniósł 79% (wykresy 3.15, 3.16).

Wykres 3.15. Aktywa gospodarstw średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

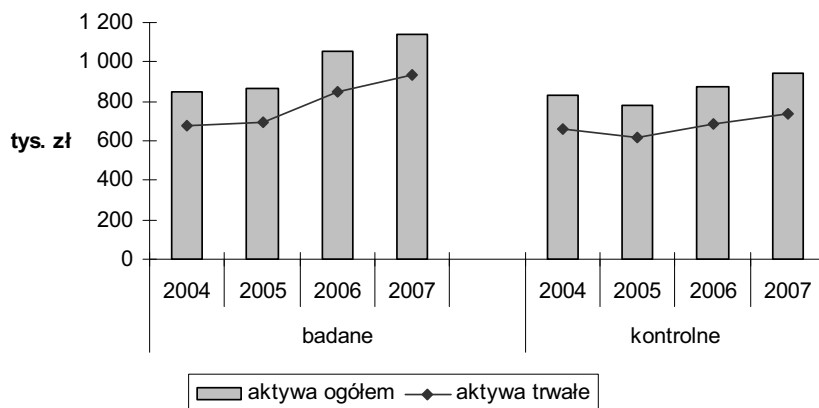
Wykres 3.16. Elementy składowe aktywów gospodarstw średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

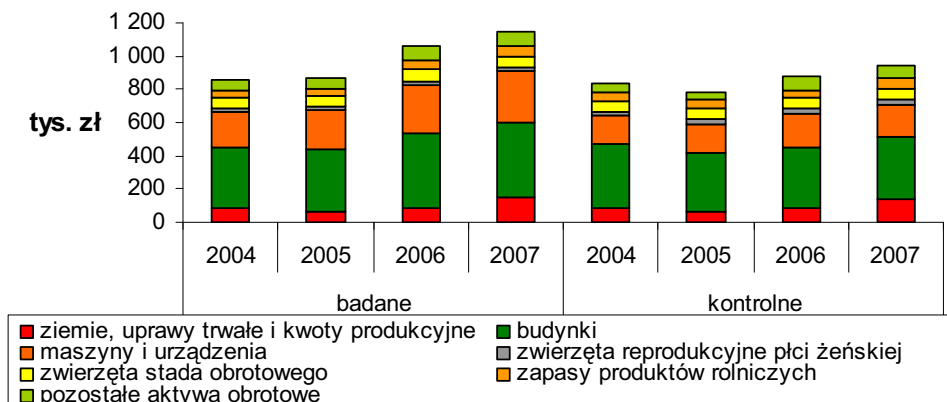
Gospodarstwa duże szybko zwiększały wartość swoich aktywów (wykresy 3.17, 3.18). W grupie badanej różnica między rokiem 2004 a 2007 wynosiła 34%, w kontrolnej 12%. Podobnie jak w pozostałych grupach około 80% aktywów było ulokowanych w aktywach trwałych. Przeciętna wartość aktywów gospodarstw badanych była wyższa niż aktywów grupy kontrolnej w 2004 roku o około 2%, w 2007 roku już o 17,5%.

Wykres 3.17. Aktywa gospodarstw dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wykres 3.18. Elementy składowe aktywów gospodarstw dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wartość aktywów w przeliczeniu na jednostkę powierzchni w gospodarstwach badanych zwiększyła się we wszystkich grupach (tabela 3.2). Największy wzrost nastąpił w grupie gospodarstw dużych o 22%, najmniejszy w grupie średnio-małych – o 15%. W grupach kontrolnych wzrost wartości aktywów na jednostkę powierzchni był mniejszy (od 2% w gospodarstwach małych do 13% w dużych). Podobnie wzrastała wartość uzbrojenia technicznego w przeliczeniu na jednostkę powierzchni oraz na osobę pełnozatrudnioną. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększała się ich wysokość, osiągając najwyższy poziom w grupach gospodarstw dużych (wzrost w latach 2004-2007 w przeliczeniu na jednostkę powierzchni o 33%, a w przeliczeniu na osobę pełno-

zatrudnioną o 41%). W grupach kontrolnych wartość wskaźnika także zwiększała się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, jednak znacznie wolniej niż w grupach badanych (wzrost w gospodarstwach dużych o 17% na jednostkę powierzchni i o 20% na osobę pełnozatrudnioną).

Tabela 3.2. Wybrane wskaźniki dotyczące zasobów czynników produkcji

Wyszczególnienie	Grupa	Gospodarstwa								
		średnio-małe			średnio-duże			duże		
		2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$
Wskaźniki na 100 ha										
Zasoby pracy (FWU ^a)	badana	12	12	0,99	8	7	0,92	5	4	0,94
	kontrolna	12	11	0,91	7	7	0,96	5	5	0,97
Aktywa gospodarstwa (tys. zł)	badana	1 819	2 087	1,15	1 688	1 950	1,16	1 840	2 253	1,22
	kontrolna	1 867	1 910	1,02	1 696	1 858	1,10	1 820	2 053	1,13
Maszyny i urządzenia techniczne (tys. zł)	badana	384	383	1,00	407	437	1,07	461	612	1,33
	kontrolna	393	379	0,96	384	364	0,95	377	439	1,17
Wskaźniki na osobę pełnozatrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (tys. zł)	badana	32 055	32 213	1,00	52 135	61 108	1,17	98 698	139 129	1,41
	kontrolna	32 731	34 861	1,07	51 709	51 194	0,99	81 151	97 072	1,20

^a Family Work Unit – jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny

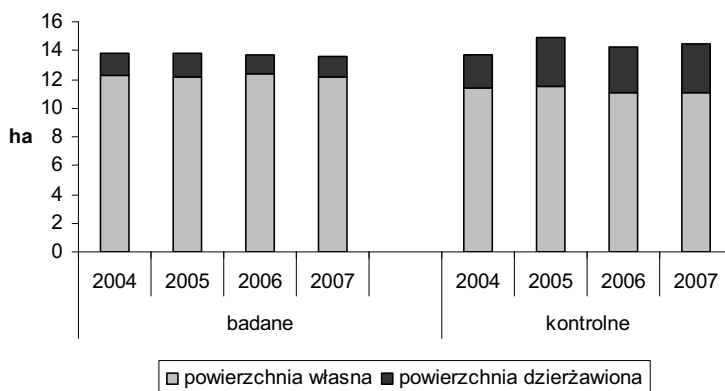
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Powierzchnia

W większości grup zwiększała się powierzchnia gospodarstw. Wyjątkami były grupa badana średnio-mała oraz kontrolna duża. Zmiany obszaru gospodarstw były niewielkie. Powierzchnia gruntów własnych niemal nie zmieniała się. Zwiększała się natomiast powierzchnia dzierżawiona.

W gospodarstwach średnio-małych powierzchnia ogółem w latach 2004-2007 zmniejszała się w grupie badanej, a w grupie kontrolnej rosła. Spadek był niewielki – zaledwie o 1,5%, zaś wzrost bliski 6% (w 2005 roku osiągnął nawet blisko 9%). O ile w roku 2004 gospodarstwa badane miały minimalnie większą powierzchnię niż gospodarstwa kontrolne, to od 2005 roku sytuacja się zmieniła i w 2007 roku gospodarstwa kontrolne miały powierzchnię większą o ponad 5%. Powierzchnia dzierżawiona w gospodarstwach badanych to około 11% powierzchni ogółem, zaś w kontrolnych – od 16% do 23%.

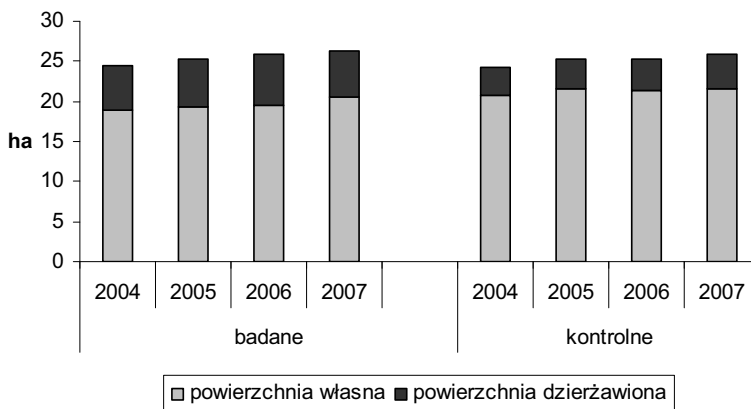
Wykres 3.19. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Obszar gospodarstw średnio-dużych nieznacznie zwiększał się (w grupie badanej o 8%, w kontrolnej o 6%). Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach badanych była nieco większa niż w gospodarstwach kontrolnych. W obu grupach udział gruntów dzierżawionych był wyższy niż w grupach gospodarstw średnio-małych. W grupie badanej wynosił on w poszczególnych latach od 22% do 24%, a w kontrolnej od 14% do 16%.

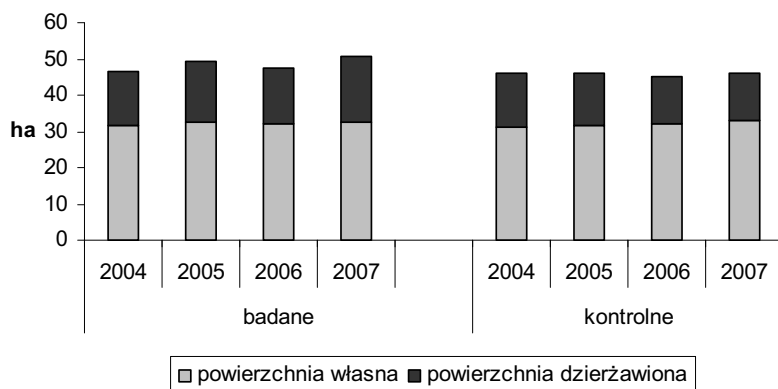
Wykres 3.20. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W analizowanych gospodarstwach dużych (40-100 ESU) wystąpiła rozbieżność pomiędzy grupą badaną i kontrolną. W grupie badanej przeciętny obszar wzrósł o około 9%, a w kontrolnej nie zmienił się. Wysoki jest udział gruntów dzierżawionych w ogólnej powierzchni (około 30%), w grupie badanej w 2007 roku sięgał on nawet 35%.

Wykres 3.21. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Struktura obszarowa gospodarstw w Polsce jest bardzo zróżnicowana. Największe polskie gospodarstwa, powstałe na gruntach Państwowych Gospodarstw Rolnych, liczą kilkanaście tysięcy hektarów. Jednak trwałą cechą, a zarazem dużym problemem polskiego rolnictwa jest rozdrobnienie struktury agrarnej. Ponadto występuje duże zróżnicowanie regionalne. W regionie Polski północnej, na terenach po byłych Państwowych Gospodarstwach Rolnych średnia powierzchnia gospodarstwa to około kilkunastu hektarów, podczas gdy na południu kraju to około 3-4 ha.

Zachowaniu rozdrobnionego rolnictwa sprzyjają rosnące ceny ziemi, które zniechęcają do zakupu. Poza tym wprowadzenie płatności bezpośrednich spowodowało, że rolnicy tym bardziej nie są skłonni do sprzedaży swych gospodarstw, czerpiąc z tytułu ich posiadania korzyści finansowe.

Również niektóre działania funduszy unijnych powodują dalsze „zamrażanie” struktury agrarnej. Chodzi tu o działania wspierające młodych rolników (z programu SPO „Rolnictwo”) oraz renty strukturalne. Z jednej strony młodzi ludzie chcieli rozpoczynać działalność na swój rachunek, uzyskując na ten cel bezzwrotne środki, z drugiej zaś osoby starsze mogły otrzymać renty pod warunkiem przekazania gospodarstwa swemu następcy. Wówczas niejednokrotnie gospodarstwo było dzielone między kilku następców, co jeszcze bardziej przyczyniało się do dalszego rozdrabniania struktury ziemi.

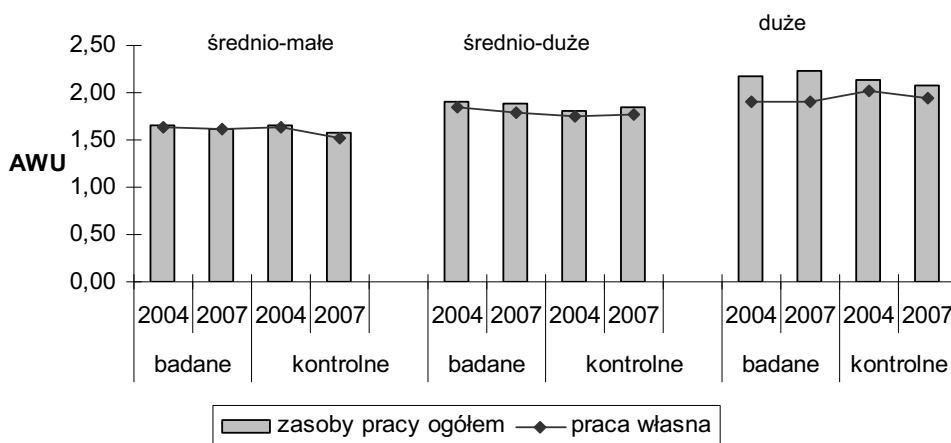
Wysokie ceny ziemi stanowiły barierę zakupu ziemi, a jednym z rozwiązań tego problemu mogłoby być uzyskanie wsparcia finansowego z funduszy unijnych. Jednak ze środków Sektorowego Programu Operacyjnego nie można było realizować inwestycji polegających na zakupie ziemi w celu powiększania gospodarstwa rolnego.

Zasoby pracy

Przeciętne zasoby pracy ogółem w badanych grupach gospodarstw średnio-małych i średnio-dużych zmniejszały się, zaś w grupie gospodarstw dużych – zwiększały. W grupach kontrolnych natomiast zmniejszały się w gospodarstwach średnio-małych i dużych, a zwiększały – w średnio-dużych. Zmiany były nieznaczne. Mimo dużych różnic między wielkością ekonomiczną poszczególnych grup gospodarstw zasoby pracy ogółem wahały się od 1,7 AWU¹⁵ w badanych gospodarstwach średnio-małych do 2,2 AWU w gospodarstwach badanych dużych. W grupach gospodarstw średnio-małych udział pracy rodziny w zasobach pracy ogółem stanowił od 96% do 99%. W gospodarstwach średnio-dużych ten odsetek był mniejszy – maksymalnie 97%, a najmniejszy w gospodarstwach dużych: w badanych 85-88%, a w kontrolnych 94-95%. Gospodarstwa średnio-małe i średnio-duże wykorzystują rodzinną siłę roboczą, zaś silniejsze ekonomicznie, ze względu na większą skalę produkcji, nie mogą opierać się wyłącznie na rodzinnej sile roboczej, lecz muszą korzystać (wprawdzie w bardzo ograniczonym zakresie) również z pracy najemnej.

Wykres 3.22. Zasoby pracy w gospodarstwach trzodowych

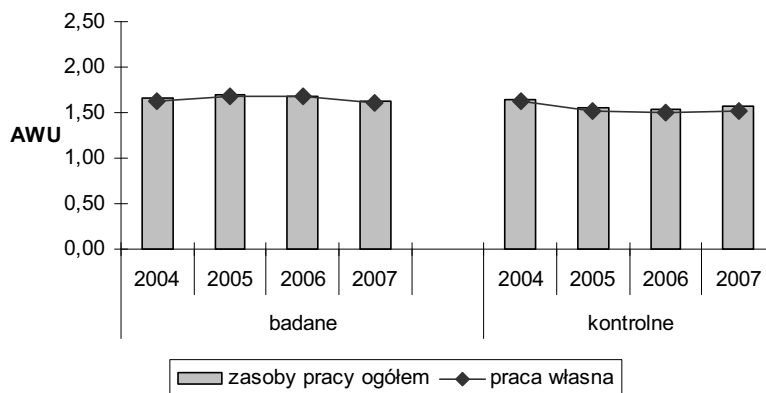
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W badanych gospodarstwach średnio-małych zasoby pracy w 2005 roku wzrosły o 2,5%, po czym zaczęły się zmniejszać, osiągając w 2007 roku poziom o 2,5% niższy niż w 2004 roku. Odmienna była sytuacja w grupie kontrolnej,

¹⁵ Nakłady pracy ogółem (AWU – *Annual Work Unit*) – całkowite nakłady pracy ludzkiej w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego = AWU wyrażone w jednostkach przeliczeniowych pracy = osobach pełnozatrudnionych = 2200 godz./rok.

w której w 2005 roku zasoby pracy zmniejszyły się o 5,5% w porównaniu z rokiem 2004, ale w 2007 roku nieznacznie wzrosły i były niższe od poziomu roku wyjściowego o 4,3%. Grupa gospodarstw średnio-małych charakteryzowała się bardzo wysokim udziałem zasobów pracy rodzinnej w zasobach siły roboczej ogółem. W grupie badanej sięgał on 99%, w kontrolnej – 96-99%.

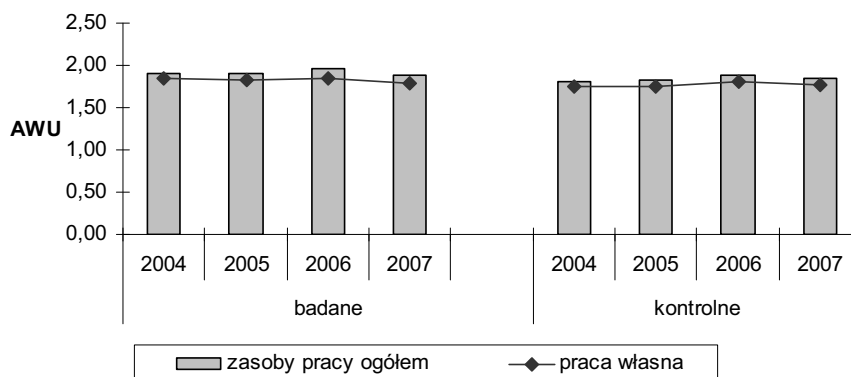
Wykres 3.23. Zasoby pracy w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

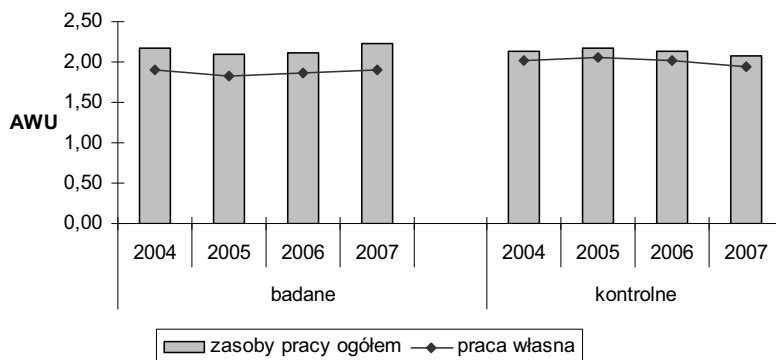
W gospodarstwach średnio-dużych zasoby pracy wykazywały podobną tendencję. Początkowo rosły, osiągając maksimum w 2006 roku, po czym zmniejszały się. Gospodarstwa z grupy badanej miały większe zasoby pracy od grupy kontrolnej, w 2004 roku o 5,3%, a w 2007 roku o 2,7%. Udział pracy własnej w zasobach pracy ogółem był bardzo wysoki (w grupie badanej – 94-96%, w kontrolnej – 96%), jednak niższy niż w gospodarstwach średnio-małych.

Wykres 3.24. Zasoby w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wykres 3.25. Zasoby pracy w gospodarstwach dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Analizowane gospodarstwa duże charakteryzowały się bardzo niewielkimi zmianami w zasobach siły roboczej. W grupie badanej zwiększyły się o blisko 3%, w kontrolnej – zmniejszyły o 2,5%. Zasoby w obu grupach były bardzo zbliżone. Udział pracy własnej w gospodarstwach dużych był niższy niż w grupach gospodarstw średnio-małych i średnio-dużych i wynosił 85-88% w grupie badanej i 93-95% w kontrolnej.

Analiza organizacji produkcji rolniczej

Wielkość ekonomiczna

W 2005 roku według danych GUS w Polsce funkcjonowały 137 542 gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywnościowo-paszniarskich. Przeszło 10% stanowiły gospodarstwa o wielkości ekonomicznej 8-16 ESU, blisko 9% gospodarstwa od 16 do 40 ESU, a największe – od 40 do 100 ESU – 2,6%. Pozostałe 78,4% stanowiły gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 8 ESU i powyżej 100 ESU. W roku 2007 liczba gospodarstw zajmujących się chowem trzody chlewnej zmniejszyła się i wynosiła 116 609 gospodarstw. Udział poszczególnych grup wielkości ekonomicznej był taki sam jak w poprzednio omawianym roku.

Gospodarstwa badane zostały wybrane z reprezentatywnej grupy gospodarstw FADN. Każde gospodarstwo rolne, prowadzące rachunkowość w ramach Polskiego FADN reprezentuje pewną liczbę podobnych gospodarstw. Można zatem uznać wyniki gospodarstw uwzględnionych w badaniu za reprezentatywne dla gospodarstw FADN¹⁶.

¹⁶ Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 roku. Część I. Wyniki standardowe, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, tab. 3.2-1, s. 37.

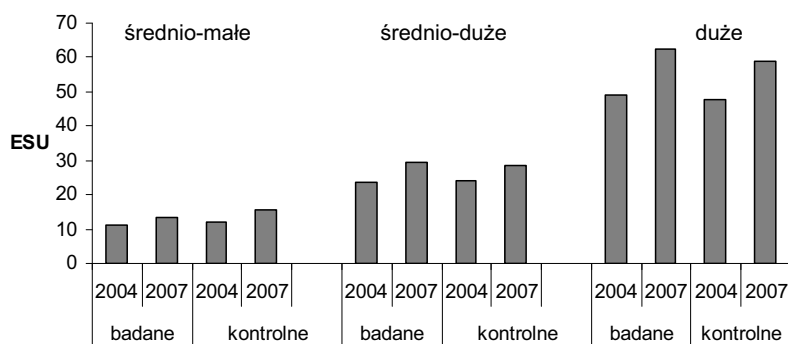
Tabela 3.3. Podział gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej według grup wielkości ekonomicznej

Wyszczególnienie		2005	2007
Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi		137 542	116 609
w tym gospodarstwa o wielkości:			
	8-16 ESU	14 350	12 206
	16-40 ESU	12 357	10 726
	40-100 ESU	3 581	3 320

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS z Charakterystyka gospodarstw rolnych z lat 2005 i 2007.

Wielkość gospodarstw oprócz takich zmiennych, jak np. powierzchnia określana jest za pomocą wielkości ekonomicznej wyrażanej w jednostkach ESU. Pozwala to na miarodajne zmierzenie i porównywanie gospodarstw w całej Unii Europejskiej. Wielkość ekonomiczna gospodarstw trzodowych zwiększa się w latach 2004-2007 we wszystkich grupach badanych gospodarstw (wykres 3.26). Jednak bezwzględna różnica wzrostu wielkości ekonomicznej między najmniejszą i największą badaną grupą gospodarstw trzodowych była blisko sześciokrotna. Badane gospodarstwa średnio-małe zwiększyły swoją wielkość o ponad 2 ESU, zaś kontrolne o 3,5 ESU w analizowanym okresie, podczas gdy gospodarstwa duże o 14 ESU (badane) i 10 ESU (kontrolne). Taka sytuacja powoduje, że zwiększa się bezwzględna rozpiętość wielkości gospodarstw. W rezultacie te, które były słabe ekonomicznie pozostają słabe, zaś gospodarstwa silne – stają się coraz silniejsze.

Wykres 3.26. Wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych

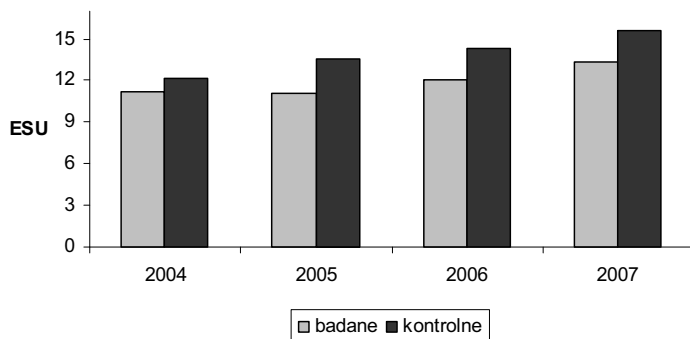

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wielkość ekonomiczna obu grup – badanej i kontrolnej – gospodarstw średnio-małych zwiększała się w analizowanym czasie. W grupie badanej w 2007 roku była większa o około 10% niż w 2004 roku, zaś w kontrolnej o blisko 30%.

Wielkość ekonomiczna średnio-małych gospodarstw kontrolnych była w 2004 roku większa o blisko 10% niż badanych, zaś w 2007 roku – o przeszło 17%.

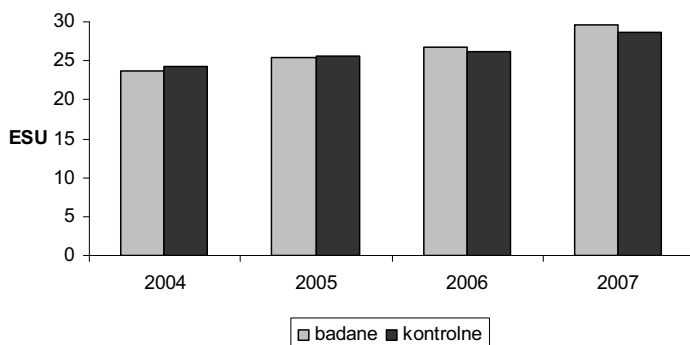
Wykres 3.27. Przeciętna wielkość ekonomiczna gospodarstw średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Podobnie jak w poprzedniej grupie, w gospodarstwach średnio-dużych następuje systematyczny wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstw obu grup: badanej i kontrolnej. Przeciętna wielkość gospodarstw badanych zwiększyła się o przeszło 25%, natomiast kontrolnych – o 18%. W roku 2004 gospodarstwa kontrolne miały większą wielkość ekonomiczną niż badane, ale ponieważ tempo wzrostu badanych było szybsze, to już w 2006 roku sytuacja się odwróciła. W 2007 roku przeciętna wielkość gospodarstw grupy badanej była o 3,4% większa niż kontrolnej.

Wykres 3.28. Przeciętna wielkość ekonomiczna gospodarstw średnio-dużych

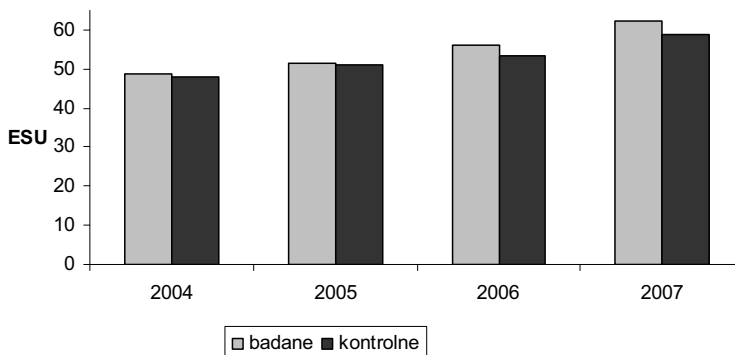

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Przeciętna wielkość ekonomiczna obu grup dużych gospodarstw również zwiększała się; grupa gospodarstw badanych wzrosła o przeszło 27%, a kontrolnych – o 22%. Przeciętna wielkość ekonomiczna grupy badanej była przez

wszystkie lata większa niż kontrolnej. W 2004 roku różnica była niewielka i wynosiła niespełna 2%, w 2007 roku wzrosła do ponad 5%.

Wykres 3.29. Przeciętna wielkość ekonomiczna gospodarstw dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Pogłowie

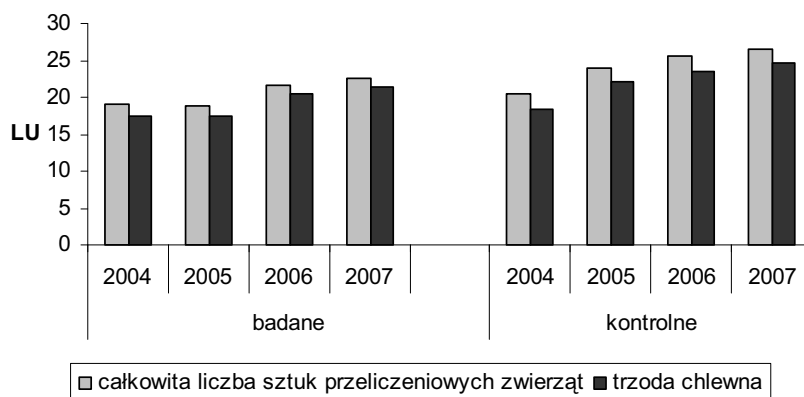
W analizowanych gospodarstwach zwiększało się pogłowie trzody. W niniejszej analizie pogłowie przedstawione zostało w dużych jednostkach przeliczeniowych LU¹⁷ (sztukach dużych). Relatywnie największy przyrost wystąpił w obu grupach gospodarstw średnio-małych (kontrolnej i badanej).

Im większa wielkość ekonomiczna analizowanego gospodarstwa, tym większy udział trzody chlewnej w całkowitej liczbie LU w gospodarstwie. Wynosił on w poszczególnych latach w badanych gospodarstwach małych od 91% do 95%, zaś w dużych od 96% do 97%. Tak wysoki udział trzody w LU ogółem świadczy o dużej specjalizacji wszystkich trzech grup gospodarstw.

W gospodarstwach średnio-małych systematycznie wzrastało pogłowie zwierząt gospodarskich, w tym trzody chlewnej. Całkowita liczba LU w gospodarstwach badanych zwiększyła się o 19%, w tym trzody – o 23% (z 17 do 21 sztuk), a w gospodarstwach kontrolnych o przeszło 29%, w tym trzody – o 35% (z 18 do 25 sztuk). Liczone w LU pogłowie ogółem i trzody było wyższe w grupie kontrolnej niż w grupie badanej w 2004 roku o 5%, a w 2007 roku aż o 14%. Trzoda chlewna w gospodarstwach badanych stanowiła od 91% pogłowia ogółem w 2004 roku do 95% w 2007 roku, a w gospodarstwach kontrolnych od 89% w 2004 roku do 93% w 2007 roku.

¹⁷ LU (*Livestock Units*) = duża jednostka przeliczeniowa inwentarza – umowna jednostka liczebności zwierząt w gospodarstwie, według polskich norm odpowiadająca jednej krowie o masie 500 kg; knury i maciory przyjmują wartość 0,3; tuczniaki – 0,25; bekony – 0,2.

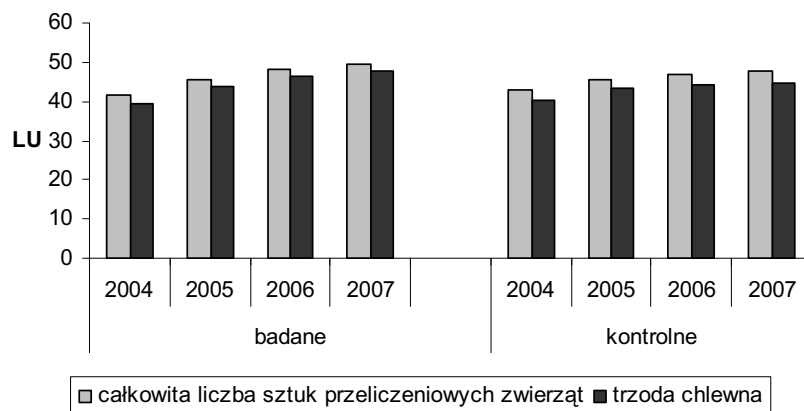
Wykres 3.30. Pogłowie zwierząt w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W gospodarstwach średnio-dużych w latach 2004-2007 pogłowie ogółem (w LU) w grupie badanej zwiększyło się o 19%, a w kontrolnej o 11%. Pogłowie trzody (również w LU) w grupie badanej wzrosło o 20% (z 39 do 47 sztuk), a w kontrolnej o 11% (z 40 do 45 sztuk). Na początku badanego okresu pogłowie trzody było wyższe w grupie kontrolnej o 2%. Sytuacja zmieniła się od 2005 roku i w roku 2007 pogłowie trzody w gospodarstwach badanych było wyższe od gospodarstw kontrolnych o blisko 6%. W gospodarstwach średnio-dużych większy był udział trzody chlewnej w pogłowie ogółem niż w gospodarstwach średnio-małych. W grupie badanej wahał się on w granicach 95-96%, w kontrolnej wynosił 94%.

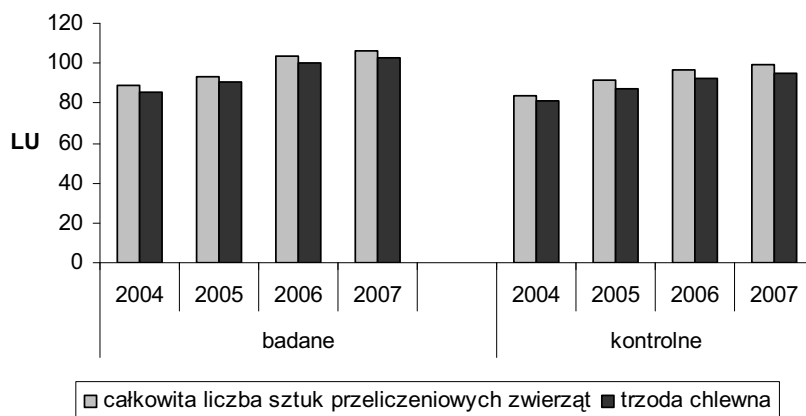
Wykres 3.31. Pogłowie zwierząt w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W grupie gospodarstw dużych (40-100 ESU), podobnie jak w poprzednich, pogłowie zwierząt systematycznie wzrastało. Pogłowie ogółem (w LU) w grupie badanej zwiększyło się o ponad 19%, a w kontrolnej o 18%, zaś pogłowie trzody odpowiednio o 20% (z 85 do 102 sztuk) i 17% (z 81 do 95 sztuk). W grupie badanej było wyższe niż w grupie kontrolnej (w roku 2004 o ponad 5%, a w 2007 roku o blisko 8%). Udział trzody chlewnej w pogłowie ogółem był wyższy niż w grupach gospodarstw średnio-małych oraz średnio-dużych i wynosił w grupie badanej 97%, a w kontrolnej – 95-96%.

Wykres 3.32. Pogłowie zwierząt w gospodarstwach dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wartość produkcji oraz produktywność czynników produkcji

W latach 2004-2007 wartość produkcji ogółem¹⁸ rosła we wszystkich grupach badanych i kontrolnych. Podobnie produkcja końcowa¹⁹, której udział w wartości produkcji ogółem wahał się od 74% w gospodarstwach średnio-małych badanych w 2007 roku do 99% w gospodarstwach dużych kontrolnych w 2005 roku (tabela 3.4).

¹⁸ Suma wartości produkcji: roślinnej, zwierzęcej i pozostałej. Obejmuje: sprzedaż, zużycie produktów roślinnych i zwierzęcych oraz zwierząt, zmianę stanu zapasów produktów roślinnych i zwierzęcych; zmianę wartości zwierząt pomniejszoną o zakup zwierząt oraz produkcję produktów nierolniczych.

¹⁹ Produkcja ogółem pomniejszona o zużycie wewnętrzne.

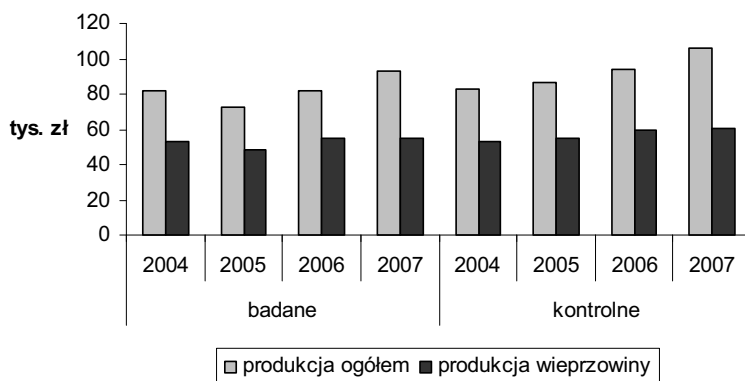
Tabela 3.4. Produkcja ogółem i produkcja końcowa gospodarstw trzodowych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa	Grupa badana				Grupa kontrolna			
		2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Produkcja ogółem (zł)	średnio-małe	82 153	72 424	82 097	93 150	82 510	86 148	93 582	106 441
Produkcja końcowa (zł)		63 458	55 314	63 872	68 802	65 766	70 863	75 282	83 580
Udział prod. końcowej w prod. ogółem (proc.)		77	76	78	74	80	82	80	79
Produkcja ogółem (zł)	średnio-duże	179 837	161 906	175 393	194 250	179 457	162 405	165 064	189 049
Produkcja końcowa (zł)		143 013	128 971	136 768	145 820	145 187	130 866	131 796	144 859
Udział prod. końcowej w prod. ogółem (proc.)		80	80	78	75	81	81	80	77
Produkcja ogółem (zł)	duże	377 768	332 562	367 068	432 930	346 038	328 301	338 215	391 127
Produkcja końcowa (zł)		313 297	274 299	303 607	337 559	282 429	326 069	272 037	309 134
Udział prod. końcowej w prod. ogółem (proc.)		83	82	83	78	82	99	80	79

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tempo wzrostu wartości produkcji wieprzowiny²⁰ w gospodarstwach średnio-małych i dużych było niskie, a w gospodarstwach średnio-dużych wystąpił spadek wartości produkcji. Można to tłumaczyć spadkiem cen skupu żywca wieprzowego.

Wykres 3.33. Produkcja w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

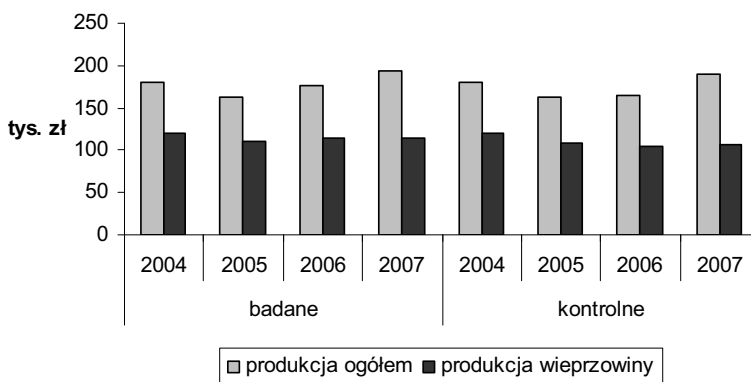
Wartość produkcji ogółem w gospodarstwach średnio-małych w analizowanym okresie (wykres 3.33) wzrosła w grupie badanej o 13%, a w kontrolnej – o 29%. Natomiast produkcja wieprzowiny kształtowała się na niemal niezmiennym poziomie.

²⁰ Produkcja wieprzowiny obejmuje produkcję i zmianę wartości zwierząt (zmianę wartości stada obrotowego, tj. wartość na koniec roku minus wartość na początek roku, oraz zmianę wartości zwierząt stada podstawowego z tytułu zmiany cen w roku obrachunkowym).

nym poziomie i stanowiła w grupie badanej 65% produkcji ogółem (z wyjątkiem roku 2007, gdy ten odsetek wynosił 59%), a w kontrolnej – 64% (w 2007 roku – 57%). Wartość produkcji ogółem w grupie kontrolnej była wyższa niż w grupie badanej. Różnica w 2004 roku wynosiła ułamki punktów procentowych, natomiast w 2007 roku wzrosła do 14%.

W gospodarstwach średnio-dużych po spadku wartości produkcji ogółem w 2005 roku w kolejnych latach nastąpił jej wzrost, a produkcja w grupach badanej i kontrolnej kształtowała się na podobnym poziomie. Natomiast wartość produkcji wieprzowiny w badanym okresie w gospodarstwach średnio-dużych zmniejszała się. W grupie badanej spadła o 4,3% w porównaniu z rokiem 2004 i w 2007 roku osiągnęła poziom 114 tys. zł, a w kontrolnej spadła o blisko 11% w porównaniu z rokiem 2004, osiągając w 2007 roku poziom 106 tys. zł. Udział produkcji wieprzowiny w wartości produkcji ogółem wynosił w grupie badanej 66% (z wyjątkiem roku 2007, w którym spadł do 58%), a w kontrolnej 65% (z wyjątkiem 2007 roku – 56%).

Wykres 3.34. Produkcja w gospodarstwach średnio-dużych

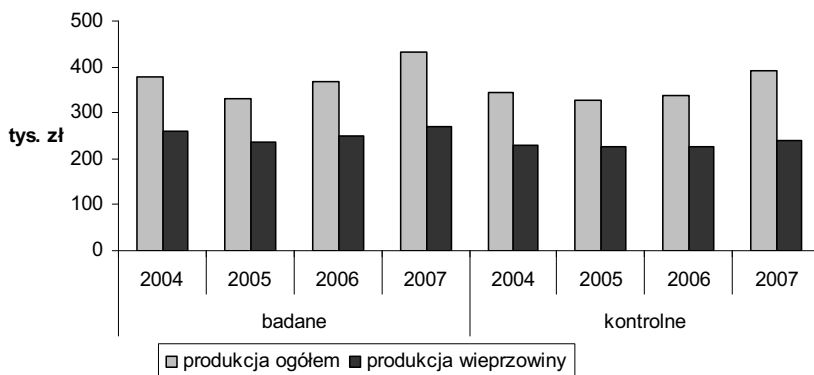

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Podobnie jak w poprzedniej grupie, w gospodarstwach dużych wartość produkcji ogółem początkowo zmniejszała się, po czym od roku 2005 – wzrastała. W rezultacie w 2007 roku produkcja w grupie badanej zwiększyła się o 14% w stosunku do roku 2004, w kontrolnej zaś o 13%. Wartość produkcji w grupie kontrolnej była niższa niż w badanej o około 10%. Również produkcja wieprzowiny zwiększyła się w gospodarstwach dużych. W grupie badanej w latach 2004-2007 wzrost wyniósł 3,5% (w 2007 roku wartość produkcji wieprzowiny wynosiła 270 tys. zł), a w kontrolnej – 5,7% (241 tys. zł w 2007 roku). Produkcja wieprzowiny stanowiła w grupie badanej 70% produkcji ogółem (z wy-

jątkiem roku 2007, kiedy ten odsetek zmniejszył się do 62% ze względu na gwałtowny wzrost wartości produkcji ogółem) oraz 68% w grupie kontrolnej (w 2007 roku – 62%).

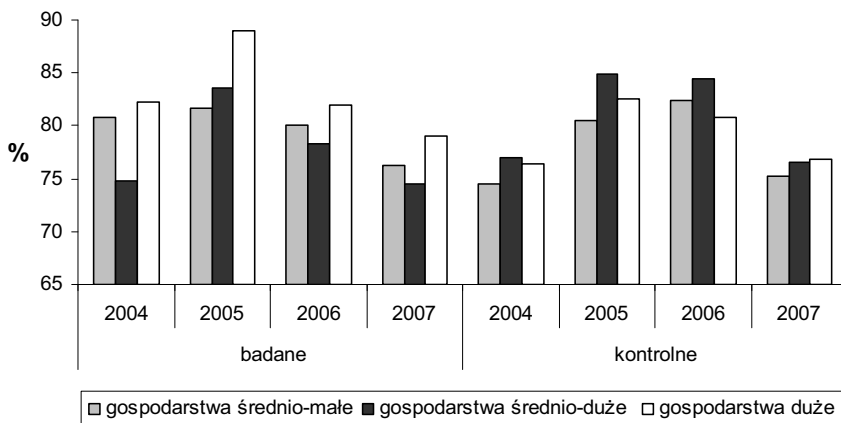
Wykres 3.35. Produkcja w gospodarstwach dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Udział sprzedaży w produkcji ogółem wahał się od 74% do 90%. Najwyższą wartością wskaźnika charakteryzowały się gospodarstwa o największej wielkości ekonomicznej. Zarówno w grupie badanej, jak i kontrolnej mamy do czynienia z sytuacją, w której na początku analizowanego okresu udział sprzedaży w produkcji ogółem zwiększał się (lata 2004-2005), zaś od 2006 roku spadał, przyjmując w roku 2007 wartości minimalne, niższe nawet niż w 2004 roku. Mogło to wynikać z wahań cyklicznych, które są stałym elementem produkcji trzody oraz ogólnej trudnej sytuacji na rynku trzody chlewnej (niskie ceny skupu trzody przy jednoczesnym wzroście cen zbóż i pasz).

Wykres 3.36. Udział sprzedaży w produkcji badanych gospodarstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.5. Wybrane wskaźniki produktywności (w zł)

Wyszczególnienie	Grupa	Gospodarstwa								
		średnio-małe			średnio-duże			duże		
		2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$
Wartość produkcji na 1 AWU	badana	49 463	57 420	1,16	94 056	102 927	1,09	174 463	194 248	1,11
	kontrolna	50 048	67 484	1,35	99 051	102 819	1,04	162 554	188 183	1,16
Wartość produkcji na 1 ha UR	badana	5 928	6 830	1,15	7 353	7 365	1,00	8 153	8 549	1,05
	kontrolna	6 016	7 344	1,22	7 370	7 312	0,99	7 552	1 469	0,19
Wartość produkcji na 1 zł aktywów	badana	0,33	0,33	1,00	0,44	0,38	0,87	0,44	0,38	0,86
	kontrolna	0,30	0,38	1,26	0,43	0,39	0,91	0,41	0,41	1,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

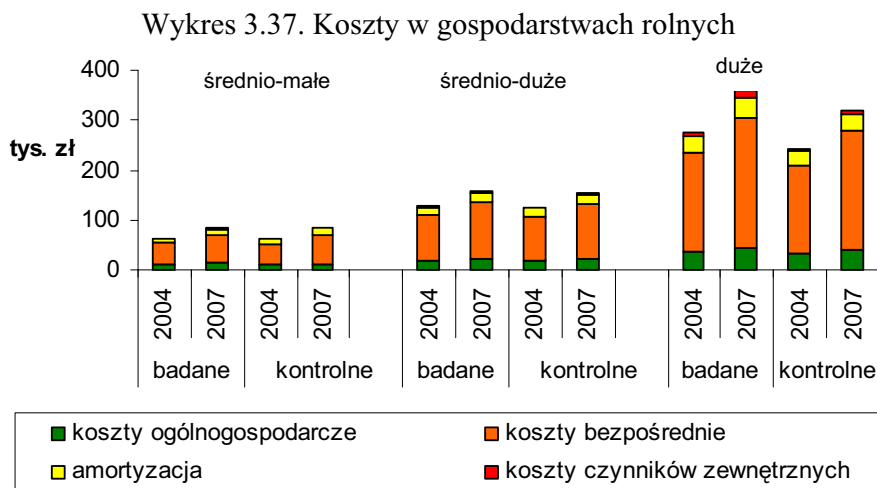
Na podstawie danych o wartości produkcji można określić produktywność podstawowych czynników produkcji. W roku 2007 w stosunku do 2004 roku we wszystkich badanych grupach wzrosła wartość produkcji w przeliczeniu na jednostkę pracy, a także w przeliczeniu na jednostkę powierzchni. Wzrosła też produktywność kapitału w grupie gospodarstw średnio-małych. Natomiast wartość produkcji w przeliczeniu na jednostkę aktywów spadła w grupach średnio-dużej i dużej. Zwiększająca się produktywność jednostki pracy świadczy o poprawiającym się wykorzystaniu siły roboczej.

Koszty

Koszty produkcji w analizowanych gospodarstwach w wyniku wzrostu cen pasz wzrastały, w gospodarstwach badanych od 25% do 30%, a w kontrolnych od 22% do nawet 35%. Koszty bezpośrednie zajmują znaczącą pozycję w strukturze kosztów badanych gospodarstw trzodowych. Ich udział waha się od około 62-69% w najmniejszej ekonomicznie grupie gospodarstw, poprzez 66-72% w średnio-małych, aż do 69-74% w gospodarstwach największych.

W gospodarstwach średnio-małych w latach 2004-2005 widoczny był niewielki spadek kosztów produkcji (o 6% w gospodarstwach badanych, w kontrolnych – o 1%), a w kolejnych latach znaczący ich wzrost (o blisko 30% w 2007 roku w porównaniu z rokiem 2004 w gospodarstwach badanych i ponad 35% w kontrolnych). Koszty produkcji ogółem były w 2004 roku wyższe w grupie gospodarstw badanych o około 3% niż w kontrolnych, a od roku 2005 wyższe

w grupie kontrolnej. W 2005 roku różnica wynosiła około 3%, w 2006 roku przeszło 10%, a w 2007 roku – nieco ponad 2%. W strukturze kosztów widać, że zwiększa się udział kosztów ogólnogospodarczych²¹ oraz amortyzacji²² zarówno w grupie badanej, jak i grupie kontrolnej w badanych latach. Natomiast koszty bezpośrednie²³, których udział w strukturze jest najwyższy, były podobnie jak koszty ogółem w roku 2005 niższe niż w 2004 roku, po czym zwiększały się do końca badanego okresu.

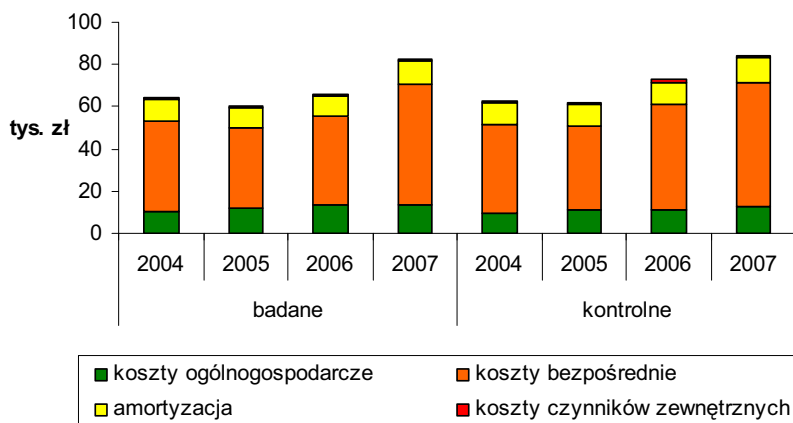
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

²¹ Koszty ogólnogospodarcze to koszty zaopatrzeniowe związane z działalnością operacyjną, lecz nie uznane za koszty bezpośrednie działalności operacyjnej. Zaliczają się do nich koszty utrzymania maszyn i budynków (koszty bieżącego utrzymania sprzętu, koszty ponoszone na samochody osobowe, bieżące utrzymanie budynków i urządzeń melioracyjnych, ubezpieczenie budynków), koszty energii (paliwa silnikowe, oleje smarne, energia elektryczna, paliwa grzewcze), usług (koszty pracy wykonanej w ramach kontraktów oraz koszt wynajmu maszyn) i pozostałe koszty ogólnogospodarcze (woda, ubezpieczenia).

²² Amortyzacja środków trwałych własnych wycenionych według wartości odtworzeniowej. W rachunku wyników pozycja amortyzacji odnosi się do całego roku obrachunkowego. Amortyzacja dotyczy: plantacji wieloletnich, budynków i wyposażenia trwałego, urządzeń melioracyjnych, maszyn i narzędzi. Nie oblicza się amortyzacji w przypadku ziemi i aktywów obrotowych.

²³ Koszty bezpośrednie obejmują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej (nasiona i sadzonki, nawozy, środki ochrony roślin, inne koszty bezpośrednie produkcji roślinnej), koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej (pasza dla zwierząt żywionych systemem wypasowym i dla zwierząt ziarnożernych, inne koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej) oraz koszty bezpośrednie gospodarki leśnej.

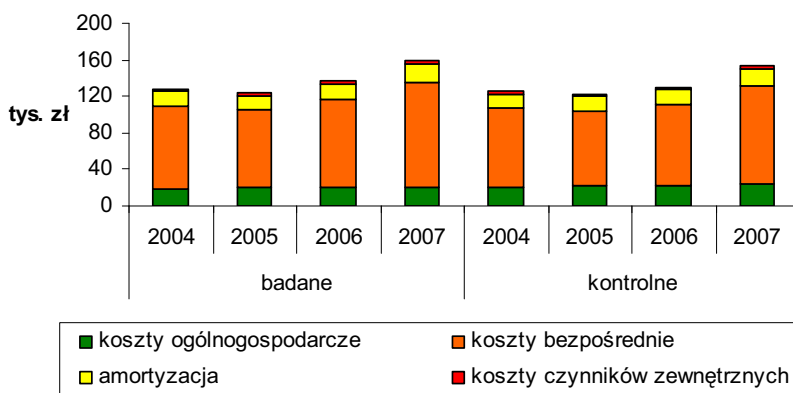
Wykres 3.38. Koszty w gospodarstwach średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W gospodarstwach o sile ekonomicznej od 16 do 40 ESU, podobnie jak w poprzednio omawianej grupie, koszty początkowo spadły (w badanych o ponad 3%, w kontrolnych – o 2,5%), a następnie w latach 2005-2007 systematycznie wzrastały. W grupie badanej koszty wzrosły o ponad 25%, a w kontrolnej o około 22,5%. Koszty ogółem gospodarstw badanych przewyższały koszty gospodarstw kontrolnych. W 2004 roku różnica wynosiła 1,5%, a w 2007 roku blisko 4%. Na niezmiennym zasadniczo poziomie pozostawały koszty ogólnogospodarcze, natomiast pozostałe kategorie rosły. Koszty bezpośrednie wzrosły w grupie badanej o 26%, w kontrolnej o 25%, amortyzacja o 26% w badanej i o 12,5% w kontrolnej, zaś koszty czynników zewnętrznych o 66% w badanej i o 26% w kontrolnej.

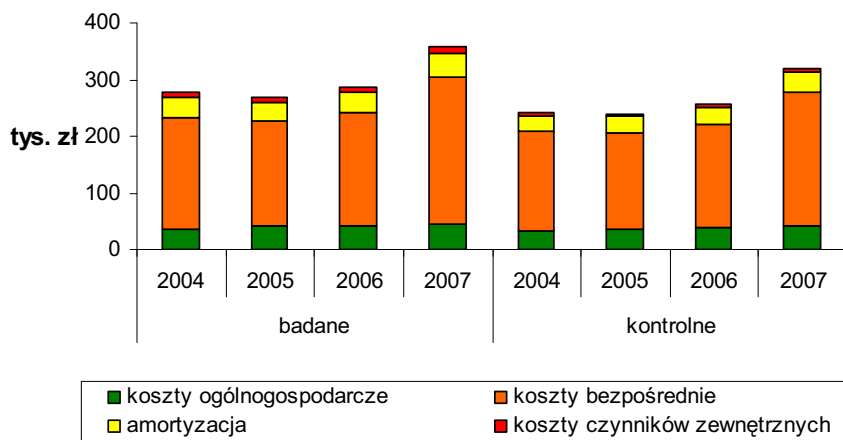
Wykres 3.39. Koszty w gospodarstwach średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Koszty w grupie największych ekonomicznie gospodarstw wykazywały podobne zależności, jak we wcześniej omawianych. Po początkowym spadku w 2005 roku koszty produkcji rolniczej gospodarstw rosły aż do końca badanego okresu. W grupie badanej nastąpił wzrost o 30%, zaś w kontrolnej o 31%. Podobnie jak w poprzednich grupach koszty ogółem w grupie gospodarstw badanych przewyższały koszty w gospodarstwach kontrolnych. W 2004 roku koszty gospodarstw badanych były wyższe o 12%, a w 2007 roku – o 11% od kosztów gospodarstw kontrolnych. Koszty ogólnogospodarcze systematycznie zwiększały się w badanych latach, zaś koszty bezpośrednie, amortyzacja i koszty czynników zewnętrznych początkowo zmniejszały się, a zaczęły wzrastać od 2005 roku. Od roku 2004 do 2007 koszty ogólnogospodarcze wzrosły o przeszło 25% w gospodarstwach badanych i 24% w kontrolnych, koszty bezpośrednie o 30% w badanych i 35% w kontrolnych, amortyzacja o 27% w badanych i 21% w kontrolnych, zaś koszty czynników zewnętrznych aż o 62% w gospodarstwach badanych i zaledwie o 12% w kontrolnych.

Wykres 3.40. Koszty w gospodarstwach dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

We wszystkich typach gospodarstw rolnych w Polskim FADN obserwujemy około 70-procentowy udział kosztów ogółem w wartości produkcji ogółem. W gospodarstwach, w których występują zwierzęta można zauważyć znaczny (ponad 40-procentowy) udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem. Koszty amortyzacji są najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych, a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się

w uprawach ogrodnich. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodnich wynikają z wysokich kosztów opału i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania szklarni. Koszty czynników zewnętrznych są na zbliżonym poziomie w gospodarstwach zajmujących się chowem krów mlecznych, zwierząt żywionych systemem wypasowym, ziarnożernych i mieszanych. W pozostałych typach są znacznie wyższe, gdyż produkcja roślinna wymaga znacznie większych nakładów pracy.

Koszty bezpośrednie stanowią w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych ponad 50% wartości produkcji. Wśród kosztów bezpośrednich istotnymi pozycjami jest zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą oraz koszt nasion i środków ochrony roślin w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, a przede wszystkim w uprawach ogrodnich²⁴.

Analiza kosztów gospodarstw według wielkości ekonomicznej mierzonej w ESU wykazuje, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej rośnie udział kosztów bezpośrednich w strukturze kosztów. Jest to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych w miarę wzrostu skali gospodarowania. Podobnie jest z amortyzacją, której udział w kosztach wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej maleje. Taka zależność może świadczyć o zbyt dużej liczbie maszyn, często nie w pełni wykorzystanych, w małych gospodarstwach – koszty ich utrzymania zmniejszają dochód tych gospodarstw.

Koszty bezpośrednie w odniesieniu do wartości produkcji również zwiększają się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Poczynając od gospodarstw bardzo małych, gdzie koszty bezpośrednie wynoszą około 37% wartości produkcji ogółem i rosną w kolejnych grupach w miarę zwiększania skali produkcji o kilka procent. W gospodarstwach dużych osiągają poziom 45% wartości produkcji ogółem i spadają w gospodarstwach bardzo dużych do 42%. Najważniejszą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich, niezależnie od wielkości ekonomicznej gospodarstwa, stanowią koszty pasz dla trzody chlewnej i drobiu, które w gospodarstwach dużych stanowią ponad 50%. Na kolejnych miejscach znalazły się koszty nawozów (średnio 18-procentowy udział) oraz koszty środków ochrony roślin, wymiennie z kosztami pasz dla zwierząt żywionych systemem wypasowym. Koszty ochrony roślin rosną wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa, a koszty pasz dla zwierząt żywionych systemem wypasowym maleją²⁵.

---

²⁴ *Wyniki standardowe... Część II. Analiza wyników...*, op. cit.

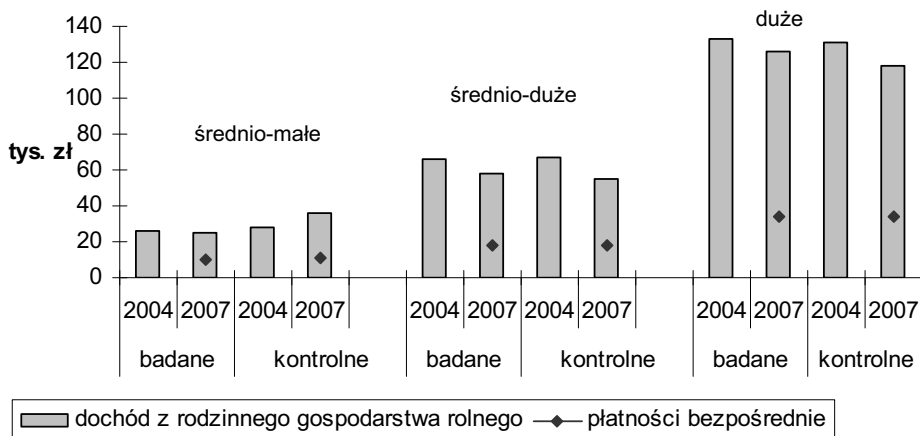
²⁵ *Ibidem*.

Wyniki finansowe

We wszystkich analizowanych grupach następował spadek dochodów. Wyjątkiem była grupa kontrolna gospodarstw średnio-małych. Spadek dochodów gospodarstw trzodowych wynika ze wzrostu cen pasz i spadku cen żywca wieprzowego. Od 2005 roku ważną częścią dochodów są płatności bezpośrednie. Można się zatem spodziewać, że gdyby ich nie było, sytuacja dochodowa gospodarstw trzodowych byłaby jeszcze bardziej niekorzystna, a spadek dochodów jeszcze bardziej dotkliwy. W 2007 roku ich udział w dochodach gospodarstw badanych wynosił 41% w grupie średnio-małych, 31% w grupie średnio-dużych oraz 27% w grupie dużych. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejszał się udział płatności w dochodach.

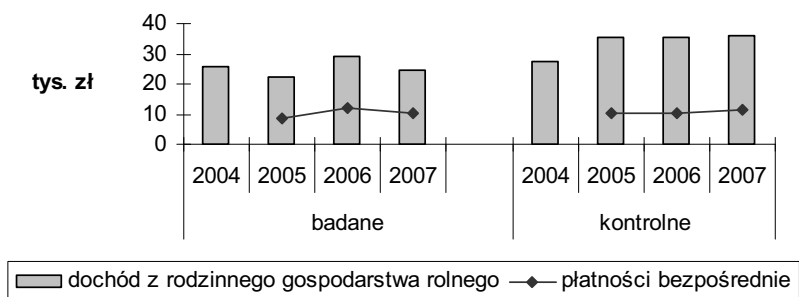
Wykres 3.41. Dochody gospodarstw rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Dochody gospodarstw średnio-małych w grupie badanej były niższe niż w grupie kontrolnej. Różnica w 2004 roku wynosiła 7%, a w 2007 roku – aż 45%. W grupie kontrolnej wysokość dochodów zwiększała się, w 2007 roku była wyższa o przeszło 8 tys. zł (czyli blisko o 30%) i wynosiła 36 tys. zł. Z kolei grupa badana charakteryzowała się spadkiem dochodów o blisko 5% (z 25 480 zł do 24 743 zł). Udział płatności bezpośrednich w dochodach grupie badanej sięgnął w 2007 roku 42%, zaś w kontrolnej – 32%.

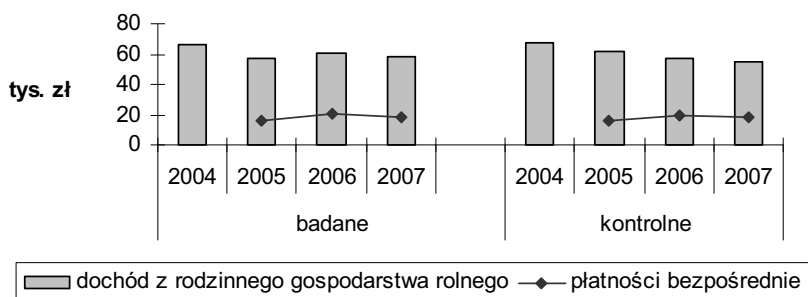
Wykres 3.42. Dochody gospodarstw średnio-małych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Dochody badanej grupy gospodarstw średnio-dużych były w 2004 roku niższe niż grupy kontrolnej o 1% (wykres 3.43). Tempo spadku dochodów w grupie kontrolnej było szybsze niż w badanej (w badanej spadły z 66 494 zł do 57 755 zł, a w kontrolnej z 67 321 zł do 54 776 zł) i w 2007 roku dochody były niższe niż w grupie badanej o około 5% i wynosiły 54 776 zł. Udział płatności bezpośrednich w dochodzie był niższy niż w grupie gospodarstw średnio-małych i wynosił w 2007 roku 32% w grupie badanej, a w kontrolnej 33%.

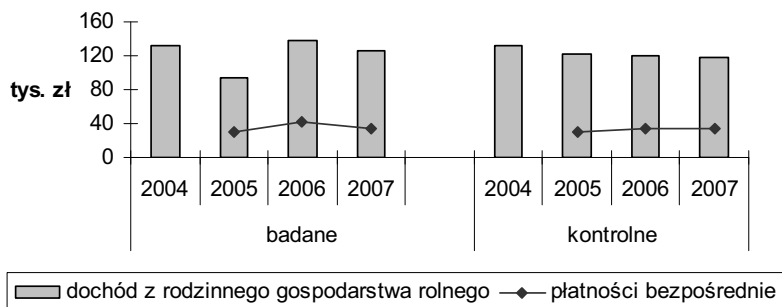
Wykres 3.43. Dochody gospodarstw średnio-dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

W gospodarstwach dużych dochody były wyższe w grupie badanej (wynosiły 132 884 zł w 2004 roku i 126 179 zł w 2007 roku) niż w kontrolnej (od 131 288 zł w 2004 roku do 117 610 zł w 2007 roku). Wyjątek stanowił rok 2005, w którym nastąpił gwałtowny spadek dochodów w grupie badanej. Udział płatności bezpośrednich w dochodzie był niższy niż w grupach gospodarstw średnio-małych i średnio-dużych i wynosił w 2007 roku 27% w grupie badanej i 29% w kontrolnej.

Wykres 3.44. Dochody gospodarstw dużych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Wskaźnik dochodowości produkcji w badanych gospodarstwach trzodowych we wszystkich grupach wskazywał na pogorszenie sytuacji dochodowej w analizowanym okresie (por. tabela 3.6). Relacja wskaźnika w 2007 roku w stosunku do roku 2004 wahała się od 0,81 w gospodarstwach średnio-małych do 0,85 w gospodarstwach dużych. W gospodarstwach kontrolnych w grupach średnio-dużej i dużej sytuacja była podobna. Jedynie w kontrolnej grupie gospodarstw średnio-małych nastąpiła poprawa dochodowości produkcji (relacja wskaźnika dochodowości w 2007 roku – 1,05; dochodowość w 2004 roku = 1,00). Przyczyną był wzrost produkcji w grupie kontrolnej gospodarstw średnio-małych w 2007 roku w stosunku do 2004 roku.

Tabela 3.6. Wybrane wskaźniki dochodowości

Wyszczególnienie	Grupa	Gospodarstwa								
		średnio-małe			średnio-duże			duże		
		2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2007	$\frac{2007}{2004}$
Wskaźnik dochodowości produkcji	badana	0,21	0,17	0,81	0,20	0,17	0,85	0,20	0,17	0,85
	kontrolna	0,22	0,23	1,05	0,22	0,17	0,77	0,20	0,16	0,80
Dochód na 1 zł kapitału własnego	badana	0,08	0,06	0,75	0,10	0,07	0,70	0,10	0,08	0,80
	kontrolna	0,08	0,09	1,13	0,11	0,08	0,73	0,09	0,08	0,89
Dochód na 1 ha UR	badana	1 257	1 166	0,93	1 546	1 260	0,81	1 603	1 463	0,91
	kontrolna	1 318	1 668	1,27	1 650	1 261	0,76	1 502	1 356	0,90
Dochód na 1 AWU	badana	10 685	9 872	0,92	20 529	18 607	0,91	38 924	38 959	1,00
	kontrolna	11 107	15 940	1,44	22 975	18 389	0,80	34 095	31 896	0,94

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Także wskaźniki dochodów przeliczone na jednostkę kapitału własnego, jednostkę powierzchni, a także w przeliczeniu na osoby zatrudnione wykazywały pogorszenie sytuacji dochodowej we wszystkich grupach, z wyjątkiem grupy kontrolnej średnio-małej.

Wnioski

Otrzymywanie wsparcia nie było warunkiem koniecznym rozwoju gospodarstw w badanym okresie. W analizowanym czasie rozwijały się zarówno gospodarstwa badane, jak i kontrolne. Tempo zmian było szybsze w gospodarstwach badanych.

Relatywnie szybkie tempo zmian wielkości ekonomicznej następowało w najmniejszej badanej grupie gospodarstw trzodowych, natomiast bezwzględny wzrost wielkości ekonomicznej między najmniejszą i największą analizowaną grupą był blisko sześciokrotny (wielkość ekonomiczna gospodarstw średnio-małych badanych zwiększyła się o około 2 ESU, zaś dużych – o 13 ESU²⁶). Można zatem stwierdzić, że wsparcie nie zapobiegało powiększaniu różnic, gospodarstwa słabe ekonomicznie pozostawały słabe, gospodarstwa silne – stały się coraz silniejsze.

W gospodarstwach trzodowych we wszystkich grupach badanych i kontrolnych dochody spadły, poza grupą kontrolną gospodarstw średnio-małych, w której nastąpił wzrost dochodów. O spadku dochodów zdecydowała sytuacja rynkowa, zwłaszcza relacje cen pasz do ceny żywca wieprzowego.

Na dochody rolnicze silny wpływ miały ceny otrzymywane przez rolników i pozacenowe instrumenty wspierające dochody (płatności bezpośrednie, uzupełniające i ewentualnie płatności ONW), znacznie słabszy – instrumenty wspierające inwestycje.

Badany okres był wyjątkowo niekorzystny dla producentów wieprzowiny. Składa się na to wiele przyczyn: niskie ceny skupu trzody chlewnej, wysokie ceny zbóż i pasz, co prowadziło do wzrostu cen pasz przemysłowych, oraz systematyczne umacnianie się złotówki względem euro²⁷. Te przyczyny doprowadziły do tzw. „głębokiego dołka świńskiego”, czyli do zmniejszenia pogłowia trzody chlewnej do poziomu ok. 13,3 mln sztuk²⁸.

Analizowany okres jest zbyt krótki, by można było ocenić efekty ekonomiczne inwestycji realizowanych w gospodarstwach trzodowych za pomocą funduszy unijnych. Będą one widoczne dopiero po upływie dłuższego okresu. Przeprowadzona analiza jest zatem wstępem do dalszych badań.

---

²⁶ Por. aneks tabelaryczny, tabele 3.1.1, 3.1.3.

²⁷ R. Urban, *Głęboki dołek świński – źródła i skutki*, „Przemysł spożywczy” 2009, nr 3, s. 10-13.

²⁸ Wyniki badań GUS, pogłowia trzody chlewnej według stanu z końca marca 2009 r.

Aneks tabelaryczny

Tabela 3.1.1. Wybrane informacje o zasobach czynników produkcji gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
Wskaźniki na gospodarstwo										
Wielkość ekonomiczna (ESU)	11,17	11,04	12,10	13,38	1,20	12,12	13,59	14,33	15,65	1,29
Użytki rolne (ha)	13,86	13,81	13,67	13,64	0,98	13,72	14,90	14,22	14,49	1,06
Zasoby pracy ogółem (AWU)	1,66	1,70	1,69	1,62	0,98	1,65	1,56	1,54	1,58	0,96
w tym: praca własna (FWU)	1,63	1,68	1,68	1,61	0,99	1,63	1,52	1,51	1,52	0,93
Aktywa gospodarstwa (zł)	252 091,09	238 038,86	268 143,68	284 671,64	1,13	256 166,86	250 193,18	260 722,73	276 816,68	1,08
w tym: aktywa trwałe (zł)	212 655,14	200 438,00	220 264,45	238 531,00	1,12	210 741,86	201 097,68	210 072,59	219 499,36	1,04
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	53 240,64	48 148,00	47 183,64	52 258,45	0,98	53 962,27	49 830,73	56 933,32	54 985,86	1,02
Wskaźnik zadłużenia aktywów	0,08	0,04	0,05	0,06	0,76	0,09	0,09	0,08	0,07	0,77
Wskaźniki 100 ha										
Zasoby pracy (FWU)	11,99	12,30	12,33	11,89	0,99	12,02	10,47	10,85	10,88	0,91
Aktywa gospodarstwa (tys. zł)	1 819,14	1 723,95	1 961,87	2 087,24	1,15	1 867,66	1 679,41	1 833,02	1 910,04	1,02
Maszyny i urządzenia techniczne (tys. zł)	384,19	348,70	345,22	383,16	1,00	393,43	334,49	400,27	379,40	0,96
Wskaźniki na osobę pełnozatrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	32 055,12	28 345,09	27 987,06	32 213,11	1,00	32 731,46	31 933,47	36 893,46	34 861,35	1,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.1.2. Wybrane informacje o zasobach czynników produkcji gospodarstw średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Wskaźniki na gospodarstwo										
Wielkość ekonomiczna (ESU)	23,69	25,50	26,80	29,62	1,25	24,20	25,67	26,27	28,60	1,18
Użytki rolne (ha)	24,46	25,30	25,90	26,37	1,08	24,35	25,26	25,28	25,85	1,06
Zasoby pracy ogółem (AWU)	1,91	1,91	1,95	1,89	0,99	1,81	1,83	1,89	1,84	1,01
w tym: praca własna (FWU)	1,84	1,82	1,85	1,79	0,97	1,75	1,76	1,81	1,77	1,01
Aktywa gospodarstwa (zł)	413 011,09	407 343,38	467 528,15	514 494,29	1,25	413 105,69	396 191,58	421 972,64	480 505,65	1,16
w tym: aktywa trwałe (zł)	330 249,95	325 019,93	374 374,34	425 188,97	1,29	330 424,96	315 322,65	333 629,57	380 908,34	1,15
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	99 684,08	99 090,84	108 478,68	115 327,53	1,16	93 684,93	92 736,51	94 731,85	94 127,76	1,00
Wskaźnik zadłużenia aktywów	0,09	0,10	0,12	0,13	1,40	0,10	0,09	0,10	0,15	1,42
Wskaźniki na 100 ha										
Zasoby pracy (FWU)	7,82	7,54	7,54	7,16	0,92	7,44	7,25	7,47	7,11	0,96
Aktywa gospodarstwa (tys. zł)	1 688,67	1 610,04	1 805,28	1 950,82	1,16	1 696,64	1 568,34	1 669,53	1 858,49	1,10
Maszyny i urządzenia techniczne (tys. zł)	407,58	391,66	418,87	437,29	1,07	384,77	367,10	374,80	364,07	0,95
Wskaźniki na osobę pełnozatrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	52 135,29	51 920,43	55 545,41	61 108,44	1,17	51 709,44	50 649,51	50 194,45	51 193,99	0,99

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.1.3. Wybrane informacje o zasobach czynników produkcji gospodarstw dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Wskaźniki na gospodarstwo										
Wielkość ekonomiczna (ESU)	48,87	51,29	56,05	62,34	1,28	47,93	51,18	53,46	58,68	1,22
Użytki rolne (ha)	46,34	49,18	47,54	50,64	1,09	45,82	45,94	45,25	45,90	1,00
Zasoby pracy ogółem (AWU)	2,17	2,10	2,12	2,23	1,03	2,13	2,17	2,13	2,08	0,98
w tym: praca własna (FWU)	1,91	1,82	1,86	1,90	1,00	2,02	2,06	2,02	1,95	0,97
Aktywa gospodarstwa (zł)	852 720,63	868 912,66	1 057 685,66	1 141 277,88	1,34	834 349,50	782 859,22	874 357,81	942 479,56	1,13
w tym: aktywa trwałe (zł)	680 407,56	696 107,31	851 002,16	931 426,13	1,37	663 557,19	620 136,56	684 468,19	738 074,81	1,11
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	213 711,00	231 435,38	287 763,00	310 084,47	1,45	172 750,66	178 433,91	208 823,59	201 757,47	1,17
Wskaźnik zadłużenia aktywów	0,14	0,16	0,17	0,15	1,06	0,14	0,16	0,17	0,15	1,10
Wskaźniki na 1ha										
Zasoby pracy (FWU)	4,67	4,26	4,46	4,40	0,94	4,65	4,73	4,71	4,53	0,97
Aktywa gospodarstwa (zł)	1 840,33	1 766,74	2 224,83	2 253,75	1,22	1 820,82	1 704,01	1 932,18	2 053,51	1,13
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	461,23	470,57	605,31	612,34	1,33	377,00	388,39	461,46	439,60	1,17
Wskaźniki na osobę pełnozatrudnioną										
Maszyny i urządzenia techniczne (zł)	98 697,53	110 404,47	135 817,35	139 129,32	1,41	81 151,22	82 144,80	98 053,63	97 071,70	1,20

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.2.1. Organizacja produkcji i wydajność gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane						Gospodarstwa kontrolne													
	2004		2005		2006		2007		2004		2005		2006		2007					
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007				
Ziemia użytkowana rolniczo (ha)	13,86	13,81	13,67	13,64	0,98	13,72	14,90	14,22	14,49	1,06	13,86	13,81	13,67	13,64	0,98	13,72	14,90	14,22	14,49	1,06
Zboża (ha)	10,74	11,16	11,28	11,94	1,11	10,20	11,11	11,17	11,57	1,13	10,74	11,16	11,28	11,94	1,11	10,20	11,11	11,17	11,57	1,13
Całkowita liczba zwierząt w gospodarstwie (LU)	19,04	18,80	21,59	22,60	0,16	20,47	23,96	25,47	26,46	0,74	19,04	18,80	21,59	22,60	0,16	20,47	23,96	25,47	26,46	0,74
w tym: trzoda (LU)	17,41	17,55	20,48	21,51	1,24	18,28	26,26	23,50	24,58	1,34	17,41	17,55	20,48	21,51	1,24	18,28	26,26	23,50	24,58	1,34
Obsada zwierząt (LU/ha użytków rolnych)	1,37	1,36	1,58	1,66	0,16	1,49	1,61	1,79	1,83	0,70	1,37	1,36	1,58	1,66	0,16	1,49	1,61	1,79	1,83	0,70
Plon pszenicy (dt/ha)	30,05	25,31	15,56	26,21	0,87	32,35	26,26	18,95	25,20	0,78	30,05	25,31	15,56	26,21	0,87	32,35	26,26	18,95	25,20	0,78
Trwałe użytki zielone (ha)	1,00	0,93	0,76	0,71	0,71	1,50	1,50	1,36	1,37	0,91	1,00	0,93	0,76	0,71	0,71	1,50	1,50	1,36	1,37	0,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.2.2. Organizacja produkcji i wydajność gospodarstw średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane						Gospodarstwa kontrolne													
	2004		2005		2006		2007		2004		2005		2006		2007					
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007				
Ziemia użytkowana rolniczo (ha)	24,46	25,30	25,90	26,37	1,08	24,35	25,26	25,28	25,85	1,06	24,46	25,30	25,90	26,37	1,08	24,35	25,26	25,28	25,85	1,06
Zboża (ha)	20,21	20,91	21,33	21,47	1,06	19,47	20,38	20,09	20,50	1,05	20,21	20,91	21,33	21,47	1,06	19,47	20,38	20,09	20,50	1,05
Całkowita liczba zwierząt w gospodarstwie (LU)	41,49	45,60	48,26	49,33	0,66	42,80	45,68	47,08	47,85	1,03	41,49	45,60	48,26	49,33	0,66	42,80	45,68	47,08	47,85	1,03
w tym: trzoda (LU)	39,43	43,62	46,39	47,53	1,21	40,31	43,15	44,40	44,88	1,11	39,43	43,62	46,39	47,53	1,21	40,31	43,15	44,40	44,88	1,11
Obsada zwierząt (LU/ha użytków rolnych)	1,70	1,80	1,86	1,87	0,61	1,76	1,81	1,86	1,85	0,97	1,70	1,80	1,86	1,87	0,61	1,76	1,81	1,86	1,85	0,97
Plon pszenicy (dt/ha)	40,34	36,61	28,00	32,25	0,80	40,30	38,82	30,70	34,33	0,85	40,34	36,61	28,00	32,25	0,80	40,30	38,82	30,70	34,33	0,85
Trwałe użytki zielone (ha)	1,63	1,66	1,64	1,55	0,95	1,38	1,34	1,36	1,31	0,94	1,63	1,66	1,64	1,55	0,95	1,38	1,34	1,36	1,31	0,94

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.2.3. Organizacja produkcji i wydajność gospodarstw dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	
Ziemia użytkowana rolniczo (ha)	46,34	49,18	47,54	50,64	1,09	45,82	45,94	45,25	45,90
Zboża (ha)	37,44	38,70	38,51	40,98	1,09	37,98	36,64	37,44	37,20
Całkowita liczba zwierząt w gospodarstwie (LU)	88,62	93,63	103,50	105,88	0,82	84,05	91,30	96,56	99,40
w tym: trzoda (LU)	85,22	90,43	100,11	102,71	1,21	80,75	87,53	92,19	94,78
Obsada zwierząt (LU/ha użytków rolnych)	1,91	1,90	2,18	2,09	0,75	1,83	1,99	2,13	2,17
Płon pszenicy (dt/ha)	49,08	49,03	36,75	43,61	0,89	43,10	41,53	32,65	34,04
Trwałe użytki zielone (ha)	1,61	1,57	1,71	1,76	1,09	1,84	1,74	1,79	1,71

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.3.1. Produkcja i sprzedaż w gospodarstwach średnio-malych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	
Na gospodarstwo									
wartość produkcji (zł)	82 152,87	72 423,95	82 096,66	93 150,37	1,13	82 510,34	86 147,59	93 581,57	106 440,86
w tym: wieprzowina (zł)	53 001,59	48 367,42	54 981,21	55 128,73	1,04	53 476,81	55 214,38	59 778,85	60 679,08
Wskaźnik wartości produkcji ogółem									
na osobę pełnozatrudnioną (zł)	49 462,59	42 636,52	48 695,78	57 419,67	1,16	50 047,63	55 206,73	60 641,96	67 484,12
na 1 zł aktywów (zł)	0,33	0,30	0,31	0,33	1,00	0,32	3,33	0,36	0,38
na 1 ha użytków rolnych (zł)	5 928,31	5 245,18	6 006,61	6 829,89	1,15	6 015,67	5 782,60	6 579,30	7 344,43
Wartość sprzedaży (zł)	66 419,45	59 190,62	65 757,54	71 088,55	1,07	61 426,47	69 405,71	77 108,95	80 034,84
Udział sprzedaży w prod. ogółem (proc.)	80,8	81,7	80,1	76,3	0,94	74,4	80,6	82,4	75,2
Zużycie wewnętrzne (zł)	18 694,86	17 110,14	18 225,00	24 348,27	1,30	16 744,59	15 285,05	18 300,05	22 860,59
Produkcja końcowa (zł)	63 458,01	55 313,81	63 871,66	68 802,10	1,08	65 765,74	70 862,55	75 281,53	83 580,27
Udział produkcji końcowej w produkcji ogółem (proc.)	77,2	76,4	77,8	73,9	0,96	79,7	82,3	80,4	78,5
Udział sprzedaży w prod. końcowej (proc.)	104,7	107,0	103,0	103,3	0,99	93,4	97,9	102,4	95,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.3.2. Produkcja i sprzedaż w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne					
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Na gospodarstwo										
wartość produkcji (zł)	179 836,67	161 905,82	175 392,51	194 249,69	1,08	179 457,00	162 405,35	165 063,90	189 048,78	1,05
w tym: wieprzowina (zł)	119 493,13	111 005,71	114 267,45	113 945,97	0,95	119 333,13	109 347,81	104 031,90	106 493,72	0,89
Wskaźnik wartości produkcji ogółem										
na osobę pełnozatrudnioną (zł)	94 055,51	84 833,47	89 807,95	102 926,81	1,09	99 051,38	88 700,24	87 460,46	102 819,42	1,04
na 1 zł aktywów (zł)	0,44	0,40	0,38	0,38	0,87	0,43	0,41	0,39	0,39	0,91
na 1 ha użytków rolnych (zł)	7 352,93	6 399,37	6 772,48	7 365,40	1,00	7 370,35	6 428,87	6 530,72	7 312,00	0,99
Wartość sprzedaży (zł)	134 501,90	135 277,19	137 407,29	144 784,46	1,08	138 172,45	137 834,03	139 290,87	144 617,96	1,05
Udział sprzedaży w produkcji ogółem (proc.)	74,8	83,6	78,3	74,5	1,00	77,0	84,9	84,4	76,5	0,99
Zużycie wewnętrzne (zł)	36 823,22	32 934,41	38 624,78	48 429,62	1,32	34 269,57	31 538,97	33 268,09	44 189,84	1,29
Produkcja końcowa (zł)	143 013,45	128 971,42	136 767,72	145 820,07	1,02	145 187,43	130 866,37	131 795,80	144 858,94	1,00
Udział produkcji końcowej w produkcji ogółem (proc.)	79,5	79,7	78,0	75,1	0,94	80,9	80,6	79,8	76,6	0,95
Udział sprzedaży w produkcji końcowej (proc.)	94,0	104,9	100,5	99,3	1,06	95,2	105,3	105,7	99,8	1,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.3.3. Produkcja i sprzedaż w gospodarstwach dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Na gospodarstwo										
wartość produkcji (zł)	377 767,70	332 562,04	367 067,75	432 930,19	1,15	346 037,70	328 301,42	338 214,53	391 126,59	1,13
w tym: wieprzowina (zł)	261 758,27	237 384,45	251 648,09	268 964,47	1,03	228 304,23	227 824,14	226 769,21	240 866,21	1,06
Wskaźnik wartości produkcji ogółem										
na osobę pełnozatrudnioną (zł)	174 463,36	158 646,17	173 247,32	194 247,98	1,11	162 554,41	151 138,62	158 809,46	188 182,99	1,16
na 1 zł aktywów (zł)	0,44	0,38	0,35	0,38	0,86	0,41	0,42	0,39	0,41	1,00
na 1 ha użytków rolnych (zł)	8 152,91	6 761,93	7 721,24	8 549,33	1,05	7 551,65	7 145,97	7 473,94	1 468,67	0,19
Wartość sprzedaży (zł)	310 613,48	295 946,28	300 617,52	342 264,38	1,10	264 275,67	270 984,14	273 059,89	300 743,29	1,14
Udział sprzedaży w produkcji ogółem (proc.)	82,2	89,0	81,9	79,1	0,96	76,4	82,5	80,7	76,9	1,01
Zużycie wewnętrzne (zł)	64 470,97	58 263,19	63 460,34	95 371,41	1,48	63 609,09	2 232,78	66 177,50	81 993,00	1,29
Produkcja końcowa (zł)	313 296,73	274 298,85	303 607,41	337 558,78	1,08	282 428,61	326 068,64	272 037,03	309 133,59	1,09
Udział produkcji końcowej w produkcji ogółem (proc.)	82,9	82,5	82,7	78,0	0,94	81,6	99,3	80,4	79,0	0,97
Udział sprzedaży w produkcji końcowej (proc.)	99,1	107,9	99,0	101,4	1,02	93,6	83,1	100,4	97,3	1,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.4.1. Koszty w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
Koszty ogółem (zł)	64 142,27	60 618,50	65 859,23	82 732,14	1,29	62 555,09	62 124,27	72 719,41	84 488,36	1,35
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	10 598,73	12 220,77	13 374,45	13 541,00	1,28	9 790,23	11 093,27	11 191,68	12 465,23	1,27
Koszty bezpośrednie (zł)	42 905,91	37 711,36	41 937,32	57 283,50	1,34	41 611,05	39 359,46	49 655,18	58 833,64	1,41
Amortyzacja (zł)	9 847,09	9 926,09	9 869,86	11 045,55	1,12	10 243,36	10 417,68	10 583,82	11 789,86	1,15
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	790,55	760,27	677,59	862,09	1,09	910,45	1 253,86	1 288,73	1 399,64	1,54

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.4.2. Koszty w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane						Gospodarstwa kontrolne					
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$		
	Koszty ogółem (zł)	127 893,37	123 511,85	137 603,65	159 164,64	1,24	125 371,99	122 162,32	130 018,45	153 306,46	1,22	
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	18 369,88	21 247,91	20 871,45	20 522,22	1,12	19 571,88	22 781,12	21 963,92	23 595,62	1,21		
Koszty bezpośrednie (zł)	91 564,54	83 591,46	96 596,43	115 544,28	1,26	86 964,26	80 853,00	88 574,55	108 808,89	1,25		
Amortyzacja (zł)	15 234,15	15 996,27	16 406,28	18 741,42	1,23	16 534,11	15 998,96	16 611,93	17 917,59	1,08		
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	2 724,80	2 676,22	3 729,49	4 532,70	1,66	2 301,74	2 529,24	2 868,04	2 984,35	1,30		

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.4.3. Koszty w gospodarstwach dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane						Gospodarstwa kontrolne					
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$		
	Koszty ogółem (zł)	276 154,69	268 026,59	285 348,22	359 487,72	1,30	243 021,50	240 268,28	256 532,97	320 156,81	1,32	
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	35 396,59	40 322,31	41 003,94	44 667,72	1,26	33 727,41	35 661,00	37 717,28	41 308,06	1,22		
Koszty bezpośrednie (zł)	198 888,13	186 166,66	201 001,94	259 690,66	1,31	175 026,81	171 138,59	183 235,31	236 793,72	1,35		
Amortyzacja (zł)	33 214,78	33 054,97	34 672,31	42 382,00	1,28	28 139,03	27 975,84	28 958,78	34 758,31	1,24		
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	8 655,19	8 482,66	8 670,03	12 747,34	1,47	6 128,25	5 492,84	6 621,59	7 296,72	1,19		

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.5.1. Wskaźniki cash flow I^a i cash flow II^b w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Wskaźnik cash flow I na:								
Gospodarstwo (zł)	33 171,23	31 785,09	35 980,32	33 522,36	1,01	31 785,68	44 624,68	42 692,41
1 ha ziemi (zł)	2 393,70	2 301,98	2 632,50	2 457,90	1,03	2 317,43	3 137,36	2 945,78
Osobę pełnozatrudnioną (zł)	19 971,73	18 712,12	21 341,79	20 663,83	1,03	19 279,98	28 917,32	27 067,23
1 zł kapitału własnego (zł)	0,14	0,14	0,14	0,13	0,88	0,14	0,19	0,17
Wskaźnik cash flow II na:								
Gospodarstwo (zł)	27 586,77	20 897,82	15 890,00	25 163,27	0,91	25 130,59	26 779,82	35 237,73

^a Ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności w ramach działalności operacyjnej. Obejmuje przychody pomniejszone o wydatki w roku obrachunkowym w ramach działalności operacyjnej. Nie są uwzględniane operacje dotyczące działalności inwestycyjnej oraz finansowej; ^b Ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Jest to sprzedaż produktów powiększona o inne przychody i o sprzedaż zwierząt, a pomniejszona o wydatki kosztowe i zakup zwierząt. Do tego dodane są: dopłaty dotyczące działalności operacyjnej pomniejszone o podatki gospodarstwa rolnego, saldo VAT, dopłaty dotyczące inwestycji pomniejszone o podatki od inwestycji, sprzedaż aktywów trwałych pomniejszona o zakup aktywów trwałych, stan kredytów na koniec roku pomniejszony o stan kredytów na początek roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.5.2. Wskaźniki cash flow I i cash flow II w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Wskaźnik cash flow I na:								
Gospodarstwo (zł)	69 160,80	73 803,50	73 256,81	71 433,74	1,03	72 161,74	77 343,55	57 271,09
1 ha ziemi (zł)	2 827,76	2 917,10	2 828,68	2 708,56	0,96	2 963,70	3 061,67	2 215,12
Osobę pełnozatrudnioną (zł)	36 171,45	38 670,67	37 510,41	37 850,50	1,05	39 829,71	42 242,40	31 148,47
1 zł kapitału własnego (zł)	0,18	0,20	0,18	0,16	0,86	0,19	0,22	0,14
Wskaźnik cash flow II na:								
Gospodarstwo (zł)	52 772,05	54 926,08	26 814,86	42 124,16	0,80	56 654,32	55 793,23	48 073,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.5.3. Wskaźniki cash flow I i cash flow II w gospodarstwach dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Wskaźnik cash flow I na:								
Gospodarstwo (zł)	150 511,88	126 648,47	155 214,41	156 149,00	1,04	136 484,94	146 892,41	144 832,28
1 ha ziemi (zł)	3 248,32	2 575,12	3 264,92	3 083,57	0,95	2 978,54	3 197,33	3 200,54
Osobę pełnozatrudnioną (zł)	69 510,46	60 416,68	73 257,54	70 061,25	1,01	64 115,06	67 624,18	68 006,35
1 zł kapitału własnego (zł)	0,21	0,17	0,18	0,16	0,78	0,19	0,22	0,17
Wskaźnik cash flow II na:								
Gospodarstwo (zł)	97 891,09	74 463,31	29 122,31	46 403,66	0,47	101 511,34	102 456,88	89 163,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.6.1. Wartość dodana i dochód w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane				Gospodarstwa kontrolne			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Wartość produkcji (zł)	82 152,87	72 423,95	82 096,66	93 150,37	1,13	82 510,34	86 147,59	93 581,57
Koszty bezpośrednie (zł)	42 905,91	37 711,36	41 937,32	57 283,50	1,34	41 611,05	39 359,46	49 655,18
Nadwyżka bezpośrednia (zł)	39 246,96	34 712,58	40 159,35	35 866,87	0,91	40 899,29	46 788,14	43 926,39
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	10 598,73	12 220,77	13 374,45	13 541,00	1,28	9 790,23	11 093,27	11 191,68
Wartość dodana brutto (zł)	36 729,78	33 187,54	43 394,48	35 478,92	0,97	39 143,74	47 810,86	48 426,62
Amortyzacja (zł)	9 847,09	9 926,09	9 869,86	11 045,55	1,12	10 243,36	10 417,68	10 583,82
Wartość dodana netto (zł)	26 882,69	23 261,45	33 524,62	24 433,37	0,91	28 900,38	37 393,18	37 842,80
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	790,55	760,27	677,59	862,09	1,09	910,45	1 253,86	1 288,73
Saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji (zł)	-251,45	-204,27	-3 856,82	1 172,36	×	-306,55	-442,55	-852,00
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	25 840,69	22 296,90	28 990,21	24 743,65	0,96	27 683,38	35 696,77	35 702,07
Wartość dodana netto w przeliczeniu na:								
1 zł aktywów (zł)	0,15	0,14	0,16	0,12	0,86	0,15	0,19	0,18
1 ha użytków rolnych (zł)	2 650,49	2 403,55	3 174,96	2 601,35	0,98	2 853,89	3 209,27	3 404,66
1 osobę pełnozatrudnioną (zł)	22 114,26	19 537,75	25 739,52	21 869,88	0,99	23 743,10	30 639,06	31 271,75
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na:								
1 zł kapitału własnego (zł)	0,08	0,06	0,07	0,06	0,79	0,08	0,11	0,10
1 ha użytków rolnych (zł)	1 256,81	955,18	1 346,61	1 165,64	0,93	1 318,11	1 734,43	1 770,61
1 osobę pełnozatrudnioną własną (zł)	15 853,18	13 293,55	17 298,2	15 364,39	0,97	17 007,38	23 512,84	23 665,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.6.2. Wartość dodana i dochód w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane						Gospodarstwa kontrolne					
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004		
	Wartość produkcji (zł)	179 836,67	161 905,82	175 392,51	194 249,69	1,08	179 457,00	162 405,35	165 063,90	189 048,78	1,05	
Koszty bezpośrednie (zł)	91 564,54	83 591,46	96 596,43	115 544,28	1,26	86 964,26	80 853,00	88 574,55	108 808,89	1,25		
Nadwyżka bezpośrednia (zł)	88 272,13	78 314,36	78 796,07	78 705,40	0,89	92 492,74	81 552,35	76 489,34	80 239,89	0,87		
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	18 369,88	21 247,91	20 871,45	20 522,22	1,12	19 571,88	22 781,12	21 963,92	23 595,62	1,21		
Wartość dodana brutto (zł)	85 153,14	78 424,43	87 708,41	80 676,45	0,95	86931,65	81 386,64	80 841,11	79 803,43	0,92		
Amortyzacja (zł)	15 234,15	15 996,27	16 406,28	18 741,42	1,23	16 534,11	15 998,96	16 611,93	17 917,59	1,08		
Wartość dodana netto (zł)	69 918,99	62 428,16	71 302,13	61 792,04	0,88	70 397,54	65 387,68	64 229,18	61 885,83	0,88		
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	2 724,80	2 676,22	3 729,49	4 532,70	1,66	2 301,74	2 529,24	2 868,04	2 984,35	1,30		
Saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji (zł)	-699,36	-2 730,16	-6 949,46	558,16	×	-774,73	-1 303,22	-3 991,76	-4 125,49	×		
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	66 494,83	57 021,78	60 623,18	57 755,41	0,87	67 321,07	61 555,23	57 369,38	54 776,00	0,81		
Wartość dodana netto w przeliczeniu na:												
1 zł aktywów (zł)	0,21	0,19	0,19	0,16	0,76	0,21	0,21	0,19	0,17	0,79		
1 ha użytków rolnych (zł)	3 481,63	3 099,75	3 386,71	1 925,25	0,55	3 570,31	3 221,72	3 198,46	3 086,62	0,86		
1 osobę pełnozatrudnioną (zł)	44 535,53	41 091,89	44 910,20	42 747,92	0,96	47 981,96	44 450,60	42 834,33	43 403,31	0,90		
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na:												
1 zł kapitału własnego (zł)	0,11	0,09	0,08	0,07	0,68	0,11	0,10	0,09	0,08	0,73		
1 ha użytków rolnych (zł)	1 546,47	1 269,41	1 327,55	1 259,62	0,81	1 650,10	1 482,78	1 321,73	1 261,11	0,76		
1 osobę pełnozatrudnioną własną (zł)	36 090,78	31 261,02	32 788,45	32 349,77	0,90	38 495,94	35 017,58	31 745,56	30 892,64	0,80		

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.6.3. Wartość dodana i dochód w gospodarstwach dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane						Gospodarstwa kontrolne					
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$		2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	
Wartość produkcji (zł)	377 767,70	332 362,04	367 067,75	432 930,19	1,15		346 037,70	328 301,42	338 214,53	391 126,59	1,13	
Koszty bezpośrednie (zł)	198 888,13	186 166,66	201 001,94	259 690,66	1,31		175 026,81	171 138,59	183 235,31	236 793,72	1,35	
Nadwyżka bezpośrednia (zł)	178 879,58	146 395,38	166 065,82	173 239,53	0,97		171 010,89	157 162,82	154 979,22	154 332,87	0,90	
Koszty ogólnogospodarcze (zł)	35 396,59	40 322,31	41 003,94	44 667,72	1,26		33 727,41	35 661,00	37 717,28	41 308,06	1,22	
Wartość dodana brutto (zł)	176 242,70	143 350,54	191 342,35	175 471,35	1,00		166 818,70	162 412,51	165 807,19	159 380,65	0,96	
Amortyzacja (zł)	33 214,78	33 054,97	34 672,31	42 382,00	1,28		28 139,03	27 975,84	28 958,78	34 758,31	1,24	
Wartość dodana netto (zł)	143 027,92	110 295,57	156 670,04	133 089,35	0,93		138 679,67	134 436,67	136 848,41	124 622,34	0,90	
Koszty czynników zewnętrznych (zł)	8 655,19	8 482,66	8 670,03	12 747,34	1,47		6 128,25	5 492,84	6 621,59	7 296,72	1,19	
Saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji (zł)	-1 488,22	-7 292,72	-10 911,88	5 837,75	×		-1 262,69	-6 931,38	-9 961,34	285,19	×	
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	132 884,51	94 520,19	137 088,13	126 179,75	0,95		131 288,73	122 012,45	120 265,47	117 610,81	0,90	
Wartość dodana netto w przeliczeniu na:												
1 zł aktywów (zł)	0,21	0,16	0,18	0,15	0,74		0,20	0,21	0,19	0,17	0,85	
1 ha użytków rolnych (zł)	3 803,64	2 914,72	4 024,87	3 465,14	0,91		3 640,52	3 535,15	3 664,04	3 472,65	0,95	
1 osobę pełnozatrudnioną (zł)	81 393,66	68 384,28	90 309,07	78 730,83	0,97		78 364,63	74 769,10	77 855,17	76 682,92	0,98	
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na:												
1 zł kapitału własnego (zł)	0,10	0,08	0,09	0,08	0,75		0,10	0,10	0,08	0,08	0,81	
1 ha użytków rolnych (zł)	1 602,68	1 134,85	1 703,92	1 463,44	0,91		1 501,82	1 418,87	1 322,86	1 355,85	0,90	
1 osobę pełnozatrudnioną własną (zł)	69 652,82	51 809,63	73 678,54	66 334,02	0,95		65 044,74	59 103,82	59 574,23	60 284,25	0,92	

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.7.1. Inwestycje w gospodarstwach średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004
Inwestycje brutto (zł)	4 196,95	1 776,19	22 162,19	11 224,94	2,67	2 236,86	4 561,11	14 792,15	6 328,18	2,83
Inwestycje netto (zł)	-5 650,14	-8 149,90	12 292,33	179,40	×	-8 006,51	-5 856,58	4 208,33	-5 461,68	×

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.7.2. Inwestycje w gospodarstwach średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004
Inwestycje brutto (zł)	17 196,40	24 302,37	58 262,27	38 274,79	2,23	10 871,53	4 561,11	24 441,53	35 561,34	3,27
Inwestycje netto (zł)	1 962,25	8 306,10	41 855,99	19 390,38	9,88	-5 662,57	-5 856,58	7 829,59	17 643,74	×

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.7.3. Inwestycje w gospodarstwach dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004	2004	2005	2006	2007	<u>2007</u> 2004
Inwestycje brutto (zł)	36 720,85	66 849,64	174 766,31	96 848,97	2,64	30 306,98	52 053,35	78 881,64	41 043,60	1,35
Inwestycje netto (zł)	3 506,07	33 794,67	140 093,99	54 466,97	15,54	2 167,95	24 077,51	49 922,86	6 285,29	2,90

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.8.1. Kredyty gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Kredyty długo- i średnioterminowe (zł)	15 071,64	6 939,82	8 510,73	11 523,91	0,76	16 883,32	15 404,73	14 078,86	11 523,91
Kredyty krótkoterminowe (zł)	4 821,23	3 625,27	4 722,27	5 616,36	1,16	6 841,77	7 499,05	5 980,09	5 616,36	1,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.8.2. Kredyty gospodarstw średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Kredyty długo- i średnioterminowe (zł)	24 875,62	28 317,09	36 476,95	43 959,04	1,77	28 767,03	26 635,41	30 509,68	48 924,76
Kredyty krótkoterminowe (zł)	12 301,82	14 009,69	17 935,74	21 052,30	1,71	13 426,27	10 085,82	12 181,65	20 793,41	1,55

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.8.3. Kredyty gospodarstw dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Kredyty długo- i średnioterminowe (zł)	90 020,25	94 117,88	136 135,84	137 218,69	1,52	86 981,00	98 424,13	112 670,56	114 297,41
Kredyty krótkoterminowe (zł)	31 111,22	41 070,97	45 889,22	34 581,06	1,11	28 909,41	23 869,59	32 244,00	30 128,75	1,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.9.1. Produkcja i wartość sprzedaży gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Produkcja ogółem (zł)	82 152,87	72 423,95	82 096,66	93 150,37	1,13	82 510,34	86 147,59	93 581,57	106 440,86
Produkcja wieprzowiny (zł)	53 001,59	48 367,42	54 981,21	55 128,73	1,04	53 476,81	55 214,38	59 778,85	60 679,08	1,13
Wartość sprzedaży (zł)	66 419,45	59 190,62	65 757,54	71 088,55	1,07	61 426,47	69 405,71	77 108,95	80 034,84	1,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.9.2. Produkcja i wartość sprzedaży gospodarstw średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Produkcja ogółem (zł)	179 836,67	161 905,82	175 392,51	194 249,69	1,08	179 457,00	162 405,35	165 063,90	189 048,78
Produkcja wieprzowiny (zł)	119 493,13	111 005,71	114 267,45	113 945,97	0,95	119 333,13	109 347,81	104 031,90	106 493,72	0,89
Wartość sprzedaży (zł)	134 501,90	135 277,19	137 407,29	144 784,46	1,08	138 172,45	137 834,03	139 290,87	144 617,96	1,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.9.3. Produkcja i wartość sprzedaży gospodarstw dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$	2004	2005	2006	2007	$\frac{2007}{2004}$
	Produkcja ogółem (zł)	377 767,70	332 562,04	367 067,75	432 930,19	1,15	346 037,70	328 301,42	338 214,53	391 126,59
Produkcja wieprzowiny (zł)	261 758,27	237 384,45	251 648,09	268 964,47	1,03	228 304,23	227 824,14	226 769,21	240 866,21	1,06
Wartość sprzedaży (zł)	310 613,48	295 946,28	300 617,52	342 264,38	1,10	264 275,67	270 984,14	273 059,89	300 743,29	1,14

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.10.1. Aktywa gospodarstw średnio-małych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
	Ziemię, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (zł)	34 624,45	28 278,14	33 563,55	50 014,82	1,44	30 872,45	25 418,41	29 569,45	43 852,18
Budynki (zł)	118 981,86	117 560,50	133 580,91	131 282,73	1,10	118 308,82	118 292,64	116 097,77	113 917,14	0,96
Maszyny i urządzenia (zł)	53 240,64	48 148,00	47 183,64	52 258,45	0,98	53 962,27	49 830,73	56 933,32	54 985,86	1,02
Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej (zł)	5 808,18	6 451,36	5 936,36	4 975,00	0,86	7 598,32	7 555,91	7 472,05	6 744,18	0,89
Aktywa bieżące (zł)	39 435,95	37 600,86	47 879,23	46 140,64	1,17	45 425,00	49 095,50	50 650,14	57 317,32	1,26
Zwierzęta stadła obrotowego (zł)	13 866,91	14 860,55	16 004,82	13 894,45	1,00	16 660,95	19 965,27	19 208,73	17 356,00	1,04
Zapasy produktów rolniczych (zł)	14 091,68	10 922,32	11 460,59	15 374,00	1,09	16 307,86	15 927,86	15 545,32	21 254,45	1,30
Pozostałe aktywa obrotowe (zł)	11 477,36	11 818,00	20 413,82	16 872,18	1,47	12 456,18	13 202,36	15 896,09	18 706,86	1,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.10.2. Aktywa gospodarstw średnio-dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane					Gospodarstwa kontrolne				
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004
	Ziemię, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (zł)	57 263,18	46 560,46	46 560,46	89 281,41	1,56	58 343,96	47 120,07	57 867,95	90 096,20
Budynki (zł)	161 092,36	166 354,22	166 354,22	209 234,55	1,30	166 820,18	163 518,78	169 550,03	185 779,73	1,11
Maszyny i urządzenia (zł)	99 684,08	99 090,84	99 090,84	115 327,53	1,16	93 684,93	92 736,51	94 731,85	94 127,76	1,00
Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej (zł)	12 210,32	13 014,42	13 014,42	11 345,48	0,93	11 575,89	11 947,28	11 479,74	10 904,65	0,94
Aktywa bieżące (zł)	82 761,15	82 323,45	82 323,45	89 305,32	1,08	82 680,73	80 868,93	88 343,07	99 597,31	1,20
Zwierzęta stadła obrotowego (zł)	33 750,70	34 143,66	34 143,66	31 645,00	0,94	33 482,64	34 320,16	31 706,12	38 380,73	1,15
Zapasy produktów rolniczych (zł)	28 558,66	24 398,42	24 398,42	32 371,64	1,13	25 847,84	22 058,42	24 899,58	32 296,47	1,25
Pozostałe aktywa obrotowe (zł)	20 451,78	23 781,36	23 781,36	25 288,67	1,24	23 350,26	24 490,35	31 737,36	28 920,11	1,24

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Tabela 3.10.3. Aktywa gospodarstw dużych

Wyszczególnienie	Gospodarstwa badane						Gospodarstwa kontrolne					
	2004	2005	2006	2007	2007 2004	2004	2005	2006	2007	2007 2004		
	Ziemię, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (zł)	86 541,28	68 899,31	86 102,81	144 856,28	1,67	83 555,09	66 392,16	83 991,31	136 021,72	1,63	
Budynki (zł)	358 983,34	373 770,50	453 212,38	454 644,53	1,27	383 620,00	348 308,44	364 247,38	373 486,44	0,97		
Maszyny i urządzenia (zł)	213 711,00	231 435,38	287 763,00	310 084,47	1,45	172 750,66	178 433,91	208 823,59	201 757,47	1,17		
Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej (zł)	21 171,94	22 002,13	23 923,97	21 840,84	1,03	23 631,44	27 002,06	27 405,91	26 809,19	1,13		
Aktywa bieżące (zł)	172 313,06	172 805,34	20 6683,5	209 851,75	1,22	170 792,31	162 722,66	189 889,63	204 404,75	1,20		
Zwierzęta stała obrotowego (zł)	65 805,91	68 470,16	75 687,00	68 789,25	1,05	65 382,09	66 247,38	68 593,41	66 865,84	1,02		
Zapasy produktów rolniczych (zł)	49 467,16	42 099,88	45 075,22	64 462,25	1,30	51 808,16	48 712,81	44 852,78	63 293,44	1,22		
Pozostałe aktywa obrotowe (zł)	57 040,00	62 235,31	85 921,28	76 600,25	1,34	53 602,06	47 762,47	76 443,44	74 245,47	1,39		

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polskiego FADN.

Literatura

1. Bułkowska M., *Stan realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006*, [w:] *Wyniki realizacji PROW i SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 65, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
2. *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.*, GUS, Warszawa 2008.
3. Chmurzyńska K., *Stan realizacji Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”*, [w:] *Wyniki realizacji PROW i SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006*, seria Program Wieloletni, Raport nr 65, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
4. Gołaś Z., Kozera M., *Wybrane aspekty dostosowań rynkowych sektora trzodowego w Polsce*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2008, nr 3(9), s. 63-67.
5. Goraj L., *Wyniki ekonomiczne specjalistycznych gospodarstw rolnych w 2006 roku według danych Polskiego FADN*, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 roku*, red. A. Woś, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
6. Goraj L., Mańko S., *Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym*, Difin, Warszawa 2009.
7. Gradziuk K., *Realizacja programu SAPARD w Polsce – zróżnicowanie regionalne*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 85, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
8. Hamulczuk M., *Cykliczne zmiany na rynku trzody chlewnej w Polsce*, „Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G – Ekonomika Rolnictwa” 2006, t. 92, z. 2.
9. Józwiak W. (red.), *Sytuacja ekonomiczna i aktywność inwestycyjna różnych grup gospodarstw rolniczych w Polsce i innych krajach unijnych w latach 2004-2005*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 68, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.
10. Juchniewicz M., *Sytuacja na rynku wieprzowiny w Polsce po integracji z Unią Europejską*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2005, t. VII, z. 7.
11. Kołozycz E., Świtłyk M., *Koszty, dochodowość i efektywność produkcji mleka*, Związek Prywatnych Przetwórców Mleka, Warszawa 2004, s. 20.
12. Kwaśnicki W., *Cykl świński – próba modelowania i analizy*, <http://prawo.uni.wroc.pl/~kwasnicki/todownload/Cykl%20swinski.pdf>.
13. Parzonko A., *Uwarunkowania ekonomiczne produkcji mleka w polskich gospodarstwach w perspektywie liberalizacji polityki rolnej UE*, Związek Prywatnych Przetwórców Mleka, Warszawa 2008.
14. *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*, MRiRW, Warszawa 2004.
15. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, MRiRW, Warszawa 2007.

16. Rowiński J., Tereszczuk M., *Polski rynek wieprzowiny w okresie poprzedzającym członkostwo i po wstąpieniu do Unii Europejskiej*, [w:] R. Mroczek (red.), *Ocena wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na rynki UE*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 106, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
17. *Rynek mleka. Stan i perspektywy*, nr 35, „Analizy Rynkowe” 2008.
18. *Rynek ziemi rolniczej. Stan i perspektywy*, nr 11, „Analizy Rynkowe” 2008.
19. Seremak-Bulge J, Hryszko K, Zalewski A., *Regionalne zróżnicowanie mleczarstwa*, seria Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, nr 250, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006.
20. Stańko S., *Zmiany i interwencja na rynku mleka w Polsce w pierwszym roku po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *III Forum Polska spółdzielczość mleczarska w Unii Europejskiej – szanse i zagrożenia*, Augustów 2005.
21. Szymańska E., *Możliwości wykorzystania środków UE na rozwój gospodarstw trzodowych w Polsce*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2005, t. VII, z. 1.
22. Szymańska E., *Oplacalność produkcji żywca wieprzowego w Polsce po integracji z UE*, Projekt badawczy nr 2 P06Z 079 29, http://www.ekrol.sggw.waw.pl/publikacje/pdf/prs17/Elzbieta_Szymanska.pdf.
23. Urban R., *Głęboki dołek świński – źródła i skutki*, „Przemysł Spożywczy” 2009, nr 3, s. 10-13.
24. Urban R., *Stan makroekonomicznego otoczenia rolnictwa i producentów żywności*, [w:] R. Urban (red.), *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 5*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 109, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
25. Urban R., *Wyniki produkcyjne rolnictwa*, [w:] R. Urban (red.), *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 5*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 109, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
26. www.arimr.gov.pl.
27. www.fadn.pl.
28. www.minrol.gov.pl.
29. *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 (oraz 2007) roku. Część I. Wyniki standardowe*, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007 (oraz 2008).
30. *Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 (oraz 2007) roku. Część II. Analiza wyników standardowych*, Polski FADN, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007 (oraz 2008).
31. Zegar J., Goraj L., Floriańczyk Z., *Dochody rolników po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2007 roku*, red. A. Kowalski, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.

Wykaz pojęć

Aktywa bieżące (zł) – obejmują zwierzęta stada obrotowego oraz kapitał obrotowy (zapasy produktów rolnych i pozostałe aktywa obrotowe) (SE465).

Aktywa ogółem (zł) – obejmują tylko aktywa stanowiące własność posiadacza. Aktywa ogółem obejmują aktywa trwałe i aktywa bieżące (SE436).

Aktywa trwałe (zł) – obejmują ziemię rolniczą, budynki gospodarstwa rolnego, nasadzenia leśne oraz maszyny i urządzenia, a także zwierzęta stada podstawowego (SE441).

Amortyzacja (zł) – w rachunku wyników pozycja amortyzacji środków trwałych odnosi się do całego roku obrachunkowego. Kwota amortyzacji jest ustalana na podstawie wartości odtworzeniowej. Amortyzacja dotyczy: plantacji wieloletnich, budynków i wyposażenia trwałego, urządzeń melioracyjnych, maszyn i narzędzi. Nie oblicza się amortyzacji w przypadku ziemi i aktywów obrotowych (SE360).

Budynki (zł) – budynki i trwałe ich wyposażenie należące do posiadacza (SE450).

Całkowita liczba sztuk przeliczeniowych zwierząt (LU) – średnioroczny stan: koniowatych, bydła, owiec, kóz, trzody chlewnej i drobiu utrzymywanych w gospodarstwie rolnym, wyrażony w jednostkach przeliczeniowych zwierząt (LU). W tym stanie nie są uwzględniane roje pszczoł, króliki i pozostałe zwierzęta. Zwierzęta nie będące własnością gospodarstwa rolnego, utrzymywane w gospodarstwie na podstawie umowy także ujęte są dla określenia rocznego stanu posiadania zwierząt (SE080).

Cash flow I (zł) – pokazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności w ramach działalności operacyjnej. Obejmuje przychody pomniejszone o wydatki w roku obrachunkowym w ramach działalności operacyjnej. Nie są uwzględnione operacje dotyczące działalności inwestycyjnej oraz finansowej (zaciąganie kredytów i spłata rat). Ten parametr jest zbliżony do parametru obliczanego przez EUROSTAT na podstawie danych makroekonomicznych (SE526).

Cash flow II (zł) – pokazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Jest to sprzedaż produktów powiększona o inne przychody i o sprzedaż zwierząt, a pomniejszona o wydatki kosztowe i zakup zwierząt. Do tego dodane są: dopłaty dotyczące działalności operacyjnej pomniejszone o podatki gospodarstwa rolnego, saldo VAT (z wszystkich działalności), dopłaty dotyczące inwestycji pomniejszone o podatki od inwestycji, sprzedaż aktywów trwałych pomniejszona o zakup aktywów trwałych, stan kredytów na koniec roku pomniejszony o stan kredytów na początek roku (SE530).

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł) – opłata za zaangażowanie własnych czynników produkcji do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego oraz opłata za ryzyko podejmowane przez prowadzącego gospodarstwo rolne w roku obrachunkowym (strata lub zysk). Dochód ten oblicza się przez odjęcie salda dopłat i podatków dotyczących inwestycji oraz kosztu czynników zewnętrznych od wartości dodanej netto (SE420).

Inwestycje brutto (zł) – wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych pomniejszona o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym (SE516).

Inwestycje netto (zł) – wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych, pomniejszona o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym oraz pomniejszona o obliczoną dla roku obrachunkowego wartość amortyzacji (SE521).

Kapitał własny (zł) – wartość aktywów ogółem pomniejszona o wartość zobowiązań ogółem (SE501).

Koszt czynników zewnętrznych (zł) – opłata za nakłady obcych czynników produkcji obejmuje wynagrodzenia siły roboczej, czynsze i odsetki (SE365).

Koszty bezpośrednie (zł) – obejmują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej (nasiona i sadzonki, nawozy, środki ochrony roślin, inne koszty bezpośrednie produkcji roślinnej), koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej (pasza dla zwierząt żywionych systemem wypasowym i dla zwierząt ziarnożernych, inne koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej) oraz koszty bezpośrednie gospodarki leśnej (SE281).

Koszty ogólnogospodarcze (zł) – koszty zaopatrzeniowe związane z działalnością operacyjną, lecz nie uznane za koszty bezpośrednie działalności operacyjnej (SE336).

Koszty ogółem (zł) – obejmują koszty bezpośrednie, koszty ogólnogospodarcze, amortyzację i koszt czynników zewnętrznych. Ujęte są tu koszty dotyczące działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego poniesione na produkcję uzyskaną w roku obrachunkowym. Uwzględnione są nakłady produktów potencjalnie towarowych wytworzonych w gospodarstwie rolnym i zużytych w ramach działalności operacyjnej – do celów produkcyjnych (nasiona i sadzonki oraz pasza dla zwierząt żywionych systemem wypasowym i dla ziarnożerców). Obornik nie jest traktowany jako produkt potencjalnie towarowy i nie jest uwzględniany w tej pozycji. Przy obliczaniu Wyników Standardowych FADN, podatki gospodarstwa rolnego i inne opłaty nie są włączone do kosztów ogółem, lecz uwzględniane są przy obliczaniu sald dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej i inwestycyjnej. Podatki od dochodów osobistych rolnika nie są uwzględniane w rachunkach FADN (SE270).

Kredyty długo- i średnioterminowe (zł) – kredyty zaciągnięte na okres dłuższy niż jeden rok (SE490).

Kredyty krótkoterminowe (zł) – kredyty zaciągnięte na okres krótszy niż jeden rok oraz inne zobowiązania finansowe (SE495).

Krowy mleczne (LU) – krowy (także samice bawole), które wycieliły się i są utrzymywane głównie dla produkcji mleka z przeznaczeniem do spożycia przez ludzi. Nie ujmuje się tu krów wybrakowanych (SE085).

Maszyny i urządzenia (zł) – maszyny, ciągniki, samochody osobowe i ciężarówki, sprzęt nawadniający (bez sztuk o małej wartości bądź wykorzystywanych tylko w ciągu jednego roku) (SE455).

Mleko krowie i produkty z mleka krowiego (zł) – wartość produktów pomniejszona o odpowiednie opłaty współodpowiedzialnościowe (jeśli występują), lecz bez opłat karnych za nieprawidłową realizację kwoty mlecznej. Te opłaty są ewidencjonowane jako ujemne dopłaty bezpośrednie do produkcji mleka (SE216).

Nakłady pracy najemnej (AWU) – nakłady pracy w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego osób opłaconych gotówką lub w naturze, wyrażone w jednostkach przeliczeniowych pracy, tj. osobach pełnozatrudnionych (SE020).

Nakłady pracy ogółem (AWU) – całkowite nakłady pracy ludzkiej w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego = AWU wyrażone w jednostkach przeliczeniowych pracy = osobach pełnozatrudnionych = 2200 godz./rok (SE010).

Nakłady pracy własnej (FWU) – nakłady pracy w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego osób nieopłaconych = FWU (głównie członków rodziny), wyrażony w jednostkach przeliczeniowych pracy rodziny = osobach pełnozatrudnionych rodziny (SE015).

Obsada zwierząt (LU/ha) – obsada zwierząt żywionych systemem wypasowym (przeżuwaczy) na 1 ha powierzchni paszowej. Suma średniej liczby jednostek przeliczeniowych (LU): bydła (bez cieląt opasowych) oraz owiec i kóz, przypadająca na 1 hektar roślin pastewnych uprawianych na użytkach rolnych. Do tej powierzchni zalicza się uprawy pastewne, ugory i ziemię wyłączoną czasowo z uprawy. Parametr obsady zwierząt jest obliczany tylko dla gospodarstw utrzymujących ten rodzaj zwierząt i posiadających uprawy pastewne (powierzchnię paszową) (SE120).

Plon kukurydzy (dt/ha) – wielkość produkcji ziarna kukurydzy z jednego hektara wyrażona w decytonach (100 kg) (SE115).

Plon pszenicy (dt/ha) – wielkość produkcji ziarna pszenicy zwyczajnej i orkiszu z jednego hektara wyrażona w decytonach (100 kg) (SE110).

Powierzchnia dodzierżawionych użytków rolnych (ha) – ziemia dzierżawiona przez posiadacza na podstawie umowy dzierżawnej na okres liczący co najmniej 1 rok (odpłatność regulowana w gotówce lub w naturze) (SE030).

Powierzchnia użytkowanych użytków rolnych (ha) – całkowity obszar ziemi użytkowanej rolniczo (użytków rolnych) = (UAA). Nie uwzględnia się powierzchni uprawy grzybów, ziemi dodzierżawionej na okres krótszy niż 1 rok, ziemi zalesionej i pozostałych gruntów (dróg, stawów, nieużytków, itp.). Na tę powierzchnię składa się: ziemia własna, ziemia dodzierżawiona na jeden rok lub dłużej, ziemia użytkowana na zasadzie udziału w zbiorze z właścicielem. Obejmuje ziemię rolniczą czasowo wyłączoną z uprawy z powodów technologicznych, a także ziemię czasowo wyłączoną z uprawy z powodu uczestnictwa w programie polityki rolnej (SE025).

Pozostała produkcja (zł) – obejmuje czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody (np. wytworzenie aktywów trwałych) SE256.

Pozostałe aktywa obrotowe (zł) – obejmuje wartość upraw na pniu, udziały gospodarstwa rolnego w jednostkach rolniczych, kwoty należności krótkoterminowych, stan gotówki w kasie i w banku (kwota niezbędna do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego) (SE480).

Produkcja ogółem (zł) – suma wartości produkcji: roślinnej, zwierzęcej i pozostałej. Obejmuje: sprzedaż, przekazania do gospodarstwa domowego, zużycie na potrzeby gospodarstwa rolnego, zmianę stanu zapasów, wzrost wartości zwierząt wywołany zmianą cen, a pomniejszona jest o zakup zwierząt (SE131).

Produkcja roślinna (zł) – obejmuje sprzedaż; zużycie wewnętrzne; przekazanie do gospodarstwa domowego i zmianę stanu zapasów (stan zapasów na koniec roku – stan zapasów na początek roku) (SE135).

Produkcja zwierzęca (zł) – obejmuje wartości produkcji żywca oraz wartość produktów pochodzenia zwierzęcego. Produkcja zwierzęca obejmuje sprzedaż, zmianę wartości zwierząt w roku obrotowym i przekazanie do gospodarstwa domowego. Pomniejsza się ją o zakup zwierząt. Rachunek jest przeprowadzany dla koniowatych, bydła, owiec, kóz, trzody chlewnej, drobiu i pozostałych zwierząt. Zmiana wartości zwierząt stada obrotowego obejmuje stan na koniec roku pomniejszony o stan na początek roku. W przypadku zwierząt stada podstawowego szacuje się także zmianę wartości zwierząt z tytułu zmiany cen jednostkowych w roku obrotowym. Produkcja produktów zwierzęcych obejmuje sprzedaż, przekazanie do gospodarstwa domowego, zużycie wewnętrzne i zmianę zapasów w roku obrotowym

(stan na koniec roku pomniejszony o stan na początek roku). Do produktów zwierzęcych zalicza się: mleko i produkty z mleka krów, owiec i kóz; wełnę; jaja kurze; inne produkty zwierzęce (przychody z krycia, obornik, jaja innych ptaków itp.); a także wpływy z usługowego odchowu zwierząt oraz z miodu (SE206).

Saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji (zł) – opłaty i podatki nie mające związku z działalnością operacyjną gospodarstwa rolnego w roku obrotowym. Saldo to oblicza się poprzez odjęcie od kwoty dopłat do działalności inwestycyjnej i premii za zaprzestanie produkcji mleka kwoty VAT naliczonego (zapłaconego przy zakupach mających związek z działalnością inwestycyjną) (SE405).

Trzoda chlewna (LU) – prosięta, maciory, tuczniki i pozostała trzoda chlewna (SE100).

Wartość dodana brutto gospodarstwa rolnego (zł) – obejmuje produkcję ogółem pomniejszoną o zużycie pośrednie, a następnie skorygowaną o saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej (SE410).

Wartość dodana netto gospodarstwa rolnego (zł) – opłata za zaangażowanie trwałych czynników produkcji do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego, bez względu na ich status własnościowy (obce lub własne). Ten parametr jest odpowiedni do porównań gospodarstw posiadających różną strukturę własnościową zaangażowanych czynników produkcji. Oblicza się go przez odjęcie amortyzacji od wartości dodanej brutto (SE415).

Wielkość ekonomiczna (ESU) – wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego, wyrażona w europejskich jednostkach wielkości (SE005).

Wieprzowina (zł) – obejmuje produkcję i zmianę wartości zwierząt (zmianę wartości stada obrotowego, tj. wartość na koniec roku pomniejszona o wartość na początku roku) oraz zmianę wartości zwierząt stada podstawowego (SE225).

Wydajność mleka (kg/krowę) – średnia produkcja mleka i przetworów z mleka (w ekwiwalencie mleka) w przeliczeniu na jedną krowę mleczną. Produkcja mleka obejmuje sprzedaż, przekazanie mleka do gospodarstwa domowego i zużycie mleka w gospodarstwie rolnym (skarmione przez zwierzęta). Gospodarstwa nie posiadające krów mlecznych wyłączone są z tej statystyki. Stosuje się przelicznik 1 litr = 1,031 kg (SE125).

Zapasy produktów rolniczych (zł) – wartość wszystkich produktów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego – bez młodych (nieowocujących) plantacji (SE475).

Zboża (ha) – pszenica zwyczajna lub orkisz, pszenica twarda, żyto, jęczmień, owies, mieszanki zbożowe, ziarno kukurydzy, pozostałe zboża (SE035).

Zboża (zł) – dotyczy upraw na ziarno (SE140).

Ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (zł) – obejmuje ziemię rolniczą, urządzenia melioracyjne, uprawy trwałe, kwoty i inne przypisane prawa (włącznie z kosztami nabycia) oraz ziemię leśną. Kwoty produkcyjne (i inne przypisane prawa) uzyskane bezpłatnie nie są wyceniane w bilansie (ewidencjonowana jest tylko ich sprzedaż) (SE446).

Zobowiązania ogółem (zł) – wartość wszystkich pozostających do spłaty zobowiązań długo-, średnio- i krótkoterminowych (SE485).

Zużycie wewnętrzne (zł) – wartość produktów roślinnych wytworzonych i zużytych w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego dla uzyskania innego produktu rolniczego. Dotyczy to głównie produktów roślinnych służących jako pasza dla zwierząt utrzymywanych w gospodarstwie, a także nasion i sadzeniaków wytworzonych i zużytych w gospodarstwie rolnym. Te produkty są uwzględnione w rachunku produkcji ogółem. Stanowią one istotną pozycję w kosztach pasz i nasion (SE265).

Zwierzęta reprodukcyjne płci żeńskiej (zł) – jałówki cielne, krowy mleczne, inne krowy w okresie rozrodu, matki kozie i owcze oraz lochy (SE460).

Zwierzęta stada obrotowego (zł) – wartość wszystkich zwierząt produkcyjnych (poza zwierzętami stada podstawowego) (SE470).

Część II.
Wsparcie rozwoju regionów wiejskich
środkami Funduszu Spójności w latach 2007-2013

dr Łukasz Hardt, Uniwersytet Warszawski

dr hab. Renata Grochowska, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej

Możliwości oddziaływania środków finansowych Polityki Spójności na rozwój obszarów wiejskich w Polsce w latach 2007-2013

1. Wprowadzenie

Obszary wiejskie w Polsce według kryterium administracyjnego stanowią 93% terytorium kraju. Administracyjnie są podzielone na 1589 gmin wiejskich, 582 gmin wiejsko-miejskich. Na ich obszarze znajduje się 42 tys. wsi oraz ok. 50 tys. skupisk ludzkich w formie przysiółków, osad, kolonii itp. Mieszka w nich blisko 15 mln mieszkańców (tj. 39% ogółu ludności w Polsce), tworzą ponad 4,15 mln gospodarstw domowych. Liczby te uświadamiają skalę problemu, gdy mówimy o rozwoju obszarów wiejskich.

Poziom i jakość życia na wsi odbiega znacznie od obserwowanego w miastach. Obszary wiejskie są gorzej wyposażone w zbiorową sieć kanalizacyjną i oczyszczalnie ścieków (tylko 12,7% wsi posiada zbiorową sieć kanalizacyjną). Jedynie 20% mieszkańców wsi korzysta z gazu sieciowego. Tereny wiejskie charakteryzuje zła jakość sieci dystrybucji energii elektrycznej, budowanej jeszcze w latach 50. i 60., przy czym przedsiębiorstwa energetyczne nie modernizują jej ze względu na niską rentowność. Wiele utwardzonych dróg wymaga modernizacji i remontu, a drogi dojazdowe do gruntów rolnych i leśnych wymagają utwardzenia. Zaledwie 19% gospodarstw domowych ma dostęp do internetu, a 5% – do internetu szerokopasmowego. Liczba telefonów na 100 osób wynosi 19,5 (średnia w kraju 32,7). Obserwuje się niedostateczny rozwój placówek kulturalnych, turystycznych, szkół i placówek zdrowia. Warunki nauki na wsi są zdecydowanie gorsze niż w mieście, stąd też przeciętny poziom nauczania na wsi jest zdecydowanie niższy. Obszary wiejskie charakteryzuje także niewielka liczba i słaba organizacja instytucji produkcyjnych, rynkowych i finansowych¹.

---

¹ *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (MRR), Warszawa, listopad 2006.

Obecne i przyszłe potrzeby obszarów wiejskich nie zostaną rozwiązane poprzez programy i środki finansowe Wspólnej Polityki Rolnej. Wyznaczenie nowych priorytetów i instrumentów na poziomie unijnym, bądź przynajmniej zapewnienie maksymalnej synergii już istniejących polityk i strategii jest konieczne, by zapewnić obszarom wiejskim długofalowy rozwój.

Polska realizuje w latach 2007-2013 Programy Operacyjne współfinansowane ze środków Polityki Spójności. Z wielu działań przewidzianych w programach będzie współfinansowany rozwój obszarów wiejskich, choć nie są do nich bezpośrednio adresowane. W związku z tym należy:

- określić wielkości środków przewidzianych w zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (MRR) Programach Operacyjnych na lata 2007-2013, które można by wykorzystać na współfinansowanie rozwoju obszarów wiejskich,
- przeanalizować stopień komplementarności Programów Operacyjnych zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oddziałujących na obszary wiejskie z programami zarządzanymi przez władze wojewódzkie (programy regionalne) i przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW),
- przeprowadzić wstępną ocenę potencjalnego wpływu działań Programów na przekształcenia polskiej wsi.

2. Ogólny zarys realizacji Polityki Spójności w Unii Europejskiej

Rys historyczny

Traktaty Wspólnot Europejskich podkreślają potrzebę „wzmocnienia spójności gospodarczej i społecznej UE w perspektywie harmonijnego, zrównoważonego i trwałego rozwoju Wspólnoty” poprzez „zmniejszenie dysproporcji gospodarczych, społecznych i terytorialnych, które istnieją zwłaszcza w państwach i regionach opóźnionych w rozwoju”. Początkowo cele traktatowe realizowano kierując środki pomocowe do regionów dotkniętych problemami strukturalnymi. W Jednolitym Akcie Europejskim – JAE (1986 r.) wzmocniono te działania poprzez włączenie polityki regionalnej do kompetencji Wspólnoty oraz uzupełnienie Traktatu o nowy rozdział zatytułowany „Spójność gospodarcza i społeczna”. Dokument ten wprowadził pierwsze modyfikacje systemu realizacji polityki regionalnej, umożliwiając zwiększenie jej efektywności oraz dostępnych środków, i dając podwaliny pod przyszłą Politykę Spójności Unii Europejskiej.

Reformy polityki regionalnej, które weszły w życie wraz z JAE oraz z Traktatem z Maastricht (1992 r.) i doprowadziły do utworzenia Funduszu Spójności, zwiększyły znaczenie wspólnotowej polityki regionalnej – narzędzia do osiągnięcia spójności społeczno-gospodarczej, ułatwiającej budowę jednolitego rynku europejskiego i unii gospodarczo-walutowej.

Kolejne formy wsparcia wspólnotowego ewaluowały od podejścia polegającego na reagowaniu na potrzeby zapóźnionych regionów do aktywnego kreowania za pomocą instrumentów finansowych warunków rozwoju i nadawania impulsów do zmian strukturalnych. Głównym obszarem działań stały się inwestycje w infrastrukturę podstawową, zasoby ludzkie i społeczne. Podejście to nasiliło się wraz ze ścisłym powiązaniem Polityki Spójności ze zrewidowaną Strategią Lizbońską (2005 r.). Odtąd realizowano nie tylko typowo konwergencyjne działania, ale także dążono do przyspieszenia wzrostu gospodarczego i tworzenia nowych miejsc pracy. Istotną zmianą kształtu Polityki Spójności było jej wzbogacenie o problematykę terytorialną. Zmiana ta przyczyniła się do zwiększenia roli obszarów wiejskich i miejskich w osiąganiu wzrostu gospodarczego i dążenia do pełnego zatrudnienia².

Instrumenty realizacji Polityki Spójności

Kolejna reforma Polityki Spójności skoncentrowała swe działania na trzech nowych celach, ograniczyła liczbę funduszy strukturalnych, zrezygnowała z Inicjatyw Wspólnotowych oraz uprościła system wdrażania (tabela 1). Udział środków Wspólnotowych przeznaczonych na jej finansowanie wynosił, tak jak dotychczas, nieco powyżej 1/3 budżetu Unii Europejskiej.

Polska po wstąpieniu do Unii Europejskiej została objęta Polityką Spójności i w latach 2004-2006 realizowała współfinansowany ze środków unijnych Narodowy Plan Rozwoju, przygotowany na podstawie dokumentu *Podstawy Wsparcia Wspólnoty*³. Kontynuacją tych działań w latach 2007-2013 są *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia* (NSRO). NSRO określają zaangażowanie finansowe Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europej-

---

² *Polityka spójności po 2013 roku. Pożądane kierunki reform, dokument problemowy*, MRR, Warszawa, grudzień 2007.

³ *Podstawy Wsparcia Wspólnoty* – dokument zatwierdzony w formie decyzji przez Komisję Europejską, w porozumieniu z zainteresowanym państwem członkowskim, po dokonaniu oceny planu przedłożonego przez państwo członkowskie. Zawiera strategię i priorytety działań państwa członkowskiego, cele szczegółowe, wielkość funduszy unijnych i innych środków finansowych. Program zawarty w dokumencie jest finansowany ze środków jednego lub kilku programów operacyjnych.

skiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności (FS) i zasady koordynacji pomiędzy Polityką Spójności UE a krajowymi politykami sektorowymi i regionalnymi.

Tabela 1. Cele i instrumenty Polityki Spójności w latach 2000-2006 i 2007-2013

2000-2006		⇒	2007-2013	
Cele Inicjatywy Wspólnotowe Fundusz Spójności	Instrumenty finansowe	⇒	Cele	Instrumenty finansowe
Cel 1 Regiony opóźnione w rozwoju	EFRR EFS EFOiGR EIWR	⇒	Konwergencja	EFRR EFS Fundusz Spójności
Fundusz Spójności	Fundusz Spójności			
Cel 2 Konwersja ekonomiczno-społeczna obszarów	EFRR EFS	⇒	Konkurencyjność i zatrudnienie w regionach	EFRR EFS
Cel 3 Polityka szkoleń i zatrudnienia	EFS			
Interreg III	EFRR	⇒	Europejska współpraca terytorialna	EFRR
Urban II	EFRR			
Equal	EFS			
Leader	EFOiGR Sekcja Orientacji			
Rozwój obszarów wiejskich i restrukturyzacja sektora rybołówstwa poza Celem 1	EFOiGR Sekcja Gwarancji, EIWR			
3 cele 4 Inicjatywy Wspólnotowe Fundusz Spójności	5 instrumentów		3 cele	3 instrumenty

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,

EFS – Europejski Fundusz Społeczny,

EFOiGR – Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnych,

EIWR – Europejski Instrument Wspierania Rybołówstwa.

Źródło: *Cohesion Policy 2007-2013, Commentaries and official texts, Guide, European Communities, January 2007.*

Cele NSRO będą realizowane za pomocą działań o charakterze prawnym, fiskalnym i instytucjonalnym, a także za pomocą następujących Programów Operacyjnych, zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i regionalnych Programów Operacyjnych, zarządzanych przez władze Województw:

- Program Infrastruktura i Środowisko – EFRR i FS,
- Program Innowacyjna Gospodarka – EFRR,
- Program Kapitał Ludzki – EFS,
- Program Rozwój Polski Wschodniej – EFRR,
- Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej – EFRR,
- Program Pomoc Techniczna – EFRR,
- 16 programów regionalnych – EFRR.

Przyszłość Polityki Spójności na obszarach wiejskich

Polska jest największym beneficjentem Polityki Spójności w latach 2007-2013. W latach 2003-2004 otrzymała pomoc przedakcesyjną w wysokości 1,1 mld euro, w okresie 2004-2006 wsparcie wynosiło już 12,8 mld euro, natomiast w okresie 2007-2013 Polska dysponuje kwotą 67,3 mld euro⁴.

Dotychczasowa Polityka Spójności nie zniwelowała różnic regionalnych na obszarze „starych” państw członkowskich, a wręcz je pogłębiła, szczególnie w przypadku poziomu jakości życia między miastem a wsią. W wielu częściach Europy nadal ma miejsce migracja ludności z obszarów wiejskich do miast (płd. Włochy, płn. Finlandia, wsch. Niemcy), szczególnie ludzi młodych i wykwalifikowanych. Bez inwestycji w endogeniczny potencjał rozwoju obszarów wiejskich, powodujących wzrost aktywności gospodarczej w oparciu o wewnętrzne przewagi konkurencyjne oraz rozwój miejscowego kapitału społecznego, nie należy oczekiwać zwiększenia efektywności Polityki Spójności. Ponadto, brak horyzontalnego i zintegrowanego podejścia do Polityki Spójności doprowadził do realizacji podobnych celów, przy wykorzystaniu innych systemów i instrumentów. Przykładem może być realizacja działań restrukturyzacyjnych na obszarach wiejskich równocześnie ze środków EFRR (Polityka Spójności) oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Obszarów Wiejskich (Wspólna Polityka Rolna)⁵.

---

⁴ *The Structural Fund's implementation in Poland – challenges for 2007-2013*, Study of European Parliament, Budgetary Affairs, 4/9/2007.

⁵ *Polityka spójności po 2013 roku...*, op. cit.

Należy więc ponownie zastanowić się, czy wydzielenie działań mających na celu rozwój obszarów wiejskich poza Politykę Spójności w okresie 2007-2013 jest rozwiązaniem słusznym i czy powinno być kontynuowane w kolejnej perspektywie finansowej. Rozwiązanie to spowodowało, że środki unijne zostały skierowane głównie na sfinansowanie projektów modernizujących sektor rolny oraz zwiększających dochody rolników, natomiast w niewielkim stopniu na zmianę profilu działalności gospodarczej i zapewnienie trwałego rozwoju obszarów wiejskich. Wsparcie innowacyjnych strategii rozwojowych środkami Polityki Spójności zwiększyłyby możliwości dywersyfikacji działalności gospodarczej na wsi⁶.

3. Wspieranie obszarów wiejskich w latach 2004-2006 ze środków Polityki Spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej

W latach 2004-2006 polityka rozwoju obszarów wiejskich opierała się na wsparciu sektora rolnego środkami Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006 (PROW 2004-2006) oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (SPO „Rolnictwo”) i niektórymi środkami programów operacyjnych. Programy te to przede wszystkim:

- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006 (ZPORR),
- Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw 2004-2006 (SPO WKP),
- Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006 (SPO RZL).

Działania na obszarach wiejskich realizowane za pośrednictwem tych trzech programów można podzielić na pięć kategorii:

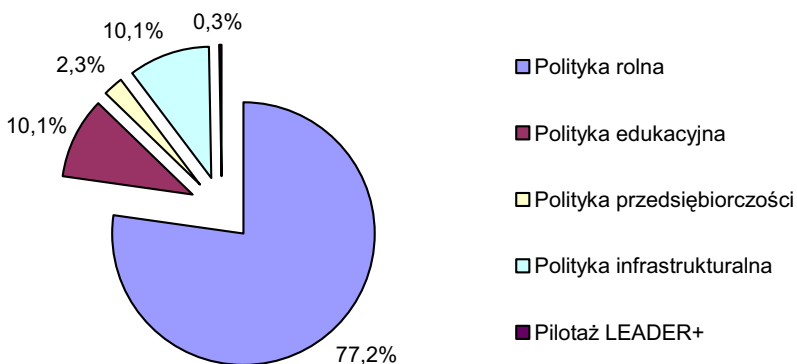
- Kapitał ludzki (polityka edukacyjna),
- Polityka rolna (wsparcie rolnictwa),
- Polityka przedsiębiorczości,
- Polityka ochrony środowiska,
- Polityka budowania infrastruktury.

---

⁶ T.G. Grosse, *Jaka przyszłość polityki spójności?*, „Analizy i Opinie” Nr 80, ISP, styczeń 2008.

Inwestycje w kapitał ludzki na obszarach wiejskich realizowane były przede wszystkim poprzez SPO RZL (m.in. stypendia dla młodzieży wiejskiej); działania na rzecz ochrony środowiska i budowy infrastruktury technicznej były głównie finansowane ze środków ZPORR (m.in. budowa lokalnej infrastruktury transportowej); przedsiębiorczość stymulowana była przede wszystkim poprzez SPO WKP (m.in. wsparcie mikroprzedsiębiorstw), a także poprzez wsparcie różnicowania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich (SPO „Rolnictwo”). Analiza struktury alokacji środków UE na obszary wiejskie (z wyłączeniem transferów w postaci płatności bezpośrednich) świadczy o dominującej pozycji działań na rzecz rolnictwa (77,3% alokacji), następnie inwestycje w kapitał ludzki i infrastrukturę (po 10,1%) (zob. wykres 1)⁷.

Wykres 1. Struktura alokacji środków^a na poszczególne polityki oddziałujące na obszary wiejskie w latach 2004-2006

^a Środki finansowe znajdujące się we wszystkich programach operacyjnych, finansowanych ze środków perspektywy finansowej 2004-2006.

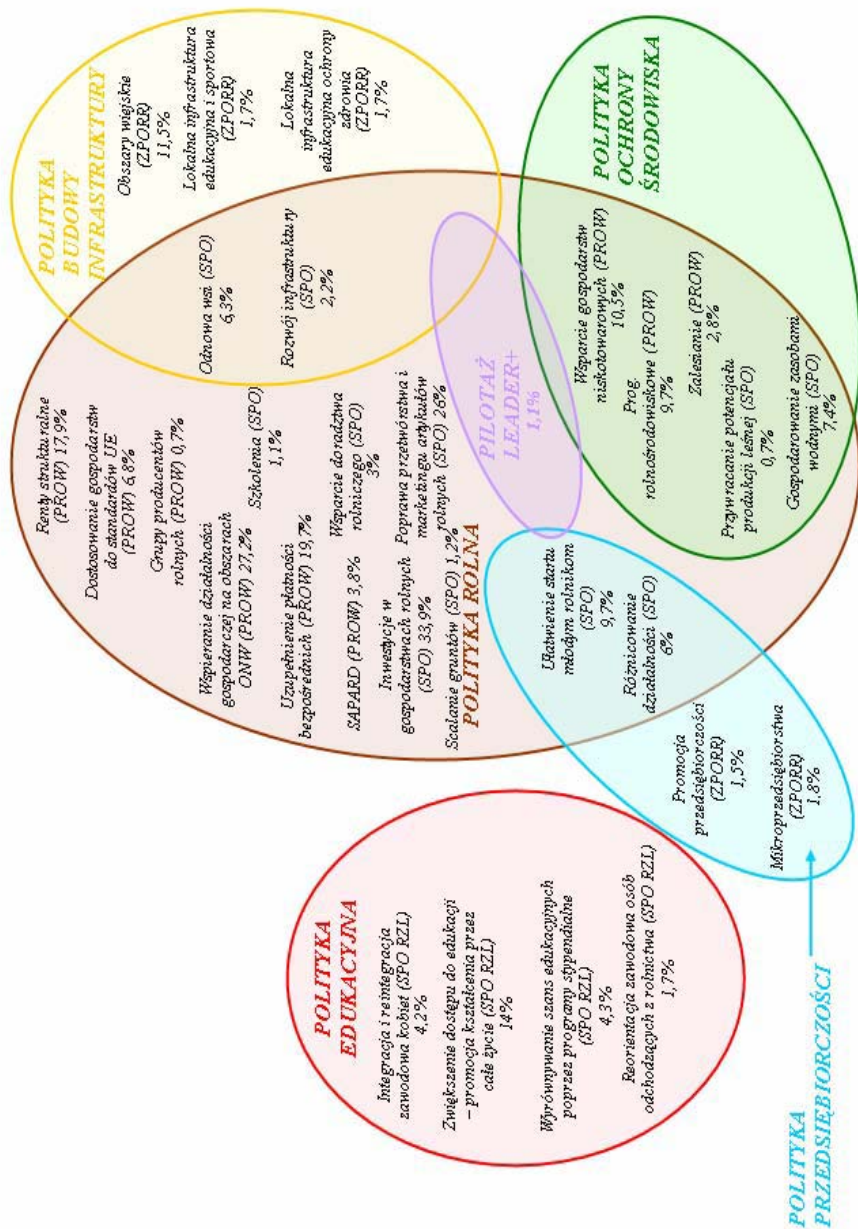
Źródło: Ł. Hardt, *Polityka Unii Europejskiej rozwoju obszarów wiejskich po 2006 r. – analiza propozycji Komisji Europejskiej, priorytety rozwojowe polskiej wsi, obecnie realizowane działania, rekomendacje, ekspertyza na zlecenie UKIE, Warszawa 2004.*

⁷ Wartości te uzyskano w wyniku analizy *ex ante* programów operacyjnych w latach 2004-2006. Badano więc ich potencjalne oddziaływanie na obszary wiejskie. Bardziej wiarygodne dane dałaby analiza *ex post* (analiza rzeczywistych, już zrealizowanych, transferów w ramach tych programów). Badanie takie przekracza jednak zakres niniejszego opracowania, ale również analiza w kategoriach *ex post* uniemożliwiłaby porównanie charakteru i siły interwencji publicznych ze środków UE na obszarach wiejskich w latach 2004-2006 i w kolejnym okresie programowania (analizę kierunków interwencji programów operacyjnych 2007-2013 prowadzimy w dalszej części opracowania w kategoriach potencjalnych, *ex ante*).

Środki Unii Europejskiej dla obszarów wiejskich w latach 2004-2006 były więc przeznaczone przede wszystkim na wsparcie rolnictwa. Nie powinno to dziwić, gdyż większość transferów na tereny wiejskie realizowano za pośrednictwem PROW i SPO „Rolnictwo”. Środki przewidziane w tych programach dla nierolniczych beneficjentów na wsi były niewielkie (dodatkowo część funduszy PROW przesunięto na uzupełnienie płatności bezpośrednich). Działania programów operacyjnych oraz PROW na rzecz rozwoju wsi zostały przedstawione na schemacie 1. Wynika z niego, że polityka rozwoju wsi była w latach 2004-2006 zdominowana przez politykę rolną (20 działań, z których 2 wspierały wiejską przedsiębiorczość, 2 rozwój infrastrukturalny, a 5 przyczyniało się do ochrony środowiska naturalnego).

W innych programach działań wspierających przedsiębiorczość na obszarach wiejskich było niewiele (dwa działania ZPORR), podobnie w przypadku polityki infrastrukturalnej. Lepiej wyglądał kształt instytucjonalny polityki edukacyjnej, jak również poziom jej finansowania (ok. 20% środków SPO RZL). Niestety w ZPORR nie przewidziano odrębnych działań wspierających ochronę środowiska, które ściśle odpowiadałyby potrzebom obszarów wiejskich (zob. schemat 1). Reasumując, realizowana w latach 2004-2006 polityka rozwoju obszarów wiejskich wspierała przede wszystkim rolnictwo i nie miała horyzontalnego charakteru, a przez to była mało skuteczna w rozwiązywaniu strukturalnych problemów polskiej wsi. Jednakże niewątpliwie realizowana w latach 2004-2006 polityka rozwoju wsi stanowiła krok naprzód w stosunku do sytuacji sprzed akcesji Polski do Unii Europejskiej, kiedy na wieś patrzono wyłącznie przez pryzmat rolnictwa. Jednym z podstawowych problemów polityki okresu 2004-2006 był brak kompleksowości realizowanych działań. Przyczyną było przyjęcie w Narodowym Planie Rozwoju 2004-2006 sektorowego punktu widzenia. Większą skuteczność mogłoby zagwarantować podejście horyzontalne lub horyzontalno-sektorowe, w którym polityki sektorowe byłyby obudowane gorsetem programu horyzontalnego.

Schemat 1. Mapa poszczególnych polityk i wynikających z nich działań, oddziaływających na polską wieś w latach 2004-2006

Legenda: W nawiasach podano, do którego SPO dane działanie należy. W przypadku polityki rolnej (SPO) odnosi się do SPO „Rolnictwo”. Podano również procentowy udział środków na działanie w SPO. Działania, które realizują cele kilku polityk, np. rolnej i przedsiębiorczości, zawarto w części wspólnej zbiorów, np. działanie *ułatwienie startu młodym rolnikom*.

Ważną kwestią związaną z realizacją NPR 2004-2006 stanowią bariery, które uwidoczniły się podczas wprowadzania w życie – nie dość, że środków kierowanych na obszary wiejskie było w programach operacyjnych 2004-2006 niewiele, to jeszcze trudno było je wykorzystać. W ramce poniżej wymieniono najważniejsze bariery, które zwykle ujawniały się z większą siłą na obszarach wiejskich niż miejskich (bariery szczególnie istotne dla beneficjentów wiejskich podkreślono). Przyczyny tego stanu tkwią w gorszej jakości administracji samorządowej na obszarach wiejskich, mniejszych możliwościach finansowych podmiotów starających się o dotacje, a także w niższym poziomie zamożności wsi i gorszej jakości usług publicznych. Kwestia barier w wykorzystaniu środków NPR 2004-2006 nie stanowi głównego przedmiotu niniejszego badania i dlatego ograniczono się do opisu w ramce.

Bariery w wykorzystaniu środków strukturalnych w latach 2004-2006*

Bariery w wykorzystaniu środków UE (NPR) w latach 2004-2006 można podzielić na sześć kategorii (w każdej wymieniono kilka najważniejszych barier):

1. Bariery prawne:

Brak dotacji wieloletnich (ustawa o finansach publicznych)

Nadmiernie sztywne przepisy regulujące zaliczki

Brak ostatecznego wyznaczenia obszarów Natura 2000

Przepisy związane z przygotowaniem i realizacją inwestycji

2. Bariery proceduralne:

Problemy oceny i wyboru projektów (niedostateczna liczba ekspertów, naciski polityczne, nieprecyzyjne kryteria wyboru projektów)

Wielopoziomowa struktura instytucjonalna zaangażowana w proces płatności

3. Bariery związane ze zdolnością instytucjonalną jednostek należących do systemu wdrażania:

Niedobór kadr zaangażowanych w proces wdrażania funduszy

Problemy związane z systemem informatycznym (SIMIK)

4. Bariery finansowe:

Rosnące zadłużenie samorządów lokalnych

Trudności z uzyskaniem środków na współfinansowanie

5. Bariery po stronie otrzymujących wsparcie:

Słabość instytucjonalna wielu grup otrzymujących wsparcie

Niewielka aktywność organizacji pozarządowych

6. Bariery rynkowe

Wzrost cen materiałów budowlanych

Ograniczony popyt na szkolenia

Analiza powyższych barier wskazuje na podstawowe ich źródło – brak nowoczesnej i sprawnej administracji, która nie tylko dobrze administrowałaby programami UE, ale również budowała takie instytucje (system prawny), które ułatwiałyby ich wykorzystanie. Administracja musi być ograniczona (zasada subsydiarności), ale jednocześnie musi być silna i sprawna, co wiąże się m.in. z koniecznością jej dobrego wynagrodzenia.

* Na podstawie: *Identyfikacja i ocena barier w wykorzystaniu środków strukturalnych, ekspertyza wykonana dla MRR, 2007, maszynopis.*

4. Programy Operacyjne realizowane na poziomie centralnym w latach 2007-2013

4.1. Założenia metodologiczne ekspertyzy

Autorzy ekspertyzy są świadomi złożoności procesów wpływających bezpośrednio lub pośrednio na przekształcenia obszarów wiejskich, zarówno w okresie przedakcesyjnym, jak i członkowskim, dlatego nie podejmują próby oceny wszystkich projektów współfinansowanych ze środków unijnych i krajowych.

W pracy uwzględniono cztery Programy Operacyjne, zarządzane centralnie w latach 2007-2013, a więc PO Rozwój Polski Wschodniej, PO Kapitał Ludzki, PO Infrastruktura i Środowisko oraz PO Innowacyjna Gospodarka. Analizę przeprowadzono metodą oceny eksperckiej. Przyjęto czterostopniową skalę oceny potencjalnego wpływu działań programów na wieś i rolnictwo (od największego do najmniejszego):

- bezpośredni (działanie adresowane do beneficjentów wiejskich lub o silnym wpływie na obszary wiejskie),
- pośredni silny (działanie pośrednio wpływające na obszary wiejskie, ale oddziałujące na szczególnie istotną dla ich rozwoju dziedzinę, a opis beneficjentów i kategorii doboru projektu wskazuje, iż istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że z jego środków skorzystają podmioty wiejskie),
- pośredni słaby (działanie pośrednio wpływające na obszary wiejskie i oddziałujące na te obszary, które nie są kluczowe dla rozwoju wsi, a opis beneficjentów i wspieranej dziedziny świadczy jedynie o możliwości skorzystania z tych środków przez podmioty wiejskie),
- brak.

Ponadto, w ekspertyzie zastosowano następujący podział wspieranych dziedzin:

- ochrona środowiska (działania na rzecz ochrony środowiska, np. budowa oczyszczalni ścieków),
- przedsiębiorczość (działania służące promocji przedsiębiorczości oraz wsparcie przedsiębiorców rozpoczynających działalność (*start-ups*), a także firm już funkcjonujących),
- transport (budowa i modernizacja infrastruktury transportowej),
- energetyka (budowa i modernizacja infrastruktury energetycznej, w tym termomodernizacja, alternatywne źródła energii oraz działania na rzecz dywersyfikacji źródeł energii),

- zdrowie (infrastruktura ochrony zdrowia, działania profilaktyczne, szkoleniowe oraz promocyjne),
- nauka (m.in. wsparcie infrastruktury wyższych uczelni, wsparcie sektora B&R),
- kultura (infrastruktura kultury, ochrona i zachowanie dziedzictwa kultury),
- kapitał ludzki (szkolenia, stypendia, kursy doksztalające, wsparcie szkolnictwa),
- rynek pracy (szkolenia, instytucje rynku pracy, mobilność zawodowa, doradztwo),
- kapitał społeczny (wsparcie organizacji pozarządowych).

Zaproponowany podział pozwala na wyczerpujący opis charakteru i kierunków oddziaływania. Odnoszą się one również do najważniejszych „wymiarów” horyzontalnej polityki rozwoju wsi. Każdemu działaniu może zostać przypisana więcej niż jedna z zaproponowanych dziedzin.

Oprócz metody jakościowej szacowania wpływu poszczególnych działań na rozwój obszarów wiejskich przeprowadzono także analizę środków finansowych przeznaczonych na finansowanie poszczególnych działań oraz ich hipotetyczne oddziaływanie na obszary wiejskie.

W ekspertyzie nie uwzględniono działania „Pomoc techniczna”, obecnego w każdym z analizowanych Programów Operacyjnych, gdyż jego wpływ na rozwój obszarów wiejskich jest niewielki. W opracowaniu nie uwzględniono również Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej na lata 2007-2013 ze względu na ich lokalny charakter oraz niewielkie środki finansowe, które mogą być przeznaczone na wsparcie obszarów wiejskich.

4.2. Infrastruktura i Środowisko

4.2.1. Ogólna charakterystyka Programu⁸

Cel Programu

Głównym celem Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ) jest podniesienie atrakcyjności Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej. Program zgodnie z Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia (NSRO) stanowi jeden z Programów Operacyjnych współfinansowanych ze

---

⁸ Szczegółowe informacje o Programie zamieszczone są na stronie internetowej Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (www.mrr.gov.pl).

środków Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Cechą charakterystyczną PO IiŚ jest kompleksowe ujęcie problematyki podstawowej infrastruktury, która obejmuje infrastrukturę techniczną i zasadnicze elementy infrastruktury społecznej.

PO IiŚ stanowi również ważny instrument realizacji drugiej wersji Strategii Lizbońskiej, a wydatki na cele priorytetowe UE spełniające kryteria określone w art. 9 ust. 3 rozporządzenia nr 1083/2006, ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności, stanowią 66,2% środków Programu.

Środki finansowe

Środki finansowe zaangażowane w realizację Programu w latach 2007-2013 wyniosą 38,9 mld euro, w tym środki unijne 27,9 mld euro. Wkład krajowy stanowić będzie 11,0 mld euro. Wysokość wkładu krajowego ma charakter szacunkowy i zależeć będzie od poziomu dofinansowania poszczególnych projektów.

Wkład wspólnotowy zaangażowany w realizację programu pochodzić będzie ze środków:

- Funduszu Spójności – 22,2 mld euro,
- Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego – 5,7 mld euro.

Środki na współfinansowanie krajowe pochodzić będą z następujących źródeł (podział szacunkowy):

- budżet państwa – 4,7 mld euro,
- budżety jednostek samorządu terytorialnego – 2,6 mld euro,
- inne środki publiczne – 0,2 mld euro,
- środki prywatne – 3,4 mld euro.

Środki unijne podzielono pomiędzy poszczególne dziedziny w następujący sposób: transport – 71%, środowisko – 18%, energetyka – 6%, kultura i szkolnictwo wyższe – po 2% oraz zdrowie – 1%.

Priorytety

W Programie przewidziano realizację 15 priorytetów:

1. Gospodarka wodno-ściekowa,
2. Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi,
3. Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska,

4. Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska,
5. Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych,
6. Drogowa i lotnicza sieć TEN-T,
7. Transport przyjazny środowisku,
8. Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe,
9. Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna,
10. Bezpieczeństwo energetyczne, w tym dywersyfikacja źródeł energii,
11. Kultura i dziedzictwo kulturowe,
12. Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia,
13. Infrastruktura szkolnictwa wyższego,
14. Pomoc techniczna – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
15. Pomoc techniczna – Fundusz Spójności.

System instytucjonalny

Instytucją Zarządzającą Programem jest minister właściwy ds. rozwoju regionalnego. Część swych zadań realizuje poprzez Instytucje Pośredniczące, tj. ministrów właściwych. Instytucjami odpowiedzialnymi za wdrażanie poszczególnych priorytetów Programu są:

- Ministerstwo Środowiska (priorytety 1-5);
- Ministerstwo Infrastruktury (priorytety 6-8);
- Ministerstwo Gospodarki (priorytety 9-10);
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (priorytet 11);
- Ministerstwo Zdrowia (priorytet 12);
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (priorytet 13).

4.2.2. Działania i wielkość środków, które mogą wspierać rozwój obszarów wiejskich

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko w znacznym stopniu odpowiada potrzebom obszarów wiejskich, ale nie jest bezpośrednio do nich skierowany. Na 39 realizowanych działań stwierdzono brak wpływu 6 działań na rozwój wsi i rolnictwa, wpływ pośredni słaby 10 działań, pośredni silny 10, natomiast wpływ bezpośredni 13 działań (tabela 2).

Tabela 2. Potencjalny wpływ działań Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na obszary wiejskie

Wpływ na wieś/rolnictwo	Charakter działania	Priorytet i działanie
bezpośredni	ochrona środowiska	1.1
bezpośredni	ochrona środowiska	2.1
bezpośredni	ochrona środowiska, przedsiębiorczość	3.1
bezpośredni	ochrona środowiska, przedsiębiorczość	4.1
bezpośredni	ochrona środowiska, przedsiębiorczość	4.2
bezpośredni	ochrona środowiska, przedsiębiorczość	4.3
bezpośredni	ochrona środowiska, przedsiębiorczość	4.4
bezpośredni	ochrona środowiska, przedsiębiorczość	4.5
bezpośredni	ochrona środowiska, przedsiębiorczość	4.6
bezpośredni	energetyka	9.4
bezpośredni	energetyka	9.5
bezpośredni	energetyka	9.6
bezpośredni	energetyka	10.3
pośredni silny	ochrona środowiska	3.2
pośredni silny	ochrona środowiska	5.1
pośredni silny	ochrona środowiska	5.2
pośredni silny	ochrona środowiska	5.3
pośredni silny	transport	6.1
pośredni silny	transport	8.2
pośredni silny	energetyka	9.1
pośredni silny	energetyka	9.2
pośredni silny	energetyka	10.1
pośredni silny	energetyka	10.2
pośredni słaby	ochrona środowiska	2.2
pośredni słaby	ochrona środowiska	3.3
pośredni słaby	ochrona środowiska	5.4
pośredni słaby	transport	6.2
pośredni słaby	transport	8.1
pośredni słaby	energetyka	9.3
pośredni słaby	kultura	11.1
pośredni słaby	kultura	11.2
pośredni słaby	zdrowie	12.1
pośredni słaby	zdrowie	12.2
brak	transport	6.3
brak	transport	7.1-7.5
brak	transport	8.3
brak	transport	8.4
brak	kultura	11.3
brak	edukacja	13.1

Największe znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich mają działania wspierające ochronę środowiska (gospodarka wodno-ściekowa, gospodarka odpadami, racjonalne zarządzanie zasobami naturalnymi i przeciwdziałanie klęskom żywiołowym, zachowanie bioróżnorodności przyrodniczej). Drugą ważną dziedziną wsparcia jest energetyka (budowa i modernizacja infrastruktury energetycznej na obszarach wiejskich oraz dywersyfikacja źródeł energii).

Poniżej zamieszczono opis działań, wielkość środków, typ beneficjentów oraz ocenę potencjalnego wpływu poszczególnych działań Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na wieś i rolnictwo. Uwzględniono także kompletne programy realizowane ze środków polityki rolnej Unii Europejskiej.

Priorytet I – Gospodarka wodno-ściekowa

Działanie 1.1. Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach powyżej 15 tys. równoważnej liczby mieszkańców (RLM)

Środki finansowe – ogółem – 3275,2 mln euro,
środkami unijnymi – 2783,9 mln euro,
publiczne środki krajowe – 491,3 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wyposażenie (do końca 2015 r.) aglomeracji powyżej 15 tys. RLM w systemy kanalizacji zbiorczej oraz oczyszczalnie ścieków zgodnie z wymogami dyrektywy Rady 91/271/EWG w sprawie oczyszczania ścieków komunalnych.

Beneficjenci – 1. jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
2. podmioty świadczące usługi wodno-ściekowe (realizacja obowiązków własnych gmin).

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityki rozwoju wsi – wyposażenie obszarów wiejskich w sieć, szczególnie kanalizacyjną, jest niewystarczające. Wynika to głównie z wysokich kosztów jej budowy i eksploatacji. Brak wodociągów i kanalizacji ma ujemny wpływ na stan zdrowia oraz jakość życia mieszkańców wsi. Uregulowana gospodarka wodno-ściekowa zwiększa atrakcyjność inwestycyjną obszaru i sprzyja rozwojowi turystyki. Ze środków PROW działania „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” będą realizowane projekty gospodarki wodno-ściekowej w gminach wiejskich lub gminach miejsko-wiejskich, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców oraz w gminach miejskich, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców. Maksymalna wartość pomocy na realizację projektów z dziedziny gospodarki wodno-ściekowej w jednej gminie w okresie realizacji PROW nie może przekroczyć 4 mln zł.

Priorytet II – Kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych

Działanie 2.1. Kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych

Środki finansowe – ogółem – 1195,0 mln euro,
środkami unijnymi – 1015,7 mln euro,
publiczne środki krajowe – 179,5 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – przeciwdziałanie powstawaniu odpadów, redukcja ilości składowanych odpadów komunalnych i zwiększenie udziału odpadów komunalnych poddawanych odzyskowi i unieszkodliwianych innymi metodami niż składowanie. Likwidacja zagrożeń wynikających ze składowania odpadów.

Beneficjenci – 1. jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
2. podmioty świadczące usługi z zakresu zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – koszty budowy urządzeń i ich eksploatacji są zbyt dużym obciążeniem finansowym dla samorządów lokalnych. Brak instalacji do utylizacji odpadów ma ujemny wpływ na stan zdrowia oraz jakość życia mieszkańców wsi. Realizacja działania sprzyja utrzymaniu lub poprawie ekologicznych funkcji terenu oraz utrzymaniu bioróżnorodności tradycyjnego krajobrazu. Ze środków PROW (oś 3) działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” przewidziano realizację projektów zlokalizowanych w miejscowościach należących do gmin wiejskich, miejsko-wiejskich lub gmin miejskich liczących do 5 tys. mieszkańców. Maksymalna wartość pomocy na realizację projektów w jednej gminie nie może przekroczyć 200 tys. zł.

Działanie 2.2. Przywracanie terenom zdegradowanym wartości przyrodniczych i ochrona brzegów morskich

Środki finansowe – ogółem – 235,3 mln euro,
środkami unijnymi – 200,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 35,3 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie terenów przywróconych do właściwego stanu przez rekultywację terenów zdegradowanych, zabezpieczenie osuwisk oraz zabezpieczenie brzegów morskich przed erozją.

Beneficjenci – 1. jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
2. podmioty świadczące usługi z zakresu zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego,
3. wojewodowie, PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne,
4. urzędy morskie,
5. wojsko – jednostki organizacyjne podległe Ministrowi Obrony Narodowej oraz dla których jest on organem założycielskim lub organem nadzorczym,
6. podmioty odpowiedzialne za realizację zadań wymienionych na liście indykatywnej.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – możliwość wykorzystania terenów zrehabilitowanych dla celów rolniczych lub zalesień.

Priorytet III – Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska

Działanie 3.1. Retencjonowanie wody i zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego

Środki finansowe – ogółem – 607,1 mln euro,
środkami unijnymi – 516,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 91,1 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie zasobów dyspozycyjnych wody niezbędnych dla ludności i gospodarki kraju oraz zwiększających stopień bezpieczeństwa przeciwpowodziowego i przeciwdziałających skutkom suszy wraz ze zwiększeniem naturalnej retencji dolin rzecznych z zachowaniem dobrego stanu ekologicznego.

Beneficjenci – 1. regionalne zarządy gospodarki wodnej,
2. jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
3. podmioty świadczące usługi z zakresu zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego,
4. PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – zwiększenie naturalnej retencji na obszarach zlewni rzecznych oraz przeciwdziałanie zagrożeniom powodziowym jest niezbędnym warunkiem zmniejszenia ryzyka prowadzenia działalności rolniczej.

Ze środków PROW działania „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” schemat II „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” będą realizowane:

- budowy lub remonty urządzeń melioracyjnych,
- budowy lub remonty urządzeń wodnych podstawowych retencjonujących lub magazynujących oraz doprowadzających lub odprowadzających wodę z systemów melioracji wodnych

- szczegółowych, służących poprawie warunków korzystania z wody dla potrzeb rolnictwa i ochronie przeciwpowodziowej użytków rolnych,
- budowy urządzeń szczegółowych melioracji wodnych lub ich remontów, nie stanowiących bieżącej konserwacji.
- Maksymalna wysokość wsparcia będzie wynosiła 100% kosztów kwalifikowanych.

Działanie 3.2. Zapobieganie i ograniczanie skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom

Środki finansowe – ogółem – 30,1 mln euro,
    środki unijne – 25,6 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 4,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie ochrony przed skutkami zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom, usuwanie ich skutków i przywracanie środowiska do stanu właściwego oraz wzmocnienie wybranych elementów systemu zarządzania środowiskiem.

Beneficjenci – 1. Komenda Główna oraz komendy wojewódzkie Państwowej Straży Pożarnej,
2. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska i wojewódzkie inspektoraty ochrony środowiska,
3. PGL Lasy Państwowe oraz jego jednostki organizacyjne,
4. Urzędy morskie,
5. Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa,
6. Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – przeciwdziałanie i usuwanie skutków zagrożeń naturalnych, szczególnie pożarów lasów, sprzyja zachowaniu lasów, które stanowią biologiczny filtr zanieczyszczeń i łagodząco wpływają na klimat poprzez udział w cyrkulacji wody. Ze środków PROW działanie „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych” będą realizowane projekty na obszarach leśnych dotkniętych klęską żywiołową bądź negatywnym oddziaływaniem czynników biotycznych (Schemat I) lub na obszarach leśnych nieuszkodzonych, na których istnieje zwiększone zagrożenie wystąpienia pożaru (obszary nadleśnictw zaliczone do I i II kategorii zagrożenia pożarowego – Schemat II). Beneficjentami będą jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej – nadleśnictwa PGL Lasy Państwowe. Maksymalny poziom pomocy będzie wynosił 100% kosztów.

Działanie 3.3. Monitoring środowiska

Środki finansowe – ogółem – 17,9 mln euro,
    środki unijne – 15,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 2,7 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano

Cel działania – poprawa wytwarzania i udostępniania informacji o środowisku niezbędnych dla procesów decyzyjnych poprzez usprawnienie monitoringu stanu środowisk.

Beneficjenci – 1. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska,
2. Wojewódzkie inspektoraty ochrony środowiska,
3. Regionalne zarządy gospodarki wodnej,
4. PGL Lasy Państwowe oraz jego jednostki organizacyjne.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – poprawa monitoringu stanu wód na potrzeby racjonalnego gospodarowania wodą jest ważnym elementem efektywnej produkcji rolniczej.

Priorytet IV – Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska

Działanie 4.1. Wsparcie systemów zarządzania środowiskowego

Środki finansowe – ogółem – 20,0 mln euro,
    środki unijne – 10,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 1,4 mln euro,
    środki prywatne – 8,6 mln euro.

Cel działania – rozpowszechnienie systemów zarządzania środowiskowego objętych certyfikacją oraz wdrażania certyfikowanych eko-znaków.

Beneficjenci – Małe, średnie i duże przedsiębiorstwa z wyłączeniem przedsiębiorstw wymienionych w art. 35 ust. 3 pkt b) w rozporządzeniu Rady (WE) Nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego (EFR) oraz przedsiębiorstw objętych rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – potrzeba rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) na obszarach wiejskich dla utworzenia dodatkowych miejsc pracy. Pomoc we wprowadzeniu systemów zarządzania środowiskowego ISO 14 001 i systemu EMAS oraz certyfikowanych eko-znaków, przyznawanych w oparciu o ekologiczne kryteria atestacji, ułatwi MSP uzyskanie certyfikatów i dokonanie rejestracji.

Ze środków PROW działanie „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”, będzie finansowany zakup lub instalacja urządzeń służących poprawie ochrony środowiska. Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, które:

- przetwarzają lub wprowadzają do obrotu produkty rolne;
- są przedsiębiorcami prowadzącymi małe lub średnie przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników lub przedsiębiorstwa, których obrót po przeliczeniu złotych na euro nie przekracza 200 mln euro.

Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi będzie wynosiła 20 mln zł.

Działanie 4.2. Racjonalizacja gospodarki zasobami i odpadami w przedsiębiorstwach

Środki finansowe – ogółem – 100,1 mln euro,
środkami unijnymi – 30,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 10,1 mln euro,
środkami prywatnymi – 60,0 mln euro.

Cel działania – racjonalizacja gospodarki zasobami naturalnymi i odpadami, w tym zmniejszenie ilości wytwarzanych odpadów innych niż komunalne, i zwiększenie poziomu odzysku i recyklingu tych odpadów.

Beneficjenci – Małe, średnie i duże przedsiębiorstwa poza przedsiębiorstwami wymienionymi w art. 35 ust. 3 pkt b) w rozporządzeniu Rady (WE) Nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego oraz przedsiębiorstwami objętymi rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie procesów zastępowania surowców pierwotnych surowcami wtórnymi z odpadów, ograniczanie ilości wytwarzanych odpadów, ograniczenie energochłonności oraz wodochłonności procesu produkcyjnego dostosowuje MSP na obszarach wiejskich do wymogów ochrony środowiska. Ze środków PROW działanie „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” będzie finansowany zakup lub instalacja urządzeń służących poprawie ochrony środowiska. Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, które:

- przetwarzają lub wprowadzają do obrotu produkty rolne;
- są przedsiębiorcami prowadzącymi małe lub średnie przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników lub przedsiębiorstwa, których obrót po przeliczeniu złotych na euro nie przekracza 200 mln euro. Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi będzie wynosiła 20 mln zł.

Działanie 4.3. Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie wdrażania najlepszych dostępnych technik (BAT)

Środki finansowe – ogółem – 183,4 mln euro,
środkami unijnymi – 55,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 18,4 mln euro,
środkami prywatnymi – 110,0 mln euro.

Cel działania – zapobieganie powstawaniu i ograniczenie zanieczyszczeń środowiska poprzez dostosowanie istniejących instalacji do wymogów najlepszych dostępnych technik (BAT).

Beneficjenci – małe, średnie i duże przedsiębiorstwa z wyłączeniem przedsiębiorstw wymienionych w art. 35 ust. 3 pkt b w rozporządzeniu Rady (WE) Nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego oraz przedsiębiorstw objętych rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – realizacja działania na obszarach wiejskich jest dodatkowym wsparciem przedsiębiorców we wdrażaniu najlepszych dostępnych technik, umożliwiających dostosowanie przedsiębiorstw do wymogów prawa wspólnotowego i funkcjonowania w warunkach Jednolitego Rynku Europejskiego. Ze środków PROW działanie „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” będzie finansowany zakup lub instalacja urządzeń służących poprawie ochrony środowiska. Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, które:

- przetwarzają lub wprowadzają do obrotu produkty rolne;
- są przedsiębiorcami prowadzącymi małe lub średnie przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników lub przedsiębiorstwa, których obrót po przeliczeniu złotych na euro nie przekracza 200 mln euro.

Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi będzie wynosiła 20 mln zł.

Działanie 4.4. Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie gospodarki wodno-ściekowej

Środki finansowe – ogółem – 41,7 mln euro,

    środki unijne – 12,5 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 4,2 mln euro,

    środki prywatne – 25,0 mln euro.

Cel działania – ograniczanie zanieczyszczeń (w szczególności substancji niebezpiecznych) odprowadzanych przez przemysł do środowiska wodnego oraz zmniejszenie ilości nieoczyszczonych ścieków przemysłowych odprowadzanych do wód lub do ziemi.

Beneficjenci – małe, średnie i duże przedsiębiorstwa z wyłączeniem przedsiębiorstw wymienionych w art. 35 ust. 3 pkt b w rozporządzeniu Rady (WE) Nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego oraz przedsiębiorstw objętych rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Rodzaj działalności prowadzonej przez beneficjenta nie może być wykluczony przepisami właściwego dla danego przedsięwzięcia programu pomocowego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie dla inwestycji mających na celu zmniejszenie zużycia wody oraz ilości substancji niebezpiecznych odprowadzanych wraz ze ściekami do odbiornika czy budowy lub modernizacji oczyszczalni ścieków dostosowuje małe i średnie przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich do wymogów ochrony środowiska. Ze środków PROW działanie „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”, będzie finansowany zakup lub instalacja urządzeń służących poprawie ochrony środowiska. Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, które:

- przetwarzają lub wprowadzają do obrotu produkty rolne;
- są przedsiębiorcami prowadzącymi małe lub średnie przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników, lub przedsiębiorstwa, którego obrót po przeliczeniu złotych na euro nie przekracza 200 mln euro.

Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi będzie wynosiła 20 mln zł.

Działanie 4.5. Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie ochrony powietrza

Środki finansowe – ogółem – 221,8 mln euro,

    środki unijne – 62,5 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 22,9 mln euro,

    środki prywatne – 136,4 mln euro.

Cel działania – poprawa jakości powietrza poprzez obniżenie wielkości emisji zanieczyszczeń z instalacji spalania.

Beneficjenci – małe, średnie i duże przedsiębiorstwa z wyłączeniem przedsiębiorstw wymienionych w art. 35 ust. 3 pkt b w rozporządzeniu Rady (WE) Nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego oraz przedsiębiorstw objętych rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – pomoc dla małych i średnich przedsiębiorstw może wspierać inwestycje ochrony powietrza i dostosowanie istniejących instalacji do wymagań ograniczających emisję do powietrza niektórych zanieczyszczeń z instalacji spalania.

Ze środków PROW działanie „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” będzie finansowany zakup lub instalacja urządzeń służących poprawie ochrony środowiska.

Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, które:

- przetwarzają lub wprowadzają do obrotu produkty rolne;
- są przedsiębiorcami prowadzącymi małe lub średnie przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników, lub przedsiębiorstwa, których obrót po przeliczeniu złotych na euro nie przekracza 200 mln euro.

Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi będzie wynosiła 20 mln zł.

Działanie 4.6. Wsparcie dla przedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie odzysku i unieszkodliwiania odpadów innych niż komunalne

Środki finansowe – ogółem – 100,1 mln euro,
    środki unijne – 30,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 10,1 mln euro,
    środki prywatne – 60,0 mln euro.

Cel działania – zwiększenie udziału odpadów innych niż komunalne podlegających odzyskowi i prawidłowemu unieszkodliwianiu.

Beneficjenci – małe, średnie i duże przedsiębiorstwa z wyłączeniem przedsiębiorstw wymienionych w art. 35 ust. 3 pkt b w rozporządzeniu Rady (WE) Nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego oraz przedsiębiorstw objętych rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – pomoc jest przeznaczona dla przedsiębiorstw odzyskujących i unieszkodliwiających odpady inne niż komunalne, w tym użytkowe (np. opakowania i odpady opakowaniowe, baterie i akumulatory, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, pojazdy wycofane z eksploatacji, oleje przepracowane, lampy wyładowcze, opony).

Ze środków PROW działanie „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”, będzie finansowany zakup lub instalacja urządzeń służących poprawie ochrony środowiska.

Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, które:

- przetwarzają lub wprowadzają do obrotu produkty rolne,
- są przedsiębiorcami prowadzącymi małe lub średnie przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników, lub przedsiębiorstwa, których obrót po przeliczeniu złotych na euro nie przekracza 200 mln euro.

Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi będzie wynosiła 20 mln zł.

Priorytet V – Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych

Działanie 5.1. Wspieranie kompleksowych projektów w zakresie ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej)

Środki finansowe – ogółem – 58,8 mln euro,
    środki unijne – 50,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 8,8 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – przywracanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) i ostoje gatunków na obszarach chronionych wraz z zachowaniem zagrożonych wyginięciem gatunków oraz różnorodności genetycznej roślin, zwierząt i grzybów.

Beneficjenci – parki narodowe,
– parki krajobrazowe i ich zespoły,
– jednostki organizacyjne Lasów Państwowych,
– organizacje pozarządowe,
– wojewodowie,
– ogrody botaniczne,
– ogrody zoologiczne,
– instytucje naukowe oraz jednostki badawczo-rozwojowe, w tym szkoły wyższe oraz ich jednostki organizacyjne,
– urzędy morskie,
– jednostki rządowe, samorządowe,
– podmioty sprawujące nadzór lub zarządzające ochroną obszarów chronionych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – ochrona walorów przyrodniczych obszarów wiejskich wpływa zarówno na stan zdrowia mieszkańców, jak i różne gałęzie gospodarki, np. rozwój turystyki. Ze środków PROW działanie „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa”, będą realizowane scalania gruntów gospodarstw rolnych oraz gruntów leśnych. Ze środków działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne”, realizowane będzie zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów nieuprawianych rolniczo. Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej będące posiadaczami gruntów rolnych lub gruntów innych niż rolne. Płatność będzie wypłacana w przeliczeniu na ha zalesionych gruntów.

Działanie 5.2. Zwiększenie drożności korytarzy ekologicznych

Środki finansowe – ogółem – 23,5 mln euro,
– środki unijne – 20,0 mln euro,
– publiczne środki krajowe – 3,5 mln euro,
– środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – przywrócenie drożności korytarzy ekologicznych umożliwiających przemieszczanie się zwierząt i funkcjonowanie populacji w skali kraju.

Beneficjenci – zarządcy dróg i linii kolejowych,
– właściwe jednostki rządowe i samorządowe,
– parki narodowe i krajobrazowe,
– organizacje pozarządowe,
– instytucje naukowe oraz jednostki badawczo-rozwojowe, w tym szkoły wyższe oraz ich jednostki organizacyjne.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – przywracanie drożności i funkcjonowania ekologicznych korytarzy lądowych, w tym korytarzy umożliwiających funkcjonowanie sieci Natura 2000, a także zniesienie lub zmniejszenie barier uniemożliwiających przemieszczanie się zwierząt, które tworzy istniejąca infrastruktura techniczna. Efektem jest ograniczenie degradacji środowiska naturalnego oraz zachowanie różnorodności biologicznej obszarów wiejskich i leśnych.

Działanie 5.3. Opracowanie planów ochrony

Środki finansowe – ogółem – 11,8 mln euro,
– środki unijne – 10,0 mln euro,
– publiczne środki krajowe – 1,8 mln euro,
– środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wsparcie procesu opracowania planów ochrony dla obszarów chronionych.

Beneficjenci – 1. jednostki sprawujące nadzór nad obszarami chronionymi,
2. urzędy morskie,
3. jednostki rządowe,
4. organizacje pozarządowe,
5. jednostki organizacyjne Lasów Państwowych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – finansowana będzie dokumentacja niezbędna do zarządzania obszarami sieci NATURA 2000 oraz plany krajowych programów ochrony zagrożonych gatunków lub siedlisk przyrodniczych. Ze środków PROW działanie „Program rolnośrodowiskowy” będą udzielane rekompensaty producentom rolnym, których działalność rolnicza jest ograniczana w związku z:

- 1) zakazem podejmowania działań mogących w istotny sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także w istotny sposób wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000,
- 2) ustaleniami zatwierdzonych planów ochrony dla obszarów Natura 2000 w drodze rozporządzenia,
- 3) ustaleniami planów gospodarowania wodami.

Przyznawana będzie również refundacja kosztów dokumentacji siedliska lub ornitologicznej oraz dodatkowych kosztów prowadzenia monitoringu przyrodniczego przez beneficjenta. Beneficjentami będą osoby fizyczne, osoby prawna lub jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, prowadzące działalność rolniczą. Wysokość pomocy będzie ustalana na podstawie wielkości obszaru.

Działanie 5.4. Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej

Środki finansowe – ogółem – 11,5 mln euro,
    środki unijne – 9,8 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 1,7 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie świadomości potrzeby i właściwych metod ochrony środowiska i krajobrazu.

Beneficjenci –

1. jednostki organizacyjne Lasów Państwowych,
2. organizacje pozarządowe,
3. jednostki rządowe i samorządowe,
4. Policja,
5. Służba Celna,
6. Straż Graniczna,
7. Straż Pożarna,
8. parki narodowe,
9. parki krajobrazowe i ich zespoły,
10. wojewódzcy konserwatorzy przyrody,
11. ośrodki edukacji ekologicznej,
12. instytucje naukowe oraz badawczo-rozwojowe, w tym szkoły wyższe lub ich jednostki organizacyjne,
13. instytucje oświatowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – ochrona środowiska.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działania edukacyjne z zakresu ochrony środowiska i przyrody dla grup zawodowych wywierających największy wpływ na przyrodę (z wyłączeniem rolników i posiadaczy lasów oraz osób planujących podjęcie działalności rolniczej, którzy mogą uzyskać wsparcie ze środków PROW) spełniają ważną rolę w kształtowaniu postaw proekologicznych. W PROW działanie „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” wspiera szkolenia zawodowe rolników i posiadaczy lasów oraz osób planujących podjęcie działalności rolniczej.

Priorytet VI – Drogową i lotniczą sieć TEN-T

Działanie 6.1. Rozwój sieci drogowej TEN-T

Środki finansowe – ogółem – 8750,0 mln euro,
    środki unijne – 7437,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 1312,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa płynności ruchu, skrócenie czasu przejazdu w ruchu tranzytowym i w połączeniach między dużymi miastami kraju, poprawa stanu bezpieczeństwa ruchu oraz przejezdności przez miasta.

Beneficjenci – 1. Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad,
2. miasta na prawach powiatu,
3. wyodrębnione ustawowo podmioty realizujące projekty drogowe (spółki specjalnego przeznaczenia).

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – transport.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – obszary wiejskie charakteryzują się słabą dostępnością komunikacyjną, dlatego też istotne jest stworzenie sprawnych połączeń transportowych, szczególnie z dużymi ośrodkami miejskimi – centrami rozwoju. Działanie komplementarne z działaniem PROW „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” (drogi lokalne).

Działanie 6.2. Zapewnienie sprawnego dostępu drogowego do największych ośrodków miejskich na terenie wschodniej Polski

Środki finansowe – ogółem – 1189,9 mln euro,
środki unijne – 1011,4 mln euro,
publiczne środki krajowe – 178,5 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa połączeń komunikacyjnych głównych miast województw wschodniej Polski z pozostałą częścią kraju poprzez rozwój sieci drogowej.

Beneficjenci – 1. Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad,
2. miasta na prawach powiatu,
3. wyodrębnione ustawowo podmioty realizujące projekty drogowe (spółki specjalnego przeznaczenia).

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – transport.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – obszary wiejskie charakteryzują się słabą dostępnością komunikacyjną, dlatego też istotne jest stworzenie sprawnych połączeń transportowych, szczególnie z dużymi ośrodkami miejskimi – centrami rozwoju.

Działanie komplementarne z działaniem PROW „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” (drogi lokalne).

Działanie 6.3. Rozwój sieci lotniczej TEN-T

Środki finansowe – ogółem – 608,4 mln euro,
środki unijne – 353,5 mln euro,
publiczne środki krajowe – 21,1 mln euro,
środki prywatne – 233,8 mln euro.

Cel działania – zwiększenie przepustowości portów lotniczych znajdujących się w sieci TEN-T i przepustowości polskiej przestrzeni powietrznej oraz zapewnienie wysokiego standardu świadczonych usług.

Beneficjenci – 1. podmioty zarządzające portami lotniczymi znajdującymi się w sieci TEN-T,
2. spółki celowe powołane do realizacji projektów infrastrukturalnych przez podmioty zarządzające portami lotniczymi znajdującymi się w sieci TEN-T,
3. Polska Agencja Żeglugi Powietrznej,
4. Urząd Lotnictwa Cywilnego,
5. Ministerstwo Infrastruktury.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – transport.

Priorytet VII – Transport przyjazny środowisku

Działania 7.1. Rozwój transportu kolejowego

7.2. Rozwój transportu morskiego

7.3. Transport miejski w obszarach metropolitalnych

7.4. Rozwój transportu intermodalnego

7.5. Poprawa stanu śródlądowych dróg wodnych

Środki finansowe – ogółem – 12 062,0 mln euro,
środki unijne – 7676,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 3874,7 mln euro,
środki prywatne – 511,3 mln euro.

Cel działań – zwiększenie udziału przyjaznych środowisku gałęzi transportu w ogólnym przewozie osób i ładunków.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – transport.

Priorytet VIII – Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe

Działanie 8.1. Bezpieczeństwo ruchu drogowego

Środki finansowe – ogółem – 117,7 mln euro,
    środki unijne – 100,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 17,7 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa stanu bezpieczeństwa w ruchu drogowym.

Beneficjenci – 1. Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad,
2. Komenda Główna Policji,
3. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
4. Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Komendy Wojewódzkie Państwowej Straży Pożarnej,
5. Główny Inspektorat Transportu Drogowego,
6. Sekretariat Krajowej Rady Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego,
7. podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo ruchu drogowego,
8. miasta na prawach powiatu,
9. organizacje pozarządowe,
10. instytucje badawczo-rozwojowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – transport.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie obejmuje:

- wzmocnienie prewencji i kontroli w ruchu drogowym,
- przebudowę miejsc szczególnie niebezpiecznych na drogach krajowych,
- usprawnienie ratownictwa drogowego,
- śledzenie stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- prowadzenie kampanii medialnych.

Brak takich inwestycji i programów jest szczególnie widoczny na obszarach wiejskich.

Działanie 8.2. Drogi krajowe poza siecią TEN-T

Środki finansowe – ogółem – 3124,1 mln euro,
    środki unijne – 2655,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 468,6 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa stanu dróg położonych poza siecią TEN-T oraz wybranych dróg objętych tą siecią.

Beneficjenci – 1. Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad,
2. miasta na prawach powiatu,
3. wyodrębnione ustawowo podmioty służące realizacji projektów drogowych (spółki specjalnego przeznaczenia).

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – transport.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – obszary wiejskie charakteryzują się słabą dostępnością komunikacyjną, dlatego też istotne jest stworzenie sprawnych połączeń transportowych. Działanie komplementarne z działaniem PROW „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” (drogi lokalne).

Działanie 8.3. Rozwój inteligentnych systemów transportowych

Środki finansowe – ogółem – 164,7 mln euro,
    środki unijne – 140,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 24,7 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – usprawnienie zarządzania ruchem.

- Beneficjenci – 1. gminy i miasta na prawach powiatu lub działające w ich imieniu jednostki organizacyjne,
2. związki i porozumienia jednostek samorządu terytorialnego,
3. przedsiębiorcy świadczący usługi w zakresie transportu pasażerskiego i towarowego oraz logistyki,
4. zarządcy dróg,
5. zarządcy infrastruktury komunikacyjnej,
6. instytucje badawczo-rozwojowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – transport.

Działanie 8.4. Bezpieczeństwo i ochrona transportu lotniczego

Środki finansowe – ogółem – 58,8 mln euro,
środki unijne – 50,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – nie przewidziano,
środki prywatne – 8,8 mln euro.

Cel działania – poprawa stanu bezpieczeństwa w transporcie lotniczym.

Beneficjenci – podmioty zarządzające portami lotniczymi obsługującymi regularny ruch międzynarodowy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – transport.

Priorytet IX – Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna

Działanie 9.1. Wysokosprawne wytwarzanie energii

Środki finansowe – ogółem – 418,9 mln euro,
środki unijne – 83,8 mln euro,
publiczne środki krajowe – 18,7 mln euro,
środki prywatne – 316,4 mln euro.

Cel działania – zwiększenie sprawności wytwarzania energii elektrycznej i ciepła.

- Beneficjenci – 1. przedsiębiorcy,
2. jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki i stowarzyszenia,
3. podmioty wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego, w których większość udziałów lub akcji posiada samorząd terytorialny,
4. podmioty wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie przebudowy i budowy jednostek wytwarzania energii elektrycznej oraz ciepła gwarantujące wydajne wykorzystanie energii pierwotnej, niewielkie straty sieciowe oraz ograniczanie emisji szkodliwych substancji. Wsparcie modernizacji i budowy infrastruktury energetycznej na obszarach wiejskich.

Działanie 9.2. Efektywna dystrybucja energii

Środki finansowe – ogółem – 163,6 mln euro,
środki unijne – 139,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 3,2 mln euro,
środki prywatne – 21,3 mln euro.

Cel działania – zmniejszenie strat energii powstających w procesie dystrybucji energii elektrycznej i ciepła.

- Beneficjenci – 1. przedsiębiorcy,
2. jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki i stowarzyszenia,
3. podmioty wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego, w których większość udziałów lub akcji posiada samorząd terytorialny,
4. podmioty wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – realizacja kompleksowych projektów budowy lub przebudowy elektroenergetycznych sieci dystrybucyjnych wysokiego, średniego i niskiego napięcia, mających na celu ograniczenie strat sieciowych, spowoduje wzrost efektywności gospodarowania na obszarach wiejskich.

Działanie 9.3. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej

Środki finansowe – ogółem – 110,5 mln euro,
    środki unijne – 55,3 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 55,3 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zmniejszenie zużycia energii w sektorze publicznym.

Beneficjenci – 1. jednostki sektora finansów publicznych:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- organy władzy publicznej,
- państwowe szkoły wyższe,
- samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej;

2. organizacje pozarządowe, kościoły, kościelne osoby prawne i ich stowarzyszenia oraz inne związki wyznaniowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie termomodernizacji budynków użyteczności publicznej, w tym wyposażenie obiektów w urządzenia o najwyższej, uzasadnionej ekonomicznie klasie efektywności energetycznej.

Działanie 9.4. Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych

Środki finansowe – ogółem – 1762,3 mln euro,
    środki unijne – 352,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 193,1 mln euro,
    środki prywatne – 1216,8 mln euro.

Cel działania – wzrost produkcji energii elektrycznej i ciepłej ze źródeł odnawialnych.

Beneficjenci – 1. przedsiębiorcy,

2. jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki i stowarzyszenia,

3. podmioty wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego, w których większość udziałów lub akcji posiada samorząd terytorialny,

4. podmioty wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego,

5. kościoły, kościelne osoby prawne i ich stowarzyszenia oraz inne związki wyznaniowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie budowy lub zwiększenia mocy jednostek wytwarzania energii elektrycznej wykorzystujących energię wiatru, wody w małych elektrowniach wodnych do 10 MW, biogazu i biomasy oraz budowy lub zwiększenia mocy jednostek wytwarzania ciepła przy wykorzystaniu energii geotermalnej lub słonecznej. Spodziewane nowe miejsca pracy oraz wykorzystanie lokalnych zasobów odnawialnych. PROW wspiera wytwarzanie lub dystrybucję energii z odnawialnych źródeł energii w miejscowościach należących do gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz w miejscowościach gmin miejskich o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys.

Działanie 9.5. Wytwarzanie biopaliw ze źródeł odnawialnych

Środki finansowe – ogółem – 235,0 mln euro,
    środki unijne – 70,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 21,8 mln euro,
    środki prywatne – 142,7 mln euro.

Cel działania – zwiększenie wytwarzania biokomponentów i biopaliw.

Beneficjenci – przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie budowy zakładów produkujących biokomponenty i biopaliwa, z wyłączeniem produkcji biopaliw stanowiących mieszanki z paliwami ropopochodnymi oraz produkcji czystego oleju roślinnego i bioetanolu produkowanego z produktów rolnych. Spodziewane efekty środowiskowe, nowe miejsca pracy oraz wykorzystanie lokalnych zasobów odnawialnych. PROW wspiera projekty produkcji biopaliw będących produktami rolniczymi (objętymi załącznikiem nr I do Traktatu Wspólnot Europejskich) realizowane w miejscowościach należących do gmin wiejskich albo gmin miejsko-wiejskich, albo gmin miejskich o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys.

Działanie 9.6. Sieci ułatwiające odbiór energii ze źródeł odnawialnych

Środki finansowe – ogółem – 55,3 mln euro,
    środki unijne – 47,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 1,1 mln euro,
    środki prywatne – 7,2 mln euro.

Cel działania – ułatwienie rozwoju energetyki odnawialnej poprzez budowę sieci umożliwiających odbiór energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych.

Beneficjenci – 1. przedsiębiorcy,
2. jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki i stowarzyszenia,
3. podmioty wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego, w których większość udziałów lub akcji posiada samorząd terytorialny,
4. podmioty wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie budowy oraz modernizacji sieci umożliwiających przyłączenie jednostek wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych do Krajowego Systemu Elektroenergetycznego. Efektem działania będzie zniesienie bariery rozwoju energetyki odnawialnej, jaką jest brak dostatecznie rozwiniętych sieci przesyłowych i dystrybucyjnych.

Priorytet X – Bezpieczeństwo energetyczne, w tym dywersyfikacja źródeł energii

Działanie 10.1. Rozwój systemów przesyłowych energii elektrycznej gazu ziemnego i ropy naftowej oraz budowa i przebudowa magazynów gazu ziemnego

Środki finansowe – ogółem – 1342,1 mln euro,
    środki unijne – 765,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 138,2 mln euro,
    środki prywatne – 438,8 mln euro.

Cel działania – zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego państwa poprzez zdywersyfikowanie źródeł dostaw nośników energii, oraz poprawa jakości świadczonych usług poprzez modernizację systemów transportu i przesyłu.

Beneficjenci – przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie rozbudowy i modernizacji infrastruktury energetycznej zwiększającej oraz tworzącej nowe zdolności przesyłowe i transportowe energii elektrycznej, gazu ziemnego i ropy naftowej oraz jej pochodnych, zapewniającej prawidłową pracę systemów przesyłowych oraz wzrost pojemności magazynów gazu ziemnego. Efektem ma być powszechny dostęp do różnorodnych źródeł energii.

Działanie 10.2. Budowa systemów dystrybucji gazu ziemnego na terenach niezgazyfikowanych i modernizacja istniejących sieci dystrybucji

Środki finansowe – ogółem – 259,8 mln euro,
    środki unijne – 181,9 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 19,4 mln euro,
    środki prywatne – 58,6 mln euro.

Cel działania – wspieranie efektywnego funkcjonowania rynku gazu ziemnego, w tym zapewnienie równomiernego rozwoju sieci dystrybucyjnych na terenie kraju.

Beneficjenci – przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie budowy sieci dystrybucji gazu ziemnego na terenach niezgazyfikowanych lub modernizacji istniejących sieci. Zakup i budowa urządzeń oraz obiektów technicznych zapewniających prawidłową pracę systemów dystrybucyjnych gazu ziemnego.

Działanie 10.3. Rozwój przemysłu produkującego urządzenia do wytwarzania paliw i energii ze źródeł odnawialnych

Środki finansowe – ogółem – 91,3 mln euro,
    środki unijne – 27,4 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 11,7 mln euro,
    środki prywatne – 52,2 mln euro.

Cel działania – ułatwienie dywersyfikacji źródeł energii oraz rozwoju energetyki odnawialnej poprzez wsparcie przemysłu produkującego urządzenia służące do wytwarzania paliw i energii ze źródeł odnawialnych.

Beneficjenci – przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – energetyka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie budowy zakładów produkujących urządzenia do wytwarzania:

- energii elektrycznej z wiatru, wody w małych elektrowniach wodnych do 10 MW, biogazu i biomasy,
- ciepła przy wykorzystaniu biomasy oraz energii geotermalnej i słonecznej,
- energii elektrycznej i ciepła w kogeneracji przy wykorzystaniu wyłącznie biomasy lub energii geotermalnej,
- biokomponentów oraz biopaliw stanowiących samoistne paliwa, z wyłączeniem urządzeń do produkcji biopaliw stanowiących mieszanki z paliwami ropopochodnymi, produkcji bioetanolu z produktów rolnych oraz czystego oleju roślinnego.

Minimalna wysokość kosztów kwalifikowanych projektu inwestycyjnego wprowadzającego nowoczesne technologie oraz *know how* w zakresie odnawialnych źródeł energii wynosi na obszarach objętych PROW od 3 mln zł do 20 mln zł.

Priorytet XI – Kultura i dziedzictwo kulturowe

Działanie 11.1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym

Środki finansowe – ogółem – 118,9 mln euro,
    środki unijne – 101,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 17,8 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – ochrona, zachowanie i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Beneficjenci – 1. instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego),
2. jednostki samorządu terytorialnego,
3. kościoły i związki wyznaniowe,
4. organizacje pozarządowe,
5. archiwa państwowe,
6. a) szkoły artystyczne (dla których organem prowadzącym jest minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub jednostki samorządu terytorialnego),
    b) uczelnie artystyczne (nadzorowane przez ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego),
    c) publiczne uczelnie wyższe inne niż artystyczne, wyłącznie w zakresie digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kultura.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – efektem realizacji projektów na obszarach wiejskich będzie poprawa stanu zabytków (ruchomych i nieruchomości) o znaczeniu europejskim i ogólnopolskim, wzrost znaczenia kultury w kreowaniu miejsc pracy i PKB oraz atrakcyjności wsi dla mieszkańców, turystów i inwestorów. Ze środków PROW 2007-2013 realizowane będzie działanie „Odnowa i rozwój wsi” (wsparcie do 500 tys. zł na jedną miejscowość).

Działanie 11.2. Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym

Środki finansowe – ogółem – 357,6 mln euro,
    środki unijne – 304,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 53,6 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym oraz zwiększenie dostępu do kultury.

Beneficjenci – 1. instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego),
2. organizacje pozarządowe,
3. kościoły i związki wyznaniowe,
4. archiwa państwowe,
5. jednostki samorządu terytorialnego oraz partnerstwa beneficjentów przewidzianych w działaniu.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kultura.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie poprawy stanu niezabytkowej infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym. Ze środków PROW 2007-2013 realizowane będzie działanie „Odnowa i rozwój wsi” (wsparcie do 500 tys. zł na jedną miejscowość).

Działanie 11.3. Infrastruktura szkolnictwa artystycznego

Środki finansowe – ogółem – 100,0 mln euro,
    środki unijne – 85,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 15,0 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano

Cel działania – rozwój infrastruktury szkolnictwa artystycznego.

Beneficjenci – 1. szkoły artystyczne, dla których organem prowadzącym jest minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub jednostki samorządu terytorialnego,
2. uczelnie artystyczne nadzorowane przez ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego,
3. jednostki samorządu terytorialnego pełniące rolę organów prowadzących dla szkół artystycznych (w imieniu szkół)

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – kultura.

Priorytet XII – Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia

Działanie 12.1. Rozwój systemu ratownictwa medycznego

Środki finansowe – ogółem – 235,3 mln euro,
    środki unijne – 200,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 23,5 mln euro,
    środki prywatne – 11,8 mln euro.

Cel działania – obniżenie poziomu śmiertelności oraz skutków powikłań powstających w wyniku wypadków i innych stanów nagłego zagrożenia zdrowotnego.

Beneficjenci – Beneficjenci konkursowi: Niepubliczne oraz publiczne zakłady opieki zdrowotnej, udzielające świadczeń zdrowotnych w zakresie ratownictwa medycznego, posiadające umowę o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej zawartą z oddziałem wojewódzkim Narodowego Funduszu Zdrowia albo udzielające świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych na podstawie innych tytułów, lub ich organy założycielskie.

Beneficjenci systemowi:

1. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w porozumieniu z wojewodami,
2. Minister Zdrowia.

Beneficjenci indywidualni: Samodzielne Publiczne Zakłady Opieki Zdrowotnej, Lotnicze Pogotowie Ratunkowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – zdrowie.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – realizacja działania na obszarach wiejskich będzie sprzyjać poprawie zdrowia mieszkańców.

Działanie 12.2. Inwestycje w infrastrukturę ochrony zdrowia o znaczeniu ponadregionalnym

Środki finansowe – ogółem – 176,5 mln euro,

    środki unijne – 150,0 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 26,5 mln euro,

    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie dostępności i jakości specjalistycznych i wysokospecjalistycznych świadczeń zdrowotnych.

Beneficjenci – publiczne zakłady opieki zdrowotnej o znaczeniu ponadregionalnym, świadczące specjalistyczne usługi medyczne, utworzone przez ministra lub centralny organ administracji rządowej, publiczną uczelnię medyczną lub publiczną uczelnię prowadzącą działalność dydaktyczną i badawczą w dziedzinie nauk medycznych, z wyłączeniem zakładów lecznictwa uzdrowiskowego, lub ich organy założycielskie.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – zdrowie.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie inwestycji w infrastrukturę ochrony zdrowia polegające na przebudowie, rozbudowie, remoncie oraz wyposażeniu publicznych zakładów opieki zdrowotnej o znaczeniu ponadregionalnym, w tym zakup nowoczesnego sprzętu, poprawi sytuację zdrowotną mieszkańców wsi.

Priorytet XIII – Infrastruktura szkolnictwa wyższego

Działanie 13.1. Infrastruktura szkolnictwa wyższego

Środki finansowe – ogółem – 588,2 mln euro,

    środki unijne – 500,0 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 88,2 mln euro,

    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – rozwój nowoczesnych ośrodków akademickich kształcących przede wszystkim specjalistów w zakresie nowoczesnych technologii.

Beneficjenci – szkoły wyższe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – nauka.

4.2.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania działań Programu na rozwój obszarów wiejskich

Alokacja środków finansowych

W tabeli 3. podano wyniki analizy środków finansowych Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, które mogą być wykorzystane na rozwój regionów wiejskich. Wyniki są jedynie szacunkami potencjalnego wpływu działań Programu, ustalonymi na podstawie analizy celów i opisów poszczególnych priorytetów i działań. Klasyfikując działania nie brano pod uwagę wartości możliwych do realizacji projektów oraz typu beneficjentów.

Tabela 3. Środki finansowe Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko do wykorzystania na rozwój regionów wiejskich (w mln euro)

Wpływ na wieś /rolnictwo	Dziedzina	Środki finansowe				
		ogółem (mln euro)	udział w środkach Programu (proc.)	UE (mln euro)	krajowe	
					publiczne (mln euro)	prywatne (mln euro)
Bezpośredni	Ochrona środowiska	4 470,2	11,5	3 799,7	670,5	0
	Ochrona środowiska + przedsiębiorczość	1 274,1	3,3	716,0	158,1	400,0
	Energetyka	2 143,9	5,5	497,4	227,8	1 418,8
Razem wpływ bezpośredni		7 888,2	20,3	5 013,0	1 056,4	1 818,8
Pośredni silny	Ochrona środowiska	124,2	0,3	105,6	18,6	0
	Energetyka	2 184,3	5,6	1 169,7	179,5	835,1
	Transport	11 874,1	30,5	10 093,0	1 781,1	0
Razem wpływ pośredni silny		14 182,6	36,5	11 368,2	1 979,2	835,1
Pośredni słaby	Ochrona środowiska	264,7	0,7	225,0	39,7	0
	Energetyka	110,5	0,3	55,3	55,3	0
	Transport	1 307,6	3,4	1 111,431	196,1	0
	Kultura	476,4	1,2	405,0	71,5	0
	Zdrowie	411,8	1,1	350,0	50,0	11,8
Razem wpływ pośredni słaby		2 571,0	6,6	2 146,7	412,6	11,8
Brak wpływu	Transport	12 894,0	33,1	8 219,5	3 920,5	753,9
	Kultura	100,0	0,3	85,0	15,0	0
	Edukacja	588,2	1,5	500,0	88,2	0
Razem brak wpływu		13 582,2	34,9	8 804,5	4 023,8	753,9
Ogółem		38 224,0	92,3	27 332,4	7 472,0	3 419,6
w tym: wywierające wpływ		24 641,8	57,4	18 527,9	3 448,2	2 665,7

Źródło: wysokość środków finansowych podano na podstawie informacji zawartej w Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013. Szczegółowy opis priorytetów, Wersja 1.0, MRR, Warszawa, styczeń 2008 r., www.mrr.gov.pl. Za łączną wielkość środków zaangażowanych w realizację Programu przyjęto zgodnie z ww. dokumentem 38 907,45 mln euro. W tabeli nie uwzględniono środków na Priorytety XIV i XV Pomoc Techniczna.

Z tabeli 3 wynika, że aż 56,7% środków alokowanych na realizację priorytetów Programu może zostać wykorzystane na rozwój obszarów wiejskich. Bezpośredni wpływ przypisano działaniom obejmującym 20,3% środków, natomiast wpływ pośredni silny – działaniom, na które przeznaczono 36,5% środków.

Największe środki, które mogą służyć rozwojowi obszarów wiejskich to środki przeznaczone na transport (30,5%). Na obszarach wiejskich środki te mogłyby zostać wykorzystane na połączenia transportowe, poprawiające słabą dostępność komunikacyjną wsi.

Drugą istotną dziedziną jest ochrona środowiska, która biorąc pod uwagę wpływ bezpośredni i pośredni silny, obejmuje razem 11,8% środków. Środki te są głównie przeznaczone na działania poprawiające stan gospodarki ściekowej i odpadami, racjonalne zarządzanie zasobami przyrodniczymi (przede wszystkim

wodą) oraz ograniczenie skutków zagrożeń naturalnych. Odrębną dziedziną, silnie powiązaną z ochroną środowiska jest przedsiębiorczość. W programie znajdują się środki, które przedsiębiorcy mogą wykorzystać, aby dostosować przedsiębiorstwa do unijnych wymogów ochrony środowiska (3,3% środków programu).

Trzecia istotna dziedzina to energetyka, stanowiąca 11,1% analizowanych środków (wpływ bezpośredni i pośredni silny razem). Środki te mogą być wykorzystane na urządzenia wytwarzające energię ze źródeł odnawialnych oraz na rozwój sieci dystrybucji ułatwiających odbiór energii ze źródeł odnawialnych.

Udział pozostałych dziedzin jak kultura, zdrowie, edukacja w analizowanych środkach jest znikomy, dlatego że proponowane działania w bardzo niewielkim stopniu są związane z obszarami wiejskimi, a ponadto w Programie przewidziano bardzo niewielkie środki ogółem na te dziedziny.

Komplementarność z polityką rozwoju obszarów wiejskich

Tak wysoki procent (56,72%) środków Programu, które można by wykorzystać na rozwój obszarów wiejskich okaże się znacznie niższy, jeśli weźmiemy pod uwagę zarówno rodzaj funduszu unijnego, z którego pochodzą środki finansowe, jak i komplementarność z innymi programami.

Priorytety PO IiŚ można by finansować na obszarach wiejskich środkami kilku funduszy unijnych – Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Od wielkości projektu oraz typu beneficjentów zależy z jakiego funduszu projekt będzie finansowany. Przykładowo w wyniku konsultacji społecznych⁹ nie dodano osób fizycznych do listy beneficjentów w priorytecie I „Gospodarka wodno-ściekowa”, ponieważ finansowanie przydomowych oczyszczalni ścieków jest możliwe ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Podobnie, nie dodano osób fizycznych jako beneficjentów działania 9.4. „Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych”, bowiem do wsparcia z Funduszu Spójności nie kwalifikują się wydatki związane z mieszkalnictwem (art. 3c Rozporządzenia Rady (WE) Nr 1084/2006), a priorytet IX finansowany jest właśnie z Funduszu Spójności. Ponadto PO IiŚ ma zasięg ogólnopolski i realizuje projekty o dużej wartości finansowej. Projekty mniejsze przewidziane są w Regionalnych Programach Operacyjnych i PROW.

---

⁹ *Konsultacje społeczne szczegółowego opisu priorytetów Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013*, dokument Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, 2007, www.mrr.gov.pl.

Niektóre działania Programu objęły jednak małe i średnie przedsiębiorstwa, a minimalną wartość projektów współfinansowanych ze środków tych działań obniżono do 8 mln zł (przykładowo w priorytecie IV „Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska”). Podobnie, obniżono z 20 mln zł do 10 mln zł minimalną wartość mogących otrzymać wsparcie projektów małych elektrowni wodnych i wytwarzania energii elektrycznej z biomasy oraz jednostek wytwarzających energię w kogeneracji¹⁰ oraz projektów termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej. Niewątpliwie, przyjęcie niższej minimalnej wartości realizowanych projektów zwiększa szanse realizacji na obszarach wiejskich.

Można mieć jednak pewne wątpliwości, czy wspieranie obszarów wiejskich zarówno środkami Polityki Spójności, jak i Wspólnej Polityki Rolnej, a zatem z różnych funduszy unijnych pozytywnie wpływa na realizowane cele. Sytuacja ta wymusza tworzenie sztucznych linii demarkacyjnych między programami oraz utrudnia koordynację. Przykładowo, inwestycje spełniające kryteria upoważniające do współfinansowania ze środków PO IiŚ działanie 4.1. „Wsparcie systemów zarządzania środowiskowego”, ale realizowane przez małe i średnie przedsiębiorstwa będą finansowane ze środków Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO). Lektura wybranych programów regionalnych nie potwierdza takiego założenia. W części RPO nie ma działań odpowiadających działaniom IV osi priorytetowej PO IiŚ w zakresie ochrony środowiska, a w innych beneficjentami mogą być tylko przedsiębiorstwa publiczne bądź działające na zlecenie władz publicznych. Oznacza to, że uzgodnienia o demarkacji pomiędzy PO IiŚ a RPO nie są przez niektóre województwa przestrzegane. Sytuacja taka prowadzi do dyskryminacji małych i średnich przedsiębiorstw¹¹.

Charakter wsparcia

Środki unijne dostępne z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko preferują transport, ochronę środowiska oraz energetykę, nic więc dziwnego, że te dziedziny mają dominujące znaczenie w ocenie potencjalnego wpływu na rozwój obszarów wiejskich.

---

¹⁰ Kogeneracja (także skojarzona gospodarka energetyczna lub CHP – *Combined Heat and Power*) jest to proces technologiczny jednoczesnego wytwarzania energii elektrycznej i użytkowej energii cieplnej w elektrociepłowni. Ze względu na mniejsze zużycie paliwa, zastosowanie kogeneracji daje duże oszczędności ekonomiczne i jest korzystne pod względem ekologicznym – w porównaniu z odrębnym wytwarzaniem ciepła w klasycznej ciepłowni i energii elektrycznej w elektrowni kondensacyjnej.

¹¹ *Konsultacje...*, op. cit.

Niedorozwój infrastruktury technicznej postrzegany jest przez przedstawicieli samorządów lokalnych jako podstawowa bariera rozwoju. Ich zdaniem, bez należyście rozwiniętej infrastruktury nie będzie możliwe pozyskiwanie inwestorów, a w konsekwencji, wzrost przedsiębiorczości i rozwijanie działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich. Z przeprowadzonej na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego analizy wpływu funduszy strukturalnych z lat 2004-2006 na przekształcenia obszarów wiejskich¹² wynika, że gminy w czterech badanych województwach (świętokrzyskim, podlaskim, lubelskim, podkarpackim) najczęściej realizowały projekty infrastrukturalne, traktując je jako priorytetowe i mające największe znaczenie dla ich wszechstronnego rozwoju. Niewątpliwie, projekty infrastrukturalne mają istotny wpływ zarówno bezpośredni, jak i pośredni na wszystkie zasadnicze sfery związane z rozwojem.

Budowa nowej oraz modernizacja już istniejącej infrastruktury technicznej zwiększa atrakcyjność inwestycyjną terenu, wpływa na wzrost cen działek budowlanych i rekreacyjnych, zwiększa zainteresowanie inwestorów i inwestycje, a tym samym powoduje wzrost wpływów do budżetu gminy, i w konsekwencji wpływa pozytywnie na samodzielność finansową gminy oraz możliwości finansowania rozwoju ze środków własnych w przyszłości. Jednak proces ten zachodzi po pierwsze – w dłuższym okresie, a po drugie – głównie w gminach podmiejskich i turystycznych. W gminach typowo rolniczych taka perspektywa nie zawsze jest realna, choć bez wątpienia projekty infrastrukturalne przyczyniają się do poprawy warunków życia mieszkańców, co może sprzyjać rozwojowi działalności pozarolniczej. Należy jednak podkreślić, że pełne wykorzystanie tego potencjału wymaga całego szeregu innych działań (przede wszystkim promocyjnych, marketingowych i ekonomicznych).

Dla inwestorów i przedsiębiorców infrastruktura techniczna jest kluczowym elementem decydującym o inwestowaniu. Według wspomnianej analizy ok. 60% przedsiębiorców działających na obszarach wiejskich i będących beneficjentami wsparcia udzielonego z Funduszy Strukturalnych w latach 2004-2006 uważało, że najważniejszym elementem wspierającym i warunkującym rozwój ich przedsiębiorstw jest infrastruktura. Również rolnicy oraz przemysł przetwórczy korzystają z rozwoju infrastruktury, szczególnie drogowej, która ma zasadnicze znaczenie dla zwiększenia konkurencyjności rolnictwa i przemysłu przetwórczego, bowiem dostępność komunikacyjna obniża koszty transportu, a tym samym poprawia efektywność ekonomiczną¹³.

---

¹² *Raport z badania*, Umowa nr BDG-V-281-88-MCH/2006, Agrotec i IERiGŻ-PIB, na zlec. MRR, listopad 2007.

¹³ *Ibidem*.

Wysokie preferencje dla rozwoju infrastruktury technicznej powodują jednak zachwianie równowagi na obszarach wiejskich i odbywają się kosztem racjonalnego rozwoju infrastruktury społecznej. Pozytywnym aspektem tej sytuacji jest aktywne zaangażowanie władz oraz społeczności lokalnych w realizację projektów, co przyczynia się do zwiększania kapitału społecznego na wsi.

Projekty, które można współfinansować ze środków PO IiŚ, mogą być realizowane w gminach miejskich, miejsko-wiejskich oraz wiejskich. Istnieje więc naturalna konkurencja o ograniczone środki finansowe, która stawia w uprzywilejowanej pozycji bardziej aktywnych, dysponujących lepiej wykształconymi kadrami, czy mających większe możliwości finansowe mieszkańców miast. Polityka wydatkowania środków unijnych realizowana jest zazwyczaj w oparciu o jedną z dwóch teorii, pierwszej o istnieniu „centrów wzrostu” wokół miast, które pobudzają rozwój obszarów peryferyjnych i drugiej, kierującej środki finansowe na obszary peryferyjne, aby zachować ich aktywność gospodarczą. Konkurencja między gminami w zdobywaniu środków unijnych sprzyja niewątpliwie efektywniejszemu ich wykorzystaniu przez centra wzrostu. Z kolei biorąc pod uwagę konieczność rozwoju wszystkich regionów wydaje się uzasadnione wprowadzenie rozwiązań, które zwiększyłyby dostępność wsparcia dla beneficjentów z najbardziejniejszych obszarów.

Wyniki analizy przeprowadzonej dla MRR¹⁴ potwierdzają, że udział środków unijnych po akcesji w wydatkach gmin miejsko-wiejskich był znacznie większy niż wiejskich. (W 2005 roku w gminach wiejskich – 10,4%, natomiast w gminach miejsko-wiejskich prawie 29%. Podobna sytuacja wystąpiła w 2006 roku, kiedy gminy wiejskie wydały na inwestycje środki, w których 23,2% stanowiły środki unijne, podczas gdy udział środków unijnych w finansowaniu inwestycji gmin miejsko-wiejskich wyniósł prawie 43%). Udział środków własnych w gminach wiejskich stanowił w badanych latach większość wydatków na inwestycje, natomiast w przypadku gmin miejsko-wiejskich w latach 2004-2006 nieco ponad 50%. Należy przy tym zaznaczyć, że gminy wiejskie mogły w większym niż gminy miejsko-wiejskie zakresie korzystać ze środków unijnych, pochodzących z realizacji Wspólnej Polityki Rolnej, co dodatkowo jeszcze pogłębia dysproporcję wykorzystania środków unijnych między analizowanymi gminami.

Wyniki te można interpretować jako przejaw lepszego przygotowania administracji gmin miejsko-wiejskich do absorpcji funduszy unijnych. Potwierdza to panujące powszechnie przeświadczenie, że dla zdolności do wykorzysty-

---

¹⁴ Ibidem.

wania środków pochodzących z poakcesyjnych programów finansowanych przez Unię Europejską zasadnicze znaczenie ma przygotowanie ludzi, ich aktywność, znajomość procedur i zdolność przystosowania się do zmieniających się wymagań.

4.3. Innowacyjna Gospodarka

4.3.1. Ogólna charakterystyka Programu¹⁵

Cel Programu

Głównym celem Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (PO IG) jest rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa. Cel ten ma być osiągnięty poprzez realizację następujących celów szczegółowych:

- Zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw;
- Wzrost konkurencyjności polskiej nauki;
- Zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym;
- Zwiększenie udziału innowacyjnych produktów polskiej gospodarki na rynku międzynarodowym;
- Tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy;
- Wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce.

Cel główny PO IG jest zgodny z celami podstawowego średniookresowego dokumentu strategicznego UE – Strategii Lizbońskiej. W wersji z 2005 roku główne jej założenia to wzrost gospodarczy i zatrudnienie przy zachowaniu pełnej zgodności z rozwojem zrównoważonym i *Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty*. Cele te Program realizuje, przeznaczając ponad 90% funduszy na badania i rozwój, innowacje, technologie informacyjne i komunikacyjne. Dzięki temu powstanie możliwość dostosowania oferty nauki do potrzeb przedsiębiorstw, w szczególności małych i średnich (MSP), co przyczyni się do zwiększenia transferu nowoczesnych rozwiązań do gospodarki.

---

¹⁵ Szczegółowe informacje o Programie zamieszczone są na stronie internetowej Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (www.mrr.gov.pl).

Podział środków finansowych

Łączna wysokość publicznych środków finansowych zaangażowanych w realizację PO IG w latach 2007-2013 wyniesie 9,7 mld euro. Na kwotę tę składają się środki publiczne pochodzące z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w wysokości 8,3 mld euro oraz środki krajowe na poziomie 1,5 mld euro. Alokacja z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na PO IG stanowi 12,3% całości środków wspólnotowych zaangażowanych w realizację Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia.

Priorytety

W Programie przewidziano realizację następujących 9 priorytetów:

1. Badania i rozwój nowoczesnych technologii;
2. Infrastruktura sfery B+R (badania i rozwój);
3. Kapitał dla innowacji;
4. Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia;
5. Dyfuzja innowacji;
6. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym;
7. Społeczeństwo informatyczne – budowa elektronicznej administracji;
8. Społeczeństwo informatyczne – zwiększanie innowacyjności gospodarki;
9. Pomoc techniczna.

System instytucjonalny

Instytucją Zarządzającą (IZ) PO IG jest Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (MRR). Oprócz IZ są również instytucje, które pośredniczą w realizacji Programu – tzw. Instytucje Pośredniczące. Są nimi:

- Ministerstwo Gospodarki (MG);
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW);
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA).

Instytucje te będą odpowiedzialne za wdrażanie poszczególnych priorytetów Programu.

4.3.2. Działania i wysokość środków, które mogą wspierać rozwój obszarów wiejskich

Strategia Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka zakłada kompleksowe wsparcie innowacyjnych przedsięwzięć przedsiębiorców w zakresie prowadzenia prac badawczo-rozwojowych, inwestycji oraz doradztwa i szkoleń niezbędnych do realizacji inwestycji, jako działań przyczyniających się do wzmocnienia pozycji konkurencyjnej na Jednolitym Rynku Europejskim oraz na rynkach międzynarodowych. Projekty współfinansowane ze środków PO IG mogą mieć istotny wpływ na prowadzenie efektywnej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Według przeprowadzonej analizy, na 25 działań bezpośredni wpływ na wieś i rolnictwo ma 8 działań, pośredni silny – także 8 działań, pośredni słaby – 5 działań, natomiast brak wpływu – tylko 4 działania (tabela 4).

Tabela 4. Potencjalny wpływ działań Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na obszary wiejskie

Wpływ na wieś/rolnictwo	Charakter interwencji	Priorytet i działanie
bezpośredni	przedsiębiorczość	3.1
bezpośredni	przedsiębiorczość	3.2
bezpośredni	przedsiębiorczość	3.3
bezpośredni	przedsiębiorczość	4.1
bezpośredni	przedsiębiorczość	4.2
bezpośredni	przedsiębiorczość	4.3
bezpośredni	przedsiębiorczość	4.4
bezpośredni	przedsiębiorczość	6.1-6.5
pośredni silny	nauka	1.3
pośredni silny	przedsiębiorczość	1.4
pośredni silny	przedsiębiorczość	4.5
pośredni silny	przedsiębiorczość	5.1
pośredni silny	przedsiębiorczość	5.2
pośredni silny	przedsiębiorczość	5.3
pośredni silny	przedsiębiorczość	5.4
pośredni silny	przedsiębiorczość	8.4
pośredni słaby	nauka	1.1
pośredni słaby	regulacje	7.1
pośredni słaby	przedsiębiorczość	8.1
pośredni słaby	przedsiębiorczość	8.2
pośredni słaby	kapitał ludzki	8.3
brak	nauka	1.2
brak	nauka	2.1
brak	nauka	2.2
brak	nauka	2.3

Program wspiera szeroko rozumianą przedsiębiorczość (zarówno wpływ bezpośredni, jak i pośredni silny), czyli wszelkie działania mające umożliwić przedsiębiorcom tworzenie, transfer oraz wdrożenie nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych. Aby zwiększyć skuteczność działania przedsiębiorców oraz instytucji otoczenia biznesu, PO IG przewiduje także wsparcie nauki działającej na rzecz zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki.

Przyjęto, że działania wspierające bezpośrednio rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym, tworzenie wspólnej infrastruktury badawczej jednostek naukowych czy inwestycje związane z rozwojem infrastruktury informatycznej nauki nie mają wpływu na obszary wiejskie. Natomiast pozostałe dziedziny, m.in. kapitał ludzki, wydają się odgrywać minimalną rolę w przekształceniach polskiej wsi.

Poniżej zamieszczono opis działań, wielkość środków, typ beneficjentów oraz ocenę potencjalnego wpływu poszczególnych działań Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na wieś i rolnictwo. Uwzględniono także komplementarne programy realizowane ze środków polityki rolnej Unii Europejskiej.

Priorytet I – Badania i rozwój nowoczesnych technologii

Działanie 1.1. Wsparcie badań naukowych dla budowy gospodarki opartej na wiedzy

Środki finansowe – ogółem – 465,0 mln euro,
    środki unijne – 395,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 69,8 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wsparcie badań naukowych w dziedzinach i dyscyplinach naukowych, które mogą mieć duży wpływ na szybki rozwój cywilizacyjno-gospodarczy kraju i budowę gospodarki opartej na wiedzy.

Beneficjenci – jednostki naukowe (z wyłączeniem centrów badawczo-rozwojowych),
– jednostki naukowe wchodzące w skład konsorcjów naukowo-przemysłowych,
– Narodowe Centrum Badań i Rozwoju,
– podmioty realizujące projekty *foresight*,
– samorządy województw,
– spółki powołane z udziałem wyżej wymienionych podmiotów nie działające dla zysku,
– minister właściwy ds. nauki.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – nauka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działania współfinansowane ze środków PO IG nie są bezpośrednio komplementarne z działaniami wspieranymi ze środków PROW. Z uwagi jednak na przyjęte preferencje tematyczne ze środków PO IG będą wspierane badania z dziedziny postępu biologicznego w rolnictwie oraz ochrony środowiska.

Działanie 1.2. Wzmocnienie potencjału kadrowego nauki

Środki finansowe – ogółem – 70,0 mln euro,
    środki unijne – 60,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 9,9 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zachęcenie młodych ludzi do podjęcia kariery naukowej przy jednoczesnym stymulowaniu rozwoju jakościowego kadry naukowej, jak i współpracy międzynarodowej.

Beneficjenci – beneficjent projektu indywidualnego, wskazany w Programie Operacyjnym (nie będący jednostką naukową) – Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej,
– jednostki naukowe, studenci, absolwenci i doktoranci, uczeni, zespoły naukowców.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – nauka.

Działanie 1.3. Wsparcie projektów B+R realizowanych przez jednostki naukowe na rzecz przedsiębiorców

Środki finansowe – ogółem – 373,9 mln euro,
– środki unijne – 317,8 mln euro,
– publiczne środki krajowe – 56,0 mln euro,
– środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wykorzystywanie nowych rozwiązań niezbędnych dla rozwoju gospodarki i poprawy pozycji konkurencyjnej przedsiębiorców oraz rozwoju polskiego społeczeństwa.

Beneficjenci – jednostki naukowe (z wyłączeniem centrów badawczo-rozwojowych),
– konsorcja naukowo-przemysłowe, reprezentowane wyłącznie przez jednostkę naukową,
– spółki powołane z udziałem ww. podmiotów nie działające dla zysku.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – nauka.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – z uwagi na niski stopień wykorzystywania w praktyce gospodarczej wyników prac B+R prowadzonych w polskich jednostkach naukowych, konieczne jest stosowanie instrumentów zwiększających podaż nowych, innowacyjnych rozwiązań przydatnych przedsiębiorcom oraz kreowanie zapotrzebowania przedsiębiorców na te prace, także w kontekście rozwoju obszarów wiejskich.

Działanie 1.4. Wsparcie projektów celowych

Środki finansowe – ogółem – 390,4 mln euro,
– środki unijne – 331,2 mln euro,
– publiczne środki krajowe – 59,1 mln euro,
– środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – podniesienie innowacyjności przedsiębiorców dzięki wykorzystywaniu rezultatów prac B+R zrealizowanych na ich potrzeby.

Beneficjenci – Przedsiębiorcy, w tym wchodzący w skład konsorcjów naukowo-przemysłowych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działalność gospodarcza w zakresie rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa zostały wykluczone z tego działania, mimo że działanie może także zaspokajać potrzeby przedsiębiorcy funkcjonującego na obszarach wiejskich. Przedsiębiorca, który otrzyma wsparcie ze środków tego działania będzie mógł sam zdecydować o wykonawcy prac B+R – może przeprowadzić je sam, jeśli dysponuje bazą infrastrukturalną i innymi niezbędnymi zasobami lub może zlecić je jednostce naukowej lub przedsiębiorcy, sieci naukowej czy konsorcjum naukowo-przemysłowemu lub spółce powołanej z udziałem tych jednostek nie działającej dla zysku.

Priorytet II – Infrastruktura sfery B+R

Działanie 2.1. Rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym

Środki finansowe – ogółem – 691,4 mln euro,
– środki unijne – 587,7 mln euro,
– publiczne środki krajowe – 103,7 mln euro,
– środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – rozwój infrastruktury jednostek naukowych w ośrodkach o wysokim potencjale badawczym, umożliwiający prowadzenie wysokiej jakości badań.

Beneficjenci – jednostki naukowe (z wyłączeniem centrów badawczo-rozwojowych),
– jednostki naukowe wchodzące w skład sieci naukowych i konsorcjów naukowo-przemysłowych,
– Narodowe Centrum Badań i Rozwoju,
– spółki powołane z udziałem tych podmiotów nie działające dla zysku.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – nauka.

Działanie 2.2. Wsparcie tworzenia wspólnej infrastruktury badawczej jednostek naukowych

Środki finansowe – ogółem – 349,1 mln euro,
    środki unijne – 296,8 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 52,4 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – rozwój obiektów infrastruktury badawczej służących budowaniu współpracy naukowej między różnymi krajowymi ośrodkami badawczymi, a także lepsze wykorzystanie środków finansowych i infrastruktury technicznej dzięki synergii działań.

Beneficjenci – jednostki naukowe (z wyłączeniem centrów badawczo-rozwojowych),
    – jednostki naukowe wchodzące w skład sieci naukowych i konsorcjów naukowo-przemysłowych,
    – Narodowe Centrum Badań i Rozwoju,
    – spółki powołane z udziałem ww. podmiotów nie działające dla zysku.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – nauka.

Działanie 2.3. Inwestycje związane z rozwojem infrastruktury informatycznej nauki

Środki finansowe – ogółem – 258,7 mln euro,
    środki unijne – 219,9 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 38,8 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zapewnienie środowisku naukowemu w Polsce stałego i bezpiecznego dostępu do zaawansowanej infrastruktury informatycznej, umożliwienie prowadzenia nowoczesnych badań z zastosowaniem technologii społeczeństwa informatycznego oraz zapewnienie jednostkom naukowym mającym siedzibę w Polsce łączności z międzynarodowymi naukowymi sieciami teleinformatycznymi.

Beneficjenci – jednostki naukowe (z wyłączeniem centrów badawczo-rozwojowych),
    – jednostki wiodące MAN (miejskie akademickie sieci naukowe),
    – Centra Komputerów Dużej Mocy,
    – jednostki naukowe wchodzące w skład sieci naukowych i konsorcjów naukowo-przemysłowych,
    – Narodowe Centrum Badań i Rozwoju,
    – spółki powołane z udziałem ww. podmiotów nie działające dla zysku.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Dziedzina wspierana – nauka.

Priorytet III – Kapitał dla innowacji

Działanie 3.1. Inicjowanie działalności innowacyjnej

Środki finansowe – ogółem – 110,0 mln euro,
    środki unijne – 93,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 16,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie liczby przedsiębiorstw działających w oparciu o innowacyjne rozwiązania.

Beneficjenci – instytucje wspierające powstawanie innowacyjnych przedsiębiorstw, np. inkubatory, w tym przedsiębiorczości akademickiej, centra transferu technologii i innowacji, akceleratory technologii, parki naukowo-technologiczne; nowopowstali przedsiębiorcy (MSP).

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośrednio.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie tworzenia nowych innowacyjnych przedsiębiorstw poprzez doradztwo, udostępnienie infrastruktury i usług oraz zasilenia finansowego. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia. Działanie może mieć jednak wpływ na MSP funkcjonujące na obszarach wiejskich. Działania są komplementarne w stosunku do działań PROW „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”.

Działanie 3.2. Wspieranie funduszy kapitału podwyższonego ryzyka

Środki finansowe – ogółem – 180,0 mln euro,
    środki unijne – 153,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 27,0 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania MSP, ze szczególnym uwzględnieniem MSP innowacyjnych lub prowadzących działalność B+R.

Beneficjenci – Krajowy Fundusz Kapitałowy S.A.; fundusze kapitału podwyższonego ryzyka lub podmioty zarządzające funduszami MSP.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – ze środków działania wsparte finansowo zostaną fundusze kapitału podwyższonego ryzyka inwestujące w MSP znajdujące się na początkowych etapach rozwoju, szczególnie o charakterze innowacyjnym lub prowadzące działalność B+R.

Działanie 3.3. Tworzenie systemu ułatwiającego inwestowanie w MSP

Środki finansowe – ogółem – 50,0 mln euro,
    środki unijne – 42,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 7,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – aktywizacja inwestorów prywatnych poprzez tworzenie dogodnych warunków współpracy inwestorów z przedsiębiorcami poszukującymi środków finansowych na realizację innowacyjnych przedsięwzięć.

Beneficjenci – instytucje otoczenia biznesu (w tym istniejące i nowotworzone sieci inwestorów, podmioty świadczące usługi doradcze dla przedsiębiorstw) oraz MSP; obecni i potencjalni przedsiębiorcy, inwestorzy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – realizacja działania pozwoli na przygotowanie przedsiębiorców do pozyskania zewnętrznego źródła finansowania oraz wsparcie inwestorów. Wsparcie uzyskają także projekty instytucji kojarzących inwestorów z przedsiębiorcami poszukującymi finansowania. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Priorytet IV – Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia

Działanie 4.1. Wsparcie wdrożeń wyników prac B+R

Środki finansowe – ogółem – 390,0 mln euro,
    środki unijne – 331,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 58,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa poziomu innowacyjności przedsiębiorstw poprzez wspieranie wdrożeń prac B+R realizowanych ze środków działania 1.4, a także wdrożenie prac B+R będących rezultatem programu „Wędka Technologiczna”.

Beneficjenci – przedsiębiorcy, w tym wchodzący w skład konsorcjów naukowo-przemysłowych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie 4.1 jest kontynuacją działania „Wsparcie projektów celowych”. Celem jest zapewnienie wsparcia pracom B+R, jak również wdrożeniom ich wyników. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 4.2. Stymulowanie działalności B+R przedsiębiorstw oraz wsparcie wzornictwa przemysłowego

Środki finansowe – ogółem – 186,0 mln euro,
    środki unijne – 158,1 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 27,9 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wsparcie przedsiębiorstw prowadzących działalność B+R. Ponadto wykorzystanie wzornictwa przemysłowego i użytkowego przez przedsiębiorców jako jednej z przewag konkurencyjnych.

Beneficjenci – przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie pozwoli na wzrost zaangażowania przedsiębiorstw w prowadzenie działalności B+R. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 4.3. Kredyt technologiczny

Środki finansowe – ogółem – 409,9 mln euro,
    środki unijne – 348,4 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 61,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wsparcie inwestycji wdrażającej nowe technologie poprzez udzielenie MSP kredytu technologicznego z możliwością częściowej spłaty ze środków Funduszu Kredytu Technologicznego w formie premii technologicznej.

Beneficjenci – małe i średnie przedsiębiorstwa.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie polega na zasileniu Funduszu Kredytu Technologicznego, w celu spłaty przez MSP części kredytu technologicznego udzielonego przez bank komercyjny w oparciu o zasady rynkowe na podstawie umowy zawartej z Bankiem Gospodarstwa Krajowego. Kredyt technologiczny finansuje inwestycję wdrażającą nową technologię, uruchomienie produkcji nowych wyrobów, modernizację istniejącej produkcji lub świadczenie nowych usług w oparciu o wdrażaną technologię.

Działanie 4.4. Nowe inwestycje o wysokim potencjale innowacyjnym

Środki finansowe – ogółem – 1420,0 mln euro,
    środki unijne – 1207,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 213,0 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wsparcie przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych dokonujących nowych inwestycji oraz niezbędnych dla ich realizacji projektów doradczych i szkoleniowych, obejmujących innowacyjne rozwiązania technologiczne.

Beneficjenci – przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie projektów inwestycyjnych polegających na zakupie lub wdrożeniu nowych rozwiązań technologicznych, w tym zmniejszających szkodliwe oddziaływanie na środowisko. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 4.5. Wsparcie inwestycji o dużym znaczeniu dla gospodarki

Środki finansowe – ogółem – 1023,9 mln euro,
    środki unijne – 1870,3 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 153,6 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa konkurencyjności i poziomu innowacyjności gospodarki poprzez wsparcie przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych dokonujących nowych, o dużej wartości i generujących znaczną liczbę miejsc pracy inwestycji o wysokim potencjale innowacyjnym. Preferowane będą inwestycje związane z rozpoczęciem prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej w przedsiębiorstwie.

Beneficjenci – przedsiębiorstwa (preferowane inwestycje małych i średnich przedsiębiorstw).

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie nowych inwestycji przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych polegających na innowacyjnych rozwiązaniach o dużym znaczeniu dla gospodarki, ułatw transfer technologii i wiedzy oraz przyczyni się do wzrostu liczby przedsiębiorstw innowacyjnych. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Priorytet V – Dyfuzja innowacji

Działanie 5.1. Wspieranie rozwoju powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym

Środki finansowe – ogółem – 104,3 mln euro,
    środki unijne – 88,7 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 15,6 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wzmocnienie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw poprzez wsparcie rozwoju powiązań pomiędzy przedsiębiorstwami oraz pomiędzy przedsiębiorstwami a instytucjami otoczenia biznesu, w tym jednostkami naukowymi.

Beneficjenci – przedsiębiorstwa i instytucje będące członkami powiązań kooperacyjnych, w tym klastrów innowacyjnych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie wspólnych przedsięwzięć wzmocniających powiązania kooperacyjne pomiędzy przedsiębiorcami oraz pomiędzy przedsiębiorstwami a instytucjami otoczenia biznesu oraz jednostkami naukowymi. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 5.2. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu (IOB) oraz ich sieci o znaczeniu ponadregionalnym świadczących usługi proinnowacyjne

Środki finansowe – ogółem – 65,7 mln euro,

    środki unijne – 55,8 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 9,9 mln euro,

    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – ułatwienie przedsiębiorcom na terenie całego kraju dostępu do kompleksowych, wysokiej jakości usług proinnowacyjnych niezbędnych dla prowadzenia działalności innowacyjnej.

Beneficjenci – instytucje otoczenia biznesu działające w sieciach oraz sieci IOB, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Instytut Wzornictwa Przemysłowego, Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie sieci IOB poprzez współpracę, wymianę doświadczeń, wspólną obsługę klientów oraz rozwijanie oferty usług o charakterze proinnowacyjnym. O wsparcie mogą się starać instytucje otoczenia biznesu zlokalizowane na obszarach wiejskich. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 5.3. Wspieranie ośrodków innowacyjności

Środki finansowe – ogółem – 190,0 mln euro,

    środki unijne – 161,5 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 28,5 mln euro,

    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – działanie polega na wsparciu nowych oraz istniejących ośrodków zlokalizowanych na obszarach o wysokim potencjale rozwoju. Wsparcie ośrodków ma zapewnić dostęp do kompleksowych usług przedsiębiorcom zamierzającym wprowadzać nowe rozwiązania i naukowcom rozpoczynającym działalność gospodarczą.

Beneficjenci – wysoko wyspecjalizowane instytucje otoczenia biznesu świadczące usługi o wysokim potencjale rynkowo-technologicznym, w tym podmioty zarządzające parkami naukowo-technologicznymi, inkubatorami technologii, centrami zaawansowanych technologii, centrami produktywności, innymi ośrodkami specjalistycznych usług dla przedsiębiorców, w szczególności małych i średnich przedsiębiorstw.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – o wsparcie mogą się starać ośrodki innowacyjności zlokalizowane na obszarach wiejskich. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 5.4. Zarządzanie własnością intelektualną

Środki finansowe – ogółem – 39,0 mln euro,

    środki unijne – 33,1 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 5,9 mln euro,

    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa efektywności funkcjonowania rynku innowacji i przepływu rozwiązań innowacyjnych, poprzez upowszechnianie prawa własności intelektualnej, w szczególności poprzez uzyskiwanie ochrony własności przemysłowej.

Beneficjenci – MSP, instytucje otoczenia biznesu, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (wynalazcy).

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – z upowszechnienia prawa własności intelektualnej mogą osiągnąć korzyści również przedsiębiorcy prowadzący przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich. Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Priorytet VI – Polska gospodarka na rynku międzynarodowym

Działania 6.1. Paszport do eksportu

6.2. Rozwój sieci centrów obsługi inwestorów i sprzedających poza Polskę oraz powstawanie nowych terenów inwestycyjnych

6.3. Promocja turystycznych walorów Polski

6.4. Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym

6.5. Promocja polskiej gospodarki

Środki finansowe – ogółem – 410,6 mln euro,

    środki unijne – 349,0 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 61,6 mln euro,

    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel priorytetu – poprawa wizerunku Polski jako atrakcyjnego partnera gospodarczego, miejsca nawiązywania kontaktów handlowych, lokowania inwestycji, prowadzenia działalności gospodarczej oraz rozwoju usług turystycznych.

Beneficjenci – instytucje otoczenia biznesu o znaczeniu ponadregionalnym i międzynarodowym wspierające promocję gospodarczą i turystyczną Polski,

- instytucje otoczenia biznesu działające w branży turystycznej,
- instytucje publiczne, w tym państwowe osoby prawne,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – komplementarne z działaniem PROW „Odnowa i rozwój wsi” wspierającym:

- budowę, przebudowę, remont lub wyposażenie obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe bądź służących promocji obszarów wiejskich, kształtowania obszaru przestrzeni publicznej;
- budowę, remont lub przebudowę infrastruktury turystycznej, sportowej i społeczno-kulturalnej;
- odnawianie, eksponowanie lub konserwację lokalnych pomników historii i zabytkowych budynków lub miejsc pamięci.

Priorytet VII – Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji

Działanie 7.1. Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji

Środki finansowe – ogółem – 788,2 mln euro,

    środki unijne – 670,0 mln euro,

    publiczne środki krajowe – 118,2 mln euro,

    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – utworzenie rozległej, ogólnokrajowej infrastruktury teleinformatycznej, stanowiącej zaplecze dla elektronicznych usług publicznych świadczonych dla obywateli i przedsiębiorców, umożliwiającej przesyłanie danych pomiędzy platformami usług elektronicznych, portalami dziedzinowymi, rejestrami elektronicznymi i urzędami.

Beneficjenci – jednostki administracji rządowej oraz jednostki im podległe,

- instytucje prowadzące państwowe ewidencje i rejestry na podstawie ustaw,
- konsorcja jednostek administracji publicznej z przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi, organami samorządu zawodowego lub jednostkami badawczo-rozwojowymi,
- „Władza Wdrażająca” Programy Europejskie.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – regulacje.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wprowadzone rozwiązania ułatwią również prowadzenie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich i ułatwią kontakty obywateli mieszkających na wsi z administracją publiczną.

Priorytet VIII – Społeczeństwo informacyjne – zwiększenie innowacyjności gospodarki

Działanie 8.1. Wspieranie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej

Środki finansowe – ogółem – 390,6 mln euro,
    środki unijne – 332,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 58,6 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – rozwój rynku e-usług poprzez wsparcie mikro- i małych przedsiębiorców, którzy prowadzą działalność gospodarczą nie dłużej niż 1 rok.

Beneficjenci – prowadzące działalność gospodarczą osoby fizyczne mieszkające w Polsce oraz mikro- i mali przedsiębiorcy posiadający siedzibę w Polsce. Warunkiem jest prowadzenie działalności gospodarczej nie dłużej niż 1 rok.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – ze wsparcia mogą korzystać również przedsiębiorcy prowadzący przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich.
Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 8.2. Wspieranie wdrażania elektronicznego biznesu typu B2B (tzw. *Business-to-Business*)

Środki finansowe – ogółem – 460,8 mln euro,
    środki unijne – 391,7 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 69,1 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wsparcie tworzenia wspólnych przedsięwzięć biznesowych prowadzonych w formie elektronicznej.

Beneficjenci – mikro-, mali lub średni przedsiębiorcy posiadający siedzibę w Polsce oraz prowadzące działalność gospodarczą osoby fizyczne mieszkające w Polsce. Warunkiem jest współpraca na podstawie zawartych umów o współpracy z co najmniej dwoma innymi przedsiębiorcami, planującą współpracę biznesową w oparciu o rozwiązania elektroniczne poprzez wdrażanie i integrację nowych i istniejących systemów informatycznych i automatyzację realizowanych między sobą procesów biznesowych – z wyłączeniem klastrów innowacyjnych. Dziedzina współpracy – rozwiązania elektroniczne poprzez wdrażanie i integrację nowych i istniejących systemów informatycznych i automatyzację realizowanych procesów biznesowych – z wyłączeniem klastrów innowacyjnych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – ze wsparcia mogą korzystać również przedsiębiorcy prowadzący przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich.
Działalność rolnicza jest wykluczona ze wsparcia.

Działanie 8.3. Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu

Środki finansowe – ogółem – 364,4 mln euro,
    środki unijne – 309,7 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 54,7 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zapewnienie dostępu do internetu dla osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym z powodu trudnej sytuacji materialnej lub niepełnosprawności.

Beneficjenci – gospodarstwa domowe spełniające kryterium dochodowe upoważniające do otrzymania wsparcia z systemu pomocy społecznej,

- gospodarstwa domowe spełniające kryterium dochodowe upoważniające do otrzymania wsparcia z systemu świadczeń rodzinnych,
- dzieci i młodzież ucząca się z rodzin w trudnej sytuacji materialnej i społecznej uprawniającej do uzyskania stypendiów socjalnych, typowana do otrzymania wsparcia we współpracy ze szkołą oraz/lub ośrodkami pomocy społecznej,
- osoby niepełnosprawne ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności lub z orzeczeniem równoważnym.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie obejmuje całą Polskę, a zatem również regiony wiejskie, na których udział zagrożonych wykluczeniem cyfrowym jest co najmniej równie duży jak w miastach.

Działanie 8.4. Zapewnienie dostępu do Internetu na etapie „ostatniej mili”

Środki finansowe – ogółem – 200,0 mln euro,
    środki unijne – 170,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 30,0 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – stworzenie możliwości bezpośredniego dostarczenia usługi szerokopasmowego dostępu do internetu na etapie tzw. ostatniej mili dla grupy docelowej (dostarczanie internetu bezpośrednio do użytkownika) poprzez wsparcie mikro- małych i średnich przedsiębiorców zamierzających dostarczać tę usługę na obszarach, na których prowadzenie tej działalności na zasadach rynkowych jest nieopłacalne finansowo.

Beneficjenci – mikro-, mali i średni przedsiębiorcy; organizacje pozarządowe non-profit; społeczności lokalne, w tym w szczególności co najmniej 50-procentowy udział dzieci i młodzież z rodzin w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, osób bezrobotnych, niepełnosprawnych oraz beneficjentów działania 8.1.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie zapewnia możliwość prowadzenia działalności za pośrednictwem internetu przedsiębiorcom na terenie całego kraju, a zatem również mającym przedsiębiorstwa w regionach wiejskich.
Działanie wspiera realizację działań 8.1, 8.2 i 8.3., zapewniając możliwość dostępu do szerokopasmowego internetu na terenach, na których nie inwestowano w internet lub inwestycje były niewystarczające.

4.3.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania działań Programu na rozwój obszarów wiejskich

Alokacja środków finansowych

W tabeli 5 podano środki finansowe Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, które mogą być wykorzystane na rozwój regionów wiejskich. Jest to szacunek potencjalnego wpływu działań, ustalony na podstawie analizy celów poszczególnych priorytetów i działań.

Z tabeli 5 wynika, że aż 57,1% środków zaangażowanych w realizację PO IG można wykorzystać dla rozwoju obszarów wiejskich (32,5% środków analizowanych działań oszacowano jako wpływające bezpośrednio, a 24,6% jako wpływające pośrednio silnie). Oddziaływanie pośrednie słabe wywierają działania, na które alokowano 25,4% środków, natomiast na regiony wiejskie nie wpływają działania dysponujące 14,1% środków.

Największe środki, które mogą służyć rozwojowi obszarów wiejskich to środki przeznaczone na przedsiębiorczość. Stanowią one 62% środków ogółem programu, z tego 32,5% środków wywiera wpływ bezpośredni, 20,7% pośredni silny, a 8,8% pośredni słaby. Wsparcie poprzez doradztwo, udostępnienie infrastruktury i usług oraz pomoc finansową powstających przedsiębiorstw, wykorzystujących innowacyjne pomysły jest niezwykle istotne dla rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich oraz poprawy jakości życia mieszkańców wsi. Ważną rolę może również spełniać wzmocnienie sieci instytucji obsługi biznesu (promocja współpracy w obrębie sieci, wymiana doświadczeń, wspólna obsługa klientów oraz rozwój oferty usług o charakterze proinnowacyjnym). Instytucje

te są słabo rozwinięte w Polsce, a już szczególnie niewystarczająco na obszarach wiejskich. Ważnym elementem rozwoju przedsiębiorczości na wsi jest ponadto wsparcie tych kierunków badań naukowych i prac rozwojowych, które zwiększą innowacyjność przedsiębiorstw wiejskich oraz ich konkurencyjność na rynku unijnym i międzynarodowym.

Tabela 5. Środki finansowe Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, które mogą być wykorzystane na rozwój regionów wiejskich

Wpływ na wieś/rolnictwo	Charakter interwencji	Środki finansowe			
		ogółem (mln euro)	udział w środkach Programu (proc.)	UE (mln euro)	krajowe publiczne (mln euro)
Bezpośredni	Przedsiębiorczość	3 156,5	32,5	2 683,0	473,5
Razem wpływ bezpośredni		3 156,5	32,5	2 683,0	473,5
Pośredni silny	Przedsiębiorczość	2 013,2	20,7	1 710,6	302,6
	Nauka	373,9	3,9	317,8	56,1
Razem wpływ pośredni silny		2 387,1	24,6	2 028,5	358,6
Pośredni słaby	Przedsiębiorczość	851,5	8,8	723,7	127,7
	Nauka	465,0	4,8	395,2	69,9
	Regulacje	788,2	8,1	670,0	118,2
	Kapitał ludzki	364,4	3,8	309,8	54,7
Razem wpływ pośredni słaby		2 469,1	25,4	2 098,6	370,5
Brak wpływu	Nauka	1 369,3	14,1	1 164,6	204,8
Razem brak wpływu		1 369,3	14,1	1 164,6	204,8
Ogółem		9 382,0	36,1	7 974,7	1 407,3
w tym: wywierające wpływ		8 012,7	82,5	6 810,1	1 202,6

Źródło: wysokość środków finansowych podano na podstawie informacji zawartej w: Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013, MRR, Warszawa, 7 lutego 2008 r., www.mrr.gov.pl. Za łączną wielkość środków zaangażowanych w realizację Programu przyjęto zgodnie z ww. dokumentem 9 711,63 mln euro. W tabeli nie uwzględniono środków na Priorytet IX Pomoc Techniczna.

Pozostałe obszary wsparcia środkami programu – budowa elektronicznej administracji i przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – uznano za mające pośredni słaby wpływ na wieś i rolnictwo. W ich realizację zaangażowane są niewielkie środki finansowe, odpowiednio 8,1% i 3,8%. Ich znaczenie będzie wzrastać wraz z rozszerzaniem się infrastruktury teleinformatycznej w Polsce.

Komplementarność z polityką rozwoju obszarów wiejskich

Wysoki udział (57,1%) środków Programu, które można by wykorzystać na rozwój obszarów wiejskich, oparty jest jedynie na hipotetycznych założeniach.

niach Autorów. Środki Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka przewidziane są głównie na współfinansowanie dużych projektów, wprowadzających innowacyjne rozwiązania w skali europejskiej i światowej. PO IG nie jest kontynuacją Sektorowego Programu Operacyjnego „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw” z lat 2004-2006 (SPO-WKP). Przedsiębiorcy, którzy będą chcieli realizować inwestycje zbliżone do współfinansowanych ze środków cieszącego się ogromną popularnością działania 2.3. SPO-WKP „Dotacje dla MSP na inwestycje”, będą mogli uzyskać wsparcie z jednego z 16 Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO), funkcjonującego w ich województwie. Dla zachowania linii demarkacyjnej z RPO, projekty celowe o wartości kosztorysowej wydatków kwalifikowanych poniżej 400 tys. zł nie mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków PO IG.

Możliwość wsparcia niektórych działań zarówno ze środków PO IG, jak i RPO oraz PROW zmusza do wprowadzania sztucznych linii demarkacyjnych, zapobiegających podwójnemu finansowaniu tych samych projektów z różnych źródeł. Dobrym przykładem jest pomoc dla tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw¹⁶.

Charakter wsparcia

Według danych MRR¹⁷ w Polsce na koniec 2006 roku zarejestrowanych było ponad 3,6 mln podmiotów gospodarczych, z czego 96,2% stanowiły przedsiębiorstwa sektora prywatnego. Największą grupą są mikroprzedsiębiorstwa¹⁸, które stanowiły około 95% wszystkich podmiotów gospodarczych. Udział sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) w wytwarzaniu PKB wynosi prawie 50%, z tego małych przedsiębiorstw 40%, zaś średnich 9%. Przedsiębiorstwa te stanowią 99,8% ogółu przedsiębiorstw aktywnych w Polsce. Około 68%

---

¹⁶ Linia demarkacyjna pomiędzy Programami Operacyjnymi Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybackiej, MRR, www.mrr.gov.pl.

¹⁷ *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, MRR, Warszawa, 1 października 2007, www.mrr.gov.pl.

¹⁸ Zgodnie z art. 2 załącznika I do Rozporządzenia Komisji (WE) 364/2004 z 25 lutego 2004 r., zmieniającego Rozporządzenie Komisji (WE) nr 70/2001 w sprawie rozszerzenia jego zakresu o wsparcie na badania i rozwój (OJ EU L 63 z 2004 r.), wyodrębnia się następujące kategorie przedsiębiorstw: średnie przedsiębiorstwo (przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 250 pracowników oraz o rocznym obrocie nie przekraczającym 50 mln euro lub całkowitym bilansie rocznym nie przekraczającym 43 mln euro); małe przedsiębiorstwo (przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 50 pracowników oraz o rocznym obrocie nie przekraczającym 10 mln euro lub całkowitym bilansie rocznym nie przekraczającym 10 mln euro); mikroprzedsiębiorstwo (przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 10 pracowników oraz o rocznym obrocie nie przekraczającym 2 mln euro lub całkowitym bilansie rocznym nie przekraczającym 2 mln euro). Za duże przedsiębiorstwo uważa się przedsiębiorstwo inne niż mikro, małe lub średnie.

zatrudnionych w sektorze prywatnym pracuje w małych lub średnich przedsiębiorstwach. Dane te świadczą, że MSP spełniają ważną rolę w gospodarce narodowej. Brak jest dokładnych informacji, ile MSP funkcjonuje na obszarach wiejskich. Należy przypuszczać, że głównie są to mikroprzedsiębiorstwa, działające w rzemiośle, handlu, przetwórstwie, transporcie, budownictwie i usługach. Mikroprzedsiębiorstwa w Polsce zatrudniają około 3,2-3,5 mln osób, co stanowi blisko 20% zatrudnionych w gospodarce (przeciętnie 2 osoby w przedsiębiorstwie).

Realizacja PO IG zakłada kompleksowe wsparcie gospodarki, nauki, turystyki i informatyzacji. Ma przyczynić się do dostosowania oferty nauki do potrzeb przedsiębiorstw, w szczególności MSP, co umożliwi zwiększenie transferu nowoczesnych rozwiązań do gospodarki. W Programie wielokrotnie podkreśla się potrzebę wsparcia innowacyjności MSP, które dzięki swojej elastyczności i otwartości na nowe rozwiązania są zdolne do szczególnie szybkiego wdrażania innowacji. Analiza PO IG wyraźnie jednak wskazuje na brak działań adresowanych do przedsiębiorców na obszarach wiejskich. Stwierdzono, że około 62% środków Programu mogłoby potencjalnie wpływać na rozwój przedsiębiorczości na wsi. Biorąc jednak pod uwagę silną konkurencję ośrodków miejskich trudno oczekiwać, by przedsiębiorcy wiejscy faktycznie mogli skorzystać z tych środków finansowych.

Dodatkowym argumentem za potrzebą wsparcia przedsiębiorczości na wsi ze środków PO IG jest niski poziom innowacyjności, który jest wynikiem złej sytuacji finansowej oraz jest obciążony wysokim ryzykiem. Z danych MRR¹⁹ wynika szczególnie niski poziom innowacyjności przedsiębiorstw małych, w których pracuje od 10 do 49 osób.

W 2004 roku wspieraniem innowacyjności w Polsce zajmowało się 537 wyodrębnionych organizacyjnie ośrodków. Choć od 2000 roku liczba ośrodków wzrosła o 91%, to ponad połowa (55%) z nich oferuje głównie usługi szkoleniowe, doradcze i informacyjne. Natomiast zaledwie co dziesiąty ośrodek był zdolny do wspierania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w zakresie transferu technologii. Ich oddziaływanie jest więc ciągle ograniczone. Dodatkowo, co drugi powiat i 75% gmin (głównie wiejskich) nie posiada instytucji wspierania innowacyjności²⁰.

---

¹⁹ *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka...*, op. cit.

²⁰ *Raport „Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce”*, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, 2004.

Środki finansowe PO IG mogłyby wpływać na rozwój przedsiębiorczości na wsi także poprzez wsparcie instytucji otoczenia biznesu (IOB). Badania przeprowadzone na zlecenie MRR²¹ potwierdzają, że w opinii respondentów skuteczność i oddziaływanie wsparcia ze środków Funduszy Strukturalnych w latach 2004-2006 dla instytucji otoczenia biznesu nie były wysokie i nie przyczyniły się w istotny sposób do znaczących zmian w tej dziedzinie. Wpływ wsparcia na IOB na obszarach wiejskich czterech badanych województw był jak dotąd znikomy.

W Polsce najwięcej instytucji otoczenia biznesu około 36% zlokalizowanych jest w miastach od 50 tys. do 250 tys. mieszkańców, w miastach powyżej 250 tys. działa około 34% IOB, stosunkowo najmniej – 30% znajduje się w miastach do 50 tys. mieszkańców²². Ich rozmieszczenie na terytorium kraju jest nierównomierne. Instytucje te, działając na zasadach *non-profit*, najczęściej borykają się z takimi problemami, jak niewystarczające środki finansowe dla prowadzenia działalności, wiążące się z tym trudności z zatrudnieniem i utrzymaniem fachowej kadry. Działanie od projektu do projektu powoduje, że w okresach pomiędzy realizacją projektów problemy tych instytucji jeszcze się pogłębiają. Jednocześnie, organizacje te, koncentrując się na wspieraniu MSP, a w szczególności firm działających na poziomie lokalnym i regionalnym, mają do odegrania bardzo istotną rolę w rozwoju lokalnej i regionalnej gospodarki²³.

Niewielka siła ekonomiczna polskich przedsiębiorstw, w porównaniu z przedsiębiorstwami działającymi w UE-15, obniża ich zdolności konkurencyjne. Zdolności te mogłyby zostać zwiększone poprzez kooperację pozwalającą na uzyskanie efektów niejednokrotnie nieosiągalnych dla pojedynczych podmiotów (zwłaszcza MSP). Niestety, skłonność polskich przedsiębiorstw do współpracy między sobą, jak i z nauką i otoczeniem biznesu jest niska. Kształtowanie powiązań kooperacyjnych pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami naukowymi zapoczątkowane zostało dopiero w 2004 roku analizą rozwoju klastrów przemysłowych w Polsce oraz możliwych instrumentów wsparcia ze strony państwa. Nie ma dotychczas znaczenia wspieranie ukierunkowanych na realizację przedsięwzięć innowacyjnych wspólnych działań o charakterze sieciowym przedsiębiorców wiejskich z sektorem nauki.

---

²¹ *Raport z badania*, op. cit.

²² *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2002-2003*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2004.

²³ *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka...*, op. cit.

4.4. Kapitał Ludzki

4.4.1. Ogólna charakterystyka Programu

Warunkiem koniecznym szybkiego rozwoju gospodarczego są dobrze wykształceni ludzie. Współcześnie to właśnie kapitał ludzki decyduje o konkurencyjności gospodarki. Problem ten jest szczególnie istotny w Polsce, gdzie wskaźnik aktywności zawodowej oscyluje wokół 50%, a odsetek osób z wyższym wykształceniem (miasto ok. 13%; wieś – ok. 4%) również należy do jednych z najniższych w Unii Europejskiej. W związku z powyższym nadrzędnym celem polityki państwa w zakresie rynku pracy oraz szeroko rozumianej edukacji musi być podniesienie wskaźnika aktywności zawodowej oraz jakości kapitału ludzkiego. Taki też jest podstawowy cel Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL) – wzrost poziomu zatrudnienia i spójności społecznej, który będzie realizowany poprzez następujące szczegółowe cele strategiczne:

1. Podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych i biernych zawodowo;
2. Zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego;
3. Zwiększenie zdolności adaptacyjnej pracowników i przedsiębiorstw do zmian zachodzących w gospodarce;
4. Upowszechnienie edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnej lepszej jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniu z potrzebami gospodarki opartej na wiedzy;
5. Zwiększenie potencjału administracji publicznej w zakresie opracowywania polityk i świadczenia usług wysokiej jakości oraz wzmocnienie mechanizmów partnerstwa;
6. Wzrost spójności terytorialnej.

PO KL kontynuuje wiele działań realizowanego w latach 2004-2006 Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich. Jednak skala wsparcia ze środków PO KL jest dużo większa – łącznie na realizację tego programu w latach 2007-2013 przewidziano 11 420 mln euro.

Cele PO KL będą realizowane również przez inne programy operacyjne oraz działania regulacyjne (Krajowy Program Reform). Środki PO KL służą finansowaniu działań szczegółowych, pogrupowanych w dziesięć tzw. obszarów wsparcia (priorytetów):

- I. Zatrudnienie i integracja społeczna;
- II. Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących;

- III. Wysoka jakość systemu oświaty;
- IV. Szkolnictwo wyższe i nauka;
- V. Dobre rządzenie;
- VI. Rynek pracy otwarty dla wszystkich;
- VII. Promocja integracji społecznej;
- VIII. Regionalne kadry gospodarki;
- IX. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach;
- X. Pomoc techniczna.

Instytucją zarządzającą PO KL jest Departament Zarządzania Europejskim Funduszem Społecznym Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.

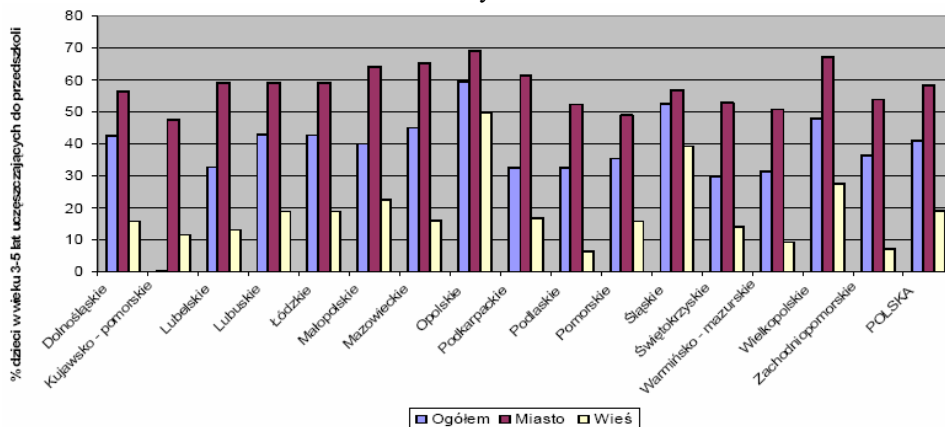
Zróżnicowanie wieś – miasto według wybranych wskaźników PO KL

Tabela 6. Wyniki badań umiejętności uczniów w 2003 roku (w procentach)

Lokalizacja szkoły	Uczniowie z niskimi wynikami w czytaniu ze zrozumieniem	Uczniowie z niskimi wynikami w myśleniu matematycznym
Wieś	21,7	29,0
Miasto (poniżej 20 tys.)	16,5	23,0
Miasto (20-100 tys.)	12,2	17,6
Miasto (powyżej 100 tys.)	9,4	14,9

Źródło: PO KL (CKE).

Wykres 2. Upowszechnienie edukacji przedszkolnej według województw w roku szkolnym 2005/2006

Źródło: PO KL (GUS).

Tabela 7. Udział długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w miastach i na wsi

Bezrobotni długotrwale	2005	2006
Wieś	54,0	52,2
Miasto	51,8	50,7

Źródło: PO KL (BAEL).

Działania PO KL są szczególnie istotne w kontekście sytuacji społeczno-ekonomicznej na obszarach wiejskich, gdzie poziom wykształcenia ludności jest niższy niż w miastach (tabela 6), edukacja przedszkolna w niektórych województwach praktycznie niedostępna dla dzieci wiejskich (wykres 2), bezrobocie ma często charakter strukturalny i ukryty (tabela 7)²⁴, poziom przedsiębiorczości jest niski, a mobilność ludności niewielka, brak nowoczesnych instytucji rynku pracy, a jakość szkolnictwa jest niska (oferowany przez szkoły program nauczania jest niezgodny z potrzebami rynku pracy). Dlatego z PO KL wiązane są duże nadzieje na poprawę funkcjonowania wiejskiego rynku pracy i podniesienie kwalifikacji zawodowych mieszkańców wsi.

4.4.2. Działania i wielkość środków możliwych do wykorzystania w ramach rozwoju obszarów wiejskich

Poniżej przedstawiono analizę działań Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki ze względu na ich potencjalne oddziaływanie na rozwój obszarów wiejskich.

Priorytet I. Zatrudnienie i integracja społeczna

Działanie 1.1. Wsparcie systemowe instytucji rynku pracy

Środki finansowe – ogółem – 122,9 mln euro,
    środki unijne – 95,9 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 16,9 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – podniesienie efektywności funkcjonowania instytucji rynku pracy oraz poprawa jakości świadczonych przez nie usług.

Przykłady działań:

- rozwój ogólnopolskiego systemu szkoleń oraz doskonalenia zawodowego kadr publicznych służb zatrudnienia;
- rozwój narzędzi i systemów informatycznych;
- zwiększanie dostępu do programów i usług rynku pracy.

Beneficjenci – instytucje rynku pracy,
    – pracownicy instytucji rynku pracy w zakresie systemu szkoleń i doskonalenia kadr.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – rynek pracy.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – w wyniku restrukturyzacji rolnictwa wielu rolników będzie odchodziło z gospodarstw rolnych i szukało pracy poza rolnictwem, co zmusza do budowy od podstaw instytucji rynku pracy na wsi. Ponadto konieczne będzie zbudowanie powiązań systemowych pomiędzy instytucjami rynku pracy na obszarach wiejskich i miastach, aby informując ludność wiejską o miejscach pracy w miastach zwiększać jej mobilność. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013 Oś 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie 1.2. Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej

Środki finansowe – ogółem – 152,0 mln euro,
    środki unijne – 129,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 22,8 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

---

²⁴ Autorzy PO KL szacują wielkość bezrobocia ukrytego na obszarach wiejskich na 300 tys. osób (PO KL, s. 19)

Cel działania – podniesienie jakości i efektywności funkcjonowania instytucji działających w obszarze pomocy i integracji społecznej.

Przykłady działań:

- rozbudowa systemu monitorowania i oceny efektywności działań,
- tworzenie i rozwijanie standardów jakości.

Beneficjenci – instytucje pomocy i integracji społecznej i ich pracownicy,
– organizacje pozarządowe i instytucje ekonomii społecznej zajmujące się statutowo problematyką pomocy i integracji społecznej i ich pracownicy,
– pracownicy administracji publicznej działający bezpośrednio w obszarze pomocy i integracji społecznej.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – pomoc społeczna.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – obszary biedy koncentrują się w Polsce zwłaszcza na obszarach wiejskich, a więc modernizacja systemu pomocy społecznej będzie wspomagała wychodzenie z biedy i ubóstwa również w regionach wiejskich. Instytucje pomocy społecznej do tej pory nie prowadziły systemowych ocen skuteczności działań. Powiązania z PROW 2007-2013: działanie uzupełnia PROW 2007-2013 Oś 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie 1.3. Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej

Środki finansowe – ogółem – 241,3 mln euro,
środki unijne – 205,1 mln euro,
publiczne środki krajowe – 36,2 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 1.3.1. Projekty na rzecz społeczności romskiej – projekty konkursowe.

Środki finansowe – 22,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 1.3.2. Projekty na rzecz promocji równych szans kobiet i mężczyzn oraz godzenia życia zawodowego i rodzinnego – projekty konkursowe

Środki finansowe – 4,0 mln euro.

Cel poddziałania – wdrażanie i upowszechnianie rozwiązań służących godzeniu życia zawodowego i rodzinnego, a także upowszechnianie i promocja alternatywnych i elastycznych form zatrudnienia i metod organizacji pracy.

Przykłady działań:

- tworzenie ośrodków opieki nad dziećmi w miejscu pracy oraz rozwijanie alternatywnych form opieki na dziećmi,
- upowszechnianie i promocja alternatywnych i elastycznych form zatrudnienia i metod organizacji pracy oraz uelastycznianie czasu pracy pracownika.

Beneficjenci – osoby podejmujące pracę po przerwie związanej z urodzeniem dziecka i/lub wychowujące dzieci,
– pracodawcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – pomoc społeczna.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – sieć placówek przedszkolnych na obszarach wiejskich jest słabo rozwinięta. Jej rozbudowie powinny towarzyszyć działania na rzecz wsparcia tych rodzin, które decydują się same wychowywać dzieci, a także upowszechnianie takich form aktywności zawodowej, jak telepraca, praca w niepełnym wymiarze czasu pracy, praca rotacyjna, podział pracy w ramach jednego stanowiska.

Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie 1.3.3. Ochotnicze Hufce Pracy (OHP) – projekty systemowe

Środki finansowe – 51,7 mln euro.

Cel poddziałania – aktywizacja zawodowa i integracja społeczna młodzieży w wieku 15-25 lat.

Przykłady działań:

- szkolenia kształtujące umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych,
- usługi poradnictwa zawodowego,
- podnoszenie kwalifikacji kadr OHP.

Beneficjenci – młodzież w wieku 15-25 lat ze szczególnymi trudnościami w dostosowaniu się do warunków życia i pracy, kwalifikująca się do objęcia wsparciem przez Ochotnicze Hufce Pracy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – rynek pracy.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – OHP stanowią potencjalnie dobre narzędzie do zastosowania na obszarach wiejskich, gdyż po pierwsze mogą aktywizować młodzież cechującą się wyuczoną („odziedziczoną”) bezradnością, a także mogą stanowić przestrzeń zdobywania kwalifikacji przydatnych w późniejszej aktywności zawodowej. Powiązanie z PROW 2007-2013: działanie uzupełniające PROW 2007-2013 Oś 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 1.3.4. Centralny Zarząd Służby Więziennej – projekty systemowe

Środki finansowe – 35,9 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 1.3.5. Ministerstwo Sprawiedliwości – projekty systemowe

Środki finansowe – 30,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 1.3.6. PFRON – projekty systemowe

Środki finansowe – 93,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 1.3.7. Projekty skierowane do pracowników migrujących – projekty systemowe

Środki finansowe – 6,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Priorytet II. Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących

Działanie 2.1. Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki

Środki finansowe – ogółem – 504,2 mln euro,
środkami unijnymi – 428,6 mln euro,
publiczne środki krajowe – 75,6 mln euro,
środkami prywatnymi – nie przewidziano.

Poddziałanie 2.1.1. Rozwój kapitału ludzkiego w przedsiębiorstwach – projekty konkursowe

Środki finansowe – 373,9 mln euro.

Cel poddziałania – podnoszenie i dostosowanie do wymogów gospodarki opartej na wiedzy kwalifikacji pracowników i przedsiębiorców.

Przykłady działań:

- ponadregionalne zamknięte projekty szkoleń,
- studia podyplomowe dla przedsiębiorców.

Beneficjenci – przedsiębiorcy,
– pracownicy przedsiębiorstw,
– ponadregionalne sieci kooperacyjne przedsiębiorstw i ich pracownicy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wśród beneficjentów tego działania mogą być mieszkańcy wsi. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie 2.1.2. Partnerstwo dla zwiększania adaptacyjności – projekty konkursowe realizowane przez partnerów społecznych

Środki finansowe – 30,2 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 2.1.3. Wsparcie systemowe na rzecz zwiększania zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw – projekty systemowe

Środki finansowe – 100,0 mln euro.

Cel poddziałania – poprawa zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw.

Przykłady działań:

- projekty o charakterze analityczno-badawczym, promocyjnym, szkoleniowym i doradczym,
- ponadregionalne projekty szkoleniowe i doradcze dla przedsiębiorstw, mające na celu złagodzenie negatywnych skutków restrukturyzacji.

Beneficjenci – przedsiębiorcy,

- pracownicy przedsiębiorstw,
- ponadregionalne sieci kooperacyjne przedsiębiorstw i ich pracownicy,
- partnerzy społeczni i gospodarczy,
- agencje rozwoju regionalnego,
- jednostki naukowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki, przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – ze środków działania mogą być finansowane prace badawcze zwiększające potencjał adaptacyjny pracowników i przedsiębiorstw na obszarach wiejskich. Wpływ na rozwój wsi może więc być jedynie pośredni. Działanie daje podstawy do zbudowania systemu monitorującego zmiany na wiejskim rynku pracy (m.in. poprzez określanie tzw. zawodów przyszłości i wpływanie na odpowiednie modyfikowanie oferty edukacyjnej). Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Działanie 2.2. Wsparcie dla systemów adaptacyjności kadr

Środki finansowe – ogółem – 168,1 mln euro,
środkami unijnymi – 142,9 mln euro,
publiczne środki krajowe – 25,2 mln euro,
środkami prywatnymi – nie przewidziano.

Poddziałanie **2.2.1.** Poprawa jakości usług świadczonych przez instytucje wspierające rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności – projekty systemowe

Środki finansowe – 142,4 mln euro.

Cel poddziałania – zwiększenie dostępności i poprawa jakości usług świadczonych na rzecz przedsiębiorców.

Przykłady działań:

- wsparcie i rozwój instytucji, świadczących usługi na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, w tym udzielających wsparcia finansowego,
- wsparcie tworzenia i rozwoju ogólnopolskiej sieci instytucji świadczących kompleksowe usługi (*one-stop shops*) dla przedsiębiorców.

Beneficjenci – instytucje świadczące usługi oraz udzielające wsparcia finansowego na rzecz rozwoju przedsiębiorczości oraz sieci tych instytucji i ich pracownicy, w tym osoby zatrudnione na podstawie umów cywilno-prawnych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – więcej przedsiębiorcy potrzebują silnego wsparcia, szczególnie w momencie rozpoczynania działalności gospodarczej. Rozwój instytucji otoczenia biznesu istotny jest zwłaszcza z punktu widzenia pozarolniczych miejsc pracy. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie **2.2.2.** Poprawa jakości świadczonych usług szkoleniowych – projekty systemowe

Środki finansowe – 25,6 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 2.3. Wzmocnienie potencjału zdrowia osób pracujących oraz poprawa jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia

Środki finansowe – ogółem – 105,7 mln euro,
środkami unijnymi – 89,8 mln euro,
publiczne środki krajowe – 15,9 mln euro,
środkami prywatnymi – nie przewidziano.

Poddziałanie **2.3.1.** Opracowanie kompleksowych programów zdrowotnych – projekty systemowe

Środki finansowe – 2,1 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie **2.3.2.** Doskonalenie zawodowe kadr medycznych – projekty systemowe
Środki finansowe – 100,4 mln euro.
Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie **2.3.3.** Podniesienie jakości zarządzania w ochronie zdrowia – projekty systemowe
Środki finansowe – 3,1 mln euro.
Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Priorytet III. Wysoka jakość systemu oświaty

Działanie 3.1. Modernizacja systemu zarządzania i nadzoru w oświacie

Środki finansowe – ogółem – 226,0 mln euro,
środki unijne – 192,1 mln euro,
publiczne środki krajowe – 33,9 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie **3.1.1.** Tworzenie warunków i narzędzi do monitorowania, ewaluacji i badań systemu oświaty – projekty systemowe

Środki finansowe – 140,0 mln euro.

Cel poddziałania – poprawa systemu edukacji w zakresie monitoringu, ewaluacji i badań edukacyjnych oraz ich wykorzystanie w polityce edukacyjnej i zarządzaniu oświatą.

Przykłady działań:

- badania w obszarze funkcjonowania systemu oświaty,
- opracowanie metodologii zorientowanej na ocenę jakości pracy szkoły na różnych poziomach zarządzania,
- usprawnienie systemu zbierania i analizy danych dotyczących funkcjonowania systemu oświaty, m.in. poprzez rozwój Systemu Informacji Oświatowej.

Beneficjenci – placówki oświatowe,
– uczelnie i jednostki naukowe,
– administracja oświatowa,
– organy prowadzące szkoły i placówki,
– kuratoria oświaty i inne instytucje realizujące nadzór pedagogiczny,
– Centralna Komisja Egzaminacyjna.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – system szkolnictwa na obszarach wiejskich wymaga modernizacji – poziom kształcenia jest generalnie niższy niż w miastach; opracowanie systemu badań i ewaluacji może być pierwszym krokiem w kierunku jego reformy. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie **3.1.2.** Modernizacja systemu nadzoru pedagogicznego – projekty systemowe

Środki finansowe – 100,0 mln euro.

Cel poddziałania – poprawa jakości nadzoru pedagogicznego.

Przykłady działań: opracowanie koncepcji modernizacji systemu nadzoru pedagogicznego.

Beneficjenci – szkoły i placówki oświatowe oraz ich organy prowadzące,
– administracja oświatowa,
– Centralna i Okręgowe Komisje Egzaminacyjne,
– minister właściwy ds. oświaty i wychowania.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – system szkolnictwa na obszarach wiejskich wymaga modernizacji – poziom kształcenia jest generalnie niższy niż w miastach; opracowanie systemu badań i ewaluacji może być pierwszym krokiem w kierunku jego reformy. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Działanie 3.2. Rozwój systemów egzaminów zewnętrznych

Środki finansowe – ogółem – 230,6 mln euro,
środki unijne – 196,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 34,6 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wzmocnienie zdolności systemu edukacji w zakresie monitoringu, ewaluacji i badań edukacyjnych oraz ich wykorzystanie w polityce edukacyjnej i zarządzaniu oświatą.

Przykłady działań:

- analiza standardów wymagań egzaminacyjnych m.in. w kontekście standardów kształcenia na studiach wyższych,
- badania trafności narzędzi pomiarowych wykorzystywanych przez system,
- badania jakości i kryteriów oceny zadań egzaminacyjnych.

Beneficjenci – Centralna Komisja Egzaminacyjna,

- Okręgowe Komisje Egzaminacyjne,
- szkoły i placówki oświatowe i ich organy prowadzące,
- minister właściwy ds. oświaty i wychowania,
- minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego,
- izby rzemieślnicze i inne organizacje rzemiosła.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – system szkolnictwa na obszarach wiejskich wymaga modernizacji

- poziom kształcenia jest generalnie niższy niż w miastach; opracowanie systemu badań i ewaluacji może być pierwszym krokiem w kierunku jego reformy. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia

Środki finansowe – ogółem – 482,2 mln euro,
środki unijne – 409,9 mln euro,
publiczne środki krajowe – 72,3 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 3.3.1. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty systemowe

Środki finansowe – 6,9 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe

Środki finansowe – 227,3 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 3.3.3. Modernizacja treści i metod kształcenia – projekty systemowe

Środki finansowe – 8,6 mln euro

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 3.3.4. Modernizacja treści i metod kształcenia – projekty konkursowe

Środki finansowe – 231,3 mln euro.

Cel poddziałania – podnoszenie jakości i modernizacja metod kształcenia.

Przykłady działań: doskonalenie podstaw programowych ukierunkowane na zapewnienie zgodności kształcenia z wymogami gospodarki opartej na wiedzy.

Beneficjenci – szkoły i placówki oświatowe,

- uczelnie i jednostki naukowe,
- administracja oświatowa,
- organy prowadzące szkoły i placówki,
- kuratoria oświaty i inne instytucje realizujące nadzór pedagogiczny,
- Centralna Komisja Egzaminacyjna,
- Okręgowe Komisje Egzaminacyjne,
- Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wsparcie innowacyjnych metod nauczania może podnieść jakość edukacji na obszarach wiejskich. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Działanie 3.4. Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie

Środki finansowe – ogółem – 67,3 mln euro,
    środki unijne – 57,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 10,1 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 3.4.1. Opracowanie i wdrożenie Krajowego Systemu Kwalifikacji

Środki finansowe – 22,3 mln euro.

Cel poddziałania – opracowanie i wdrożenie Krajowych Ram Kwalifikacji i Krajowego Systemu Kwalifikacji oraz upowszechnienie uczenia się przez całe życie. Przykłady działań: opracowanie i pilotażowe wdrożenie innowacyjnych programów, materiałów dydaktycznych i metod kształcenia dotyczących m.in. kształcenia w zakresie nauk matematycznych, przyrodniczych i technicznych oraz przedsiębiorczości.

Beneficjenci – szkoły i placówki oświatowe oraz ich organy prowadzące,
    – administracja oświatowa,
    – pracodawcy,
    – izby rzemieślnicze i inne organizacje rzemiosła,
    – uczelnie,
    – Centralna i Okręgowe Komisje Egzaminacyjne,
    – Ministerstwo Edukacji Narodowej,
    – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – może przyczynić się do redukcji bezrobocia strukturalnego na obszarach wiejskich. Problem bezrobocia strukturalnego pogłębia dodatkowo niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnego rynku pracy. Poddziałanie zgodne z PROW 2007-2013 Oś 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 3.4.2. Upowszechnianie uczenia się przez całe życie – projekty systemowe

Środki finansowe – 5,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 3.4.3. Upowszechnianie uczenia się przez całe życie – projekty konkursowe

Środki finansowe – 29,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Priorytet IV. Szkolnictwo wyższe i nauka

Działanie 4.1. Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego szkolnictwa wyższego

Środki finansowe – ogółem – 898,8 mln euro,
    środki unijne – 764,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 134,8 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 4.1.1. Wzmocnienie potencjału dydaktycznego uczelni – projekty konkursowe

Środki finansowe – 500,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 4.1.2. Zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy – projekty systemowe

Środki finansowe – 370,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 4.1.3. Wzmocnienie systemowych narzędzi zarządzania szkolnictwem wyższym

Środki finansowe – 28,8 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 4.2. Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R i wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym

Środki finansowe – ogółem – 61,5 mln euro,
środkami unijnymi – 52,3 mln euro,
publiczne środki krajowe – 9,2 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Priorytet V. Dobre rządzenie

Działanie 5.1. Wzmocnienie potencjału administracji rządowej

Środki finansowe – ogółem – 103,6 mln euro,
środkami unijnymi – 88,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 15,6 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 5.1.1. Modernizacja systemów zarządzania i podnoszenie kompetencji kadr
– projekty systemowe

Cel poddziałania – modernizacja procesów zarządzania w administracji rządowej.

Przykłady działań: modernizacja procesów zarządzania w administracji rządowej.

Beneficjenci – Kancelaria Prezesa Rady Ministrów,
– urzędy administracji rządowej,
– pracownicy urzędów administracji rządowej.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – regulacje.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – lepsza administracja oznacza sprawniejszą realizację polityki wspierania rozwoju obszarów wiejskich. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013; obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie 5.1.2. Wdrażanie systemu zarządzania finansowego w ujęciu zadaniowym
– projekt systemowy

Cel poddziałania – wdrażanie budżetu zadaniowego. Przykłady działań: projekty związane z wdrażaniem systemu zarządzania finansowego w ujęciu zadaniowym.

Beneficjenci – Kancelaria Prezesa Rady Ministrów,
– urzędy administracji rządowej,
– pracownicy administracji rządowej.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – regulacje.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – realizacja budżetu zadaniowego wymaga trafnego ustalenia potrzeb, a następnie systematycznej oceny osiągniętych rezultatów. Można się więc spodziewać, że budżet zadaniowy usprawni realizację programów rozwoju regionów wiejskich. Powiązania z PROW 2007-2013: działanie uzupełniające PROW, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie 5.1.3. Staże i szkolenia praktyczne dla słuchaczy Krajowej Szkoły Administracji Publicznej – projekt systemowy

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 5.1.4. Wdrażanie reformy administracji skarbowej – projekt systemowy

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 5.2. Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej

Środki finansowe – ogółem – 252,2 mln euro,
środkami unijnymi – 214,4 mln euro,
publiczne środki krajowe – 37,8 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 5.2.1. Modernizacja zarządzania w administracji samorządowej – projekty konkursowe
Cel poddziałania – poprawa jakości usług publicznych świadczonych przez urzędy na szczeblu samorządu terytorialnego oraz poprawa jakości polityk i programów o zasięgu regionalnym i lokalnym.

Przykłady działań:

- projekty poprawiające obsługę obywatela i modernizujące zarządzanie w administracji samorządowej,
- projekty podnoszące kompetencje kadr.

Beneficjenci – urzędy administracji samorządowej,

- pracownicy urzędów administracji samorządowej,
- samorządowe kolegia odwoławcze i ich pracownicy,
- regionalne izby obrachunkowe i ich pracownicy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – regulacje.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – prowadząc działalność gospodarczą mieszkańcy wsi korzystają przede wszystkim z usług lokalnej administracji i to od jakości obsługi w tych instytucjach w dużej mierze zależy poziom kosztów administracyjnych prowadzenia biznesu. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie 5.2.2. Systemowe wsparcie funkcjonowania administracji samorządowej

– projekty konkursowe

Cel poddziałania – poprawa funkcjonowania administracji samorządowej.

Przykłady działań:

- diagnozowanie samorządu terytorialnego w kluczowych aspektach jego funkcjonowania, w tym poprzez badania, analizy i ekspertyzy,
- usprawnienie i zintensyfikowanie mechanizmów współpracy między jednostkami administracji publicznej, w tym między administracją rządową a jednostkami samorządu terytorialnego,
- wsparcie opracowania oraz rozwoju systemu monitorowania i oceny efektywności działania administracji rządowej w województwie.

Beneficjenci – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,

- urzędy administracji samorządowej,
- pracownicy urzędów administracji samorządowej.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – regulacje.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – prowadząc działalność gospodarczą mieszkańcy wsi korzystają przede wszystkim z usług lokalnej administracji i od jakości obsługi w tych instytucjach w dużej mierze zależy poziom kosztów administracyjnych prowadzenia biznesu. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie 5.2.3. Podnoszenie kompetencji kadr służb publicznych – projekty konkursowe

Cel poddziałania – podnoszenie kwalifikacji kadry urzędniczej.

Przykłady działań: szkolenia generalne i specjalistyczne dla służb publicznych.

Beneficjenci – jednostki administracji publicznej (niebędącej częścią administracji rządowej ani samorządowej),

- pracownicy jednostek administracji publicznej (niebędących częścią administracji rządowej ani samorządowej),
- pracownicy służb nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – regulacje.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – prowadząc działalność gospodarczą mieszkańcy wsi korzystają przede wszystkim z usług lokalnej administracji i od jakości obsługi w tych instytucjach w dużej mierze zależy poziom kosztów administracyjnych prowadzenia biznesu. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Działanie 5.3. Wsparcie na rzecz realizacji strategii lisbońskiej

Środki finansowe – ogółem – 114,8 mln euro,

– środki unijne – 97,6 mln euro,

– publiczne środki krajowe – 17,2 mln euro,

– środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – rozwój potencjału administracji publicznej w zakresie stanowienia prawa oraz obsługi przedsiębiorców oraz poprawa jakości usług świadczonych przez wymiar sprawiedliwości.

Przykłady działań: wzmacnianie potencjału regulacyjnego administracji publicznej.

Beneficjenci – Ministerstwo Gospodarki,

- urzędy administracji rządowej,
- pracownicy urzędów administracji rządowej,
- pracownicy administracji państwowej (niesamorządowej) realizujący zadania w obszarze stanowienia prawa.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – regulacje.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – od jakości instytucji zależy w długim okresie rozwój gospodarczy.

Dobre regulacje obniżają koszty funkcjonowania rynku, zmniejszają niepewność związaną z wymianą rynkową, a także minimalizują ryzyko wystąpienia zjawiska korupcji oraz czynią proces funkcjonowania władzy publicznej transparentnym. Poprawa systemu regulacyjnego będzie pośrednio (silnie) oddziaływała na tereny wiejskie. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Działanie 5.4. Rozwój potencjału trzeciego sektora

Środki finansowe – ogółem – 100,2 mln euro,
    środki unijne – 85,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 15,0 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 5.4.1. Wsparcie systemowe dla trzeciego sektora – projekty systemowe

Cel poddziałania – wspieranie potencjału organizacji trzeciego sektora w celu ich efektywnego i profesjonalnego uczestnictwa w mechanizmach partnerstwa, szczególnie w obszarach istotnych dla realizacji Strategii Lizbońskiej i Krajowego Programu Reform.

Przykłady działań:

- badania, studia, analizy, ekspertyzy na temat dialogu obywatelskiego, jego kondycji, funkcjonowania, perspektyw i barier w rozwoju oraz potrzeb uczestników dialogu,
- monitorowanie i ewaluacja współpracy pomiędzy administracją publiczną a organizacjami pozarządowymi.

Beneficjenci – organizacje pozarządowe,
    – administracja publiczna,
    – uczelnie,
    – jednostki naukowo-badawcze.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał społeczny.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – poziom kapitału społecznego na terenach wiejskich jest niski, dlatego każde działanie służące jego podniesieniu należy ocenić pozytywnie. Budowanie potencjału trzeciego sektora (społeczeństwa obywatelskiego) może przyczynić się do odbudowania kultury zaufania na obszarach wiejskich. Wzrost zasobu kapitału społecznego na wsi jest jednym z warunków sukcesu procesu modernizacji wsi. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013, gdyż obejmuje beneficjentów, którzy nie są uwzględnieni w PROW.

Poddziałanie 5.4.2. Rozwój dialogu obywatelskiego – projekty konkursowe

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 5.5. Rozwój dialogu społecznego

Środki finansowe – ogółem – 21,9 mln euro,
    środki unijne – 18,6 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 3,3 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 5.5.1. Wsparcie systemowe dla dialogu społecznego – projekty systemowe

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 5.5.2. Wzmocnienie uczestników dialogu społecznego – projekty konkursowe

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Priorytet VI. Rynek pracy otwarty dla wszystkich

Działanie 6.1. Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie

Środki finansowe – ogółem – 1826,0 mln euro,
    środki unijne – 1552,1 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 273,9 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 6.1.1. Wsparcie osób pozostających bez zatrudnienia na regionalnym rynku pracy
    – projekty konkursowe

Środki finansowe – 328,6 mln euro.

Cel poddziałania – podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez zatrudnienia oraz stworzenie warunków dla rozwoju aktywności zawodowej w regionie.

Przykłady działań: identyfikacja potrzeb osób pozostających bez zatrudnienia, w tym m.in. poprzez zastosowanie Indywidualnych Planów Działania, diagnozowanie potrzeb szkoleniowych oraz możliwości doskonalenia zawodowego w regionie.

Beneficjenci – osoby pozostające bez zatrudnienia (w tym osoby zarejestrowane jako bezrobotne lub poszukujące pracy), instytucje rynku pracy i ich pracownicy,
    – podmioty działające na rzecz rozwoju zasobów ludzkich oraz upowszechniania dialogu oraz partnerstwa publiczno-społecznego na poziomie regionalnym i lokalnym.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie wspiera mobilność ludności poszukującej pracy, a więc również mobilności wieś-miasto, co może pozytywnie oddziaływać na sytuację na wiejskim rynku pracy. Ponadto będzie służyło podnoszeniu jakości kapitału ludzkiego na wsi, jak również modernizacji instytucji rynku pracy. Działanie zgodne z PROW 2007-2013 Oś 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 6.1.2. Wsparcie powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy w realizacji zadań na rzecz aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych w regionie – projekty konkursowe wyłącznie dla powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy

Środki finansowe – 91,3 mln euro.

Cel poddziałania – poprawa jakości działania powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy.

Przykłady działań: projekty służące wzmocnieniu i rozwojowi publicznych służb zatrudnienia w regionie m.in. poprzez szkolenia, doradztwo, badania rynku pracy.

Beneficjenci – powiatowe i wojewódzkie urzędy pracy,
    – pracownicy powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – poprawa służb rynku pracy jest niezbędna dla aktywizacji ludności wiejskiej. Działanie zgodne z PROW 2007-2013 Oś 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 6.1.3. Poprawa zdolności do zatrudnienia oraz podnoszenie poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych – projekty systemowe

Środki finansowe – 1406,0 mln euro.

Cel poddziałania – poprawa sytuacji osób bezrobotnych.

Przykłady działań:

- instrumenty i usługi wymienione w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej, w tym pomocy prawnej, konsultacji i doradztwa,
- doposażenia lub wyposażenia stanowiska pracy dla bezrobotnego skierowanego w trybie prac interwencyjnych.

Beneficjenci – powiatowe urzędy pracy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – poprawa jakości kapitału ludzkiego na wsi jest niezbędna, a jedną z najlepszych dróg są szkolenia. Wsparcie osób rozpoczynających prowadzenie działalności gospodarczej jest szczególnie istotne na wsi, gdzie wiele osób odchodzi z pracy w rolnictwie i szuka alternatywnych sposobów zarabkowania. Działanie zgodne z PROW 2007-2013 Osią 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie 6.2. Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia

Środki finansowe – ogółem – 400,8 mln euro,
    środki unijne – 340,7 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 60,1 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – promocja oraz wspieranie inicjatyw i rozwiązań zmierzających do tworzenia nowych miejsc pracy oraz budowy postaw, służących rozwojowi przedsiębiorczości i samozatrudnienia.
Przykłady działań:

- wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą,
- promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia poprzez kampanie promocyjno-informacyjne,
- upowszechnianie dobrych praktyk z zakresu rozwoju przedsiębiorczości.

Beneficjenci – osoby fizyczne zamierzające rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej,
    – osoby pozostające bez zatrudnienia przez okres co najmniej kolejnych 12 miesięcy w ciągu ostatnich dwóch lat,
    – kobiety (w tym zwłaszcza powracające oraz wchodzące po raz pierwszy na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dzieci),
    – osoby do 25 roku życia.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – poziom przedsiębiorczości na wsi, mierzony liczbą aktywnych firm na 1000 mieszkańców, jest niższy niż na terenach miejskich. Ponadto, na wsi odsetek osób cechujących się tzw. wyuczoną bezradnością jest wysoki, dlatego konieczna jest ich aktywizacja. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013, działaniami „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”.

Działanie 6.3. Inicjatywy lokalne na rzecz podnoszenia aktywności zawodowej na obszarach wiejskich

Środki finansowe – ogółem – 30,0 mln euro,
    środki unijne – 25,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 4,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – podniesienie zdolności do zatrudnienia oraz mobilności przestrzennej i zawodowej osób zamieszkujących na obszarach wiejskich poprzez przygotowanie ich do podjęcia pracy w zawodach pozarolniczych oraz wykorzystania szans związanych z powstawaniem nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.

Przykłady działań:

- projekty przyczyniające się do aktywizacji zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich, poprawy zdolności do zatrudnienia,
- wsparcie lokalnych inicjatyw informacyjnych, szkoleniowych i doradczych, promujących aktywizację zawodową na poziomie lokalnym.

Beneficjenci – mieszkańcy gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miast do 25 tys. mieszkańców,
    – społeczności lokalne aktywnie działające na obszarach wiejskich na rzecz aktywizacji zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich,
    – podmioty działające na obszarach wiejskich na rzecz aktywizacji zawodowej mieszkańców tych obszarów.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – wskaźnik aktywności zawodowej na obszarach wiejskich jest niższy niż w miastach. Działanie poprzez wsparcie inicjatyw aktywizujących ludność wiejską może przyczynić się do poprawy sytuacji na wiejskim rynku pracy. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013, działaniami „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”.

Priorytet VII. Promocja integracji społecznej

Działanie 7.1. Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji

Środki finansowe – ogółem – 1009,4 mln euro,
    środki unijne – 858,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 151,4 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 7.1.1. Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej – projekty systemowe

Środki finansowe – 585,4 mln euro.

Cel poddziałania – rozwijanie aktywnych form integracji społecznej i umożliwianie dostępu do nich osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, oraz poprawa skuteczności funkcjonowania instytucji pomocy społecznej w regionie.

Przykłady działań:

- rozwój form aktywnej integracji poprzez kontrakty socjalne (w tym: indywidualne programy wychodzenia z bezdomności),
- programy aktywności lokalnej.

Beneficjenci – osoby korzystające z pomocy społecznej, które nie pracują i są w wieku aktywności zawodowej,

- młodzież w wieku 15-25 lat zagrożona wykluczeniem społecznym,
- ośrodki pomocy społecznej i ich pracownicy,
- inne jednostki pomocy i integracji społecznej i ich pracownicy realizujący działania w zakresie integracji i pomocy społecznej w regionie.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, pomoc społeczna.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – liczba osób cechujących się tzw. wyuczoną bezradnością utrzymuje się na wysokim poziomie na terenach wiejskich. Konieczne jest objęcie tej grupy programami, które w długim okresie mogą sprzyjać ich wyjściu z bezradności. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013, działaniem „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”.

Poddziałanie 7.1.2. Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji przez powiatowe centra pomocy rodzinie – projekty systemowe

Środki finansowe – 353,2 mln euro.

Cel poddziałania – rozwój form aktywnej integracji poprzez kontakty socjalne.

Przykłady działań:

- wsparcie działań na rzecz integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych (w tym rozwój komponentów aktywizacyjnych w formie warsztatów terapii zajęciowej),
- upowszechnianie aktywnej integracji i pracy socjalnej w regionie (wzmocnienie kadrowe służb pomocy społecznej).

Beneficjenci – osoby korzystające z pomocy społecznej, które nie pracują i są w wieku aktywności zawodowej,

- powiatowe centra pomocy rodzinie i ich pracownicy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, pomoc społeczna.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – liczba osób cechujących się tzw. wyuczoną bezradnością utrzymuje się na wysokim poziomie na terenach wiejskich. Konieczne jest objęcie tej grupy programami, które w długim okresie mogą sprzyjać ich wyjściu z bezradności. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 7.1.3. Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej – projekty systemowe

Środki finansowe – 70,6 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 7.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej

Środki finansowe – ogółem – 434,8 mln euro,
    środki unijne – 369,6 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 65,2 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 7.2.1. Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
– projekty konkursowe

Środki finansowe – 271,7 mln euro.

Cel poddziałania – poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i rozwijanie sektora ekonomii społecznej.

Przykłady działań:

- wsparcie (m.in. prawne, organizacyjne, szkoleniowe i finansowe) dla tworzenia i działalności podmiotów integracji społecznej,
- kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym.

Beneficjenci – osoby długotrwale bezrobotne,

- osoby niezatrudnione, korzystające ze świadczeń pomocy społecznej,
- osoby niepełnosprawne, w tym z zaburzeniami psychicznymi,
- osoby powracające na rynek pracy po urloпах wychowawczych i macierzyńskich,
- osoby po pięćdziesiątym roku życia (50+).

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, pomoc społeczna.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – liczba osób cechujących się tzw. wyuczoną bezradnością utrzymuje się na wysokim poziomie na terenach wiejskich. Konieczne jest objęcie tej grupy programami, które w długim okresie mogą sprzyjać ich wyjściu z bezradności. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 7.2.2. Wsparcie ekonomii społecznej – projekty konkursowe

Środki finansowe – 163,0 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 7.3. Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji

Środki finansowe – ogółem – 108,7 mln euro,

– środki unijne – 92,4 mln euro,

– publiczne środki krajowe – 16,3 mln euro,

– środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wsparcie dla rozwoju inicjatyw na rzecz aktywizacji i integracji społeczności lokalnych, przyczyniające się do realizacji strategii rozwoju kapitału ludzkiego na terenach wiejskich.

Przykłady działań:

- projekty przyczyniające się do integracji społecznej mieszkańców obszarów wiejskich oraz rozwoju usług społecznych na tych obszarach,
- wsparcie inicjatyw lokalnych o charakterze informacyjnym, szkoleniowym i promocyjnym,
- rozwój dialogu, partnerstwa publiczno-społecznego i współpracy na rzecz rozwoju zasobów ludzkich na poziomie lokalnym.

Beneficjenci – mieszkańcy gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miast do 25 tys. mieszkańców,

- społeczności lokalne aktywnie działające na obszarach wiejskich na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu mieszkańców tych obszarów,
- podmioty działające na obszarach wiejskich na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu mieszkańców tych obszarów.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – celem tego działania jest przeciwdziałanie wykluczeniu materialnemu, społecznemu i kulturalnemu na obszarach wiejskich. W długim okresie działanie to będzie prowadziło do poprawy kapitału ludzkiego na wsi. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 działaniem „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”.

Priorytet VIII. Regionalne kadry gospodarki

Działanie 8.1. Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie

Środki finansowe – ogółem – 1270,7 mln euro,

– środki unijne – 1080,1 mln euro,

– publiczne środki krajowe – 190,6 mln euro,

– środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie 8.1.1. Wspieranie rozwoju kwalifikacji zawodowych i doradztwo dla przedsiębiorstw – projekty konkursowe

Środki finansowe – 902,2 mln euro.

Cel poddziałania – podniesienie i dostosowanie kwalifikacji i umiejętności osób pracujących do potrzeb regionalnej gospodarki.

Przykłady działań:

- ogólne i specjalistyczne szkolenia oraz doradztwo związane ze szkoleniami dla kadr zarządzających i pracowników przedsiębiorstw,
- doradztwo dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw (MMŚP), w tym dla osób samozatrudnionych.

Beneficjenci – przedsiębiorcy i ich pracownicy,

- regionalne grupy przedsiębiorstw (i ich pracownicy),
- pracujące osoby dorosłe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie spowoduje dostosowanie kwalifikacji osób szukających pracy do lokalnego rynku, a przez to do stopniowej eliminacji problemu bezrobocia strukturalnego na obszarach wiejskich. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 8.1.2. Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie

– projekty konkursowe

Środki finansowe – 317,6 mln euro.

Cel poddziałania – wsparcie modernizacji regionów.

Przykłady działań: pomoc w tworzeniu partnerstw lokalnych z udziałem m.in. przedsiębiorstw, organizacji pracodawców, związków zawodowych, jednostek samorządu terytorialnego, urzędów pracy i innych środowisk, mających na celu opracowanie i wdrażanie strategii przewidywania i zarządzania zmianami gospodarczymi na poziomie lokalnym i wojewódzkim.

Beneficjenci – pracodawcy i pracownicy przedsiębiorstw przechodzący procesy adaptacyjne i modernizacyjne,

- partnerzy społeczni,
- osoby odchodzące z rolnictwa lub rybactwa,
- samorządy gospodarcze i zawodowe,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- instytucje rynku pracy,
- społeczność lokalna,
- organizacje pozarządowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie spowoduje dostosowanie kwalifikacji osób szukających pracy do lokalnego rynku, a przez to do stopniowej eliminacji problemu bezrobocia strukturalnego na obszarach wiejskich. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 8.1.3. Wzmacnianie lokalnego partnerstwa na rzecz adaptacyjności – projekty konkursowe realizowane przez partnerów społecznych

Środki finansowe – 21,6 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie 8.1.4. Przewidywanie zmiany gospodarczej – projekty systemowe

Środki finansowe – 29,2 mln euro.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 8.2. Transfer wiedzy

Środki finansowe – ogółem – 317,6 mln euro,

– środki unijne – 270,0 mln euro,

– publiczne środki krajowe – 47,6 mln euro,

– środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie **8.2.1.** Wsparcie dla współpracy sfery nauki i przedsiębiorstw – projekty konkursowe
Środki finansowe – 127,0 mln euro.
Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Poddziałanie **8.2.2.** Regionalne Strategie Innowacji – projekty systemowe
Środki finansowe – 190,6 mln euro.
Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Priorytet IX. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach

Działanie 9.1. Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty
Środki finansowe – ogółem – 756,0 mln euro,
środki unijne – 642,6 mln euro,
publiczne środki krajowe – 113,4 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Poddziałanie **9.1.1.** Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej – projekty konkursowe

Środki finansowe – 243,0 mln euro.
Cel poddziałania – bardziej dostępny system edukacji przedszkolnej.

Przykłady działań:

- tworzenie ośrodków wychowania przedszkolnego (w tym również realizacja alternatywnych form wychowania przedszkolnego),
- wsparcie istniejących przedszkoli przyczyniające się do zwiększonego uczestnictwa dzieci w wychowaniu przedszkolnym.

Beneficjenci – dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat),
– rodzice dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat),
– istniejące przedszkola.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – sieć placówek przedszkolnych na obszarach wiejskich jest słabo rozwinięta. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 działaniem „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”).

Poddziałanie **9.1.2.** Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych – projekty konkursowe

Środki finansowe – 481,0 mln euro.

Cel poddziałania – tworzenie warunków równych szans edukacyjnych poprzez udzielenie wsparcia na rzecz instytucji systemu oświaty oraz osób napotykających na bariery o charakterze środowiskowym, ekonomicznym, geograficznym i zdrowotnym utrudniające lub uniemożliwiające dostęp do usług edukacyjnych.

Przykłady działań:

- programy rozwojowe szkół i placówek oświatowych prowadzących kształcenie ogólne ukierunkowane na wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów i zmniejszanie dysproporcji w ich osiągnięciach edukacyjnych oraz podnoszenie jakości procesu kształcenia,
- dodatkowe zajęcia (pozalekcyjne i pozaszkolne) dla uczniów ukierunkowane na rozwój kompetencji kluczowych, ze szczególnym uwzględnieniem ICT.

Beneficjenci – szkoły (instytucje, kadra) i ich organy prowadzące realizujące kształcenie ogólne,
– poradnie psychologiczno-pedagogiczne,
– uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych i policealnych,
– osoby, które przedwcześnie opuściły system oświaty.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie podnosi szanse młodzieży wiejskiej w przechodzeniu kolejnych progów edukacyjnych i jakość programów realizowanych w szkołach wiejskich (np. zajęcia pozalekcyjne). Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Poddziałanie 9.1.3. Pomoc stypendialna dla uczniów szczególnie uzdolnionych – projekty systemowe
Środki finansowe – 31,5 mln euro.

Cel poddziałania – wyrównywanie szans edukacyjnych.

Przykłady działań: realizacja wojewódzkich programów pomocy stypendialnej dla uczniów szczególnie uzdolnionych, których niekorzystna sytuacja materialna stanowi barierę w rozwoju edukacyjnym.

Beneficjenci – szczególnie uzdolnieni w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, którym trudna sytuacja materialna utrudnia rozwój edukacyjny.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie podnosi szanse młodzieży wiejskiej w przechodzeniu kolejnych progów edukacyjnych. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie 9.2. Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego

Środki finansowe – ogółem – 515,6 mln euro,
środki unijne – 438,3 mln euro,
publiczne środki krajowe – 77,3 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego.

Przykłady działań:

- wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej szkół i placówek oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe,
- wdrożenie nowych, innowacyjnych form nauczania i oceniania cechujących się wyższą skutecznością niż formy tradycyjne.

Beneficjenci – uczniowie i słuchacze szkół i placówek oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe (z wyłączeniem osób dorosłych),
– szkoły i placówki (instytucje i kadra pedagogiczna) prowadzące kształcenie zawodowe (z wyłączeniem szkół dla dorosłych),
– partnerzy społeczno-gospodarczy,
– pracodawcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – niska jakość szkolnictwa zawodowego jest przede wszystkim problemem obszarów wiejskich. Obecnie brak na rynku pracy osób z prostymi kwalifikacjami, nabywanymi w szkołach zawodowych. Odbudowa systemu szkół zawodowych musi iść w parze z diagnozą potrzeb rynku pracy. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie 9.3. Upowszechnienie formalnego kształcenia ustawicznego

Środki finansowe – ogółem – 184,8 mln euro,
środki unijne – 157,1 mln euro,
publiczne środki krajowe – 27,7 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu ustawicznym w formach szkolnych poprzez podniesienie jego jakości i dostępności oraz zwiększenie znaczenia kształcenia ustawicznego jako czynnika oddziałującego na sytuację na rynku pracy.

Przykłady działań:

- kampanie informacyjne o korzyściach płynących z formalnego podwyższania lub uzupełniania posiadanych kwalifikacji oraz potrzebach regionalnego lub lokalnego rynku pracy w tym zakresie,
- programy formalnego kształcenia ustawicznego skierowane do osób dorosłych zainteresowanych uzupełnieniem swojego wykształcenia i kwalifikacji ogólnych i zawodowych.

Beneficjenci – osoby w wieku 25-64 lat (oraz osoby nieuczące się w wieku 18-24 lat) zgłaszające z własnej inicjatywy chęć kształcenia formalnego (podnoszenia i uzupełniania kwalifikacji lub ich formalnego potwierdzenia),
– placówki kształcenia ustawicznego, praktycznego i doskonalenia zawodowego prowadzące formalne kształcenie ustawiczne,

- partnerzy społeczno-gospodarczy,
- pracodawcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – współczesny rynek pracy wymaga od pracowników i poszukujących pracy ciągłych dostosowań. W rezultacie istnieje potrzeba ciągłego dokształcania, a nawet zmiany kwalifikacji. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie 9.4. Wysokokwalifikowane kadry systemu oświaty

Środki finansowe – ogółem – 96,8 mln euro,
 środki unijne – 82,3 mln euro,
 publiczne środki krajowe – 14,5 mln euro,
 środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – dostosowanie kwalifikacji nauczycieli, instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz kadr administracyjnych instytucji systemu oświaty do wymogów związanych ze strategicznymi kierunkami rozwoju regionów, zmianą kierunków kształcenia, zapotrzebowaniem na nowe kwalifikacje oraz zmieniającą się sytuacją demograficzną w systemie oświaty.

Przykłady działań:

- studia podyplomowe i kursy doskonalące dla nauczycieli w zakresie zgodnym z lokalną i regionalną polityką edukacyjną,
- studia podyplomowe, kursy i szkolenia oraz inne formy podwyższania kwalifikacji,
- studia wyższe dla nauczycieli zainteresowanych uzupełnieniem posiadanego wykształcenia.

Beneficjenci – nauczyciele i pracownicy dydaktyczni szkół i placówek oświatowych,
 – kadra administracyjna i zarządzająca oświatą.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie ma szczególne znaczenie dla obszarów wiejskich, gdzie jakość systemu edukacyjnego jest niższa niż w mieście. Jednym ze sposobów podnoszenia jakości programów dydaktycznych jest podnoszenie kwalifikacji kadry nauczycielskiej. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie 9.5. Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich

Środki finansowe – ogółem – 150,0 mln euro,
 środki unijne – 127,5 mln euro,
 publiczne środki krajowe – 22,5 mln euro,
 środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – pobudzenie aktywności mieszkańców obszarów wiejskich na rzecz samoorganizacji i tworzenia lokalnych inicjatyw rozwijających edukację i podnoszących poziom wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich.

Przykłady działań:

- tworzenie i wsparcie działalności inicjatyw pobudzających świadomość środowisk lokalnych i ich zaangażowanie w działania na rzecz rozwoju edukacji na terenach wiejskich i podnoszenia poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich,
- projekty przyczyniające się do podnoszenia poziomu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich oraz rozwoju usług edukacyjnych na tych obszarach.

Beneficjenci – mieszkańcy gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miast do 25 tys. mieszkańców,
 – społeczności lokalne aktywnie działające na obszarach wiejskich na rzecz rozwoju edukacji na terenach wiejskich i podnoszenia poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich,
 – podmioty działające na obszarach wiejskich na rzecz przeciwdziałania ich marginalizacji i zapewniania im odpowiedni rozwój.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – rynek pracy, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – jednym ze sposobów utrzymania placówek edukacyjnych na terenach wiejskich o niskiej gęstości zamieszkania jest ich przejmowanie przez organizacje społeczne. Działanie uzupełnia PROW 2007-2013.

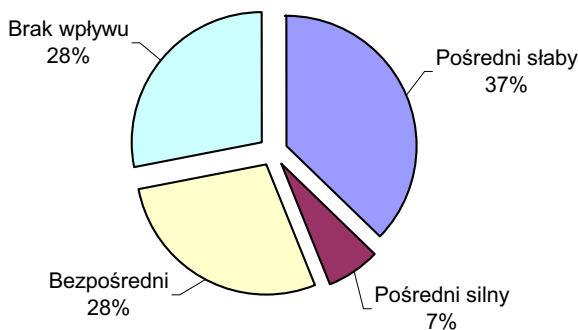
Priorytet X. Pomoc techniczna

Środki finansowe – ogółem – 456,8 mln euro,
środki unijne – 388,3 mln euro,
publiczne środki krajowe – 68,5 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

4.4.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na rozwój obszarów wiejskich

Wiele działań PO KL oddziałuje na obszary wiejskie, a więc potencjalnie może przyspieszać proces ich modernizacji. Osiem działań wywiera wpływ bezpośredni (wielkość przeznaczonych na nie środków stanowi 28% całkowitej alokacji PO KL), 5 działań – pośredni silny (7%), a 22 – pośredni słaby (37%). Okazuje się, że aż 72% środków programu Kapitał Ludzki może wpływać na rozwój regionów wiejskich.

Wykres 3. Charakter oddziaływania działań Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na obszary wiejskie

Powyższa klasyfikacja działań PO KL ma w dużej części charakter subiektywny. Pozwoliła jednak na pogrupowanie działań PO KL pod względem siły ich oddziaływania na obszary wiejskie. Jednakże w długim okresie wszystkie działania PO KL będą wpływały na polską wieś, w tym takie działania jak m.in. Regionalne Strategie Innowacji. W ich przypadku efektem będzie przede wszystkim oddziaływanie na sytuację gospodarczą, a poprawa sytuacji na wsi będzie dopiero wtórnym efektem dobrej koniunktury (wzrostu PKB). Dla potrzeb niniejszego badania uznano, że tego rodzaju działania nie wywierają wpływu na obszary wiejskie. Działanie było klasyfikowane jako wpływające na rozwój wsi, jeśli w krótkim lub średnim okresie oddziałuje na system społeczno-gospodarczy wsi lub jego element.

W przeprowadzonym badaniu dodatkowo sklasyfikowano wpływ poszczególnych działań na następujących 6 dziedzin: rynek pracy, pomoc społeczna, kapitał ludzki, regulacje, kapitał społeczny oraz nauka. Alokację środków PO KL na te dziedziny podano w tabeli 8. Ogólna wysokość podanych w tabeli środków jest większa niż kwota środków PO KL, gdyż każdemu działaniu może zostać przyporządkowana więcej niż jedna dziedzina wpływu. Z tego samego powodu suma udziałów jest większa niż 100%.

Tabela 8. Działania Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki oddziałujące na obszary wiejskie według dziedzin wpływu

Dziedzina wpływu	Wysokość środków (mln euro)	Udział w łącznej alokacji PO KL (procent)
Rynek pracy	5 404,5	47,3
Kapitał ludzki	6 173,0	54,1
Pomoc społeczna	1 366,9	12,0
Regulacje	456,7	4,0
Kapitał społeczny	100,2	0,9
Nauka	1 676,3	14,7

Wśród dziedzin wpływu dominują kapitał ludzki i rynek pracy, gdyż głównymi celami PO KL są wzrost zatrudnienia i spójność społeczna. Ten typ działań należy uznać za zasadny – warunkiem koniecznym modernizacji obszarów wiejskich jest poprawa sytuacji na wiejskim rynku pracy, której *conditio sine qua non* jest podwyższenie kwalifikacji mieszkańców wsi. Inną kwestią jest, na ile działania PO KL mogą skutecznie poprawić sytuację na rynku pracy oraz podnieść poziom wykształcenia i kwalifikacje mieszkańców wsi. Okazuje się, że na rynek pracy wpływa bezpośrednio 9 działań oddziałujących na obszary wiejskie, 4 oddziałujące pośrednio silnie i 6 pośrednio słabo. Powyższe zestawienie świadczy, iż PO KL może skutecznie wspierać rozwiązywanie problemów funkcjonowania wiejskiego rynku pracy. Jednak rzeczywiste efekty będą zależały przede wszystkim od skutecznego pozyskiwania dotacji przez beneficjentów zlokalizowanych na terenach wiejskich. Środki PO KL są przyznawane w oparciu o procedurę konkursową, a więc środki, które uznaliśmy za bezpośrednio oddziałujące na wieś, mogą również otrzymać beneficjenci zlokalizowani w miastach. Wynika to z przyjętej metodologii badania – za działanie bezpośrednio oddziałujące na wieś zostało uznane działanie, bardzo dobrze modernizujące wieś, a nie takie, którego beneficjentami są jedynie mieszkańcy obszarów wiejskich; przy tym ujęciu wpływ danego działania na obszary wiejskie jest zawsze tylko wpływem potencjalnym.

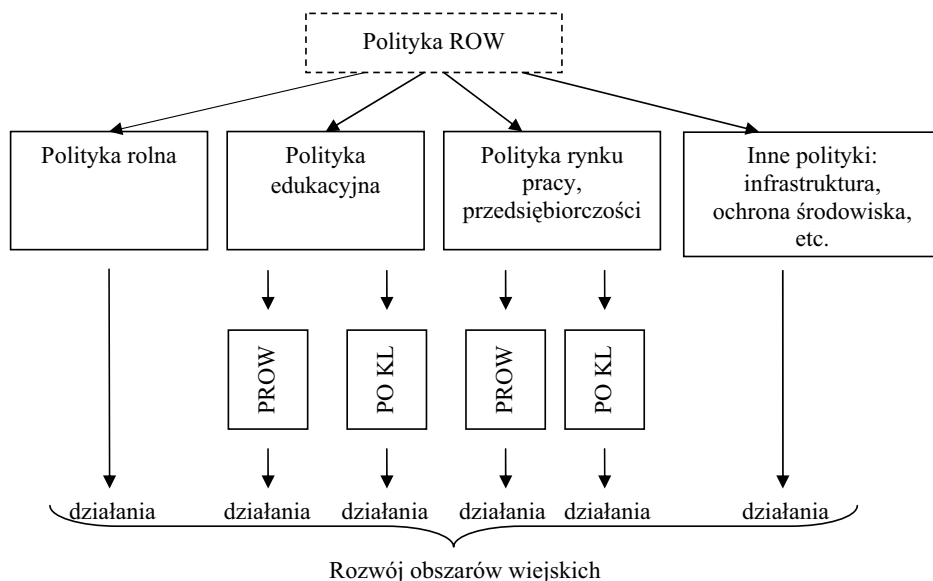
Dodatkowo badano zgodność działań PO KL z działaniami PROW 2007-2013. Okazało się, iż większość analizowanych działań PO KL jest zharmonizowana z Osią 3 PROW. Nie powinno to dziwić, gdyż celami podstawowymi Osi 3 są różnicowanie działalności gospodarczej osób związanych z rolnictwem, pobudzanie wiejskiej przedsiębiorczości oraz poprawa jakości usług publicznych dla mieszkańców wsi. Właściwie wszystkie działania PROW, również jego 3 Osi, skierowane są do osób związanych z sektorem rolnym, co wynika z podstawowego, choć niepisanego, założenia tego programu – modernizować wieś poprzez modernizację rolnictwa. W tym kontekście działania PO KL z obszarów rynek pracy i kapitał społeczny uzupełniają działania PROW, gdyż otwierają szerokie możliwości przed mieszkańcami wsi, którzy nie są bezpośrednio związani z produkcją rolną (zob. tabela 9).

Tabela 9. Wybrane działania komplementarne PROW i PO KL

Obszar interwencji	Działania PROW	Działania PO KL
Kapitał ludzki	Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	9.3. Upowszechnienie formalnego kształcenia ustawicznego 6.3. Inicjatywy lokalne na rzecz podnoszenia aktywności zawodowej na obszarach wiejskich
Rynek pracy	Ułatwienie startu młodym rolnikom Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	2.2.1. Poprawa jakości usług świadczonych przez instytucje wspierające rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności 6.2. Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia
	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Jw. oraz dodatkowo: 9.2. Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego 6.1.3. Poprawa zdolności do zatrudnienia oraz podnoszenie poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych 3.4.3. Upowszechnianie uczenia się przez całe życie

PROW jest przede wszystkim programem sektorowym (zwłaszcza dwie pierwsze osie), podczas gdy PO KL oferuje działania dla beneficjentów z obszarów wiejskich niezwiązanych z rolnictwem. Innymi słowy, poprawie kwalifikacji pracujących w rolnictwie służy PROW, natomiast kwalifikacji wszystkich pracujących PO KL. Podobnie jest w przypadku działań oddziałujących na rynek pracy.

Schemat 2. PROW i PO KL a polityka rozwoju obszarów wiejskich (ROW)

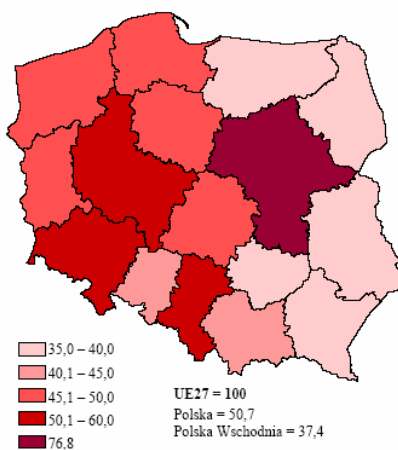
W przyjętej w schemacie 2. konceptualizacji polityki rozwoju wsi założono, że polityka rozwoju obszarów wiejskich (ROW) jest rezultatem kilku polityk państwa a nie jednej, ogólnie przyjętej strategii ROW, która określałaby kształt poszczególnych polityk. Z taką sytuacją mamy do czynienia w obecnym okresie programowania w Polsce, dlatego tak ważne jest postawione w niniejszym opracowaniu pytanie badawcze – na ile działania poszczególnych polityk (programów operacyjnych są ze sobą zharmonizowane i na ile są one zgodne z PROW. Stopień zharmonizowania PROW i PO KL jest wysoki, a działania tych programów wzajemnie się uzupełniają. Jest to jednak wyłącznie potencjalny stopień zharmonizowania.

4.5. Rozwój Polski Wschodniej

4.5.1. Ogólna charakterystyka Programu

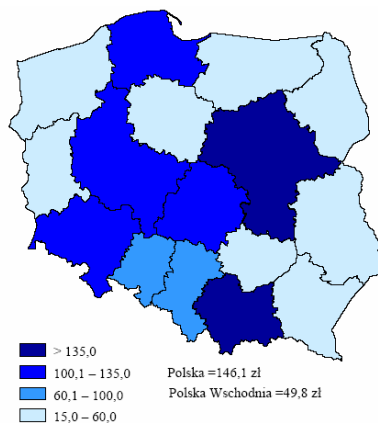
Obszary Polski Wschodniej cechują się niższym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego niż tereny Polski centralnej i zachodniej – poziom PKB *per capita* nie przekracza 38% średniej UE-27, nakłady na działalność badawczo-rozwojową, a także inwestycje przedsiębiorstw są bardzo niskie, mniejszy odsetek młodzieży podejmuje studia wyższe, a najlepiej wykształceni mieszkańcy migrują do ośrodków miejskich zlokalizowanych w innych regionach kraju lub wyjeżdżają za granicę. Dysproporcje w poziomie rozwoju gospodarczego Polski Wschodniej i innych regionów Polski prezentują trzy mapy.

Mapa 2. PKB per capita polskich województw w stosunku do średniej UE-27 w 2005 roku

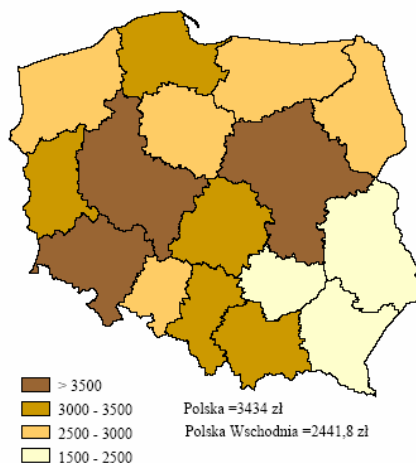
Źródło: PO KL.

Mapa 3. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B+R) na 1 mieszkańca w zł w 2005 roku

Źródło: PO KL.

Mapa 4. Nakłady inwestycyjne w zł na 1 mieszkańca w 2005 roku

Źródło: PO KL.

Najbiedniejszymi województwami w Polsce, o czym świadczą przedstawione wskaźniki, są:

- Lubelskie,
- Podkarpackie,
- Świętokrzyskie,
- Warmińsko-mazurskie,
- Podlaskie.

Celem PO RPW jest „Przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju”. Cel ten jest zgodny z zapisami Strategii Rozwoju Kraju, a także z Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia 2007-2013 i realizowany będzie za pomocą sześciu „programów” nazwanych osiami:

- I. Stymulowanie rozwoju konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy;
- II. Zwiększenie dostępu do Internetu szerokopasmowego w Polsce Wschodniej;
- III. Rozwój wybranych funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich;
- IV. Poprawa dostępności i jakości powiązań komunikacyjnych województw Polski Wschodniej;
- V. Zwiększenie roli zrównoważonej turystyki w gospodarczym rozwoju makroregionu;
- VI. Optymalizacja procesu wdrażania PO Rozwój Polski Wschodniej (pomoc techniczna).

Na realizację programu przewidziano łącznie 2675 mln euro w latach 2007-2013, z czego 508 mln euro trafi do woj. lubelskiego, 487 mln euro do podkarpackiego, 386 mln euro do podlaskiego, 375 mln euro do świętokrzyskiego, a 447 mln euro do warmińsko-mazurskiego. Dodatkowo przewidziano kwotę 68 mln euro na pomoc techniczną. Instytucją Zarządzającą Programu jest Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Instytucją Certyfikującą również MRR, Instytucją Pośredniczącą dla osi I-V Polska Agencja Promocji Przedsiębiorczości.

4.5.2. Działania i wielkość środków możliwych do wykorzystania dla rozwoju obszarów wiejskich

Działania PO RPW są szczególnie istotne z punktu widzenia obszarów wiejskich pięciu najbardziej województw. Wieś zajmuje w tych województwach miejsce szczególne – większy niż na innych obszarach Polski jest odsetek ludności zamieszkującej tereny wiejskie, produkcja rolna stanowi podstawę gospodarki w niektórych regionach, gęstość zaludnienia jest niewielka, a układ komunikacyjny wieś-miasto słabo rozwinięty. Na większości terenów objętych programem będzie to przede wszystkim program rozwoju wsi. W prezentowanej analizie wychodzimy z założenia, iż działania, które bezpośrednio nie dotyczą wsi (np. wsparcie uczelni), pośrednio oddziałują na wieś, ponieważ ich beneficjenci (np. studenci uczelni) są silnie związani z obszarami wiejskimi. Takie założenie jest zgodne z założeniem nowej geografii ekonomicznej, iż lokalne bieguny rozwoju (duże miasta) stanowią katalizatory rozwoju otaczających je terytoriów, jeśli równocześnie obniża się koszty transakcyjne modernizujące infrastrukturę komunikacyjną.

Działania PO RPW zostały przeanalizowane taką samą metodologią jak w przypadku innych programów – zidentyfikowano typ wsparcia, siłę oddziaływania na rozwój regionów wiejskich, wskazano cel działania, potencjalnych beneficjentów oraz możliwe do finansowania projekty. Ponadto określono stopień komplementarności z PROW. Następnie, na podstawie szczegółowej kategoryzacji działań, dokonano całościowej oceny PO RPW. Wszystkie analizy oceniają potencjalny wpływ działań na rozwój wsi.

Analiza działań Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej ze względu na ich potencjalne oddziaływanie na rozwój obszarów wiejskich:

Oś I. Nowoczesna gospodarka

Środki finansowe – ogółem – 929,3 mln euro,
środki unijne – 789,9 mln euro,
publiczne środki krajowe – 139,4 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Działanie 1.1. Infrastruktura uczelni

Środki finansowe – ogółem – 396,8 mln euro,
środki unijne – 337,3 mln euro,
publiczne środki krajowe – 59,5 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – przygotowanie uczelni do aktywnego udziału w tworzeniu konkurencyjnej gospodarki.

Przykłady działań:

- budowa, rozbudowa, przebudowa oraz wyposażenie w sprzęt naukowo-badawczy obiektów dydaktycznych,
- budowa, rozbudowa infrastruktury uczelni.

Beneficjenci – uczelnie,
– jednostki samorządu terytorialnego,
– związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – zlokalizowane na terenie Polski Wschodniej uczelnie stanowią katalizator rozwoju społeczno-gospodarczego, a więc pośrednio oddziałują również na sytuację na obszarach wiejskich. Znaczący odsetek studentów w tych uczelniach stanowi młodzież pochodząca ze wsi, z której część po ukończeniu studiów powróci na obszary wiejskie.

Działanie 1.2. Wsparcie powstawania i dokapitalizowanie instrumentów inżynierii finansowej

Środki finansowe – ogółem – 23,5 mln euro,
środki unijne – 20,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 3,5 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Działanie 1.3. Wspieranie innowacji

Środki finansowe – ogółem – 461,9 mln euro,
środki unijne – 392,5 mln euro,
publiczne środki krajowe – 69,3 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa warunków dla prowadzenia działalności gospodarczej – rozwoju i dyfuzji przedsięwzięć innowacyjnych.

Przykłady działań:

- budowa, rozbudowa oraz wyposażenie w sprzęt jednostek naukowych wraz z zatrudnieniem wykwalifikowanej kadry naukowej,
- budowa, rozbudowa, modernizacja i uruchomienie parków przemysłowych, parków technologicznych oraz inkubatorów m.in.: technologicznych.

Beneficjenci – uczelnie,
– jednostki naukowe, w tym podstawowe jednostki organizacyjne szkół wyższych, placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk, jednostki badawczo-rozwojowe,
– jednostki samorządu terytorialnego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – inwestowanie w innowacje na obszarach słabo rozwiniętych może powodować relatywnie silne pozytywne efekty zewnętrzne i skłonić do modernizacji również podmioty gospodarcze, które nie funkcjonują w obszarze wysokich technologii (w tym zlokalizowane na obszarach wiejskich).

Działanie 1.4. Promocja i współpraca

Środki finansowe – ogółem – 47,0 mln euro,
środki unijne – 40,0 mln euro,
publiczne środki krajowe – 7,0 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Komponent promocja

Cel komponentu – wzrost zainteresowania ofertą gospodarczą Polski Wschodniej.

Przykłady działań: przygotowanie i realizacja wspólnych (angażujących pięć województw Polski Wschodniej) projektów promocji obszaru Polski Wschodniej.

Beneficjenci – Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych,

- jednostki samorządu terytorialnego,
- związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- organy administracji rządowej,
- przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – celem działania jest promocja oferty gospodarczej Polski Wschodniej, a więc również produktów i usług pochodzących z obszarów wiejskich. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Komponent współpraca

Cel komponentu – zbudowanie stałej platformy kooperacji pomiędzy regionami Polski Wschodniej w współpracy międzyregionalnej. Przykłady działań: budowanie sieci współpracy innowacyjnej działalności gospodarczej (np. identyfikacja i rozwój klastrów).

Beneficjenci – jednostki samorządu terytorialnego,

- związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- organy administracji rządowej,
- przedsiębiorcy.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – celem działania jest promocja oferty gospodarczej Polski Wschodniej, a więc również produktów i usług pochodzących z obszarów wiejskich. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Oś II. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Środki finansowe – ogółem – 300,1 mln euro,
środki unijne – 255,1 mln euro,
publiczne środki krajowe – 45,0 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Działanie II.1. Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej

Środki finansowe – ogółem – 300,1 mln euro,
środki unijne – 255,1 mln euro,
publiczne środki krajowe – 45,0 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie dostępu instytucji publicznych, przedsiębiorstw i mieszkańców obszarów peryferyjnych zagrożonych „wykluczeniem cyfrowym” do internetu.

Przykłady działań:

- budowa ponadregionalnej sieci szerokopasmowej składającej się z 5 regionalnych sieci szkieletowych województw Polski Wschodniej,
- szkolenie osób zagrożonych „wykluczeniem cyfrowym” (jako uzupełnienie działania).

Beneficjenci – jednostki samorządu terytorialnego,

- związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- przedsiębiorcy,
- organizacje pozarządowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – infrastruktura techniczna, kapitał ludzki.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – przeciwdziałanie „wykluczeniu cyfrowemu” stanowi warunek konieczny zdynamizowania rozwoju Polski Wschodniej. Powszechny dostęp do internetu będzie sprzyjał obniżeniu kosztów prowadzenia działalności gospodarczej, zwiększeniu jej konkurencyjności, a także podniesieniu jakości nauczania w szkołach. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Oś III. Wojewódzkie ośrodki wzrostu

Środki finansowe – ogółem – 532,5 mln euro,
środki unijne – 452,6 mln euro,
publiczne środki krajowe – 79,9 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Działanie III.1. System miejskiego transportu zbiorowego

Środki finansowe – ogółem – 423,3 mln euro,
środki unijne – 359,8 mln euro,
publiczne środki krajowe – 63,5 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – zwiększenie mobilności mieszkańców oraz funkcjonalności i efektywności ekonomicznej funkcjonowania transportu miejskiego. Przykłady działań: adaptacja, budowa, przebudowa, rozbudowa sieci: szynowych (w tym szybkiego tramwaju), trolejbusowych, autobusowych.

Beneficjenci – gminy, w tym gminy wykonujące zadania powiatu,
– związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
– podmioty wykonujące usługi publiczne na zlecenie gminy/powiatu grodzkiego/związku międzygminnego.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – infrastruktura techniczna.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – działanie poprawia dojazdy do pracy, a więc może przyczynić się do poprawy sytuacji na lokalnych wiejskich rynkach pracy. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie III.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej

Środki finansowe – ogółem – 109,2 mln euro,
środki unijne – 92,8 mln euro,
publiczne środki krajowe – 16,4 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

Oś IV. Infrastruktura transportowa

Działanie IV.1. Infrastruktura drogowa

Środki finansowe – ogółem – 776,9 mln euro,
środki unijne – 660,4 mln euro,
publiczne środki krajowe – 116,5 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – poprawa powiązań z krajowym i międzynarodowym układem transportowym.

Przykłady działań: budowa, rozbudowa i modernizacja dróg, obwodnic oraz mostów, tuneli, wiaduktów, estakad, węzłów i skrzyżowań w ciągach tych dróg, w tym infrastruktury towarzyszącej dla tych obiektów.

Beneficjenci – jednostki samorządu terytorialnego,
– związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
– Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad.

Wpływ na wieś/rolnictwo – bezpośredni.

Dziedzina wspierana – infrastruktura techniczna.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – lepsza i tańsza komunikacja pomiędzy wschodnimi obszarami kraju a regionami centralnymi będzie korzystna dla rozwoju wsi i rolnictwa Polski Wschodniej. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Oś V. Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne

Środki finansowe – ogółem – 55,9 mln euro,
środki unijne – 47,5 mln euro,
publiczne środki krajowe – 8,4 mln euro,
środki prywatne – nie przewidziano.

Działanie V.1. Promowanie zrównoważonego rozwoju turystyki

Środki finansowe – ogółem – 5,8 mln euro,
    środki unijne – 5,0 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 0,8 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – wzrost zainteresowania ofertą turystyczną Polski Wschodniej.

Przykłady działań:

- opracowanie studium uwarunkowań atrakcyjności turystycznej (w tym analiza segmentów turystyki oraz typów turystów odgrywających kluczową rolę w regionalnych gospodarkach makroregionu),
- promocja Polski Wschodniej jako miejsca aktywnego wypoczynku.

Beneficjenci – jednostki samorządu terytorialnego oraz związki i stowarzyszenia z ich udziałem,

- organy administracji rządowej,
- instytucje i organizacje ważne z punktu widzenia rozwoju turystyki,
- organizacje pozarządowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni silny.

Dziedzina wspierana – przedsiębiorczość, rynek pracy.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – turystyka (m.in. agroturystyka) może stanowić alternatywę lub uzupełnienie działalności rolniczej w atrakcyjnych regionach Polski Wschodniej. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Działanie V.2. Trasy rowerowe

Środki finansowe – ogółem – 50,0 mln euro,
    środki unijne – 42,5 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 7,5 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Cel działania – rozwój turystyki rowerowej w Polsce Wschodniej.

Przykłady działań:

- budowa i oznakowanie ścieżek rowerowych o utwardzonej nawierzchni (głównie na terenie miast),
- wytyczanie i oznakowanie tras rowerowych na terenie pozamiejskim.

Beneficjenci – jednostki samorządu terytorialnego,

- związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacje pozarządowe.

Wpływ na wieś/rolnictwo – pośredni słaby.

Dziedzina wspierana – infrastruktura techniczna, przedsiębiorczość, rynek pracy.

Powiązania z polityką rozwoju wsi – turystyka (m.in. agroturystyka) może stanowić alternatywę lub uzupełnienie działalności rolniczej w atrakcyjnych regionach Polski Wschodniej. Działanie zgodne z Osią 3 PROW 2007-2013 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Oś VI. Pomoc techniczna

Środki finansowe – ogółem – 80,2 mln euro,
    środki unijne – 68,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 12,0 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Działanie VI.1. Wsparcie procesu wdrażania oraz promocja Programu

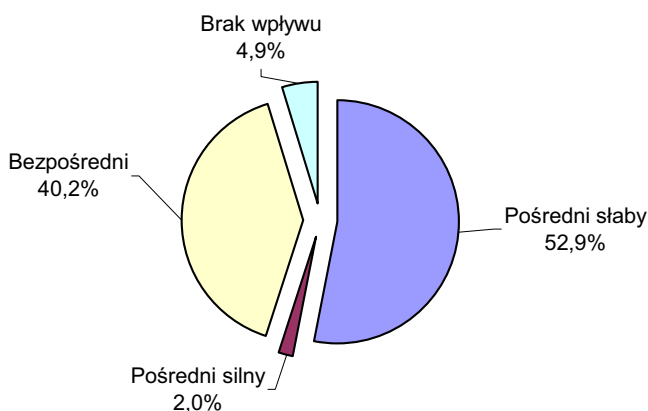
Środki finansowe – ogółem – 80,2 mln euro,
    środki unijne – 68,2 mln euro,
    publiczne środki krajowe – 12,0 mln euro,
    środki prywatne – nie przewidziano.

Wpływ na wieś/rolnictwo – brak.

4.5.3. Wstępna ocena potencjalnego oddziaływania PO RPW na rozwój obszarów wiejskich

Analiza działań PO RPW wykazała, iż około 95% środków programu może pozytywnie oddziaływać na rozwój obszarów wiejskich. Dwa działania oddziałują na wieś bezpośrednio (łączna wielkość przeznaczonych na nie środków stanowi 40,2% całkowitej alokacji PO RPW), 3 pośrednio silnie (2%), a 4 pośrednio słabo (52,9%). Tak korzystna ocena została spowodowana założeniem metodologicznym, iż nawet działania nie wspierające obszarów wiejskich, ale realizowane w bliskim sąsiedztwie, mogą stymulować rozwój wsi.

Wykres 4. Charakter wpływu działań Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej na obszary wiejskie

PO RPW silnie oddziałuje na obszary wiejskie pięciu najbiedniejszych polskich województw. Wpływ bezpośredni mają dwa działania wspierające rozwój infrastruktury – Działanie IV.1. Infrastruktura drogowa oraz Działanie II.1. Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej. Inwestycje publiczne współfinansowane ze środków tych działań będą z jednej strony stymulowały endogeniczny wzrost gospodarczy tych obszarów, ale również będą pozytywnie wpływały na ich rozwój obniżając koszty handlowe pomiędzy obszarami wiejskimi Polski Wschodniej a innymi rejonami kraju. Szczegółowe zestawienie typów działań PO RPW podano w tabeli 10. Ogólna wysokość podanych w tabeli środków jest większa niż kwota środków PO RPW, gdyż każdemu działaniu może zostać przyporządkowana więcej niż jedna dziedzina wpływu. Z tego samego powodu suma udziałów jest większa niż 100%.

Tabela 10. Działania Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej oddziałujące na obszary wiejskie według typów działań

Dziedzina wpływu	Wysokość środków (mln euro)	Udział w łącznej alokacji PO RPW (procent)
Infrastruktura techniczna	1 549	57,9
Kapitał ludzki	1 175	43,9
Przedsiębiorczość	582	21,8
Rynek pracy	56	2,1

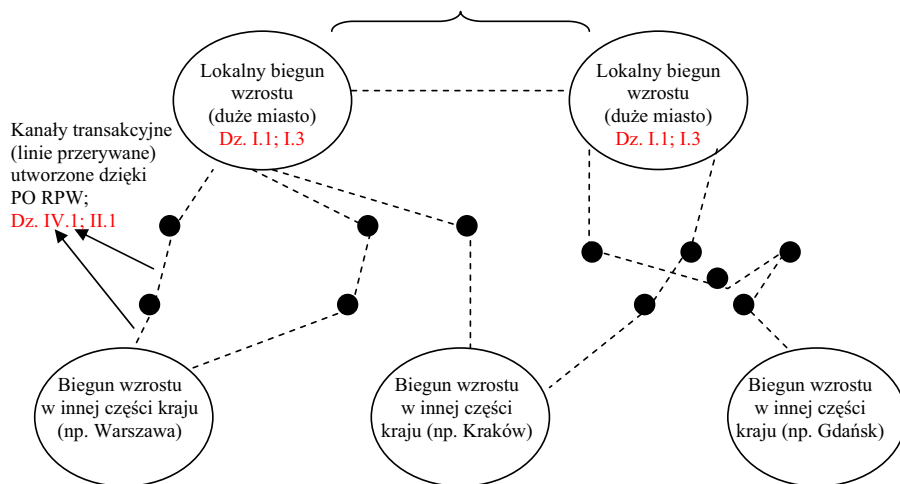
Stosunkowo niewielką rolę w oddziaływaniu PO RPW na obszary wiejskie pełnią inwestycje w kapitał ludzki. Są realizowane głównie przez dwa działania pośrednio słabo oddziałujące na wieś – Działanie I.1. Infrastruktura uczelni oraz Działanie I.3. Wspieranie innowacji. Pozytywny modernizacyjny ich wpływ na obszary wiejskie będzie widoczny jedynie w długim okresie. Autorzy programu przyjęli koncepcję zgodną z ustaleniami nowej geografii ekonomicznej, że środki publiczne najefektywniej służą eliminacji dysproporcji rozwojowych, jeśli alokowane są w biegunach wzrostu. Jednocześnie w tym nurcie badań podkreśla się, że stymulowanie rozwoju regionu poprzez rozwój biegunów wzrostu jest właściwe, jeśli jednocześnie obniża się koszty transakcyjne (modernizuje infrastrukturę komunikacyjną)²⁵, co powoduje łatwe rozprzestrzenianie pozytywnych efektów zewnętrznych inwestycji w biegunach wzrostu. Istotna rola działań IV.1. (infrastruktura drogowa) i II.1. (budowa sieci informatycznych) świadczy, że autorzy PO RPW uznali, że niska jakość infrastruktury transportowej jest poważnym problemem (zob. schemat 3, na którym czarne punkty to podmioty gospodarcze zlokalizowane na obszarach wiejskich; linie przerywane to nowe kanały transakcyjne (tradycyjne – drogi; wirtualne – sieć internet) utworzone dzięki działaniom IV.1. i II.2.; kanały te ułatwiają też stymulowanie wzrostu na obszarach wiejskich poprzez „połączenie” podmiotów wiejskich z biegunami wzrostu zlokalizowanymi w innych obszarach Polski).

Zaprezentowana m.in. w tym schemacie konstrukcja PO RPW świadczy, że program ten uzupełnia PROW 2007-2013. Większość jego działań jest zharmonizowana z Osią 3 PROW, gdyż będzie służyła podnoszeniu jakości życia na obszarach wiejskich (działania PO RPW służące budowie infrastruktury) oraz dywersyfikacji działalności gospodarczej na obszarach wiejskich (działania PO RPW wspierające rozwój turystyki). Inne działania PO RPW (m.in. infrastruktura uczelni) są pośrednio również zharmonizowane z Osią 3 PROW, gdyż będą

²⁵ Por. G. Ottaviano, D. Puga, *Agglomeration in the global economy: A survey of the "new economic geography"*, Discussion Paper 1997, No. 1699, Centre for Economic Policy Research.

służyły w długim okresie podnoszeniu kwalifikacji i wykształcenia mieszkańców wsi, a przez to przyczynią się do poprawy sytuacji na wiejskim rynku pracy.

Schemat 3. Konceptualizacja wpływu działań PO RPW na wieś
Lokalne bieguny wzrostu stymulowane działaniami PO RPW

Reasumując należy stwierdzić, iż PO Rozwój Polski Wschodniej może pełnić istotną rolę w modernizacji obszarów wiejskich w pięciu najbiedniejszych województwach. Kluczem do jego sukcesu jest zachowanie równowagi pomiędzy inwestycjami w dużych miastach Polski Wschodniej (biegunach wzrostu) a inwestycjami poprawiającymi komunikację z wsiami i małymi miastami. Po drugie, sukces modernizacji wsi Polski Wschodniej będzie jednak zależał w dużej mierze od modernizacji samego rolnictwa, dlatego programom oddziałującym na beneficjentów Polski Wschodniej niepracujących w rolnictwie muszą towarzyszyć działania wspierające rolnictwo. Po trzecie, konieczne są działania innych programów pobudzające endogeniczny wzrost na terenach, na które oddziałuje PO RPW. Należą do nich przede wszystkim inwestycje w kapitał ludzki; PO RPW musi być więc spójny z PO KL.

5. Ocena potencjalnego wpływu analizowanych Programów Operacyjnych na obszary wiejskie

W opisie i analizie programów operacyjnych wielokrotnie podkreślano, iż sukces modernizacji obszarów wiejskich zależy przede wszystkim od zastosowania takich działań, które służyłyby podniesieniu wykształcenia i kwalifikacji

mieszkańców wsi, zapewniły właściwy poziom infrastruktury technicznej, a także dodatkowo poprawiły sytuację na rynku pracy oraz chroniły środowisko²⁶. Powstaje więc zasadnicze dla niniejszego opracowania pytanie, na ile działania Programów Operacyjnych 2007-2013 realizują tę politykę. Pośrednią próbą odpowiedzi była analiza czterech Programów Operacyjnych pod kątem ich wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy wsi. Analiza ta dotyczyła jednak wyłącznie niektórych aspektów polityki rozwoju obszarów wiejskich, a więc np. oceny skuteczności działań PO KL w podnoszeniu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców wsi. W końcowym rozdziale zebrano wyniki wcześniejszych analiz, szacując wysokość wsparcia udzielanego regionom wiejskim ze środków Programów Operacyjnych w rozbiciu na poszczególne kategorie i „stopnie” oddziaływania. Pozwoli to na udzielenie odpowiedzi, jaka część kierowanych na wieś środków czterech Programów Operacyjnych (analizujemy PO KL, PO RPW, PO IG, PO IiŚ) przeznaczona jest na podniesienie zasobu kapitału ludzkiego. Wyniki analizy przedstawione są w tabeli 11.

Z przeprowadzonego badania wynika, iż większość środków Programów Operacyjnych kierowanych na wieś oddziałuje na obszary wiejskie – z 61 699 mln euro alokacji na cztery analizowane programy aż 41 033 mln euro potencjalnie może służyć rozwojowi wsi²⁷. Spośród działań oddziałujących na wieś zdecydowana większość wpływa pośrednio na obszary wiejskie, a tylko 36% bezpośrednio. (Wszędzie posłużono się analizą oddziaływania potencjalnego, a więc *post factum* może okazać się, że z działań, które teraz uznano za bezpośrednio oddziałujące na wieś znaczna część środków zostanie przeznaczona na sfinansowanie projektów poza obszarami wiejskimi. Założono jednak, że ryzyko takie najmniejsze jest w przypadku działań oddziałujących bezpośrednio, a największe działań oddziałujących pośrednio słabo). Nawet przy założeniu, że jedynie działania zakwalifikowane jako bezpośrednio oddziałujące na wieś rzeczywiście zostaną zrealizowane na obszarach wiejskich, to i tak regiony wiejskie otrzymają znacznie więcej środków UE niż w latach 2004-2006 (oszacowano, że w okresie programowania 2004-2006 na wieś poprzez programy operacyjne, w tym PROW i SPO „Rolnictwo”, trafiło ok. 6 mld euro). Nastąpił więc znaczny wzrost środków, finansujących projekty realizowane na obszarach wiejskich.

---

²⁶ Zob. Ł. Hardt, *Wpływ środowiska instytucjonalnego na rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, „Wieś i Rolnictwo” 2004, nr 3(124).

²⁷ 41 033 mln euro nie odpowiada 100% z tabeli 11, gdyż niektórym działaniom z programów operacyjnych przypisano więcej niż jedną kategorię interwencji, dlatego aby przeliczyć wartości procentowe z tabeli na zmienne nominalne należy przyjąć, że 100% to 53 874 mln euro (a więc 12 840,5 mln euro alokowane jest przez działania, którym przypisano co najmniej dwie kategorie interwencji).

Tabela 11. Alokacje funduszy programów operacyjnych na obszary wiejskie
(procent całości środków PO KL, PO RPW, PO IG, PO IiŚ kierowanych na wieś)

Wpływ	Kapitał ludzki	Ochrona środowiska	Przedsiębiorczość	Rynek pracy	Regulacje	Kultura	Energetyka	Zdrowie	Transport	Nauka	Pomoc społeczna	Kapitał społeczny	RAZEM
Bezpośredni	5,9	10,7	8,2	5,9			3,98		1,4	0,3			36,4
- w procentach	3 179,6	5 744,3	4 430,5	3 179,6			2 143,9		776,0	150,0			19 003,9
Średni silny	1,5	0,2	3,8	1,7	0,2		4,05		22,0	2,0			35,5
- w procentach	791,7	124,2	2 066,2	908,5	87,7		2 184,3		11 874,1	1 074,2			19 110,9
Średni słaby	6,9	0,6	2,6	4,9	2,1	0,88	0,21	0,76	3,3	3,1	2,5	0,2	28,1
- w procentach	3 741,4	320,7	1 380,5	2 628,6	1 157,2	476,0	110,5	411,0	1 780,6	1 686,9	1 366,9	100,2	15 160,5
RAZEM													
- w procentach	14,3	11,5	14,6	12,5	2,3	0,88	8,2	0,76	26,8	5,4	2,5	0,2	100,0
- w mln euro	7 712,4	6 189,2	7 877,3	6 716,7	1 244,9	476,0	4 438,7	411,0	14 430,7	2 911,1	1 366,9	100,2	53 874,2

Analizując wpływ środków UE należy pamiętać, że obszary wiejskie otrzymały w latach 2004-2006 poza środkami Sekcji Orientacji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnych, mieszczącymi się w kategorii Funduszy Strukturalnych, także znaczne środki z Sekcji Gwarancji, w formie płatności bezpośrednich (I filar Wspólnej Polityki Rolnej – WPR) oraz instrumentów wsparcia rozwoju wsi (II filar WPR). Według badania wykonanego dla MRR²⁸ środki te wraz z pochodzącymi z Funduszy Strukturalnych były inwestowane przez rolników w nowe maszyny, modernizację gospodarstw, środki transportu. Z kolei przedsiębiorcy (przede wszystkim przemysł rolno-spożywczy) inwestowali głównie w nowe technologie, nowe maszyny i nowe linie produkcyjne. Istotnym elementem wzmacniającym konkurencyjność sektora rolno-spożywczego było inwestowanie w systemy jakości oraz w systemy zarządzania ryzykiem (ISO, HACCP).

W perspektywie finansowej na lata 2007-2013, obok Programów Operacyjnych, które mogą potencjalnie wpływać na rozwój obszarów wiejskich, przewidziane są jeszcze znaczne środki w ramach I i II filara WPR (tabela 12).

Tabela 12. Środki finansowe w ramach I i II filara Wspólnej Polityki Rolnej dla Polski na lata 2007-2013 (w mln euro za cały okres)

I filar (płatności bezpośrednie)	II filar (rozwoj obszarów wiejskich)		
	udział osi w środkach PROW	ogółem środki UE i krajowe	w tym: środki UE
System jednolitej płatności obszarowej	Oś 1 (41,7% całości)	7 187,5	5 390,6
	Oś 2 (32,2% całości)	5 546,0	4 436,8
	Oś 3 (19,9% całości)	3 430,2	2 572,6
	Oś 4 (4,6% całości)	787,5	630,0
	Pomoc techniczna	266,6	200,0
15 079,2	×	17 217,8	13 230,0

Oś 1 – Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,

Oś 2 – Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich,

Oś 3 – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej,

Oś 4 – Program Leader.

Źródło: I filar – Załącznik VIIIa i XIa z Rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003. W Tabeli nie uwzględniono tzw. płatności uzupełniających, które Polska może wypłacić rolnikom z budżetu krajowego w maksymalnie ustalonej z Komisją Europejską wysokości; II filar – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, lipiec 2007, www.minrol.gov.pl.

²⁸ Raport z badania, op. cit.

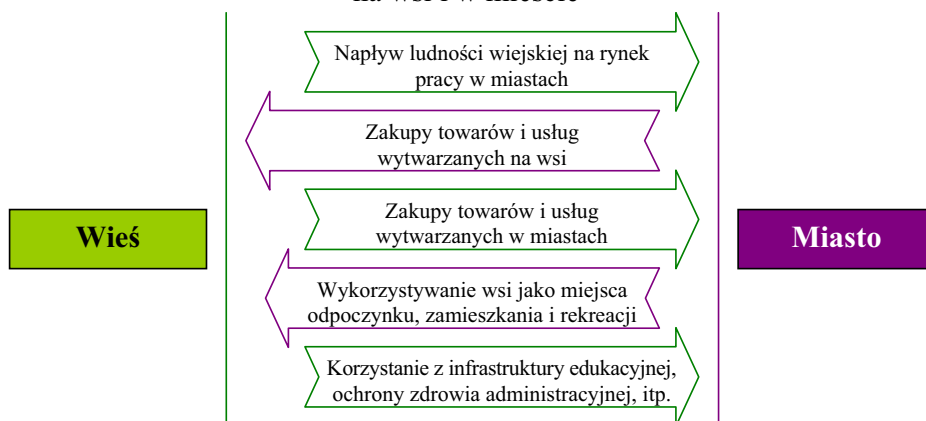
Jak wynika z tabeli 12, w latach 2007-2013 obszary wiejskie zostaną zasilone dużymi środkami finansowymi WPR, które głównie zostaną przeznaczone na wsparcie dochodów gospodarstw rolnych.

Najważniejszym problemem są dziedziny wspierane w latach 2007-2013 przez programy operacyjne realizowane na wsi. W latach 2004-2006 na politykę infrastrukturalną, przedsiębiorczości oraz edukacyjną na obszarach wiejskich przeznaczono łącznie jedynie ok. 1,5 mld euro. W nowym okresie programowania na wsparcie dziedziny „kapitał ludzki” zarezerwowano ok. 7,7 mld euro. Podobny wzrost wielkości środków nastąpił w innych dziedzinach polityki ROW. Zwiększono zwłaszcza środki wspierające budowę i modernizację infrastruktury transportowej (jednak jedynie niewielka ich część będzie bezpośrednio oddziaływała na sytuację wsi, ale w przypadku infrastruktury transportowej silny wpływ pośredni może w długim okresie korzystnie wpływać na regiony wiejskie). Ważne dla ROW jest obniżanie kosztów transakcyjnych pomiędzy wsią a miastem poprzez m.in. modernizację systemu komunikacyjnego (por. rozdział analizujący PO RPW). Obniżenie kosztów transakcyjnych zwykle przyspiesza wzrost na obszarach wiejskich, spowodowany oddziaływaniem dynamicznie rozwijających się miast (biegunów wzrostu). Najważniejszym „kanałem transmisyjnym” pomiędzy wsią a miastem jest rynek pracy oraz system edukacyjny. Im lepsza komunikacja, tym większa część ludności wiejskiej może podjąć pracę w miastach, które często borykają się z problemem ograniczonej podaży siły roboczej. Po drugie, im szybsze i tańsze połączenia komunikacyjne wsi z miastem, tym więcej młodzieży wiejskiej może nie zmieniając miejsca zamieszkania pobierać naukę w mieście. Lepsza infrastruktura będzie również ułatwiała dostęp mieszkańców miast do obszarów wiejskich (zakup produktów rolno-spożywczych oraz turystyka i rekreacja). Związki wsi z miastem przedstawiono na schemacie 4.

Powstaje więc pytanie, na ile Programy Operacyjne będą stymulowały zmiany na wiejskim rynku pracy, likwidujące bariery obniżające mobilność zawodową (problem bezrobocia strukturalnego) i przestrzenną ludności wiejskiej. Likwidacja tych barier jest niezbędna, aby mieszkańcy wsi mogli i chcieli korzystać z lepszej infrastruktury komunikacyjnej pomiędzy wsią a miastem. W PO KL znajdują się działania służące modernizacji instytucji rynku pracy, ale większość z nich zaklasyfikowano jako oddziałujące pośrednio na obszary wiejskie. Wydaje się, że część tych działań powinna silniej wspierać regiony wiejskie. Prawdopodobnie na etapie przygotowywania Programów Operacyjnych zabrakło kompleksowej refleksji nad wzajemnym oddziaływaniem poszczególnych programów, a więc również m.in. nad tym, w jaki sposób dobrze wykorzystywać modernizowaną

infrastrukturę transportową. Najprawdopodobniej nie wykorzystano do końca efektu synergii pomiędzy inwestycjami w kapitał ludzki a modernizacją infrastruktury – w PO KL powinny pojawić się działania bezpośrednio ułatwiające wzrost mobilności terytorialnej młodzieży wiejskiej. W rezultacie polityka egzogenicznego (zewnętrznego) stymulowania rozwoju wsi (poprzez intensyfikację interakcji wieś-miasto) może okazać się w tej dziedzinie nieskuteczna – ludność nie mająca kwalifikacji i o niskiej mobilności przestrzennej może nie podejmować pracy w miastach, a młodzież wiejska może nie mieć możliwości pobierania nauki w mieście ze względu na koszty dojazdu.

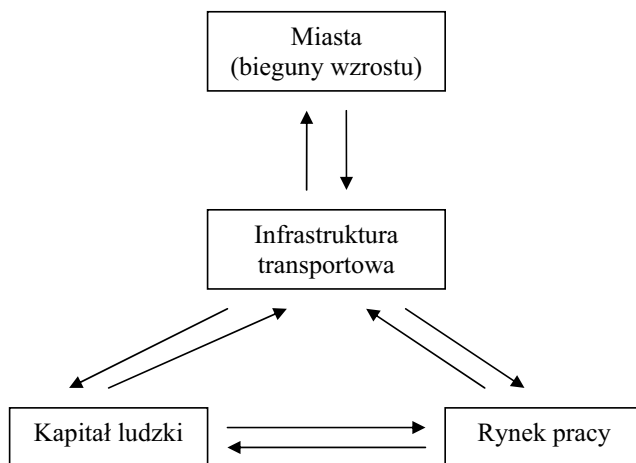
Schemat 4. Współzależności pomiędzy sytuacją społeczno-gospodarczą na wsi i w mieście

W tym miejscu należy przeanalizować, na ile polityka ROW wyłaniająca się z działań programów operacyjnych będzie mobilizowała endogeniczne zasoby wsi. Chodzi tu zwłaszcza o mobilizację zasobów ludzkich poprzez m.in. zwiększenie aktywności zawodowej, ale również o intensyfikację współpracy pomiędzy różnymi podmiotami odpowiedzialnymi za oddolny rozwój wsi (*bottom-up*). Pojawia się więc kwestia kapitału społecznego, którego zasób na obszarach wiejskich jest niewielki – panuje kultura nieufności, a działania wymagające współpracy często kończą się niepowodzeniem. Musi więc dziwić, iż w programach operacyjnych jedynie ok. 100 mln euro przeznaczono na stymulowanie odbudowy kapitału społecznego. Jeśli jest to zamierzone działanie autorów programów operacyjnych, to najprawdopodobniej wyszli oni z założenia, że inicjatywa Leader jest na tyle elastyczna, iż nie należy konstruować innych narzędzi tego rodzaju. Naszym zdaniem jest to założenie błędne – wzrost kapitału społecznego będzie w istotny sposób zwiększał efektywność i stopień absorpcji

środków Unii Europejskiej we wszystkich programach. Dlatego w każdym z analizowanych przez nas programów powinno znaleźć się działanie na rzecz wsparcia oddolnych, obywatelskich inicjatyw na rzecz rozwoju wsi (w PO KL np. działanie wspierające pozarządowe organizacje prowadzące placówki edukacyjne; w PO IiŚ działanie dla lokalnych, pozarządowych grup działających na rzecz ochrony środowiska).

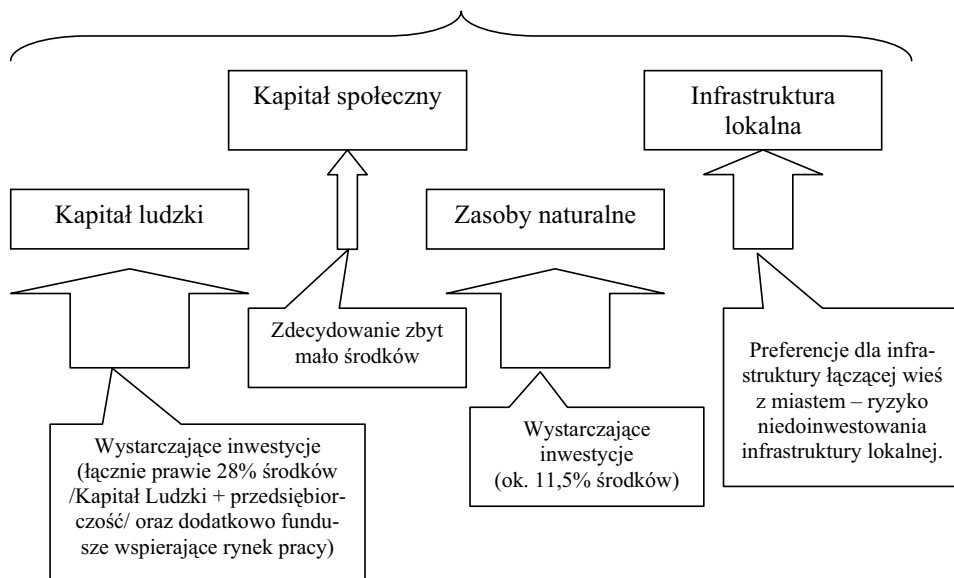
Schemat 5. Inwestycje w infrastrukturę transportową jako katalizator wzrostu efektywności środków inwestowanych w kapitał ludzki i zmian na rynku pracy

Innym ważnym elementem mobilizowania endogenicznych zasobów obszarów wiejskich jest pobudzenie wiejskiej przedsiębiorczości – tutaj sytuacja przedstawia się dużo lepiej niż w przypadku kapitału społecznego. Działania na rzecz wiejskiej przedsiębiorczości jest więcej i przeznaczone są na nie znaczące środki, dodatkowo tego rodzaju działania będą wspierane środkami Osi 3 PROW 2007-2013. Należy więc mieć nadzieję, że działania te zdynamizują wiejską przedsiębiorczość, a zwłaszcza obniżą udział ludności wiejskiej utrzymującej się głównie lub wyłącznie z rolnictwa. Pośrednio z przedsiębiorczością związane są działania na rzecz ochrony środowiska na wsi, gdyż właśnie czyste środowisko naturalne jest często główną wartością wsi. Szacujemy, że wsparcie inwestycji chroniących środowisko regionów wiejskich może osiągnąć w latach 2007-2013 ok. 6 mld euro. Uważamy, że są to środki wystarczające. Ich absorpcja przyczyni się do wzrostu atrakcyjności terenów wiejskich jako miejsca wypoczynku i rekreacji.

Na poniższym schemacie zaprezentowano działania służące endogenicznemu rozwojowi wsi, który polega na mobilizowaniu lokalnych zasobów.

Schemat 6. Endogeniczny rozwój obszarów wiejskich

Przeanalizować również należy – czy w okresie programowania 2007-2013 utrzymano równowagę pomiędzy działaniami stymulującymi endogeniczny rozwój obszarów wiejskich (mobilizowanie lokalnych zasobów i kierowane inwestycje bezpośrednio na obszary wiejskie) czy też większe znaczenie przypisano rozwojowi egzogenicznemu (kierowanie inwestycji do biegunów wzrostu i równoczesne obniżenie kosztów handlu wieś-miasto). Wydaje się, że równowaga została utrzymana, ale na stosunkowo niskim poziomie, co oznacza, że przy tym poziomie inwestycji w egzogeniczny i endogeniczny rozwój wsi można uzyskać lepszy efekt prorozwojowy. Efektywność działań publicznych zależy m.in. od instytucji, a więc systemu prawno-regulacyjnego. Od jakości regulacji określających warunki prowadzenia działalności gospodarczej zależy efektywność środków przeznaczanych na wsparcie wiejskich przedsiębiorstw – jeśli system prawny skutecznie utrudnia prowadzenie działalności gospodarczej, to nawet największe wsparcie publiczne w niewielkim stopniu zwiększy konkurencyjność firm. Analizowane przez nas programy zakładają podjęcie pewnych zmian regulacyjnych odnoszących się np. do funkcjonowania instytucji wiejskiego rynku pracy (PO KL). Brak jednak całościowego programu takich zmian regulacyj-

nych, które podnosiłyby efektywność środków kierowanych na obszary wiejskie w latach 2007-2013. Innymi słowy, nie sformułowano programu reformy regulacji dla obszarów wiejskich. Być może twórcy tejże polityki założyli, że wystarczy Krajowy Program Reform. Program ten będzie rzeczywiście pozytywnie oddziaływał na obszary wiejskie (m.in. poprzez ułatwienia w prowadzeniu działalności gospodarczej), ale nie uwzględnia on specyfiki wsi i barier regulacyjnych, które są charakterystyczne przede wszystkim dla obszarów wiejskich. Zresztą analizy potencjalnych barier regulacyjnych rozwoju wsi zabrakło w procesie formułowania polityki gospodarczej państwa na lata 2007-2013.

* * *
*

Reasumując, należy stwierdzić, iż polityka rozwoju obszarów wiejskich wyłaniająca się z działań Programów Operacyjnych może skutecznie stymulować rozwój wsi, ale jej efekt prorozwojowy byłby silniejszy gdyby:

1. realizowane działania były lepiej zharmonizowane i powodowały większy efekt synergii pomiędzy działaniami mobilizującymi lokalne zasoby wsi (rozwój endogeniczny) i działaniami wspierającymi ROW z „zewnątrz” (rozwój egzogeniczny). Wydaje się, że wymagałoby to sformułowania strategii rozwoju regionów wiejskich, nadrzędnej w stosunku do programów operacyjnych;
2. polityka rozwoju obszarów wiejskich została uzupełniona o program regulacyjny uwzględniający specyfikę regionów wiejskich;
3. zostały zwiększone inwestycje w kapitał społeczny;
4. działania Programów Operacyjnych z PROW 2007-2013 lepiej zharmonizowano;
5. problem rozwoju regionów wiejskich był rozwiązywany kompleksowo, a regiony wiejskie uznane za jeden z elementów systemu społeczno-gospodarczego państwa;
6. działania rozwoju obszarów wiejskich były lepiej powiązane z polityką rolną, w tym z jej pierwszym filarem (płatności bezpośrednie). Obecnie stosuje się działania stymulujące aktywność mieszkańców wsi (PO KL – przedsiębiorczość + rynek pracy), a z drugiej utrzymuje się system płatności bezpośrednich, które dla znacznej części gospodarstw mają charakter pomocy społecznej i hamują przekształcenia.

Literatura

1. *Cohesion Policy 2007-2013, Commentaries and official texts, Guide, European Communities, January 2007.*
2. Commission Regulation (EC) No 364/2004 of 25 February 2004 amending Regulation (EC) No 70/2001 as regards the extension of its scope to include aid for research and development, OJ EU L 63, 28.2.2004 (Rozporządzenie Komisji (WE) 364/2004 z 25 lutego 2004 r., zmieniające Rozporządzenie Komisji (WE) nr 70/2001 w sprawie rozszerzenia jego zakresu o wsparcie na badania i rozwój).
3. Grosse T.G., *Jaka przyszłość polityki spójności?*, „Analizy i Opinie” Nr 80, ISP, styczeń 2008.
4. Hardt Ł., *Polityka Unii Europejskiej rozwoju obszarów wiejskich po 2006 r. – analiza propozycji Komisji Europejskiej, priorytety rozwojowe polskiej wsi, obecnie realizowane działania, rekomendacje, ekspertyza na zlecenie UKIE*, Warszawa 2004.
5. Hardt Ł., *Wpływ środowiska instytucjonalnego na rozwój obszarów wiejskich w Polsce*, „Wieś i Rolnictwo” 2004, nr 3(124).
6. *Identyfikacja i ocena barier w wykorzystaniu środków strukturalnych*, ekspertyza wykonana dla MRR, 2007, maszynopis.
7. *Konsultacje społeczne szczegółowego opisu priorytetów Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013*, dokument Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, 2007, www.mrr.gov.pl.
8. Ottaviano G., Puga D., *Agglomeration in the global economy: A survey of the "new economic geography"*, Discussion Paper 1997, No. 1699, Centre for Economic Policy Research.
9. *Polityka spójności po 2013 roku. Pożądane kierunki reform, dokument problemowy*, MRR, Warszawa, grudzień 2007.
10. *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013. Szczegółowy opis priorytetów, Wersja 1.0*, MRR, Warszawa, styczeń 2008 r., www.mrr.gov.pl.
11. *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, MRR, Warszawa, 1 października 2007, www.mrr.gov.pl.
12. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, lipiec 2007, www.minrol.gov.pl.
13. *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2002-2003*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2004.

14. *Raport „Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce”*, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, 2004.
15. *Raport z badania*, Umowa nr BDG-V-281-88-MCH/2006, Agrotec, IERiGŻ-PIB, na zlec. MRR, listopad 2007.
16. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1782/2003 z dnia 29 września 2003 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników oraz zmieniające rozporządzenia (EWG) nr 2019/93, (WE) nr 1452/2001, (WE) nr 1453/2001, (WE) nr 1454/2001, (WE) nr 1868/94, (WE) nr 1251/1999, (WE) nr 1254/1999, (WE) nr 1673/2000, (EWG) nr 2358/71 i (WE) nr 2529/2001, Dz. Urz. UE L 270 z 21.10.2003 (w jęz. pol. Dz. Urz. UE 03/t. 40).
17. *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (MRR), Warszawa, listopad 2006.
18. Strona internetowa Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (www.minrol.gov.pl).
19. Strona internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (www.mrr.gov.pl).
20. *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013*, MRR, Warszawa, 7 lutego 2008 r., www.mrr.gov.pl.
21. *The Structural Fund's implementation in Poland – challenges for 2007-2013*, Study of European Parliament, Budgetary Affairs, 4/9/2007.

Część III.
Studia porównawcze

Wsparcie polskiej gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich z funduszy unijnych w latach 2000-2013

1. Wstęp

W pracy dokonano analizy wybranych instrumentów polityki strukturalnej i rolnej Unii Europejskiej, których zadaniem było wsparcie rozwoju gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich w Polsce w latach 2000-2013. Na tej podstawie podjęto próbę odpowiedzi na pytania badawcze o ciągłość polityki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich współfinansowanej z funduszy unijnych oraz czy cele zostały określone adekwatnie do potrzeb.

W pierwszej części opracowania przeanalizowano założenia i zasady funkcjonowania w latach 2000-2013 funduszy unijnych, mających wpływ na kształtowanie celów, które miały być realizowane za pomocą omawianych instrumentów. W drugiej części pracy przedstawiono możliwości współfinansowania rozwoju gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich z funduszy unijnych w latach 2000-2013. W opracowaniu uwzględniono cztery programy: realizowany w okresie przedakcesyjnym program SAPARD, Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i obszarów wiejskich” (SPO „Rolnictwo”), Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 (PROW 2004-2006) oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013).

Zadaniem opracowania nie była szczegółowa analiza przebiegu realizacji poszczególnych programów. W pracy skoncentrowano się na porównaniu celów sformułowanych w kolejnych programach w aspekcie ich ciągłości i trafności. Tam, gdzie istniała potrzeba, odwoływano się do wyników prac¹ prowadzonych

---

¹ M.in. M. Bułkowska, *Stan realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006* oraz K. Chmurzyńska, *Stan realizacji Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006*, [w:] *Wyniki realizacji PROW i SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 65, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007; K. Gradziuk, *Realizacja programu SAPARD w Polsce – zróżnicowanie regionalne*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 85, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007; P. Łysoń, J. Rowiński, *Program rozwoju obszarów wiejskich w latach 2007-2013*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 24, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006; J. Rowiński, *SAPARD – programowanie i realizacja*, seria Program Wieloletni

w temacie „Wpływ funduszy strukturalnych Unii Europejskiej na rozwój regionów wiejskich w pierwszych latach członkostwa. Ogólna koncepcja wsparcia tego rozwoju w latach 2007-2013 środkami funduszy strukturalnych i funduszu kohezji” Programu Wieloletniego pt. „Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej” realizowanego w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym.

2. Założenia polityki strukturalnej Unii Europejskiej: lata 2000-2013

Założenia polityki strukturalnej Unii Europejskiej na lata 2000-2006 zostały sformułowane w dokumencie Agenda 2000 „Na rzecz silniejszej i poszerzonej Unii Europejskiej”². Był to program działania Wspólnoty ukierunkowany na wzmocnienie jej polityk, uwzględniający planowane rozszerzenia Unii Europejskiej o nowe państwa członkowskie w latach 2000-2006. W Agendzie 2000 zaprogramowano poprawę skuteczności polityki strukturalnej, kontynuację reform w rolnictwie i zwiększenie wsparcia dla krajów kandydujących do Unii Europejskiej. Zwiększenie skuteczności instrumentów polityki strukturalnej, zgodnie z Agendą 2000, polegało na koncentracji środków na określone cele i w określonych regionach.

Zadaniem polityki strukturalnej jest, zgodnie z art. 158 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (obecnie art. 174 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej), wzmocnienie spójności gospodarczej i społecznej Unii Europejskiej. Podejmowane w tym zakresie działania powinny prowadzić do zmniejszenia różnic w poziomie rozwoju między regionami Unii Europejskiej oraz zmniejszenia zacofania regionów mających najmniej korzystne warunki rozwoju³, w tym obszarów wiejskich. W latach 2000-2006 polityka strukturalna miała realizować następujące cele: Cel 1. „wspieranie rozwoju i dostosowania struktury

---

2005-2009, Raport nr 14, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005; J. Rowiński, *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 [Analiza zatwierdzonej wersji programu i pierwszych lat realizacji]*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 118, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008; J. Rowiński (red.), *SAPARD – wyniki badań regionalnych*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 49, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006; M. Wigier (red.), *Identyfikacja i ocena barier administracyjnych realizacji programów rozwoju obszarów wiejskich*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 66, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

² Agenda 2000 – Vol. I: For a stronger and wider Union, Vol. II: The challenge of enlargement, COM (97)2000, 15.07.1997.

³ Zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. wprowadzającym ogólne postanowienia odnośnie Funduszy Strukturalnych (Dz. Urz. WE L 161 z 26.6.1999, w jęz. polskim Dz. Urz. UE 14/t. 1), regiony opóźnione są zdefiniowane jako te, w których PKB w przeliczeniu na mieszkańca jest niższy od 75% średniej dla całej Wspólnoty.

ralnego regionów opóźnionych w rozwoju”, Cel 2. „wspieranie gospodarczej i społecznej konwersji obszarów stojących w obliczu problemów strukturalnych” oraz Cel 3. „wspieranie dostosowania i modernizacji polityk i systemów kształcenia, szkolenia i zatrudnienia”. Realizacja tych celów miała przyczynić się, zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r., do tworzenia warunków „harmonijnego i zrównoważonego rozwoju działalności gospodarczej, rozwoju zatrudnienia i zasobów ludzkich, ochrony i poprawy stanu środowiska oraz eliminowania nierówności i promowania równości pomiędzy kobietami i mężczyznami”.

Instrumentami polityki strukturalnej w latach 2000-2006 były cztery fundusze⁴: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR – ang. *The European Regional Development Fund*), Europejski Fundusz Społeczny (EFS – ang. *The European Social Fund*), Sekcja Orientacji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie (EFOGR – ang. *The Guidance Section of the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund*) oraz Finansowy Instrument Orientacji dla Rybołówstwa (FIOR – ang. *The Financial Instrument for Fisheries Guidance*) (schemat 1). Ponadto stworzono specjalne programy strukturalne, z których w latach 2000-2006 korzystały państwa kandydujące do Unii Europejskiej, w tym Polska.

Schemat 1. Schemat finansowania celów polityki strukturalnej Unii Europejskiej w latach 2000-2006

CELE	INSTRUMENTY			
WSPIERANIE SŁABSZYCH REGIONÓW	EFRR	EFS	EFOGR: SEKCJA ORIENTACJI	FIOR
WSPIERANIE REGIONÓW Z TRUDNOŚCIAMI STRUKTURALNYMI	EFRR	EFS		
POLITYKA ZATRUDNIENIA	EFS			

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,

EFS – Europejski Fundusz Społeczny,

EFOGR – Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie,

FIOR – Finansowy Instrument Orientacji dla Rybołówstwa.

Źródło: opracowanie własne.

⁴ Dodatkowym źródłem mającym na celu wyrównywanie dysproporcji rozwojowych między regionami był Fundusz Spójności, który choć nie jest funduszem strukturalnym, to należy do instrumentów Polityki Spójności. Ze środków tego Funduszu realizowano inwestycje związane z budową sieci transportowych i ochroną środowiska na poziomie centralnym (krajowym).

Unia Europejska wspierała kraje kandydujące z programu ISPA (ang. *Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*), który pełnił rolę zbliżoną do Funduszu Spójności w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Ze środków tego instrumentu wspierane były inwestycje infrastrukturalne z zakresu ochrony środowiska i transportu. Drugim programem przedakcesyjnym był SAPARD (ang. *Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*), pomagający krajom przygotowującym się do akcesji do Unii Europejskiej w przyjęciu *acquis communautaire* oraz wspierający zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich.

Po przystąpieniu do Unii Europejskiej Polska mogła korzystać ze wsparcia rozwoju społecznego i gospodarczego ze wspólnotowego budżetu na takich samych zasadach co pozostałe państwa członkowskie. Wsparcie ze środków funduszy strukturalnych odbywało się zgodnie z ustalonymi **regułami**⁵. Po pierwsze pomoc przyznana na realizację celów polityki strukturalnej nie mogła zastępować finansowania przez państwa członkowskie, a jedynie je uzupełniać, zgodnie z **zasadą dodatkowości**. Działania wspólnotowe powinny uzupełniać i wspierać działania krajowe, zgodnie z **zasadami komplementarności** oraz **partnerstwa**. Rozumie się przez nie ścisłą współpracę państw członkowskich z Komisją, przedstawicielami władz regionalnych i lokalnych oraz partnerami ekonomicznymi i społecznymi na wszystkich etapach: programowania⁶, finansowania, monitorowania i oceny wsparcia. Państwa członkowskie powinny w miarę możliwości delegować zadania na niższe szczeble, na podstawie **zasady pomocniczości**.

Jednocześnie konieczna była **koordynacja** działań między poszczególnymi funduszami. Odbywała się ona na podstawie dokumentów, takich jak Wspólnotowe Ramy Wsparcia⁷, jednolite dokumenty programowe⁸ oraz pro-

---

⁵ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiające przepisy ogólne w sprawie funduszy strukturalnych, Dz. Urz. WE L 161 z 26.6.1999.

⁶ W myśl art. 9. 1. a) Rozporządzenia Rady (WE) nr 1260/1999 z 21 czerwca 1999 r. wprowadzające ogólne postanowienia odnośnie Funduszy Strukturalnych, „programowanie” oznacza „proces organizowania, podejmowania decyzji i finansowania, prowadzony w kilku etapach w celu wykonania, na bazie wieloletniej współpracy, wspólnych działań Wspólnoty i Państw Członkowskich dla osiągnięcia Celów”.

⁷ Wspólnotowe Ramy Wsparcia to dokument zatwierdzany przez Komisję Europejską, w porozumieniu z danym państwem członkowskim. Jego podstawą jest ocena planu przygotowanego przez państwo członkowskie, w którym określona jest strategia i priorytety, cele szczegółowe, poziom finansowania z funduszy strukturalnych oraz innych środków.

⁸ Jednolity dokument programowy oznacza zatwierdzony przez Komisję dokument, w którym zawarta jest taka sama informacja, jak we Wspólnotowych Ramach Wsparcia i programie operacyjnym.

gramy operacyjne⁹. Inwestycje finansowane z funduszy strukturalnych nie mogły być sprzeczne z postanowieniami Traktatu ani innymi instrumentami czy politykami wspólnotowymi, co regulowała **zasada zgodności**.

Wsparcie koncentruje się w latach 2007-2013 na osiągnięciu celów Strategii Lizbońskiej¹⁰. Zadaniem polityki strukturalnej jest obecnie „zmniejszenie dysproporcji gospodarczych, społecznych i terytorialnych, które powstają zwłaszcza w państwach i regionach opóźnionych w rozwoju i w związku z restrukturyzacją gospodarczą i społeczną oraz procesem starzenia się ludności”¹¹. Polityka strukturalna jest finansowana ze środków trzech funduszy. Są to: Europejski Fundusz Społeczny (EFS – ang. *The European Social Fund*), Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR – ang. *The European Fund of Regional Development*) oraz Fundusz Spójności (FS – ang. *The European Cohesion Fund*). Istotną zmianą było przeniesienie środków wspierających obszary wiejskie oraz rybołówstwo do budżetu Wspólnej Polityki Rolnej, zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 roku¹².

Ze środków funduszy strukturalnych finansowane są działania realizowane zgodnie z trzema wyodrębnionymi celami (schemat 2). Pierwszy z nich „Konwergencja” ma być osiągnięty dzięki inwestycjom w kapitał rzeczowy i ludzki, przyczyniającym się do rozwoju (1) innowacyjności, (2) społeczeństwa opartego na wiedzy, (3) zdolności reagowania na zmiany gospodarcze i społeczne, oraz do poprawy stanu (4) środowiska naturalnego i (5) administracji.

Drugim wyodrębnionym celem jest „Konkurencyjność regionalna i zatrudnienie”. Działania podejmowane mają poprawić konkurencyjność i atrakcyjność tych regionów, które nie zostały zakwalifikowane do najslabiej rozwiniętych. Powinny one uwzględniać, poza inwestycjami wymienionymi w Celu 1, wsparcie projektów rozwijających rynki pracy oraz sprzyjających integracji społecznej. Ostatnim celem jest „Europejska współpraca terytorialna”. Zostały do niego

---

⁹ Program operacyjny jest dokumentem zatwierdzonym przez Komisję Europejską, na podstawie którego realizowane są cele zapisane we Wspólnotowych Ramach Wsparcia. W tym dokumencie zapisane są priorytety oraz wieloletnie środki finansowe. Jeżeli środki pochodzą z kilku funduszy, wówczas program ten nazywany jest zintegrowanym programem operacyjnym.

¹⁰ Integrated Guidelines for Growth and Jobs (2005-2008), Communication to the Spring European Council, European Commission, http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/integrated_guidelines_en.pdf.

¹¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999, Dz. Urz. UE L 210 z 31.7.2006.

¹² Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFFROW), Dz. Urz. UE L 277 z 21.10.2005.

zaliczone działania, polegające na rozwijaniu współpracy transgranicznej, transnarodowej i międzyregionalnej. Mają wzmacniać zintegrowany rozwój terytorialny i służyć wymianie doświadczeń.

Schemat 2. Schemat finansowania polityki strukturalnej Unii Europejskiej w latach 2007-2013

CELE	INSTRUMENTY		
1. KONWERCENCJA	EFRR	EFS	FS
2. KONKURENCYJNOŚĆ I ZATRUDNIENIE W REGIONACH	EFRR	EFS	
3. EUROPEJSKA WSPÓLPRACA TERYTORIALNA	EFRR		

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,

EFS – Europejski Fundusz Społeczny,

FS – Fundusz Spójności.

Źródło: opracowanie własne.

W latach 2007-2013 zasady działania funduszy strukturalnych są zbliżone do obowiązujących w okresie programowania 2000-2006. Dokumentem określającym te zasady, jak również cele polityki strukturalnej jest obecnie Rozporządzenie Rady nr 1083/2006¹³. Zwiększenie nacisku na realizację działań na rzecz konwergencji, konkurencyjności i zwiększenia zatrudnienia w Unii Europejskiej wynikało z konieczności niwelowania różnic rozwojowych (ekonomicznych i społecznych), które pogłębiły się po rozszerzeniach Wspólnoty. W ten sposób uzasadniono zintegrowanie Funduszu Spójności z polityką strukturalną. **Koncentracja środków** w celu „Konwergencja” oraz uproszczenie działań finansowanych z funduszy strukturalnych miały zwiększyć wartość dodaną prowadzonej polityki.

Ze względu na skalę istniejących dysproporcji rozwojowych, przy ograniczonych możliwościach budżetowych poszczególnych państw członkowskich, realizacja celów polityki strukturalnej nie jest możliwa na poziomie krajowym. W związku z tym wsparcie z funduszy strukturalnych ma **uzupełniać** działania krajowe, regionalne i lokalne. Zachowanie zasad **pomocniczości** i **proporcjonalności** ma przyczynić się do zapewnienia faktycznego wpływu funduszy strukturalnych na gospodarkę. Podkreśla się również konieczność silnego **partnerstwa** między państwami członkowskim a Komisją Europejską oraz uwzględ-

¹³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999, op. cit.

nienie udziału partnerów instytucjonalnych, ekonomicznych, społecznych. Współpraca ta jest konieczna biorąc pod uwagę **wieloletnie programowanie**, które jest niezbędne do zachowania **zgodności** i **ciągłości** działań podejmowanych na poziomie Wspólnoty oraz krajów członkowskich. Wsparcie z funduszy strukturalnych powinno być **zgodne** z priorytetami, politykami i działaniami podejmowanymi przez Wspólnotę i **komplementarne** z innymi instrumentami finansowymi. **Zgodność** i **komplementarność** powinna polegać na zharmonizowaniu strategicznych wytycznych Wspólnoty¹⁴, narodowych strategicznych ram odniesienia¹⁵ i programów operacyjnych¹⁶.

3. Możliwości finansowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich z funduszy Unii Europejskiej w latach 2000-2013

3.1. Wsparcie gospodarki żywnościowej i rozwoju obszarów wiejskich w okresie przedakcesyjnym

Przedakcesyjne wsparcie dla rolnictwa i obszarów wiejskich było zgodne z założeniami reformy Wspólnej Polityki Rolnej. Na podstawie Rozporządzenia Rady (WE) nr 1268 z dnia 21 czerwca 1999 r.¹⁷, wsparcie realizowano za pomocą wieloletnich programów, które były przygotowane zgodnie z wytycznymi i zasadami polityki strukturalnej. Sporządzenie wieloletnich programów miało na celu zapoznanie przyszłych państw członkowskich z obowiązującymi regułami i procedurami zarządzania i finansowania inwestycji z funduszy strukturalnych.

Przed przystąpieniem do Unii Europejskiej Polska korzystała ze wsparcia ze wspólnotowego budżetu, które miało na celu rozwój obszarów wiejskich i poprawę konkurencyjności gospodarki żywnościowej. Było ono finansowane ze środków przedakcesyjnego programu SAPARD. Program był instrumentem o charakterze strukturalnym, finansowanym z sekcji Gwarancji Europejskiego

---

¹⁴ Są to wytyczne, które określają podstawy wsparcia funduszy, z uwzględnieniem innych polityk Wspólnoty.

¹⁵ Dokument, na podstawie którego zapewniona jest zgodność ze strategicznymi wytycznymi dla Wspólnoty oraz określający związek między priorytetami Wspólnoty a krajowymi.

¹⁶ Program operacyjny jest dokumentem zatwierdzonym przez Komisję Europejską, na podstawie którego realizowane są cele zapisane we Wspólnotowych Ramach Wsparcia. W tym dokumencie zapisane są priorytety oraz wieloletnie środki finansowe. Jeżeli środki pochodzą z kilku funduszy, wówczas program ten nazywany jest zintegrowanym programem operacyjnym.

¹⁷ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1268/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. w sprawie wspólnotowych środków pomocowych na rzecz działań przedakcesyjnych w dziedzinie rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich w państwach Europy Środkowej i Wschodniej ubiegających się o członkostwo w Unii Europejskiej w okresie przedakcesyjnym, Dz. Urz. WE L 161 z 26.6.1999.

Funduszu Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie (EFOGR)¹⁸. Zadania programu SAPARD wynikały z zapisów Agendy 2000, w której zakładano kontynuację poprawy konkurencyjności europejskiej gospodarki żywnościowej, uwzględniającą aspekty środowiskowe, dochodowe oraz uproszczenie prawodawstwa i zdecentralizowane wdrażanie instrumentów polityki.

Polska mogła wspierać działania w trzech zaproponowanych przez Komisję Europejską dziedzinach: (1) poprawa efektywności rynku oraz standardów jakościowych i zdrowotnych żywności, (2) podtrzymanie i tworzenie nowych miejsc pracy oraz (3) ochrona środowiska. Pierwotnie zdecydowano o wdrażaniu działań w każdej z możliwych do wyboru osi priorytetowych. W trakcie programowania okazało się jednak, że wdrożenie działań związanych z ochroną środowiska byłoby zbyt czasochłonne i ostatecznie nie uruchomiono ich przed akcesją. Dwie pozostałe osie priorytetowe uznano za równorzędne. Były to oś 1. „Poprawa efektywności sektora rolno-spożywczego” oraz oś 2. „Poprawa warunków prowadzenia działalności gospodarczej oraz tworzenie nowych miejsc pracy”. Działania, realizowane zgodnie z tymi priorytetami, miały doprowadzić do realizacji trzech celów:

- poprawa konkurencyjności polskiej gospodarki żywnościowej na rynku krajowym i międzynarodowym,
- dostosowanie zasad funkcjonowania sektora rolno-spożywczego do *acquis communautaire*,
- wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich poprzez poprawę stanu infrastruktury oraz warunków podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej.

Cele te były zgodne zarówno z dokumentem „Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa”, jak i „Narodowym Programem Przygotowania do Członkostwa w Unii Europejskiej”.

O znaczeniu każdego z celów świadczyła wielkość środków zaplanowanych na jego realizację. Ich podział pozostawał w gestii poszczególnych państw, które w ten sposób mogły (przy pewnych ograniczeniach) kształtować program zgodny z ich potrzebami¹⁹. Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 1, w polskiej wersji programu początkowo większą część budżetu przewidziano na

---

¹⁸ Zgodnie z Rozporządzeniem (WE) nr 1257/1999 (z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR) oraz zmieniające i uchylające niektóre rozporządzenia, Dz. Urz. WE L 160 z 26.06.1999) Sekcja Gwarancji EFOGR miała przyczynić się do osiągnięcia celu 2. polityki regionalnej.

¹⁹ Finansowanie działań z programu SAPARD odbywało się na mocy umów finansowych (wieloletniej oraz rocznych zawartych między Polską a Komisją Europejską). Szczegółowa analiza finansowania programu SAPARD została zawarta w pracy J. Rowińskiego, *SAPARD – programowanie...*, op. cit.

realizację działań zakwalifikowanych do pierwszej osi priorytetowej. Wynikało to z ogromnych potrzeb inwestycyjnych, których realizacja miała doprowadzić do poprawy konkurencyjności polskiej gospodarki żywnościowej. Zapotrzebowanie to było podyktowane koniecznością dostosowania zakładów przemysłu spożywczego do obowiązujących na wspólnym rynku standardów sanitarnych, weterynaryjnych, ochrony środowiska i właściwego traktowania zwierząt. Istotną była również modernizacja gospodarstw rolnych.

Wskutek początkowo małego zainteresowania rolników programem SAPARD, część zaplanowanych dla nich środków przeznaczono na wsparcie inwestycji związanych z poprawą stanu infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich. Wynikało to z bardzo dobrego przygotowania samorządów, które równocześnie miały duże potrzeby finansowe, spowodowane zarówno złym stanem infrastruktury technicznej, jak i niewystarczającymi zasobami własnymi.

Możliwości elastycznego reagowania na faktyczne zapotrzebowanie uczestników programu, pozwoliły na przesuwanie środków między działaniami. Ostatecznie wydatki na finansowanie projektów z obu osi były na zbliżonym poziomie²⁰. Choć zainteresowanie programem było większe od spodziewanego (o czym świadczy wypłacenie uczestnikom większej kwoty niż początkowo przewidziana), to na podstawie analizy wyników rzeczowych²¹ stwierdzono, że cele programu zapisane w Rozporządzeniu Rady nr 1268/1999 zostały osiągnięte tylko w pewnym stopniu. Pierwszy z nich, polegający na wsparciu dostosowań przemysłu spożywczego do *acquis communautaire*, uznano za zrealizowany. Świadczy o tym wzrost liczby zakładów przemysłu spożywczego branż wrażliwych²², które otrzymały uprawnienia do handlu na wspólnym rynku²³ oraz ich wyniki eksportowe²⁴.

---

²⁰ Dokładny przebieg realizacji oraz zmian alokacji środków między działaniami oraz regiony został przeanalizowany w pracach K. Gradziuk, *Realizacja programu SAPARD...*, op. cit. i J. Rowińskiego, *SAPARD – programowanie...*, op. cit.

²¹ *Ocena ex-post realizacji Programu SAPARD w Polsce w latach 2000-2006. Raport końcowy*, Konsorcjum projektowe: Agrotec Polska Sp. z o.o., Agrotec spa, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa, 12 grudnia 2007 r.; K. Gradziuk, *Realizacja programu SAPARD...*, op. cit.

²² Do branż wrażliwych zaliczono przemysły: mięsny (z drobiarskim), mleczarski, rybny i owocowo-warzywny. Obawiano się, że nie będą one w stanie dokonać dostosowań do obowiązujących w Unii Europejskiej standardów sanitarnych, weterynaryjnych, ochrony środowiska i właściwego traktowania zwierząt i w konsekwencji będą zmuszone do ograniczenia działalności do rynku polskiego, a następnie jej całkowitego zaprzestania.

²³ Por. K. Gradziuk, *Realizacja programu SAPARD...*, op. cit.

²⁴ Por. I. Szczepaniak, *Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Ocena rozwoju konkurencyjności polskich producentów żywności po integracji z Unią Europejską*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 99, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.

Tabela 1. Struktura budżetu programu SAPARD: pierwotny podział, środki dostępne po realokacjach, ostatecznie zatwierdzone i zrealizowane wypłaty

Oś Działanie	Środki według pierwszej alokacji	Środki do dyspozycji po zmianach alokacji	Środki programu zgodnie z Decyzją nr C (2004) 4316 z dn. 3.11.2004	Środki publiczne wypłacone uczestnikom programu	Środki wypłacone w stosunku do przyznanych zgodnie z Decyzją nr C (2004) 4316 z dn. 3.11.2004
	(mln euro)		(mln zł)		(proc.)
Oś 1. Poprawa efektywności sektora rolno-spożywczego	512 183	402 186	1 794,0	2 114,0	117,8
Poprawa przetwórstwa artykułów rolnych i rybnych	350 216	273 483	1 221,7	1 525,1	124,8
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	161 967	128 703	572,1	588,5	102,9
Oś 2. Poprawa warunków prowadzenia działalności gospodarczej i tworzenie miejsc pracy	393 800	526 876	2 321,0	2 355,0	101,5
Rozwój i poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich	283 034	447 144	1 953,2	2 014,5	103,1
Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	95 218	79 732	367,5	340,8	92,7
Projekty rolnośrodowiskowe i zalesianie	15 548	-	-	-	-
Pozostałe działania	39 666	16 587	85,0	42,0	50,0
Szkolenia	17 407	13 127	69,2	4,8	6,9
Pomoc techniczna	22 259	3 460	15,4	37,5	243,5
Razem	945 649	945 649	4 199,0	4 511,1	107,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Drugim celem (a raczej grupą celów) pomocy przedakcesyjnej było rozwiązanie problemów specyficznych dla rolnictwa i obszarów wiejskich w krajach kandydujących do Unii Europejskiej. Uwzględniając złożoność tych problemów oraz środki przyznane na wsparcie ich rozwiązania, już w momencie programowania SAPARD-u można było zakładać, że cele te nie zostaną zrealizowane. Trudno oczekiwać, że w ciągu czterech lat, mając do dyspozycji stosunkowo niewielkie kwoty, nastąpi rozwiązanie na obszarach wiejskich problemów modernizacji gospodarstw rolnych, poprawy stanu infrastruktury i rozwoju przedsiębiorczości. Ograniczone możliwości programu wynikały nie tylko z limitów finansowych, ale również z zastosowanych rozwiązań (rolnicy nie mogli otrzymywać wsparcia na zakup ziemi, a możliwość powiększenia stada posiadanych zwierząt była ograniczona).

Zadaniem SAPARD-u było również przygotowanie otoczenia instytucjonalnego gospodarki żywnościowej do pełnienia nowych funkcji po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Rola Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), jako agencji płatniczej, wymagała szeregu dostosowań, w tym stworzenia systemów informatycznych, niezbędnych do wdrażania, monitorowania i kontroli przebiegu realizacji poszczególnych instrumentów polityki rolnej i strukturalnej. Program miał również przygotować potencjalnych odbiorców wsparcia do korzystania z funduszy strukturalnych.

Realizacja tego celu zakończyła się powodzeniem. Na potrzeby programu SAPARD stworzono strukturę zarządzania finansami (Ministerstwo Finansów) oraz zarządzania programem i odpowiedzialną za monitoring i ocenę (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Komitet Monitorujący oraz Komitet Sterujący)²⁵. Najważniejsze dostosowania miały miejsce w ARiMR, która pełniła funkcje wdrożeniowe i płatnicze. Jednocześnie, jak wynika z analiz²⁶, system wsparcia wdrażany w programie SAPARD, został ostatecznie zaakceptowany przez uczestników Programu, pomimo początkowo sceptycznego nastawienia rolników²⁷. Doświadczenia zdobyte, zarówno przez instytucje zajmujące się obsługą programu, jak i jego uczestników były przydatne w kolejnych programach, uruchomionych po akcesji Polski do Unii Europejskiej.

---

²⁵ Szczegółowo strukturę organizacyjną programu opisał J. Rowiński w raporcie Programu Wieloletniemu poświęconemu analizie programu SAPARD w Polsce: J. Rowiński, *SAPARD – programowanie...*, op. cit.

²⁶ Por. J. Rowiński, *SAPARD – programowanie...*, jw.

²⁷ Ocena słabych i mocnych stron procesów administracyjnych oraz analiza znaczenia otoczenia instytucjonalnego, w przebiegu realizacji programów unijnych została przedstawiona w oparciu o dane empiryczne, w publikacji pod redakcją M. Wigiera, *Identyfikacja...*, op. cit.

3.2. Finansowanie gospodarki żywnościowej i rozwoju obszarów wiejskich z funduszy unijnych w pierwszych latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej

Głównym dokumentem, na podstawie którego wdrażano instrumenty mające na celu wsparcie gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich w latach 2004-2006 było Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/1999²⁸. Na podstawie Rozporządzeń Rady (WE) nr 1257/1999 oraz 1260/1999²⁹ wspieranie rozwoju gospodarki żywnościowej oraz obszarów wiejskich odbywało się ze środków Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej. Z sekcji Orientacji finansowano inwestycje związane z rozwojem i strukturalnym dostosowaniem słabiej rozwiniętych regionów (zgodnie z Celem 1. polityki strukturalnej). Ich zadaniem była poprawa efektywności struktur produkcji, przetwórstwa i handlu artykułami rolnymi i leśnymi oraz wsparcie potencjału rozwojowego obszarów wiejskich. Środki sekcji Gwarancji miały przyczynić się do gospodarczej i społecznej konwersji obszarów z trudnościami strukturalnymi (Cel 2. polityki strukturalnej).

W pracy przeanalizowano cele dwóch programów finansowanych z EFOGR wdrażanych w Polsce. Były to Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” oraz Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006³⁰. Pierwszy z nich był finansowany z sekcji Orientacji tego funduszu, natomiast drugi, z sekcji Gwarancji, będącej instrumentem II filaru Wspólnej Polityki Rolnej. Taki sposób finansowania wynikał z działań podejmowanych na rzecz zintegrowania polityki strukturalnej wobec rolnictwa ze wsparciem rozwoju społecznego i gospodarczego na obszarach wiejskich, z uwzględnieniem aspektów środowiskowych.

Zarówno SPO „Rolnictwo”, jak i PROW były zgodne ze strategicznym celem Narodowego Planu Rozwoju (NPR) zdefiniowanym jako „rozwijanie konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do długofalowego, harmonijnego rozwoju, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz poprawę spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej z Unią Europejską

---

²⁸ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR) oraz zmieniające i uchylające niektóre rozporządzenia, Dz. Urz. WE L 160 z 26.6.1999.

²⁹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiające przepisy ogólne w sprawie funduszy strukturalnych, Dz. Urz. WE L 161 z 26.6.1999.

³⁰ Przebieg realizacji obu programów został szczegółowo przeanalizowany w pracach: M. Bułkowska, *Stan realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006* oraz K. Chmurzyńska, *Stan realizacji Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006, [w:] Wyniki realizacji PROW i SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006*, seria Program Wieloletni 2005-2009, Raport nr 65, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007.

na poziomie regionalnym i krajowym”³¹. Wspólnymi priorytetami obu programów było wspieranie zmian i dostosowań w gospodarce żywnościowej, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i pomoc techniczna.

Na podstawie priorytetów, w obu programach wyznaczone zostały cele. Cele SPO „Rolnictwo” oraz uzasadnienie ich wyboru zostały zawarte w Uzupełnieniu Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”³². Ze środków SPO „Rolnictwo” finansowano przede wszystkim działania o charakterze inwestycyjnym. Jak wynika ze struktury jego budżetu, ponad 3/4 środków przeznaczonych zostało na wsparcie przedsięwzięć poprawiających konkurencyjność gospodarki żywnościowej, m.in. na inwestycje w gospodarstwach rolnych (w tym należących do młodych rolników) oraz w zakładach przemysłu spożywczego. Były one kontynuacją przedsięwzięć finansowanych wcześniej z budżetu programu SAPARD (tabela 1). Do SPO „Rolnictwo” wprowadzono ponadto nowe możliwości wsparcia rolnictwa i leśnictwa, co z jednej strony umożliwiało finansowanie szerokiego zakresu inwestycji, ale jednocześnie ograniczało możliwość koncentracji środków w wybranym obszarze: pozostałe 25% budżetu programu było rozproszone między aż 7 działań (tabela 2).

Zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1257/1999, uzupełnieniem SPO „Rolnictwo” był Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich, realizujący cele Wspólnej Polityki Rolnej³³. PROW 2004-2006 był wdrażany w Polsce zgodnie z dokumentem operacyjnym, w którym określone zostały jego priorytety³⁴.

---

³¹ *Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006*, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 stycznia 2003 r., Warszawa, styczeń 2003 r.

³² Załącznik do Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 września 2004 r. (poz. 2117), Uzupełnienie Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Wersja jednolita po nowelizacji z 21 grudnia 2007 r.

³³ Celami WPR, zgodnie z art. 33. skonsolidowanej wersji Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską są:

- poprawa produktywności rolnictwa przy wykorzystaniu postępu technicznego i zapewnienie racjonalnego rozwoju produkcji rolnej oraz optymalnym wykorzystaniu czynników produkcji, zwłaszcza pracy,
- zapewnienie odpowiedniego standardu życia (*fair standard of living*) społeczności rolniczej (*agricultural community*), zwłaszcza poprzez wzrost indywidualnych wynagrodzeń osób zaangażowanych w rolnictwie,
- stabilizacja rynków,
- zapewnienie dostaw żywności,
- dostarczenie konsumentom żywności w rozsądnych cenach.

³⁴ *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2004, dokument dostępny na stronie internetowej MRiRW.

Działania PROW 2004-2006 nie były co prawda bezpośrednią kontynuacją programu SAPARD, ale zaplanowano w nim środki na pokrycie zobowiązań wobec uczestników tego programu³⁵.

Tabela 2. Budżet SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006:
limity i wypłacone środki^a

Działania SPO „Rolnictwo”	Limit środków w latach 2004-2006 ^b	Zrealizowane płatności ^c
	(mln zł)	
Priorytet 1. Wspieranie zmian i dostosowań w sektorze rolno-żywnościowym	5 121,8	4 977,9
1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych	2 199,4	2 412,6
1.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom	709,7	707,6
1.3. Szkolenia	76,6	73,5
1.4. Wsparcie doradztwa rolniczego	164,5	161,8
1.5. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	1 971,6	1 622,4
Priorytet 2. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich	1643,4	1407,9
2.1. Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą i/lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych	51,7	51,6
2.2. Scalanie gruntów	83,9	62,6
2.3. Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego	415,6	395,8
2.4. Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolniczej w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu	315,3	280,9
2.5. Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi	497,8	372,9
2.6. Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem	161,6	146,2
2.7. Pilotażowy Program Leader+	117,5	97,9
Priorytet 3. Pomoc techniczna	96,64	54,55
Razem	6 861,9	6 440,3

^a Według stanu na 28 lutego 2009 r.,

^b Limity finansowe obowiązujące od 16 lutego 2009 r. do 15 marca 2009 r. zostały przeliczone według kursu 4,3840 (kurs EBC z przedostatniego dnia roboczego Komisji Europejskiej miesiąca poprzedzającego miesiąc, dla którego dokonuje się wyliczenia limitu alokacji środków wspólnotowych),

^c Poszczególne kwoty przedstawiane w ramach działań 2.2, 2.3 oraz 2.5, dotyczą jedynie środków wspólnotowych. Kwoty te nie uwzględniają środków współfinansowania krajowego, dlatego też wykorzystanie limitu środków przedstawiono jako procent wykorzystania unijnej części alokacji dla wymienionych działań.

Źródło: Wydział Monitorowania Departamentu Rozwoju Obszarów Wiejskich MRiRW na podstawie informacji uzyskanych z Instytucji Wdrażających.

³⁵ Zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1268/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. w sprawie wspólnotowych środków pomocowych na rzecz działań przedakcesyjnych w dziedzinie rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich w państwach Europy Środkowej i Wschodniej ubiegających się o członkostwo w Unii Europejskiej w okresie przedakcesyjnym, Dz. Urz. WE L 161 z 26.6.1999.

Największą część środków PROW 2004-2006 wypłacono beneficjentom działań mających na celu zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Jak wynika z analiz przeprowadzonych na potrzeby oceny końcowej programu, miał on wpływ na stworzenie warunków zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Warunkiem uczestnictwa w programie było bowiem stosowanie zasad dobrej praktyki rolniczej.

Tabela 3. Budżet Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2004-2006: planowany i po realokacjach oraz wypłaty ze środków programu

Działania PROW	Budżet PROW (mln euro)		Poziom wykonania (proc.)	Wypłaty (mln zł)
	planowany	po realokacjach ^a		
Priorytet A. Poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej	1 042,2	881,6	0,85	3 424,35
Renty strukturalne	640,5	534,7	83,5	2 083,78
Gospodarstwa niskotowarowe	376,3	340,5	90,5	1 316,38
Grupy producentów rolnych	25,4	6,4	25,2	24,20
Priorytet B. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich	694,1	939,1	1,35	7 345,15
ONW	976,8	943,4	96,6	3 708,26
Przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe	348,9	208,3	59,7	814,90
Zalesianie	101,8	100,0	98,2	384,51
Dostosowanie do standardów Unii Europejskiej	243,4	630,8	259,2	2 437,48
Pozostałe działania	879,3	826,7	0,94	3 443,00
Pomoc techniczna	34,0	29,8	87,6	108,34
Uzupełnienie płatności obszarowych	705,3	677,6	96,1	2 866,95
Rozporządzenie 1268/1999 (SAPARD)	140,0	119,3	85,2	467,71
Razem	3 592,4	3 590,4	99,96	14 212,51

^a podczas realizacji PROW 2004-2006 dokonano w sumie dziesięciu realokacji środków.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Działania zakwalifikowane do 2. osi priorytetowej, przyczyniały się jednocześnie do wzrostu dochodów ludności związanej z rolnictwem, podobnie jak większość środków przeznaczonych na realizację działań w osi 1. Zastanawiające

jest zatem dlaczego takie działanie jak „Renty strukturalne” zostało potraktowane jako poprawiające konkurencyjność gospodarki żywnościowej³⁶. Jak wynika z ewaluacji *ex post*³⁷, PROW 2004-2006 miał wpływ na wzrost dochodów rolników i mieszkańców wsi, przy czym wsparcie dochodowe miało większe znaczenie dla gospodarstw prowadzących działalność na niewielką skalę. Działania realizowane ze środków Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich miały więc przede wszystkim charakter socjalny, co nie zostało sformułowane wprost w priorytetach programu.

Cele obu programów SPO „Rolnictwo” oraz PROW 2004-2006 były zgodne z realizowanymi w okresie przedakcesyjnym. Jednak „zawartość” programów była odmienna. Wynikało to głównie z umieszczenia w nich szeregu nowych działań. Chociaż środki w latach 2004-2006 były kilkakrotnie większe, nie przewidziano w nich wsparcia rozwoju infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich (finansowanie rozbudowy infrastruktury zostało przesunięte do Zintegrowanych Programów Rozwoju Regionalnego). W związku z tym programy te trudno uznać za kompleksowe.

3.3. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

W latach 2007-2013 wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich jest kontynuowane ze środków Europejskiego Funduszu Gwarancji Rolnej i Europejskiego Funduszu na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Ze środków pierwszego finansuje się wsparcie eksportu, interwencję na rynkach rolnych, płatności bezpośrednie, działania informacyjno-promocyjne³⁸. Uzupełnieniem wsparcia rynkowego i dochodowego są działania finansowane z EFRROW, zgodne z celami polityki spójności gospodarczej i społecznej.

---

³⁶ Celem tego działania była co prawda przyspieszenie przemian struktury obszarowej gospodarstw, jednak uwzględniając warunki uzyskania tego wsparcia, trudno uznać, że zostanie on zrealizowany. Problem ten został przedstawiony w pracach: M. Bułkowskiej, *Stan realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich...*, op. cit. oraz J. Rowińskiego, *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013...*, op. cit.

³⁷ *Ewaluacja ex post Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006. Raport końcowy*, Konsorcjum: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB, BSM Głowacki, Skopiński, Starzyński, Załuski Sp. J., Warszawa, 28 maja 2009 r.

³⁸ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1290/2005 z dnia 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, Dz. Urz. UE L 209 z 11.8.2005.

Zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005³⁹ środki EFRROW powinny koncentrować się na ograniczonej liczbie priorytetów, wśród których najważniejsze to poprawa konkurencyjności rolnictwa i leśnictwa, gospodarowanie gruntami, poprawa stanu środowiska naturalnego, jakości życia i różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Wsparcie powinno przyczyniać się do realizacji celów, które zostały zakwalifikowane do trzech osi: 1. „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego”, 2. „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich” oraz 3. „Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”.

Włączenie rozwoju obszarów wiejskich do Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) nie było jedyną zmianą sposobu finansowania polityki rolnej i rozwoju obszarów wiejskich w porównaniu do lat 2004-2006. Drugą było jej uproszczenie, o czym świadczy zastąpienie dwóch programów (tak jak miało to miejsce latach 2004-2006) jednym. W obecnym okresie programowania wsparcie gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich jest wdrażane w Polsce zgodnie z dokumentem operacyjnym Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013⁴⁰. Określa on priorytety i cele, jakie mają zostać zrealizowane ze środków PROW. Ponadto, w przeciwieństwie do poprzedniego okresu programowania, w którym państwa członkowskie Unii Europejskiej mogły dowolnie ustalać strukturę budżetu programów, obecnie 45% wkładu Wspólnoty powinno być rozdysponowane zgodnie z zaleceniami Rady⁴¹.

Jak wynika z tabeli 4, w polskiej wersji programu największą część budżetu stanowi oś 1, której celem jest poprawa konkurencyjności sektora rolnego. Najwięcej środków przeznaczono na inwestycje w gospodarstwach rolnych. Jednak finansowane projekty nie mogły przyczyniać się do zwiększenia zdolności produkcyjnych w niektórych gałęziach (mleczny chów bydła, chów trzody chlewnej)⁴².

---

³⁹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Dz. Urz. UE L 277 z 21.10.2005.

⁴⁰ Dokumentem programowym, w którym sformułowano cele programu był *Krajowy Plan Strategiczny Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, MRiRW, Warszawa, lipiec 2007.

⁴¹ Zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r., powinna zostać zachowana równowaga między osiami. Co najmniej po 10% środków EFRROW powinno zostać przeznaczonych na wsparcie osi 1 i 3. Natomiast co najmniej 25% środków powinno zostać przyznanych na realizację celów osi 2.

⁴² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Dz. Urz. UE L 368 z 23.12.2006.

Tabela 4. Wielkość i struktura planowanego budżetu PROW 2007-2013

Oś/Działanie	Ceny bieżące (mln zł)	Struktura (proc.)
Oś 1. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	28 211,8	41,9
Ułatwianie startu młodym rolnikom	1 720,9	2,6
Renty strukturalne	7 878,6	11,7
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	1 534,4	2,3
Modernizacja gospodarstw rolnych	7 425,1	11,0
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	4 573,4	6,8
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	2 630,4	3,9
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	360,2	0,5
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych – zobowiązania z lat 2004-2006	1 584,7	2,4
Grupy producentów rolnych	504,2	0,7
Oś 2. Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	19 469,7	28,9
ONW	8 819,2	13,1
Program rolnośrodowiskowy	8 297,0	12,3
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne – 2008	2 353,6	3,5
Oś 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	14 970,0	22,2
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	1 447,0	2,1
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	4 487,4	6,7
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	6 450,8	9,6
Odnowa i rozwój wsi	2 584,7	3,8
Oś. 4 LEADER	1 507,6	2,2
Funkcjonowanie lokalnej grupy działania	547,4	0,8
Pomoc techniczna	960,2	1,4
Razem	67 313,7	100,0

Źródło: Informacja o stanie realizacji Programu PROW 2007-2013 – według danych na 31 lipca 2009 r., Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Podobnie jak w PROW 2004-2006 istotną część budżetu osi 1. stanowi działanie „Renty strukturalne”, które trudno uznać za sprzyjające poprawie konkurencyjności. Tymczasem na jego realizację przeznaczono podobną kwotę, co na wsparcie modernizacji gospodarstw rolnych.

Działania osi 1. są kontynuacją działań finansowanych z poprzednich programów (SAPARD, SPO „Rolnictwo”, PROW 2004-2006). Jednak o ile cią-

głość inwestycji modernizacyjnych w gospodarstwach rolnych i przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego jest zgodna z celem osi 1., to renty strukturalne są z nią niezgodne. Tymczasem zobowiązania z poprzedniego okresu programowania dodatkowo obciążają budżet programu. Wydatki te, określone jako „sztywne”⁴³, wynikały ze zobowiązań wobec beneficjentów takich działań, jak: „Program rolnośrodowiskowy”, „Gospodarstwa niskotowarowe”, „Zalesienia” i „Grupy producentów rolnych”.

Działania finansowane z osi 2., poza celem sformułowanym jako „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich”, będą przyczyniać się także do poprawy sytuacji dochodowej ludności wiejskiej (o czym można wnioskować na podstawie wyników PROW w latach 2004-2006). Faktyczne cele poszczególnych osi są co najmniej niejednoznaczne⁴⁴.

Kolejnym celem PROW 2007-2013 było wsparcie projektów poprawiających jakość życia i różnicujących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. Jednak, podobnie jak w latach 2004-2006, nie przewidziano środków na przedsięwzięcia związane z poprawą stanu infrastruktury na obszarach wiejskich. Jedyne inwestycjami, które mogą być finansowane z działania „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” są projekty związane ze składowaniem odpadów komunalnych, budową urządzeń wodno-kanalizacyjnych oraz dostępem do internetu⁴⁵.

Ze struktury budżetu PROW wynika, że jego środki były rozproszone. Brak koncentracji na wybranych priorytetach jest bardziej wyraźny, jeżeli zastosuje się klasyfikację działań, zgodnie z kryteriami zaproponowanymi przez J. Rowińskiego⁴⁶. Wynika z niej, że na rozwój gospodarki żywnościowej przeznaczonych zostanie 31% środków Programu, a na rozwój innych niż rolnictwo działów gospodarki – 19% funduszy. Na poprawę sytuacji dochodowej przewidziano 25% budżetu, a na ochronę środowiska ok. 16% środków. Wynika z tego, że ponad 40% środków PROW 2007-2013 będzie przeznaczonych na realizację celów dochodowych oraz ochronę środowiska. W związku z tym trudno uznać obecny program za skoncentrowany na wsparciu rozwoju gospodarki na obszarach wiejskich.

---

⁴³ Por. J. Rowiński, *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013...*, op. cit.

⁴⁴ Por. J. Rowiński, *Program...*, jw.

⁴⁵ Pozostałe inwestycje związane z rozbudową infrastruktury są w obecnym okresie programowania finansowane z budżetu SPO „Infrastruktura i środowisko”.

⁴⁶ J. Rowiński, *Program...*, jw.

4. Podsumowanie

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej stworzyło nowe możliwości finansowania polityki rolnej i rozwoju obszarów wiejskich z funduszy strukturalnych oraz budżetu Wspólnej Polityki Rolnej. W latach 2000-2013 ze środków o charakterze strukturalnym do polskiej gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich trafi z programów SAPARD, SPO „Rolnictwo”, PROW 2004-2006 oraz PROW 2007-2013 w sumie ponad 90 mld zł środków publicznych. Ogólna wartość wspieranych inwestycji będzie znacznie większa – w realizację projektów będą zaangażowane również środki własne beneficjentów.

Tabela 5. Finansowanie gospodarki żywnościowej i rozwoju obszarów wiejskich z funduszy unijnych w latach 2000-2013

Program	Wyplacone środki ^a (mln zł) (w cenach bieżących)	Udział poszczególnych programów w środkach ogółem na lata 2000-2013 (proc.)
SAPARD	4 511,1	4,90
SPO „Rolnictwo” ^b	6 440,3	7,00
PROW 2004-2006	13 744,8	14,94
PROW 2007-2013	67 313,7	73,16
Razem	92 009,9	100,00

^a dla PROW 2007-2013 podano informacje o dostępnym limicie finansowym,

^b według stanu na 28 lutego 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Z tabel 5 i 6 wynika, że z wymienionych programów, dopiero PROW 2007-2013 można uznać za poważne źródło finansowania rozwoju gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich. Poza PROW 2007-2013 w obecnym okresie finansowym regiony wiejskie będą korzystały ze środków innych programów współfinansowanych z budżetu unijnego (tabela 6).

Tabela 6. Zestawienie środków publicznych ogółem (środki unijne i krajowe) wspierających rozwój obszarów wiejskich w latach 2007-2013 (mld euro)

Program	Kwota wsparcia
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013	17,2
Zarządzane centralnie programy operacyjne	21,6
Zintegrowane Programy Rozwoju Regionalnego	8,3
Inwestycyjne kredyty preferencyjne	4,8
Ogółem	51,9

Źródła: J. Rowiński referat na konferencji naukowej „Rozwój sektora rolno-spożywczego w Polsce na tle tendencji światowych”, zorganizowanej przez IERiGŻ-PIB w dniach 8-10.12.2008 r. w Pułtusk.

Tak duże środki z budżetu Unii Europejskiej, uzupełnione wkładem własnym uczestników programu, stanowią szansę na poprawę sytuacji na obszarach wiejskich.

Zgodność celów analizowanych programów

Cele programów SAPARD, SPO „Rolnictwo”, PROW 2004-2006 oraz PROW 2007-2013 musiały być zgodne z Traktatem, polityką strukturalną i rolą Wspólnoty oraz podstawowymi zasadami określającymi działanie funduszy strukturalnych, sformułowanymi w Rozporządzeniach Komisji i Rady.

Jedną z konsekwencji zasady zgodności było to, że wsparcie inwestycji nie mogło prowadzić do powstania nadmiernych zdolności produkcyjnych. Wpływało to niekorzystnie na możliwości restrukturyzacji polskiego rolnictwa. Niemożliwe było bowiem uzyskanie wsparcia, które ułatwiłoby gospodarstwom zwiększenie skali produkcji w niektórych gałęziach produkcji zwierzęcej⁴⁷ (zwiększenie liczby stanowisk dla trzody chlewnej, ograniczenia wynikające z kwot mlecznych). Środki programu nie mogły być również przeznaczone na zakup ziemi.

Kolejne ograniczenie wynikało z narzuconej przez Komisję Europejską listy działań, z której państwa członkowskie dokonywały wyboru tych, które uważały za najodpowiedniejsze. Państwa miały dowolność wyboru działań, ale nie mogły listy rozszerzać. Wybrane działania były wdrażane na podstawie wieloletnich programów przygotowanych przez państwa członkowskie dopiero po ich zatwierdzeniu przez Komisję Europejską.

Państwa członkowskie miały wpływ na wybór priorytetów rozdzielając przyznane środki między poszczególne działania. Jednak w okresie 2007-2013 ta swoboda została ograniczona, a prawie połowa budżetu musiała być rozdysponowana zgodnie z rekomendacjami Komisji, która za najważniejsze uznała wsparcie działań związanych z poprawą stanu środowiska.

Trafność programów

Uwzględniając wskaźniki wykorzystania środków⁴⁸, można stwierdzić, że cele programów zostały sformułowane zgodnie z potrzebami beneficjentów. Wysoki poziom wykorzystania środków wynikał z możliwości elastycznego zarządzania finansami (przesuwanie środków między działaniami w trakcie realizacji programów), co umożliwiło ich lepsze wykorzystanie.

---

⁴⁷ Wyjątkiem były inwestycje wspierane w działaniu „Ułatwianie startu młodym rolnikom”.

⁴⁸ Wpłaty dla uczestników programu SAPARD stanowiły 107% przewidzianego limitu, uzupełnionego środkami zarezerwowanymi w PROW. Według stanu na koniec lutego 2009 roku wykorzystano ok. 94% budżetu SPO „Rolnictwo” i 99,96% środków PROW 2004-2006.

Analiza jedynie priorytetów i celów programów może być myląca. Najlepiej pokazują to przykłady PROW 2004-2006 oraz PROW 2007-2013, w których do osi priorytetowych mających przyczynić się do poprawy konkurencyjności gospodarki żywnościowej zakwalifikowano działania takie, jak „Renty strukturalne” czy „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych”.

Istotna jest również analiza możliwości finansowania działań. Włączenie do kolejnych programów coraz większej liczby działań stwarza wszechstronnejsze możliwości wsparcia, ale prowadzi do rozproszenia środków. Biorąc pod uwagę hipotezę zakładającą ograniczenie wsparcia rolnictwa po roku 2013 ze środków unijnych⁴⁹, wsparcie w latach 2007-2013 powinno koncentrować się na poprawie jego konkurencyjności i zwiększaniu możliwości produkcyjnych. Wspieranie konkurencyjności gospodarki wiejskiej mogłoby przyczynić się do trwalszych efektów niż przyznawanie niewielkich środków jak największej liczbie uczestników. Pod tym względem podział środków PROW 2007-2013 trudno uznać za optymalny.

Ciągłość celów wsparcia w latach 2000-2013

Realizowany obecnie PROW 2007-2013 stanowi kontynuację większości celów poprzednich programów, zarówno realizowanych w latach 2004-2006, jak i przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Kontynuacja działań mających na celu wsparcie gospodarki na obszarach wiejskich, zarówno żywnościowej, jak i działań nie związanych z rolnictwem, jest istotna ze względu na ich spodziewane trwałe efekty.

Ciągłość celów nie zawsze oznacza, że program optymalnie realizuje długookresową strategię rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Świadczą o tym ograniczone możliwości podziału środków PROW 2007-2013 między działania, wynikające ze zobowiązań o charakterze socjalnym podjętych w poprzednich okresach programowania.

Komplementarność

Pominięte w programach SPO „Rolnictwo”, PROW na lata 2004-2006 oraz bardzo ograniczone w PROW 2007-2013 finansowanie inwestycji w infrastrukturę techniczną na obszarach wiejskich zostało przesunięte do innych programów operacyjnych, w tym „Infrastruktura i środowisko”. Wsparcie obszarów wiejskich jest finansowane również ze środków innych programów operacyjnych. W latach 2007-2013 w Polsce realizowane są programy operacyjne: „Kapitał

---

⁴⁹ J. Rowiński, *Program...*, op. cit.

ludzki”, „Rozwój Polski Wschodniej” oraz „Pomoc techniczna”. Środki tych programów są w części przeznaczone na wsparcie projektów zlokalizowanych na obszarach miejskich, część na obszarach wiejskich. Niektóre mogą być realizowane zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich.

Cele polityki spójności są wspierane również ze środków 16 programów regionalnych, które są kontynuacją Zintegrowanych Programów Operacyjnych Rozwoju Regionalnego (ZPORR), realizowanych w latach 2004-2006. Zmienił się jednak sposób zarządzania nimi i w obecnym okresie programowania są one wdrażane w sposób zdecentralizowany, podczas gdy poprzednio były zarządzane centralnie, a wdrażane w regionach.

Polska na lata 2007-2013 otrzymała ponad 67 mld euro wsparcia z Funduszu Spójności, z czego większość (ponad 66 mld euro) stanowiły środki przyznane w celu „Konwergencja”. Wkład krajowy szacowany jest na ponad 18 mld euro. W sumie Polska w obecnym okresie programowania na realizację przedsięwzięć związanych z polityką spójności ma do dyspozycji ponad 85 mld euro. Zgodnie z Narodową Strategią Spójności⁵⁰ realizacja celów polityki spójności ma doprowadzić do stworzenia warunków wzrostu i konkurencyjności oraz gospodarki opartej na wiedzy, które zapewnią wzrost zatrudnienia oraz poprawę spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej. Priorytet ten jest realizowany przez sześć celów horyzontalnych, które są zgodne z lizbońską strategią wzrostu i zatrudnienia. Zgodnie z NSRO, 64% inwestycji współfinansowanych środkami polityki spójności ma być bezpośrednio związanych z realizacją strategii lizbońskiej.

---

⁵⁰ *Narodowa Strategia Spójności*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, maj 2007 r. (dokument dostępny na stronach internetowych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego).

Porównanie warunków dostępu do działań wdrażanych w programach PROW 2004-2006 oraz PROW 2007-2013

1. „Renty strukturalne”

Celem działania jest przyspieszenie procesu wymiany pokoleniowej wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne oraz poprawa rentowności i konkurencyjności gospodarstw. Działanie było realizowane w latach 2004-2006 i jest kontynuowane w PROW 2007-2013. Zmiany wprowadzone w działaniu w nowym okresie programowania są znaczne i dotyczą zarówno poziomu wsparcia, jak i kryteriów dostępu.

W latach 2007-2013 na realizację działania przeznaczono kwotę 2187,6 mln euro. W latach 2004-2006 budżet działania wynosił 534,88 mln euro¹. Wówczas renty otrzymało 53 732 rolników², a całkowita powierzchnia przekazanych gospodarstw wyniosła 532 224 ha, w tym 482 181 ha UR³. Przewiduje się, że w nowym okresie programowania z rent skorzysta 50 400 producentów rolnych, a powierzchnia przekazanych gospodarstw wyniesie 450 tys. ha UR⁴.

1.1. Legislacja

Aktami prawnymi regulującymi szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Renty strukturalne” w latach 2007-2013 są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 109, poz. 750);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 lipca 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 140, poz. 990);

---

¹ Orientacyjna zbiorcza tabela finansowa planu w mln euro zmieniona po realokacji środków nr 3/2007 (6), grudzień 2007 r.

² „PROWinki” tygodniowe 2008, nr 1, MRiRW, stan na dzień 4 stycznia 2008 r.

³ ARiMR – trzy lata po akcesji, ARiMR, Warszawa 2007, s. 51.

⁴ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, MRiRW, Warszawa 2007, s. 179-185.

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 sierpnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 168, poz. 1182);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 czerwca 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 108, poz. 693);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 listopada 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 210, poz. 1325).

W wyniku wprowadzonej Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 lipca 2007 r. zmiany, gospodarstwa rolne mogą być przekazywane tylko i wyłącznie na cele związane z dalszym prowadzeniem działalności rolniczej, czyli: (1) następcy, (2) na powiększenie innego gospodarstwa oraz (3) na rzecz Skarbu Państwa, a nie jak dotychczas również na cele ochrony przyrody lub z przeznaczeniem na zalesienie⁵. W rozporządzeniu wprowadzono również przepis stanowiący, że termin składania wniosków w danym roku upływa z końcem dnia roboczego następującego po dniu, w którym podano do publicznej wiadomości na stronie internetowej Agencji informację, że liczba 7200 złożonych wniosków o przyznanie renty strukturalnej została przekroczona o 5%.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 sierpnia 2007 r. wprowadziło warunek sporządzenia przez następcę planu rozwoju gospodarstwa rolnego, przejmowanego od producenta rolnego ubiegającego się o rentę strukturalną. Warunek ten ma stanowić instrument stymulowania rozwoju przejmowanego gospodarstwa.

W rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 czerwca 2008 r. sprecyzowano, jak należy ustalać powierzchnię użytków rolnych wchodzących w skład gospodarstwa rolnego po powiększeniu, zdefiniowano pojęcie staż pracy oraz zamieszczono listę dokumentów potwierdzających posiadany staż pracy. Wprowadzono również przepis, że termin składania wniosków o rentę

---

⁵ Należy nadmienić, że w okresie programowania 2004-2006 w zamian za rentę strukturalną rolnicy przekazali ok. 0,5 mln ha, w tym na cele ochrony przyrody i na zalesianie zaledwie 68 ha (dotyczyło to 8 rolników z województwa warmińsko-mazurskiego).

strukturalną w danym roku upływa z końcem dnia roboczego następującego po dniu, w którym podano do publicznej wiadomości na stronie internetowej Agencji, że zostało złożonych 7200 wniosków.

W rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 listopada 2008 r. zniesiono wymóg dokumentowania posiadania średniego wykształcenia rolniczego dyplomem uzyskania tytułu zawodowego lub dyplomem potwierdzającym kwalifikacje zawodowe. Zmiana ta umożliwiła przejście gospodarstwa rolnego osobom, które ukończyły szkołę średnią rolniczą, ale nie przystąpiły do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Kolejna zmiana wprowadzona rozporządzeniem dotyczyła kwalifikacji osób, które ukończyły studia wyższe na kierunkach innych niż wymienione w ust. 6 pkt. 1-6 załącznika do rozporządzenia. Za kwalifikacje zawodowe przydatne do prowadzenia działalności rolniczej uznano kierunki studiów, na których zakres kształcenia albo standardy kształcenia obejmują treści związane z rolnictwem w wymiarze co najmniej 120 godz. Zmiana ta stanowiła doprecyzowanie i uproszczenie dotychczasowego przepisu oraz umożliwiła uwzględnienie wszystkich kierunków studiów związanych z rolnictwem, gdyż dotychczasowy przepis „kierunki studiów, na których w zakresie kształcenia wchodziły przedmioty dotyczące technologii produkcji roślinnej lub zwierzęcej” był niewłaściwie sformułowany.

W latach 2004-2006 podstawowymi rozporządzeniami regulującym zasady i warunki wsparcia rent strukturalnych ze środków finansowych PROW były:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 114, poz. 1191);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawie wzorów wniosków o udzielenie pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętych planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 161, poz. 1684);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 211, poz. 1759);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 lipca 2006 r. zmieniające Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 135, poz. 951).

Zmiany wprowadzone w rozporządzeniu z 5 października 2005 r., zmieniającym wcześniejsze z 30 kwietnia 2004 r., polegały głównie na ściślejszym sprecyzowaniu warunków i trybu udzielania pomocy w ramach działania.

1.2. Porównanie warunków do otrzymania renty strukturalnej

W latach 2007-2013 renty strukturalne mogą otrzymać producenci rolni wpisani do ewidencji producentów, którzy ukończyli 55 lat, ale nie osiągnęli jeszcze wieku emerytalnego⁶, prowadzili gospodarstwo rolne przez okres co najmniej 10 lat i przez co najmniej 5 lat podlegali ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, podlegają ubezpieczeniu w dniu złożenia wniosku oraz nie mają zaległości w opłacaniu należności z tytułu ubezpieczenia społecznego rolników. Ponadto, producent rolny zobowiązany jest do przekazania swojego gospodarstwa (a tym samym zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej) o łącznej powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 3 ha lub 1 ha w woj. małopolskim, podkarpackim, śląskim i świętokrzyskim, na jeden z trzech celów: (1) następcy, (2) na powiększenie innego gospodarstwa lub (3) Skarbowi Państwa.

Jeżeli gospodarstwo jest przekazywane następcy, musi być przekazane w całości w sposób trwały, przy czym jego powierzchnia nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia gospodarstwa w województwie⁷, z wyjątkiem województw, w których średnia powierzchnia gospodarstwa jest wyższa niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w kraju. W województwach tych powierzchnia przekazywanego gospodarstwa musi być równa co najmniej średniej powierzchni gospodarstwa rolnego kraju⁸. Natomiast jeśli gospodarstwo przekazywane jest na powiększenie innego, wtedy powierzchnia gospodarstwa po powiększeniu musi być większa niż średnia powierzchnia gospodarstwa w województwie lub równa średniej powierzchni gospodarstwa rolnego kraju (tylko w województwach, w których średnia powierzchnia gospodarstwa jest wyższa niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w kraju).

---

⁶ Mężczyźni 65 lat, kobiety 60 lat.

⁷ Przy ustalaniu spełnienia warunku przekazania gospodarstwa rolnego, bierze się pod uwagę średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w poszczególnych województwach oraz średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju, w roku poprzedzającym rok złożenia wniosku o rentę strukturalną.

⁸ Warunek dotyczy średnich powierzchni gospodarstw dla następcy, nie dotyczy zstępnych przekazującego.

Tabela 1. Porównanie warunków uprawniających do otrzymania renty strukturalnej w latach 2004-2006 oraz 2007-2013

Warunki	PROW 2007-2013	PROW 2004-2006
Wiek beneficjenta	55-60 lat kobiety, 55-65 lat mężczyźni	55-60 lat kobiety, 55-65 lat mężczyźni
Wymagany okres prowadzenia działalności rolniczej	co najmniej 10 lat bezpośrednio poprzedzających złożenie wniosku	co najmniej 10 lat bezpośrednio poprzedzających złożenie wniosku
Wymagany okres podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu	co najmniej 5 lat i w dniu złożenia wniosku	co najmniej 5 lat i w dniu złożenia wniosku
Cele, na jakie można przekazać gospodarstwo	1. następcy, 2. na powiększenie jednego lub kilku gospodarstw, 3. Skarb Państwa	1. następcy, 2. na powiększenie innego gospodarstwa, 3. Skarb Państwa, 4. zalesianie, 5. ochrona środowiska
Minimalna powierzchnia przekazywanego gospodarstwa	3 ha UR albo 1 ha UR w przypadku województw: małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego i świętokrzyskiego, przy czym: <ul style="list-style-type: none"> ▪ powierzchnia gospodarstwa przekazywanego na rzecz następcy nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w województwie. W województwach, w których średnia powierzchnia przekazywanego gospodarstwa jest wyższa niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w kraju, powierzchnia przekazywanego gospodarstwa musi być równa co najmniej średniej powierzchni gospodarstwa rolnego w kraju; ▪ powierzchnia gospodarstwa po powiększeniu nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w województwie. W województwach, w których średnia powierzchnia przekazywanego gospodarstwa jest wyższa niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w kraju, powierzchnia gospodarstwa rolnego po powiększeniu musi być co najmniej równa średniej powierzchni gospodarstwa rolnego w kraju 	1 ha UR
Maksymalna powierzchnia użytków rolnych, jaka może zostać w posiadaniu otrzymującego rentę strukturalną	0,5 ha użytków rolnych, przy czym działalność rolnicza może służyć wyłącznie zaspokajaniu potrzeb własnych i nie obejmuje działu specjalnego produkcji rolnej	0,5 ha użytków rolnych, przy czym działalność rolnicza może służyć wyłącznie zaspokajaniu potrzeb własnych i nie obejmuje działu specjalnego produkcji rolnej

Źródło: Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, z późn. zm. oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na uzyskiwanie rent strukturalnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich z późn. zm.

W przypadku, kiedy zarówno rolnik, jak i jego małżonek spełniają warunki do ubiegania się o rentę strukturalną, wsparcie może otrzymać tylko jeden z nich. Jeżeli natomiast rolnik nie spełnia warunków albo nie ubiega się o rentę strukturalną, a jego małżonek spełnia wszystkie warunki, renta strukturalna może być przyznana małżonkowi.

Po przekazaniu gospodarstwa otrzymujący rentę strukturalną może pozostać w posiadaniu lub współposiadaniu co najwyżej 0,5 ha użytków rolnych i prowadzić na tych użytkach działalność rolniczą, z tym, że może ona służyć wyłącznie zaspokojeniu własnych potrzeb oraz nie może obejmować działu specjalnego produkcji rolnej.

Tabela 2. Porównanie warunków obowiązujących w latach 2004-2006 oraz 2007-2013, które musi spełnić przejmujący gospodarstwo, aby zdając gospodarstwo mógł otrzymać rentę strukturalną

Warunki	PROW 2007-2013	PROW 2004-2006
Wiek	następca – mniej niż 40 lat, rolnik – mniej niż 50 lat	następca – mniej niż 40 lat, rolnik – mniej lat niż beneficjent
Wymagane kwalifikacje zawodowe	1. wykształcenie rolnicze zasadnicze zawodowe, średnie lub wyższe, 2. tytuł kwalifikacyjny lub tytuł zawodowy, lub tytuł zawodowy mistrza w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie ^a , 3. wykształcenie wyższe inne niż rolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie albo wykształcenie wyższe inne niż rolnicze i ukończone studia podyplomowe w zakresie związanym z rolnictwem, albo wykształcenie średnie inne niż rolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie, 4. wykształcenie podstawowe, gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe inne niż rolnicze i co najmniej 5-letni staż pracy w rolnictwie	1. wykształcenie rolnicze średnie lub wyższe, 2. wykształcenie rolnicze zasadnicze zawodowe lub tytuł kwalifikacyjny w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i co najmniej 3-letni okres pracy w gospodarstwie rolnym, 3. wykształcenie średnie lub wyższe na kierunku innym niż rolniczy i co najmniej 3-letni okres pracy w gospodarstwie rolnym, 4. wykształcenie wyższe na kierunku innym niż rolniczy i ukończone studia podyplomowe w zakresie związanym z rolnictwem, 5. wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe inne niż rolnicze i co najmniej 5-letni okres pracy w gospodarstwie rolnym
Wymagany minimalny okres prowadzenia przejętego gospodarstwa	co najmniej 5 lat	co najmniej 5 lat
Plan rozwoju gospodarstwa	wymagany	nie wymagany

^a Za staż pracy w rolnictwie uznaje się okres, liczony do dnia złożenia wniosku, w którym osoba przejmująca gospodarstwo rolne podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Źródło: jak w tabeli 1.

Aby przejąć gospodarstwo w programie zarówno rolnik, jak i następca muszą spełnić kryterium wieku, przy czym przejmujący gospodarstwo musi wykazać się kwalifikacjami zawodowymi oraz zobowiązać do prowadzenia osobiście działalności rolniczej na przejętych użytkach rolnych przez co najmniej 5 lat. Ponadto w latach 2007-2013 wprowadzono przepis⁹ zobowiązujący osobę przejmującą gospodarstwo do sporządzenia planu rozwoju przejmowanego gospodarstwa (tabela 2).

Tabela 3. Porównanie stawek renty strukturalnej w latach 2004-2006 oraz 2007-2013

Wyszczególnienie	PROW 2007-2013	PROW 2004-2006
Stawka podstawowa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 150% kwoty najniższej emerytury 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 210% kwoty najniższej emerytury
Możliwości zwiększenia stawki podstawowej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 100% jako dodatek do małżonka. Przysługuje, jeśli oboje małżonkowie w dniu złożenia wniosku spełniają warunki do przyznania renty, przekazane gospodarstwo rolne stanowi główne źródło ich utrzymania, a małżonek nie posiada własnych źródeł dochodu z tytułu zatrudnienia, z wyjątkiem prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej; ▪ 15% jeśli rolnik przekaze gospodarstwo rolne o łącznej powierzchni użytków rolnych większej niż 10 ha osobie w wieku poniżej 40 lat 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 60% jako dodatek do małżonka; ▪ 50% za trwałe przekazanie 3 ha gruntów; ▪ 60% 3% najniższej emerytury za każdy hektar (powyżej 3 ha) przekazany na powiększenie istniejącego gospodarstwa rolnego, ale nie więcej niż za 20 ha powyżej 3 ha gruntów rolnych; ▪ 60% 3% najniższej emerytury za każdy hektar (powyżej 3 ha) przekazany na powiększenie istniejącego gospodarstwa rolnego, prowadzonego przez rolnika w wieku do 40 lat, ale nie więcej niż za 20 ha powyżej 3 ha gruntów rolnych
Maksymalna stawka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 265% kwoty najniższej emerytury 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 440% kwoty najniższej emerytury
Czas trwania pomocy	10 lat, ale nie dłużej niż do osiągnięcia przez beneficjenta wieku emerytalnego	10 lat, ale nie dłużej niż do osiągnięcia przez beneficjenta wieku emerytalnego

Źródło: jak w tabeli 1.

Renta strukturalna ma formę płatności miesięcznej i jest przyznawana rolnikowi do momentu osiągnięcia przez niego wieku emerytalnego, czyli maksymalnie na 10 lat. Podstawowa (maksymalna) stawka renty w latach 2007-2013 jest znacznie niższa niż w poprzednim okresie programowania i stanowi równowartość 150% (265%) kwoty najniższej emerytury określonej w przepisach o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych¹⁰. W latach 2004-

⁹ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 sierpnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 168, poz. 1182).

¹⁰ Od dnia 1 marca 2006 r. wartość najniższego świadczenia emerytalnego wynosi 597,46 zł.

-2006 podstawowa (maksymalna) wysokość renty wynosiła 210% (440%) niższej emerytury (szczegóły tabela 3).

1.3. Uwagi końcowe

W latach 2004-2006 program wcześniejszych emerytur był jednym z najbardziej popularnych działań zarówno z powodu wysokiej renty, jak i nieskomplikowanych warunków dostępu. W latach 2007-2013 kryteria dostępu zostały znacznie zaostrzone, a wysokość podstawowej stawki renty obniżona. Okazało się, iż warunki przyznania wsparcia w latach 2004-2006 były zbyt łagodne, a chętnych było więcej niż oczekiwano. Ponadto, w trakcie realizacji działania zauważono w legislacji istotne luki, które utrudniały osiągnięcie postawionych celów, a nawet wywoływały efekty odwrotne od pożądaných, umożliwiając dzielenie przekazywanych gospodarstw, co zamiast zmniejszenia, powodowało zwiększenie ich liczby. Przypuszczano, że w obecnej postaci program nie będzie tak popularny, ale chętnych do przekazania gospodarstwa i odejścia na wcześniejszą emeryturę jest wciąż wielu. Z jednej strony nie spodziewano się aż takich zmian w programie, bo działanie jest kontynuacją znanego już z PROW 2004-2006. Rolnicy uważają za oburzające drastyczne zaostrzenie kryteriów dostępu i zmniejszenie wysokości wypłacanych rent. Z drugiej jednak strony, renty, choć mniejsze, są nadal dodatkowymi środkami w gospodarstwie, zwłaszcza przekazany następcy, a zaostrzone kryteria dostępu niewątpliwie zwiększą efektywność działania.

2. „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)”

Celem działania ONW jest zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i zapobieganie wyludnianiu się obszarów wiejskich, zachowanie walorów krajobrazowych i promocja rolnictwa przyjaznego dla środowiska. Dopłaty wyrównawcze ONW mają zrekompensować niższe dochody rolnikom, którzy prowadzą działalność rolniczą na obszarach górskich oraz innych obszarach, na których istnieją utrudnienia w prowadzeniu upraw i o niższej produktywności. Działanie zostało wprowadzone w okresie 2004-2006 i jest kontynuowane w latach 2007-2013. Ogólne zasady i zakres wsparcia w nowym okresie programowania nie uległy zmianom.

W PROW 2007-2013 na wsparcie ONW przewidziano 2448,75 mln euro (w latach 2004-2006 – 948,57 mln euro). Dopłaty ONW otrzymało 607 101 rolni-

ków w 2004 roku, 691 774 w 2005 roku oraz 705 352 w 2006 roku¹¹. Przewiduje się, że w okresie programowania 2007-2013 z programu skorzysta 750 000 producentów rolnych.

2.1. Legislacja

W latach 2007-2013 podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie wsparcia ONW ze środków PROW jest:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 68, poz. 448).

W latach 2004-2006 podstawowymi rozporządzeniami regulującym zasady i warunki wsparcia gospodarowania na terenach ONW były¹²:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 2004 r. w sprawie szczególnych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 73, poz. 657);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 czerwca 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 158, poz. 1652);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 września 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (Dz. U. Nr 213, poz. 2159);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 marca 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 44, poz. 423);

---

¹¹ „PROWinki” tygodniowe 2008, nr 1, MRiRW, z dnia 4 stycznia 2008 r.

¹² www.minrol.gov.pl.

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 maja 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 92, poz. 770);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 106, poz. 891);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 marca 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 42, poz. 278);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 75, poz. 522);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 246, poz. 1791).

Zmiany wprowadzone w kolejnych rozporządzeniach zmieniających wcześniejsze z dnia 14 kwietnia 2004 r. polegały na uściśleniu warunków i trybu udzielania pomocy w ramach działania oraz wprowadzeniu dodatkowego przepisu zmniejszającego płatności ONW o 1% za każdy dzień roboczy, jeżeli wniosek został złożony po wyznaczonym terminie.

2.2. Beneficjenci

Pomoc może otrzymać rolnik, posiadający co najmniej 1 ha użytków rolnych, położonych w granicach ONW, wykorzystywanych do produkcji rolniczej, który zobowiąże się do prowadzenia działalności rolniczej na gruntach, na które uzyskał pomoc z tytułu ONW, przez okres co najmniej 5 lat od dnia

otrzymania pierwszej płatności oraz do przestrzegania podstawowych wymagań¹³ na obszarze całego gospodarstwa rolnego.

W PROW 2004-2006 wyróżniono cztery typy ONW w Polsce (górskie, ze specyficznymi utrudnieniami, nizinne strefa I i nizinne strefa II). Kryteria kwalifikacji dla każdego typu ONW w nowym programie pozostają bez zmian¹⁴:

- 1) do ONW górskich zaliczono gminy i obręby ewidencyjne, w których ponad połowa użytków rolnych znajduje się na wysokości powyżej 50 m n.p.m.;
- 2) do ONW nizinnych należą obszary, na których występują ograniczenia produktywności rolnictwa spowodowane niską jakością gleb, niekorzystnymi warunkami klimatycznymi, niekorzystnymi warunkami wodnymi, niesprzyjającą rzeźbą terenu oraz mające niekorzystne wskaźniki demograficzne i znaczący udział ludności związanej z rolnictwem;
- 3) do ONW o specyficznych naturalnych utrudnieniach należą gminy i obręby ewidencyjne rejonów podgórskich, w których co najmniej 50% powierzchni użytków rolnych znajduje się powyżej 350 m n.p.m.

Ponadto, obszary ONW muszą charakteryzować się co najmniej dwiema z czterech niżej wymienionych cech:

- 1) średnia powierzchnia gospodarstw rolnych wynosi poniżej 7,5 ha,
- 2) gleby są zagrożone występowaniem erozji wodnej,
- 3) udział gospodarstw rolnych, które zaprzestały produkcji rolnej, wynosi powyżej 21% wszystkich gospodarstw rolnych,
- 4) udział trwałych użytków zielonych wynosi powyżej 40% w strukturze użytkowania gruntów.

2.3. Forma i wielkość płatności

Pomoc jest udzielana w postaci rocznych zryczałtowanych płatności do hektara użytków rolnych położonych na obszarach ONW.

W latach 2007-2013 warunki dostępu, wysokość stawek dopłat oraz degressywność płatności pozostają bez zmian w porównaniu z poprzednim okresem programowania (tabela 4).

---

¹³ Podstawowe wymagania oznaczają normy obowiązkowe, związane w szczególności z ochroną środowiska, które muszą być przestrzegane przy prowadzeniu działalności rolniczej.

¹⁴ Co najmniej do końca 2009 roku.

Tabela 4. Wysokość wsparcia wypłacanego ze środków działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” w latach 2004-2006 oraz 2007-2013

Wyszczególnienie		PROW 2004-2006 i PROW 2007-2013
1. Minimalna powierzchnia UR		1 ha
2. Typ ONW i stawki płatności	Górskie	320 zł/ha
	Strefa nizinna I	179 zł/ha
	Strefa nizinna II	264 zł/ha
	Obszary za specyficznymi utrudnieniami	264 zł/ha
3. Degresywność	1-50 ha	100% płatności
	50,01-100 ha	50% płatności
	100,01-300 ha	25% płatności
	powyżej 300 ha	brak płatności

Źródło: Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 kwietnia 2004 r. w sprawie szczególnych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich.

2.4. Uwagi końcowe

Dopłaty do ONW są jednym z najbardziej powszechnych działań w programie, przysługują bowiem wszystkim rolnikom, których gospodarstwa położone są na terenach o niekorzystnych warunkach do prowadzenia produkcji rolnej. Wystarczy złożyć wniosek i zobowiązać się do prowadzenia gospodarstwa przez 5 kolejnych lat. Nie zmienione warunki dostępu w nowym okresie programowania świadczą o tym, że program został dobrze przygotowany i nie wymagał zmian w legislacji. Otrzymane dopłaty (zarówno bezpośrednio, jak i ONW) w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych nie są wysokie, są jednak pewnym i często jedynym wsparciem, które rolnicy otrzymują ze środków Unii Europejskiej.

3. „Program rolnośrodowiskowy”

Celem programu jest poprawa środowiska obszarów wiejskich poprzez przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo, zachowanie różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich, wspieranie zrównoważonego systemu gospodarowania, odpowiednie użytkowanie gleb, ochronę wód oraz ochronę zagrożonych lokalnych ras zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych.

Pilotażowy program rolnośrodowiskowy, mający na celu przetestowanie procedur i przygotowanie instytucji do uruchomienia tego programu w pełnym

wymiarze po wejściu Polski do Unii Europejskiej, przewidziano w Programie Operacyjnym SAPARD. Jednakże ze względu na czasochłonność procesu uzgadniania procedur oraz wysokie koszty równoczesnego przygotowania dwóch systemów wdrażania programu rolnośrodowiskowego (jednego wspieranego ze środków SAPARD, a drugiego ze środków PROW), wycofano się z realizacji działania w okresie przedakcesyjnym. W konsekwencji programy rolnośrodowiskowe były wdrażane w Polsce od 2004 roku jako działanie finansowane z PROW 2004-2006 i są kontynuowane w latach 2007-2013.

W PROW 2007-2013 zarezerwowano 2303,75 mln euro na wsparcie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych (w latach 2004-2006 – 208,7 mln euro). W latach 2004-2006 programem objęto 899 842 ha użytków rolnych¹⁵, a wsparcie otrzymało 76 661 rolników¹⁶. Przewiduje się, że w obecnym okresie programowania program obejmie 1,5-1,8 mln ha użytków rolnych oraz że skorzysta z niego 200 000 producentów rolnych.

3.1. Legislacja

W latach 2007-2013 podstawowym rozporządzeniem regulującym zasady i warunki wsparcia przedsięwzięć rolnośrodowiskowych jest:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 lutego 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 34, poz. 200).

W latach 2004-2006 podstawowymi rozporządzeniami regulującym zasady i warunki wsparcia przedsięwzięć rolnośrodowiskowych ze środków PROW były¹⁷:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lipca 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 174, poz. 1809);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 września 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 213, poz. 2160);

---

¹⁵ ARiMR – trzy lata po akcesji, ARiMR, Warszawa 2007, s. 58.

¹⁶ „PROWinki” tygodniowe 2008, nr 1, MRiRW, z dnia 4 stycznia 2008 r.

¹⁷ www.minrol.gov.pl.

- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 22, poz. 179);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 czerwca 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 131, poz. 1095);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 75, poz. 521);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 46, poz. 302);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 października 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 190, poz. 1160).

3.2. Beneficjenci

O wsparcie mogą ubiegać się rolnicy posiadający gospodarstwo rolne o powierzchni użytków rolnych co najmniej 1 ha, którzy zobowiążą się do realizacji programu rolnośrodowiskowego przez okres co najmniej 5 lat, zgodnie z planem działalności rolnośrodowiskowej, zobowiążą się do przestrzegania podstawowych wymagań (minimalnych norm dotyczących utrzymania gruntów w dobrej kulturze rolnej, ochrony środowiska, wymagań weterynaryjnych, dobrostanu zwierząt i higieny produkcji) na obszarze całego gospodarstwa oraz do przestrzegania wymagań wynikających z poszczególnych pakietów rolnośrodowiskowych. Plan działalności rolnośrodowiskowej sporządza się przy udziale doradcy rolnośrodowiskowego.

3.3. Pakiety rolnośrodowiskowe

Zobowiązanie rolnośrodowiskowe jest realizowane w postaci co najmniej jednego „pakietu” rolnośrodowiskowego. W latach 2007-2013 rolnik ma do wyboru 9 pakietów rolnośrodowiskowych (por. tabela 5), o dwa więcej niż w latach 2004-2006. Niektóre pakiety są kontynuacją przedsięwzięć z poprzedniego okresu programowania. Do nowych propozycji należy ochrona siedlisk lęgowych ptaków.

W odróżnieniu do poprzednio obowiązującego programu rolnośrodowiskowego, w latach 2007-2013 zrezygnowano ze stref priorytetowych, co oznacza, że obecnie program jest dostępny na terenie całego kraju. Inną ważną zmianą jest możliwość realizacji w gospodarstwie dowolnej liczby pakietów.

Tabela 5. Porównanie warunków przyznawania pomocy w działaniu „Program rolnośrodowiskowy” w latach 2004-2006 oraz 2007-2013

Wyszczególnienie	PROW 2007-2013	PROW 2004-2006	
Liczba pakietów	9	7	
Ograniczenie dotyczące liczby realizowanych w gospodarstwie pakietów	co najmniej 1	od 1 do 3	
Lista pakietów	1. Rolnictwo zrównoważone	1. Rolnictwo zrównoważone	
	2. Rolnictwo ekologiczne	2. Rolnictwo ekologiczne	
	3. Ekstensywne trwałe użytki zielone		3. Utrzymanie łąk ekstensywnych
			4. Utrzymanie pastwisk ekstensywnych
	4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000	-	
	5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000	-	
	6. Zachowanie zagrożonych gatunków ptaków w rolnictwie	-	
	7. Zachowanie zagrożonych gatunków zwierząt w rolnictwie	5. Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich	
	8. Ochrona gleb i wód	6. Ochrona gleb i wód	
9. Strefy buforowe	7. Strefy buforowe		
Zasięg geograficzny	cały kraj	1) strefy priorytetowe (rolnictwo zrównoważone, utrzymanie łąk ekstensywnych, utrzymanie pastwisk ekstensywnych), 2) cały kraj (rolnictwo ekologiczne, ochrona gleb i wód, strefy buforowe, zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich)	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 lutego 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz Rozporządzenia Rady Ministrów z 20 lipca 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej planem rozwoju obszarów wiejskich.

W latach 2004-2006 rolnik mógł uzyskać płatność za wdrażanie od jednego do maksymalnie trzech pakietów, przy czym takie pakiety, jak rolnictwo zrównoważone, utrzymanie łąk ekstensywnych oraz utrzymanie pastwisk ekstensywnych mogły być realizowane wyłącznie w obrębie specjalnie wydzielonych stref priorytetowych¹⁸ (tabela 5).

Tabela 6. Zasady łączenia pakietów rolnośrodowiskowych na tej samej powierzchni w latach 2007-2013

Pakiet	Pakiet 1	Pakiet 2	Pakiet 3	Pakiet 4	Pakiet 5	Pakiet 6	Pakiet 7	Pakiet 8	Pakiet 9
Pakiet 1	-	N	X	T	T	T	T	T	T
Pakiet 2	N	-	T	T	T	T	T	N	T
Pakiet 3	X	T	-	N	T	T	T	T	T
Pakiet 4	X	T	N	-	T	T	T	T	T
Pakiet 5	X	X	T	T	-	T	T	T	T
Pakiet 6	T	T	X	X	X	-	T	T	T
Pakiet 7	T	T	T	T	T	T	-	T	T
Pakiet 8	T	N	X	X	X	T	T	-	T
Pakiet 9	T	T	T	T	T	T	T	T	-

(T) pakiety można łączyć;

(N) pakietów nie można łączyć;

(X) pakiety nie łączą się, gdyż dotyczą innych grup użytków rolnych.

Tabela 7. Zasady łączenia pakietów rolnośrodowiskowych na tej samej powierzchni w latach 2004-2006

Pakiet	Pakiet 1	Pakiet 2	Pakiet 3	Pakiet 4	Pakiet 5	Pakiet 6	Pakiet 7
Pakiet 1	-	N	TP	TP	TP	TP	TP
Pakiet 2	N	-	TP	TP	N	T	T
Pakiet 3	TP	TP	-	TP	TP	TP	TP
Pakiet 4	TP	TP	TP	-	TP	TP	TP
Pakiet 5	TP	N	TP	TP	-	T	T
Pakiet 6	TP	T	TP	TP	T	-	T
Pakiet 7	TP	T	TP	TP	T	T	-

(T) pakiety można łączyć;

(N) pakietów nie można łączyć;

(TP) pakiety można łączyć tylko w strefach priorytetowych.

Rolnik był i jest nadal zobowiązany realizować pakiety rolnośrodowiskowe zgodnie z planem działalności rolnośrodowiskowej oraz zasadą łączenia pakietów. Zgodnie z tą zasadą w danym gospodarstwie nie można realizować jednocześnie pakietów rolnictwo ekologiczne oraz rolnictwo zrównoważone. Beneficjent pakietu rolnictwo ekologiczne nie może także łączyć tego pakietu z pakietem

¹⁸ Strefy priorytetowe – specjalnie wydzielone obszary, na których występują zagrożenia dla środowiska lub zbiorowiska roślin o wysokich walorach przyrodniczych.

ochrona gleb i wód. Ponadto w latach 2007-2013 pakiety ekstensywne trwałe użytki zielone, ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000 oraz ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 nie mogą być realizowane na tej samej powierzchni (tabela 6). W latach 2004-2006 zasadniczym ograniczeniem była możliwość łączenia niektórych pakietów jedynie w strefach priorytetowych (tabela 7).

3.4. Forma i wysokość płatności

Płatność rolnośrodowiskowa wypłacana jest w formie zryczałtowanej (określonej w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni, sztukę zwierzęcia gospodarskiego lub 1 metr bieżący) i stanowi rekompensatę utraconego dochodu, dodatkowo poniesionych kosztów oraz poniesionych kosztów transakcyjnych w związku z dobrowolnie przyjętym przez rolnika zobowiązaniem rolnośrodowiskowym. Jest to płatność wieloletnia, wypłacana corocznie, po wykonaniu określonego zestawu zadań przewidzianych w jednym z wariantów pakietu rolnośrodowiskowego (tabela 8).

Tabela 8. Zestawianie stawek płatności do pakietów rolnośrodowiskowych w latach 2004-2006 i 2007-2013

Lp.	Pakiety	Warianty rolnośrodowiskowe	Płatność w zł/ha	
			2007-2013	2004-2006
1.	Rolnictwo zrównoważone	Zrównoważony sposób gospodarowania	360	160
2.	Rolnictwo ekologiczne	Uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności)	790	600
		Uprawy rolnicze (w okresie przestawienia)	840*/790**	680
		Trwałe użytki zielone (z certyfikatem zgodności)	260	260
		Trwałe użytki zielone (w okresie przestawienia)	330*/260**	330
		Uprawy warzywne (z certyfikatem zgodności)	1300	940
		Uprawy warzywne (w okresie przestawienia)	1550*/1300**	980
		Uprawy zielarskie (z certyfikatem zgodności)	1050	-
		Uprawy zielarskie (w okresie przestawiania)	1150*/1050**	-
		Uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem zgodności)	1540	1540
		Uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania)	1800~/1540^^	1800
			Pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem zgodności)	650
	Pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania)	800~/650^^	-	
2.	Ekstensywne trwałe użytki zielone	Ekstensywna gospodarka na łąkach i pastwiskach	500	-
4.	Utrzymanie łąk ekstensywnych	Półnaturalne łąki jednokośne – wykaszanie ręczne	-	1030
		Półnaturalne łąki jednokośne – wykaszanie mechaniczne	-	400
		Półnaturalne łąki dwukośne	-	880
5.	Utrzymanie pastwisk ekstensywnych	Pastwiska na murawach ciepłolubnych	-	300
		Pastwiska nizinne z wypasem tradycyjnym	-	400
		Pastwiska górskie 350-500 m n.p.m.	-	230
		Pastwiska górskie powyżej 500 m n.p.m.	-	560

Cd. tab. 8

Lp.	Pakiety	Warianty rolnośrodowiskowe	Płatność w zł/ha	
			2007-2013	2004-2006
6.	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000	Ochrona siedlisk lęgowych ptaków	1200	-
		Mechowiska	1200	-
		Szuwary wielkoturzycowe	800	-
		Łąki trzęślicowe i selemicowe	1200	-
		Murawy ciepłolubne	1200	-
		Półnaturalne łąki wilgotne	800	-
		Półnaturalne łąki świeże	800	-
		Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe	800	-
		Ślonorośla	1190	-
		Użytki przyrodnicze	550	-
7.	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000	Ochrona siedlisk lęgowych ptaków	1370	-
		Mechowiska	1390	-
		Szuwary wielkoturzycowe	910	-
		Łąki trzęślicowe i selemicowe	1390	-
		Murawy ciepłolubne	1380	-
		Półnaturalne łąki wilgotne	840	-
		Półnaturalne łąki świeże	840	-
		Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe	870	-
		Ślonorośla	1190	-
		Użytki przyrodnicze	550	-
8.	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie	Produkcja towarowa lokalnych odmian roślin uprawnych	570	-
		Produkcja nasienna towarowa lokalnych odmian roślin uprawnych	800	-
		Produkcja nasienna na zlecenie banku genów	4700	-
		Sady tradycyjne	2100	-
9.	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	Zachowanie lokalnych ras bydła	1140 zł/szt.	1080 zł/szt.
		Zachowanie lokalnych ras koni	1500 zł/szt.	1300 zł/szt.
		Zachowanie lokalnych ras owiec	320 zł/szt.	310 zł/szt.
		Zachowanie lokalnych ras świń	570 zł/szt.	-
10.	Ochrona gleb i wód	Wsiewki poplonowe	330	330
		Międzyplon ozimy	420	570
		Międzyplon ścierniskowy	400	520
11.	Strefy buforowe	Utrzymanie 2-metrowych stref buforowych	44 zł/100 mb	-
		Utrzymanie 5-metrowych stref buforowych	110 zł/100 mb	-
		Utrzymanie 2-metrowych miedz śródpolnych	40 zł/100 mb	-
		Utrzymanie 5-metrowych miedz śródpolnych	100 zł/100 mb	-
		2-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach słabych	-	18 zł/100 mb
		5-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach słabych	-	46 zł/100 mb
		2-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach dobrych	-	26 zł/100 mb
		5-metrowe strefy buforowe i miedze śródpolne na glebach dobrych	-	64 zł/100 mb

* w pierwszym i drugim roku realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego,

** w kolejnych latach realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego;

^ w pierwszym, drugim i trzecim roku realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego,

^^ w kolejnych latach realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego.

Źródło: jak w tabeli 5.

W okresie programowania 2007-2013 wprowadzono degresywność płatności dla czterech pakietów, tj. rolnictwo zrównoważone, rolnictwo ekologiczne, ekstensywne trwałe użytki zielone oraz ochrona gleb i wód. W latach 2004-2006 płatność degresywna dotyczyła dwóch pakietów: rolnictwa ekologicznego oraz rolnictwa zrównoważonego (tabela 9).

Tabela 9. Degresywność płatności rolnośrodowiskowych w latach 2004-2006 oraz 2007-2013

Pakiet rolnośrodowiskowy	PROW 2007-2013	PROW 2004-2006
Rolnictwo ekologiczne	1) 100% stawki płatności – za powierzchnię od 0,1 ha do 100 ha,	1) 50% stawki podstawowej za powierzchnię od 100,01 ha do 300 ha,
Rolnictwo zrównoważone	2) 50% stawki płatności – za powierzchnię powyżej 100 ha do 200 ha,	2) 10% stawki podstawowej za powierzchnię powyżej 300 ha
	3) 10% stawki płatności – za powierzchnię powyżej 200 ha	3) 50% stawki podstawowej za powierzchnię od 50,01 ha do 100 ha,
Ochrona gleb i wód		4) 25% stawki podstawowej za powierzchnię od 100,01 ha do 300 ha,
Ekstensywne trwałe użytki zielone		5) 5% stawki podstawowej za powierzchnię powyżej 300 ha
	1) 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,1 ha do 10 ha,	-
	2) 75% stawki płatności – za powierzchnię powyżej 10 ha do 50 ha,	
	3) 50% stawki płatności – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha,	
	4) 10% stawki płatności – za powierzchnię powyżej 100 ha	

Źródło: jak w tabeli 5.

3.5. Uwagi końcowe

W nowym okresie programowania wprowadzono wiele zmian w programie rolnośrodowiskowym. Do najważniejszych należy zwiększenie liczby pakietów wchodzących do programu oraz zniesienie ograniczenia w postaci maksymalnej liczby pakietów, które można realizować w danym gospodarstwie. Zrezygnowano także ze stref priorytetowych, co oznacza, że zasięg działania rozszerzono na cały kraj. Wprowadzone zmiany mają na celu zwiększenie obszaru objętego działaniem.

Różnorodność biologiczna i krajobrazowa obszarów wiejskich Polski należy do najbogatszych w Europie. Wykorzystanie walorów środowiskowych do budowy konkurencyjności polskich gospodarstw wymaga jednak podniesienia wiedzy rolników oraz podjęcia działań inwestycyjnych i marketingowych, zmierzających do produkcji i promocji produktów związanych z ochroną środowiska. Krajowy Program Rolnośrodowiskowy oznacza istotną zmianę w systemie ochrony przyrody w Polsce, bowiem zasadniczym jego celem jest zachęcenie rolników do ochrony środowiska i przyrody w swoim gospodarstwie rolnym, poprzez stosowanie metod, które wykraczają poza zwykłą dobrą praktykę rolniczą.

4. „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne”

Podstawowym celem działania „Zalesianie gruntów rolnych i zalesianie gruntów innych niż rolne” jest powiększanie obszarów leśnych poprzez zalesienia. Działanie będzie również przyczyniało się do utrzymania i wzmocnienia ekologicznej stabilności obszarów leśnych oraz doprowadzi do zwiększenia udziału lasów w globalnym bilansie węgla. Działanie było realizowane w PROW 2004-2006 i jest kontynuowane w programie PROW 2007-2013.

W poprzednim okresie programowania na zalesianie przeznaczono kwotę 94,9 mln euro, a w latach 2007-2013 – 653,5 mln euro. W latach 2004-2006 wnioski o zalesianie złożyło 10 491 beneficjentów¹⁹, natomiast całkowita powierzchnia zalesiona w latach 2005-2007 wyniosła 42 832 ha²⁰. Według prognoz, w nowym okresie programowania ze wsparcia skorzysta 52 000 beneficjentów (schemat I – 28 000, schemat II – 24 000), a zalesionych zostanie 150 000 ha.

4.1. Legislacja

W latach 2007-2013 głównymi aktami prawnymi regulującymi kwestie zalesień ze środków PROW są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 114, poz. 786);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 września 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznania pomocy finansowej w ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 185, poz. 1316);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 lipca 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznania pomocy finansowej w ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 134, poz. 853).

Zmiana wprowadzona do rozporządzenia z dnia 18 czerwca dotyczyła podwyższenia poziomu dochodu otrzymywanego z rolnictwa uprawniającego do uzyskania premii zalesieniowej z co najmniej 20% na co najmniej 25%. W roz-

---

¹⁹ „PROWinki” tygodniowe 2008, nr 1, MRiRW, z dnia 4 stycznia 2008 r.

²⁰ *ARiMR – trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 60.

porządzeniu z dnia 18 lipca 2008 r. wprowadzono wiele zmian mających na celu uszczegółowienie oraz doprecyzowanie dotychczasowych przepisów.

W latach 2004-2006 podstawowymi rozporządzeniami regulującymi zasady i warunki wsparcia zalesień ze środków PROW były:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na zalesianie gruntów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 187, poz. 1929);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 października 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na zalesianie gruntów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 236, poz. 2362);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 listopada 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wzoru wniosku o pomoc na zalesianie gruntów rolnych oraz zawartości planu do tego działania (Dz. U. Nr 254, poz. 2554).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na zalesianie gruntów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 60, poz. 424).

Podstawową zmianą wprowadzoną w rozporządzeniu z 19 października 2004 r., zmieniającym wcześniejsze z 11 sierpnia, był przepis, iż wniosek o przyznanie płatności powinien zawierać wypis z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, na którym są położone działki rolne przeznaczone do zalesienia lub „zaświadczenie potwierdzające, że przeznaczenie działek rolnych do zalesienia nie jest sprzeczne z ustaleniami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”. Wcześniej beneficjent był zobowiązany dołączyć wypis z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Okazało się jednak, że większość gmin w kraju takich planów nie ma. W takich warunkach zmiana w rozporządzeniu była niezbędna i miała na celu usunięcie ograniczenia w dostępie do działania.

4.2. Zakres i forma pomocy

Zakres pomocy przewidzianej działaniem, obejmujący w latach 2004-2006 zalesianie gruntów rolnych (*Schemat I*), w latach 2007-2013 został rozszerzony o zalesianie gruntów innych niż rolne (*Schemat II*). Do innych istotnych zmian należy zaliczyć wprowadzenie ograniczenia zalesianej powierzchni objętej wsparciem (wsparcie na zalesianie przysługuje do powierzchni zalesień nie większej niż 20 ha) oraz wprowadzenie ograniczenia dochodowego w przypadku premii zalesieniowej przysługującej do zalesień wykonanych na gruntach rolnych

(mogą ją otrzymać jedynie rolnicy, którzy otrzymują co najmniej 25% dochodu z rolnictwa)²¹ (tabela 10). Takie rozwiązanie ogranicza liczbę potencjalnych beneficjentów do utrzymujących się głównie z rolnictwa, którzy nie mają dużej powierzchni gruntów do zalesienia, wyeliminuje natomiast osoby nie związane z rolnictwem, chcące zalesić duże powierzchnie.

Tabela 10. Porównanie kryteriów dostępu w działaniach „Zalesianie gruntów rolnych” 2004-2006 oraz „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” 2007-2013

Wyszczególnienie	PROW 2007-2013	PROW 2004-2006
1. Zasięg działania	cały kraj (z wyłączeniem obszaru Natura 2000)	cały kraj
2. Zakres wsparcia	1) zalesianie gruntów rolnych, 2) zalesianie gruntów innych niż rolne	1) zalesianie gruntów rolnych
3. Minimalna powierzchnia zalesień	powyżej 0,5 ha	0,3 ha
4. Minimalna szerokość działki zalesieniowej ^a	powyżej 20 m	20 m
5. Minimalna powierzchnia zalesień w przypadku wniosku składanego przez grupę rolników	2 ha	3 ha
6. Maksymalna powierzchnia zalesień	20 ha	-
7. Forma wsparcia	1. wsparcie na zalesianie wypłacane jednorazowo po założeniu uprawy; 2. premia pielęgnacyjna wypłacana przez 5 lat od założenia uprawy; 3. premia zalesieniowa wypłacana co roku przez 15 lat od założenia uprawy leśnej <ul style="list-style-type: none"> ▪ wsparcie przysługuje rolnikom, których udział dochodu z rolnictwa w dochodach ogółem przekracza 25% dochodu całkowitego gospodarstwa, ▪ premia zalesieniowa jest przyznawana jedynie w przypadku zalesień wykonanych na gruntach rolnych 	1. wsparcie na zalesianie wypłacane jednorazowo po założeniu uprawy; 2. premia pielęgnacyjna wypłacana przez 5 lat od założenia uprawy; 3. premia zalesieniowa wypłacana co roku przez 20 lat od założenia uprawy leśnej <ul style="list-style-type: none"> ▪ 100% premii – otrzymują rolnicy, których udział dochodu z rolnictwa przekracza 20% dochodu całkowitego gospodarstwa, ▪ 25% premii – otrzymują rolnicy, których udział dochodu z rolnictwa nie przekracza 20% dochodu całkowitego gospodarstwa

^a warunek minimalnej szerokości nie jest wymagany, jeśli działka graniczy z lasem

Źródło: Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006, MRiRW, Warszawa; Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, Projekt z czerwca 2007 r., MRiRW, Warszawa i rozporządzenia z lat 2004-2008.

²¹ Osoby, które uzyskują co najmniej 25% swego dochodu z rolnictwa można uznać za osoby utrzymujące się głównie z rolnictwa.

Tabela 11. Porównanie wysokości wsparcia w działaniu „Zalesianie gruntów rolnych” w latach 2004-2006 oraz 2007-2013 (zł/ha)

Wyszczególnienie		PROW 2007-2013		PROW 2004-2006	
		iglaste	liściaste	iglaste	liściaste
Wsparcie na zalesianie	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji	4620	5240	4300	5000
	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12°	5550	6230	5100	5900
	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	5720	4160	-	
	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12° z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	6260	4870	-	
	Zabezpieczenie przed zwierzyną – grodzenie 2-metrową siatką metalową na 1 ha ogrodzonej powierzchni	2590		2400	
	Zabezpieczenie przed zwierzyną – grodzenie 2-metrową siatką metalową na 1 metr bieżący ogrodzonej powierzchni	6,5		-	
Premia pielęgnacyjna	Premia pielęgnacyjna na terenach o korzystnej konfiguracji	970		420	
	Premia pielęgnacyjna na stokach o nachyleniu powyżej 12°	1360		750	
	Ochrona upraw przed zwierzyną – zabezpieczenie repelentami	190		-	
	Ochrona upraw przed zwierzyną – zabezpieczenie trzema palikami	700		-	
	Ochrona upraw przed zwierzyną – zabezpieczenie owczą wełną	280		-	
Premia zalesieniowa		1580		1400	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na zalesianie gruntów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich.

Zmianie uległy również podstawowe stawki płatności, co wynika ze wzrostu kosztów związanych z pracami zalesieniowymi (koszty sadzonek i robocizny). Zmieniono także sposób wyliczania premii pielęgnacyjnej wprowadzając dodatkowe stawki za grodzenie, służące zabezpieczeniu dokonanych zalesień przed zwierzyną (tabela 11). Nie zmieniła się forma płatności. Nadal będzie ona wypłacana w przeliczeniu na 1 ha zalesionych gruntów i będzie miała formę zryczałtowaną obejmującą:

- 1) wsparcie zalesienia – jednorazowa płatność, która pokrywa koszty uprawy (*Schemat I i Schemat II*);
- 2) premię pielęgnacyjną – wypłacana przez 5 lat, pokrywająca koszty pielęgnowania nowej uprawy leśnej (*Schemat I i Schemat II*);
- 3) premię zalesieniową – wypłacana przez 15 lat, stanowiąca ekwiwalent za wyłączenie gruntu z użytkowania rolniczego (*Schemat I*).

Wysokość pomocy jest równa iloczynowi stawek wsparcia na zalesianie, premii pielęgnacyjnej i premii zalesieniowej na hektar gruntu oraz powierzchni zalesionej.

Tabela 12. Wysokości wsparcia w przypadku zalesiania gruntów innych niż rolne w latach 2007-2013 (zł/ha)

Wyszczególnienie		PROW 2007-2013	
		iglaste	liściaste
Wsparcie na zalesianie	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji	4620	5240
	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12°	5550	6230
	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	5720	4160
	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12° z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	6260	4870
	Zalesianie w warunkach niekorzystnych (rekultywacje) na terenach o korzystnej konfiguracji	4420	5040
	Zalesianie w warunkach niekorzystnych (rekultywacje) na terenach o nachyleniu powyżej 12°	5270	5960
	Zalesianie z wykorzystaniem sukcesji naturalnej na terenach o korzystnej konfiguracji	1700	1790
	Zalesianie z wykorzystaniem sukcesji naturalnej na terenach o nachyleniu powyżej 12°	2210	2310
	Zabezpieczenie przed zwierzyzną – grodzenie 2-metrową siatką metalową na 1 hektar ogrodzonej powierzchni	2590	
	Zabezpieczenie przed zwierzyzną – grodzenie 2-metrową siatką metalową na 1 metr bieżący ogrodzonej powierzchni	6,5	
Premia pielęgnacyjna	Premia pielęgnacyjna na terenach o korzystnej konfiguracji	970	
	Premia pielęgnacyjna na stokach o nachyleniu powyżej 12°	1360	
	Premia pielęgnacyjna dla upraw zakładanych w warunkach niekorzystnych (rekultywacje) na terenach o korzystnej konfiguracji	1460	
	Premia pielęgnacyjna dla upraw zakładanych w warunkach niekorzystnych (rekultywacje) na stokach o nachyleniu powyżej 12°	2050	
	Premia pielęgnacyjna dla upraw zakładanych z wykorzystaniem sukcesji naturalnej na terenach o korzystnej konfiguracji	1250	
	Premia pielęgnacyjna dla upraw zakładanych z wykorzystaniem sukcesji naturalnej na stokach o nachyleniu powyżej 12°	1750	
	Ochrona upraw przed zwierzyzną – zabezpieczenie repelentami	190	
	Ochrona upraw przed zwierzyzną – zabezpieczenie trzema palikami	700	
	Ochrona upraw przed zwierzyzną – zabezpieczenie owczą wełną	280	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

4.3. Uwagi końcowe

W nowym okresie programowania 2007-2013 program został rozszerzony o zalesienie niektórych terenów nie użytkowanych rolniczo. Podwyższeniu uległ minimalny udział dochodu otrzymywanego z rolnictwa, uprawniający do uzyskania premii zalesieniowej – z 20% do 25% dochodów ogółem. Wprowadzone w programie zmiany przyczynią się do zwiększenia obszaru zalesień oraz ogra-

niczą liczbę beneficjentów, dla których działalność rolnicza nie jest głównym źródłem utrzymania.

Zalesianie jest zaledwie wstępem do długotrwałego procesu tworzenia się lasu, gdyż wprowadzenie drzew i krzewów leśnych na grunty nieleśne nie gwarantuje osiągnięcia oczekiwanego celu. Zalesienia powinny być dostosowane do lokalnych warunków siedliskowych i krajobrazowych. Przy ich realizacji szczególną uwagę powinno się poświęcać wykorzystaniu istniejących zadrzewień i zakrzaczeń, pozostawieniu oczek wodnych i bagienek, a tam, gdzie jest to możliwe, należy dążyć do wykorzystania sukcesji naturalnej. Sprzyja to osiągnięciu trwałości i stabilności zbiorowisk roślinności leśnej wprowadzonej na grunty uprzednio wykorzystywane rolniczo. Ponadto lokalizacja zalesień powinna zapewniać zmniejszenie istniejącego rozdrobnienia i rozproszenia kompleksów leśnych.

5. „Grupy producentów rolnych”

Celem działania jest dostosowanie produkcji prowadzonej w gospodarstwach członków grup do wymogów rynkowych, poprzez wspólne działania na rynku, w tym przygotowanie do wspólnej sprzedaży produktów, jej centralizacji i dostawy do odbiorców, a także ustanowienia wspólnych zasad produkcji. Działanie było realizowane w latach 2004-2006 i jest kontynuowane w latach 2007-2013.

W PROW 2007-2013 na wsparcie grup producentów rolnych przewidziano 140 mln euro, w latach 2004-2006 na realizację działania przeznaczono 6,4 mln euro. Wówczas wsparcie otrzymały 74 grupy (złożono 103 wnioski)²². Przewiduje się, że w nowym okresie programowania ze wsparcia skorzysta 350 grup producentów rolnych²³.

5.1. Legislacja

W latach 2007-2013 głównymi aktami prawnymi regulującymi kwestie wsparcia grup producenckich ze środków PROW są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Grupy producentów rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 81, poz. 550);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju wsi z dnia 9 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej

---

²² „PROWinki” tygodniowe 2008, nr 1, MRiRW, z dnia 4 stycznia 2008 r.

²³ *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013*, MRiRW, Warszawa 2007, s. 239.

wej w ramach działania „Grupy producentów rolnych” objętej Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 72, poz. 425).

Wprowadzone Rozporządzeniem z dnia 9 kwietnia 2008 r. zmiany miały na celu ułatwienie dostępu grupom producenckim do pomocy finansowej. Zgodnie z nowym zapisem dla grup, które zostały wykreślone z rejestru marszałka danego województwa i nie skorzystały z pomocy finansowej w ramach PROW 2007-2013, a następnie zostały wpisane do tego rejestru ponownie, termin 6 miesięcy na złożenie wniosku o przyznanie pomocy liczy się od dnia ostatniego wpisu w rejestrze. Takie rozwiązanie umożliwiło grupom ubieganie się o pomoc, pomimo utraty pierwotnego terminu.

W latach 2004-2006 podstawowymi rozporządzeniami regulującym zasady i warunki wsparcia grup producentów rolnych ze środków finansowych Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich były²⁴:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 października 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie grup producentów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 238, poz. 2391);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie grup producentów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 106, poz. 892);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 listopada 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie grup producentów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich (Dz. U. Nr 214, poz. 1578).

Rozporządzeniem z dnia 14 czerwca zmieniono termin wypłaty środków z tytułu pomocy.

5.2. Beneficjenci

Zarówno w latach 2004-2006, jak i w nowym okresie programowania pomoc ze środków PROW przysługuje tym grupom producenckim²⁵, które zostały wpisane do rejestru prowadzonego przez marszałka województwa właściwego dla siedziby grupy. Wsparcie finansowe w formie rocznych płatności może być wypłacane przez pięć pierwszych lat funkcjonowania grupy celem ułatwienia tworzenia i działalności administracyjnej.

---

²⁴ www.minrol.gov.pl.

²⁵ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 88, poz. 983) z późn. zm.

Tabela 13. Wykaz produktów lub grup produktów objętych pomocą finansową w działaniu „Grupy producentów rolnych”

PROW 2006-2004	PROW 2007-2013
1. konie żywe, mięso końskie,	1. konie żywe, mięso końskie,
2. bydło żywe, mięso wołowe,	2. bydło żywe, mięso wołowe,
3. świnie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe,	3. świnie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe,
4. owce i kozy żywe, mięso baranie i kozie,	4. owce i kozy żywe, mięso baranie i kozie,
5. drób żywy, mięso i jadalne podroby drobiowe,	5. drób żywy, mięso i jadalne podroby drobiowe,
6. króliki żywe, mięso i jadalne podroby królicze,	6. króliki żywe, mięso i jadalne podroby królicze,
7. nutrie żywe, mięso i jadalne podroby nutriowe, skóry surowe,	7. nutrie żywe, mięso i jadalne podroby nutriowe, skóry surowe,
8. szynszyle żywe, skóry surowe,	8. szynszyle żywe, skóry surowe,
9. lisy pospolite i polarne, norki, tchórze, jenoty żywe, skóry surowe,	9. lisy pospolite i polarne, norki, tchórze, jenoty żywe, skóry surowe,
10. jaja ptasie,	10. jaja ptasie,
11. mleko krowie, owcze lub kozie,	11. mleko krowie, owcze lub kozie,
12. miód naturalny i inne produkty pszczelarskie,	12. miód naturalny i inne produkty pszczelarskie,
13. kwiaty świeże – cięte i doniczkowe,	13. kwiaty świeże – cięte i doniczkowe,
14. ziemniaki,	14. ziemniaki,
15. ziarno zbóż,	15. ziarno zbóż,
16. nasiona roślin oleistych,	16. nasiona roślin oleistych,
17. ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych,	17. ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych,
18. rośliny przeznaczone do produkcji zielarskiej i farmaceutycznej,	18. rośliny przeznaczone do produkcji zielarskiej i farmaceutycznej,
19. ozdobne rośliny ogrodnicze, szkółkarstwo roślin – sadowniczych i ozdobnych,	19. ozdobne rośliny ogrodnicze, szkółkarstwo roślin – sadowniczych i ozdobnych,
20. buraki cukrowe,	20. buraki cukrowe,
21. len i konopie uprawiane na włókno,	21. len i konopie uprawiane na włókno,
22. szyszki chmielowe,	22. szyszki chmielowe,
23. liście tytoniu suszone,	23. liście tytoniu suszone,
24. materiał siewny i sadzeniaki,	24. materiał siewny i sadzeniaki,
25. produkty roślinne do wykorzystania technicznego lub pozyskiwania energii,	25. produkty roślinne do wykorzystania technicznego lub pozyskiwania energii,
26. produkty rolnictwa ekologicznego,	26. produkty rolnictwa ekologicznego,
27. produkty regionalne	27. produkty regionalne,
	28. ślimaki,
	29. daniele, jelenie i ich mięso

Źródło: Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 października 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie grup producentów rolnych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich oraz Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Grupy producentów rolnych” objętej Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Aby grupa producentów rolnych mogła być wpisana do rejestru musi: (1) być utworzona przez producentów jednego produktu rolnego lub grupy produktów; (2) działać na podstawie statutu lub umowy, zwanych aktem założycielskim; (3) składać się z członków, udziałowców lub akcjonariuszy, zwanych dalej członkami grupy, z których żaden nie może mieć więcej niż 20% głosów na walnym zgromadzeniu lub zgromadzeniu wspólników; (4) mieć co najmniej połowę udokumentowanych przychodów pochodzących ze sprzedaży produktów, ze względu na które grupa została utworzona; (5) określić obowiązujące członków grupy zasady produkcji, w tym dotyczące jakości i ilości produktów oraz sposoby przygotowania produktów do sprzedaży.

Ze środków działania wspiera się grupy producentów produkujące produkty podane w tabeli 13. W latach 2004-2006 wsparcia udzielano 27 rodzajom grup. W nowym okresie programowania (2007-2013) rozszerzeniu uległ wykaz produktów objętych pomocą finansową o dwie pozycje – ślimaki oraz daniele, jelenie i ich mięso (tabela 13).

5.3. Forma i wysokość wsparcia

Wsparcie finansowe stanowi procentowy ryczałt²⁶ od wartości przychodów netto ze sprzedaży produktów lub grup produktów, wytworzonych w gospodarstwach rolnych jej członków w poszczególnych latach:

- 1) 5%, 5%, 4%, 3% i 2% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych do sumy 1 mln euro, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku,
- 2) 2,5%, 2,5%, 2,0%, 1,5% i 1,5% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych powyżej sumy 1 mln euro, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku.

Nie może jednak przekroczyć kwoty:

- 1) 100 tys. euro w pierwszym i drugim roku,
- 2) 80 tys. euro w trzecim roku,
- 3) 60 tys. euro w czwartym roku,
- 4) 50 tys. euro w piątym roku.

5.4. Uwagi końcowe

Podczas realizacji PROW w latach 2004-2006 początkowy budżet działania ustalony na poziomie 25,4 mln euro został zmniejszony 4-krotnie do 6,4 mln euro. Bezpośrednią przyczyną ograniczenia środków na realizację działania było niewielkie zainteresowanie wsparciem. Początkowo przewidywano, że w programie weźmie udział 170 grup, złożono jednak znacznie mniej wniosków – 103. Nie zmieniono jednak warunków dostępu, uznając, że nie ma takiej potrzeby. Z tego wynika, iż przyczyną tak niskiego zainteresowania wsparciem może być brak przekonania rolników o korzyściach, jakie mogą odnieść łącząc się w grupy. Niemniej jednak, na uwagę zasługuje fakt, iż w latach 2004-2006 liczba powstałych grup systematycznie rosła, co może świadczyć o tym, że rolnicy powoli przekonują się do grup producenckich i że w nowym okresie programowania zainteresowanie wsparciem będzie znacznie większe.

---

²⁶ Sposób obliczania oraz wartość maksymalnych dopuszczalnych kwot udzielanej pomocy są określone w art. 35 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277 z 21.10.2005, s. 1, z późn. zm.).

Porównanie warunków dostępu do działań wdrażanych w programach SAPARD, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” oraz PROW 2007-2013

Od 2002 roku rozwój polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich jest wspierany środkami programów współfinansowanych z budżetu Unii Europejskiej, między innymi SAPARD-u, SPO „Rolnictwo” 2004-2006 oraz PROW 2007-2013. Programy te charakteryzują się pewną ciągłością; wiele działań kontynuowano, często z pewnymi zmianami i niekiedy innymi nazwami, w kolejnych okresach programowania. Celem opracowania jest przedstawienie różnic warunków dostępu do wybranych działań znajdujących się w kolejnych programach (tabela 1).

Tabela 1. Działania realizowane w programach SAPARD, SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013

Lp.	SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
1.	Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych	Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej
2.	Inwestycje w gospodarstwach rolnych	Inwestycje w gospodarstwach rolnych	Modernizacja gospodarstw rolnych
3.	Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem, Scalanie gruntów, Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi	Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa
4.	Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej
5.	-	Ułatwianie startu młodym rolnikom	Ułatwianie startu młodym rolnikom
6.	-	Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych	Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofę oraz wprowadzenie instrumentów zapobiegawczych
7.	-	Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego	Odnowa i rozwój wsi

1. Działania „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych” (SAPARD), „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” (PROW 2007-2013)

Pomoc dla przemysłu rolno-spożywczego była realizowana od 2002 roku i stanowiła jedno z działań programu SAPARD. W programie SAPARD na dofinansowanie przedsiębiorców przeznaczono blisko 40% środków całego programu. W SPO „Rolnictwo” przedsiębiorcom przydzielono niemal 30% budżetu, zaś w okresie programowania 2007-2013 – nieco ponad 7%.

1.1. Legislacja

Aktami prawnymi regulującymi szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” w latach 2007-2013 są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 200, poz. 1444);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 kwietnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 57, poz. 346).

Regulacje prawne działania „Poprawa przetwórstwa oraz marketingu artykułów rolnych” 2004-2006:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Poprawa przetwórstwa oraz marketingu artykułów rolnych” (Dz. U. Nr 273, poz. 2712);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 marca 2005 r. w sprawie wzoru umowy o dofinansowanie projektu w ramach Sektorowego Programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” (Dz. U. Nr 68, poz. 600);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 listopada 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wzoru umowy o dofinansowanie projektu w ramach Sektorowego Programu operacyjnego „Restrukturyzacja

i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” (Dz. U. Nr 250, poz. 2108);

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 grudnia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w zakresie działania „Poprawa przetwórstwa oraz marketingu artykułów rolnych” (Dz. U. Nr 250, poz. 2109).

Warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych” Programu SAPARD określono w następujących aktach prawnych:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 maja 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 102, poz. 928);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2002 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 222, poz. 1866);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 kwietnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 129, poz. 1177).

1.2. Beneficjenci oraz poziom wsparcia

Tabela 2. Beneficjenci

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
<p>Schemat 1.1 – przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie przetwórstwa mleka, ryb, uboju, rozbioru lub przetwórstwa mięsa oraz usługowego przechowywania towarów zamrożonych lub schłodzonych pochodzących z przetwórstwa w ww. zakresie działalności; grupy producentów rolnych;</p> <p>Schemat 1.2 – przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie przetwórstwa owoców i warzyw oraz usługowego przechowywania towarów zamrożonych lub schłodzonych pochodzących z przetwórstwa owoców i warzyw; grupy producentów owoców i warzyw; grupy producentów rolnych</p>	<p>przedsiębiorcy wpisani do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym lub ewidencji działalności gospodarczej, których przedmiotem działalności jest przetwórstwo produktów rolnych, pakowanie jaj, usługowe zamrażanie wraz z przechowywaniem produktów rolnych lub handel hurtowy artykułami rolno-spożywczymi</p>	<p>przedsiębiorcy wpisani do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym lub ewidencji działalności gospodarczej, których przedmiotem działalności jest przetwórstwo produktów rolnych, pakowanie jaj, usługowe zamrażanie wraz z przechowywaniem produktów rolnych lub handel hurtowy artykułami rolno spożywczymi; przedsiębiorcy prowadzący mikroprzedsiębiorstwa, a także małe i średnie przedsiębiorstwa oraz przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników lub o obrotach nieprzekraczających 200 mln euro. Wsparcia nie otrzymują przedsiębiorstwa zagrożone</p>

Tabela 3. Poziom wsparcia

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
<p>Schemat 1.1 – Maksymalny poziom pomocy wynosił do 50% kwalifikowanych kosztów, jednak łącznie nie więcej niż 10 mln zł. Dodatkowo zakładowi mogła zostać przyznana pomoc finansowa w wysokości 1,1 mln tys. zł na inwestycje dokonywane na rzecz grup producentów rolnych. Grupy producentów rolnych, rybnych i ich związki mogły także samodzielnie ubiegać się o pomoc w łącznej wysokości do 1,1 mln zł dla każdej grupy albo ich związku. Podmiot mógł się ubiegać o przyznanie pomocy finansowej kilkakrotnie w okresie trwania programu. Wysokość pomocy finansowej nie mogła być niższa niż 125 tys. zł</p>	<p>Maksymalny poziom pomocy mógł wynosić do 50% łącznych kosztów kwalifikowanych, jednak nie więcej niż 20 mln zł na jeden podmiot w okresie realizacji Programu. Wielkość przyznanej pomocy na realizację jednego projektu nie mogła być niższa niż 100 tys. zł</p>	<p>25% kosztów inwestycji kwalifikującej się do wsparcia, realizowanej przez przedsiębiorcę, który nie jest mikro-, małym lub średnim przedsiębiorcą, a zatrudnia mniej niż 750 pracowników lub ma obroty niższe niż 200 mln euro;</p> <p>40% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez przedsiębiorcę prowadzącego działalność jako mikro-, małe lub średnie przedsiębiorstwo;</p> <p>50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez przedsiębiorcę wykonującego działalność jako mikro-, małe lub średnie przedsiębiorstwo, który:</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) zaopatruje się w surowce na podstawie umów długoterminowych, zawieranych z grupami producentów rolnych lub wstępnie uznanymi grupami, lub uznanymi organizacjami producentów owoców i warzyw, (2) jest zarejestrowany jako grupa producentów rolnych lub ich związek, lub wstępnie uznana grupa, lub uznana organizacja producentów owoców i warzyw, lub (3) realizuje projekt dotyczący przetwarzania produktów rolnych na cele energetyczne. <p>Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowanych projektu. Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi, może wynieść 20 mln zł. Wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 100 tys. zł</p>
<p>Schemat 1.2 – Maksymalny poziom pomocy wynosił do 50% kwalifikowanych kosztów, jednak nie więcej niż 10 mln zł. Dodatkowo zakładowi mogła zostać przyznana pomoc finansowa w wysokości 2,2 mln zł na inwestycje dokonywane na rzecz grup producentów owoców i warzyw. Grupy producentów owoców i warzyw oraz ich związki mogły także samodzielnie ubiegać się o pomoc w łącznej wysokości do 2,2 mln zł dla każdej grupy albo związku. Podmiot mógł się ubiegać o przyznanie pomocy finansowej kilkakrotnie w okresie trwania programu. Wysokość pomocy finansowej nie mogła być niższa niż 125 tys. zł</p>		

1.3. Kryteria dostępu

SAPARD

Warunki uzyskania pomocy finansowej:

1. dla podmiotów zajmujących się przetwórstwem mleka, ryb oraz ubojem, rozbiorem i przetwórstwem mięsa lub przetwórstwem owoców i warzyw oraz usługowym przechowywaniem towarów pochodzących z przetwórstwa owoców i warzyw:
  - złożenie wniosku o przyznanie pomocy finansowej z wymaganymi załącznikami, w tym planem przedsięwzięcia,
  - przedstawienie pełnej dokumentacji technicznej inwestycji, w tym wymaganych przez polskie przepisy opinii i zezwoleń,
  - przedstawienie planu dostosowania zakładu do wymogów sanitarnych, weterynaryjnych i dobrostanu zwierząt UE,
  - spełnienie przez zakład minimalnych wymagań krajowych odnośnie higieny produkcji i dobrostanu zwierząt¹ lub higieny produkcji,
  - zgodność projektu z celami programu,
  - w projekcie należało przedstawić przewidywane dla producentów korzyści wynikające z realizacji projektu w zakresie ilości surowca nabywanego w oparciu o umowy długoterminowe z producentami rolnymi na dostawę surowca,
  - w planie przedsięwzięcia wykazano możliwość utrzymania się na rynku podmiotu ubiegającego się o pomoc finansową (oznacza to co najmniej zadowalający wynik oceny ekonomicznej),
  - na koniec realizacji projektu program dostosowawczy zakładu miał być zakończony, a inwestycja miała spełniać wymagania sanitarne i/lub weterynaryjne UE,
  - podmiot miał pozostawać pod kontrolą Inspektoratu Weterynarii i/lub Inspektoratu Sanitarnego,
  - podmiot miał mieć uregulowane zobowiązania wynikające z prowadzenia działalności gospodarczej (w tym podatki oraz składki ZUS);
2. dla grup producentów rolnych i rybnych lub grup producentów owoców i warzyw oraz ich związków:
  - złożenie wniosku o przyznanie pomocy finansowej z wymaganymi załącznikami, w tym planem przedsięwzięcia,

---

¹ Wymagania minimalne dla zakładów przetwórczych oznaczają spełnianie krajowych przepisów sanitarnych i weterynaryjnych lub przedstawienia zaświadczenia powiatowego lekarza weterynarii o realizacji programu dostosowawczego do tych wymogów.

- przedstawienie planu działania grupy na następne 3 lata,
- przedstawienie decyzji administracyjnej stwierdzającej spełnienie przez grupę warunków ubiegania się o pomoc ze środków publicznych, zgodnie z zasadami określonymi w prawodawstwie polskim,
- przedstawienie pełnej dokumentacji technicznej inwestycji, w tym wymaganych przez polskie przepisy opinii i zezwoleń,
- spełnienie przez zakład, z którym grupa współpracuje, minimalnych wymagań krajowych odnośnie higieny produkcji i dobrostanu zwierząt lub odnośnie higieny produkcji,
- zgodność projektu z celami programu,
- w projekcie przedstawiono korzyści przewidywane dla producentów po realizacji projektu,
- w projekcie została wykazana możliwość utrzymania się na rynku podmiotu ubiegającego się o pomoc finansową,
- na koniec realizacji projektu program dostosowawczy zakładu miał zostać zakończony, a inwestycja miała spełnić wymagania sanitarne i/lub weterynaryjne UE,
- podmiot miał mieć uregulowane zobowiązania wynikające z prowadzenia działalności gospodarczej (w tym podatki oraz ZUS).

SPO „Rolnictwo”

1. Pomoc dotyczyła projektów związanych z przetwórstwem i marketingiem produktów rolnych², z wyłączeniem produktów rybnych, leśnych i produktów rolnych pochodzących z państw trzecich; w sektorze produkcji pasz dla zwierząt gospodarskich i ryb dopuszczono wsparcie zakładu, w którym przetwarzano surowce z państw trzecich, pod warunkiem, że udział tych surowców nie przekraczał 30% całości przetwarzanych produktów rolnych w ujęciu wartościowym; w tym przypadku kwota pomocy uległa obniżeniu proporcjonalnie do deklarowanego udziału surowców pochodzących z państw trzecich;
2. Podmiot, którego dotyczyła inwestycja prowadził działalność w jednym lub kilku sektorach określonych w tabeli 4;
3. W przypadku podmiotów nieprowadzących działalności w sektorach wymienionych w tabeli 4, wsparcie dotyczyło wyłącznie realizacji projektów służących ochronie środowiska;

---

² Objętych załącznikiem nr 1 do TWE.

Tabela 4. Sektory działalności, dla których mogła być przyznana pomoc

Numer Polskiej Klasyfikacji Działalności PKD	Sektor
15.51.Z	Przetwórstwo mleka i wyrób serów
15.11.Z	Produkcja mięs z wyjątkiem drobiowego i króliczego
15.12.Z	Produkcja mięsa drobiowego i króliczego
15.13.A	Produkcja konserw, przetworów z mięsa, z podrobów mięsnych i krwi
15.32.Z	Produkcja soków z owoców i warzyw
15.33.A	Przetwórstwo owoców i warzyw, gdzie indziej niesklasyfikowane, z wyjątkiem działalności usługowej
15.61.Z	Wytwarzanie produktów przemiału zbóż
15.62.Z	Wytwarzanie skrobi i produktów skrobiowych – wyłącznie podmioty zajmujące się działalnością w zakresie przetwórstwa ziemniaków na skrobię
15.71.Z	Produkcja pasz dla zwierząt gospodarskich
15.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie produkcji jaj w proszku, żółtek świeżych lub zakonserwowanych białek jaj
15.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie przetwórstwa chmielu na ekstrakt i na granulát
15.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie produkcji drożdży piekarniczych i spożywczych
15.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie przetwórstwa miodu
17.17.Z	Produkcja przędzy z włókien tekstylnych pozostała – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie przygotowania włókna lnianego i konopnego
63.12.C	Magazynowanie i przechowywanie towarów w pozostałych składowiskach – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie usługowego zamrażania wraz z przechowywaniem
51.22.Z	Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin
51.31.Z	Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw
01.42.Z	Pakowanie jaj

4. Podmiot, którego dotyczyła inwestycja, miał wykazywać żywotność ekonomiczną – być zdolnym do realizacji planowanego przedsięwzięcia oraz dalszego prowadzenia działalności na rynku w danym sektorze³;
5. W przypadku inwestycji zakładających wzrost mocy produkcyjnych, warunkiem uzyskania pomocy było wykazanie możliwości zbytu planowanej produkcji⁴;

³ Ocena żywotności ekonomicznej danego zakładu była przeprowadzona na podstawie analizy danych ekonomicznych dotyczących dotychczasowej działalności gospodarczej podmiotu oraz przedłożonego projektu przedsięwzięcia; jeżeli przedsiębiorca nie dysponował środkami na realizację całości planowanej inwestycji, wymagano przedstawienie zgody banku lub innej instytucji finansowej na udzielenie kredytu inwestycyjnego.

⁴ Weryfikacji spełnienia tego warunku dokonywano przez porównanie przedstawionego przez beneficjenta planu sprzedaży z danymi zawartymi w analizie odpowiedniego sektora prze-

6. Projekty nie mogły dotyczyć inwestycji na poziomie handlu detalicznego;
7. Podmiot, który został objęty wsparciem, spełniał minimalne standardy sanitarne, weterynaryjne, ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt określone w uzupełnieniu Programu⁵;
8. Inwestycja wiązała się z korzyściami dla producentów rolnych:
  - a. – w przypadku podmiotów zajmujących się przetwórstwem produktów rolnych, pomoc mogła być wypłacana, jeżeli po zakończeniu realizacji projektu i w ciągu następnych 5 lat, beneficjent zobowiązał się zaopatrywać w surowiec na podstawie umów zawieranych z producentami rolnymi na okres co najmniej 1 roku; umowy te miały dotyczyć co najmniej 50% przetwarzanego surowca w ujęciu wartościowym;
– w przypadku podmiotów zajmujących się przetwórstwem wstępnie przetworzonych produktów rolnych, po zakończeniu realizacji projektu i w ciągu następnych 5 lat, beneficjent był obowiązany wykorzystywać w procesie przetwórczym (w co najmniej 50% w ujęciu wartościowym) wstępnie przetworzone produkty rolne, nabyte na podstawie umów zawieranych na okres co najmniej 1 roku z podmiotami, które pozyskiwały surowiec do ich produkcji, na podstawie umów z producentami rolnymi;
– ze względu na specyfikę organizacji spółdzielni mleczarskich, podmioty te nie były obowiązane do zawierania umów z producentami rolnymi;
– ze względu na specyfikę organizacji pozyskiwania miodu, podmioty zajmujące się przetwórstwem miodu nie były zobowiązane do zawierania umów z producentami rolnymi;
  - b. w przypadku podmiotów zajmujących się pakowaniem jaj, pomoc mogła być wypłacona, jeżeli po zakończeniu realizacji projektu i w ciągu następnych 5 lat beneficjent zobowiązał się zaopatrywać w surowiec na podstawie umów zawieranych z producentami rolnymi na okres co najmniej 1 roku; umowy te miały dotyczyć co najmniej 50% pozyskiwanych produktów rolnych w ujęciu wartościowym;
  - c. w przypadku podmiotów zajmujących się usługowym zamrażaniem wraz z przechowywaniem produktów rolnych, pomoc mogła być wypłacona, jeżeli po zakończeniu realizacji projektu i w ciągu następnych 5 lat beneficjent zaopatrywał się w surowiec na podstawie umów zawartych na

---

twórstwa produktów rolnych, przeprowadzanej i regularnie uaktualnianej przez niezależnych ekspertów.

⁵ W przypadku zakładów przetwórstwa mleka i mięsa, które zostały objęte okresami przejściowymi na dostosowania strukturalne do wymagań sanitarnych lub weterynaryjnych i przygotowały w związku z tym indywidualne harmonogramy działań naprawczych, standardy te musiały być spełnione po zakończeniu realizacji przedsięwzięcia; pomoc dla zakładów objętych okresami dostosowawczymi mogła obejmować wyłącznie projekty, w wyniku realizacji których spełniono odpowiednie standardy wynikające z harmonogramu.

- okres co najmniej 1 roku z producentami rolnymi lub podmiotami, które pozyskiwały surowiec na podstawie umów zawieranych z producentami rolnymi; umowy te miały dotyczyć co najmniej 50% mocy przechowalniczych zakładu;
- d. w przypadku podmiotów zajmujących się handlem hurtowym produktami rolnymi, pomoc mogła być wypłacona, jeżeli po zakończeniu realizacji projektu i w ciągu następnych 5 lat beneficjent zaopatrywał się w surowiec na podstawie umów zawartych na okres co najmniej 1 roku z producentami rolnymi; umowy te powinny dotyczyć co najmniej 50% nabywanych produktów rolnych w ujęciu wartościowym, przeznaczonych do sprzedaży;
9. Budowa nowego zakładu produkcyjnego mogła podlegać wsparciu, pod warunkiem udokumentowania bazy surowcowej lub w przypadku, gdy inwestycja była związana z przeniesieniem już istniejącego zakładu, który kontynuował produkcję w tej samej branży;
10. Jeżeli zakład, w którym realizowano projekt był przedmiotem posiadania zależnego, wnioskodawca zobowiązany był do przedstawienia pisemnej umowy potwierdzającej fakt bycia przez niego posiadaczem zależnym przez co najmniej 5 lat od dnia dokonania płatności końcowej oraz pisemnej zgody właściciela nieruchomości na przeprowadzenie planowanego projektu;
11. Projekt współfinansowany w ramach działania nie mógł być realizowany z udziałem innych środków publicznych;
12. Ubiegający się o dofinansowanie projektu nie mógł mieć zaległości podatkowych ani zaległości w opłacaniu składek z tytułu ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego.

PROW 2007-2013

Pomoc jest przyznawana podmiotowi, który zobowiąże się, że w każdym roku w okresie pięciu lat będzie:

- a. nabywał – na podstawie umów zawieranych co najmniej na rok z producentami rolnymi lub podmiotami wstępnie przetwarzającymi produkty rolne – co najmniej 50% ilości produktów rolnych⁶, przeznaczonych do przetwarzania lub sprzedaży hurtowej,
- b. wykorzystywał do zamrażania i przechowywania produktów rolnych – na podstawie umów zawieranych co najmniej na rok z producentami rolnymi lub podmiotami, które nabyły te produkty na podstawie umów zawartych z producentami rolnymi – co najmniej 50% zdolności przechowalniczych zakładu.

---

⁶ O których mowa w art. 28 ust. 1 lit. b tiret pierwsze rozporządzenia nr 1698/2005.

Tabela 5. Sektory działalności, dla których może być przyznana pomoc

Numer Polskiej Klasyfikacji Działalności PKD	Sektor
10.11.Z	Przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu
10.12.Z	Przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu
10.13.Z	Produkcja wyrobów z mięsa, wyłączając wyroby z mięsa drobiowego
10.31.Z	Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków
10.32.Z	Produkcja soków z owoców i warzyw
10.39.Z	Pozostałe przetwarzanie i konserwowanie owoców i warzyw
10.41.Z	Produkcja olejów i pozostałych tłuszczów płynnych
10.51.Z	Przetwórstwo mleka i wyrób serów, z wyłączeniem produkcji masła
10.61.Z	Wytwarzanie produktu przemiału zbóż
10.62.Z	Wytwarzanie skrobi i produktów skrobiowych – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie przetwarzania ziemniaków lub zboża na skrobię
10.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie produkcji wyrobów z jaj
10.89.Z	Produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej niesklasyfikowana – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie przetwórstwa miodu
10.91.Z	Produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich
10.92.Z	Produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych
11.01.Z	Destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie produkcji alkoholu etylowego, po przetworzeniu przeznaczanego do spożycia
11.03.Z	Produkcja cydru i pozostałych win owocowych, z wyłączeniem produkcji wyrobów winopochodnych i winopodobnych
13.10.D	Produkcja przędzy z pozostałych włókien tekstylnych, wyłączając produkcję nici – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie wydobywania włókna ze słomy lnianej i konopnej
20.14.Z	Produkcja pozostałych podstawowych chemikaliów organicznych – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie produkcji alkoholu etylowego nieprzeznaczonego do spożycia
46.21.Z	Sprzedaż hurtowa zboża, nieprzetworzonego tytoniu, nasion i pasz dla zwierząt – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej zboża lub wprowadzania do obrotu materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych
46.22.Z	Sprzedaż hurtowa kwiatów i roślin
46.31.Z	Sprzedaż hurtowa owoców i warzyw
46.33.Z	Sprzedaż hurtowa mleka, wyrobów mleczarskich, jaj, olejów i tłuszczów jadalnych – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie sprzedaży hurtowej mleka i wyrobów mleczarskich
52.10.B	Magazynowanie i przechowywanie pozostałych towarów – podmioty zajmujące się działalnością w zakresie usługowego zamrażania i przechowywanie produktów rolnych
	Przetwórstwo roślin na produkty, wykorzystywane na cele energetyczne

1.4. Uwagi końcowe

W pierwszym okresie po przystąpieniu Polski do UE zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego mogły ubiegać się o wsparcie ze środków działania 1.5 „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” SPO „Rolnictwo”. Stanowiło ono formę kontynuacji pomocy udzielonej wcześniej w ramach działania 1 „Poprawa przetwórstwa i marketingu i artykułów rolnych i rybnych” objętego przedakcesyjnym programem SAPARD. W latach 2007-2013 wsparcie przetwórstwa i wprowadzania do obrotu artykułów rolnych możliwe jest dzięki działaniu „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” objętego programem PROW 2007-2013.

PROW 2007-2013 stanowi kontynuację programów SAPARD i SPO „Rolnictwo”, które są istotnym źródłem doświadczeń zarówno dla beneficjentów, jak i instytucji uczestniczących w ich wdrażaniu. Ogólne zasady związane z korzystaniem ze wsparcia są podobne.

2. Działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (SAPARD, SPO „Rolnictwo”) oraz „Modernizacja gospodarstw rolnych” (PROW 2007-2013)

Modernizowanie gospodarstw rolnych jest istotnym elementem wszystkich trzech omawianych programów. W programach SAPARD i SPO „Rolnictwo” na modernizację gospodarstw rolnych przeznaczono znaczną część środków finansowych, odpowiednio 20 i 34%. W SPO „Rolnictwo” to właśnie działanie świadczyło o inwestycyjnym charakterze programu, a kwota środków wynosiła 603 mln euro. W okresie programowania 2007-2013 to działanie również pochłania znaczną część środków programu (1779 mln euro), a więc ponad 10%. Udział procentowy w środkach programu jest mniejszy, ale kwota przeznaczona na działanie jest trzykrotnie wyższa niż w latach poprzednich.

2.1. Legislacja

Aktami prawnymi regulującymi szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” w latach 2007-2013 są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”, objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 193, poz. 1397);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 listopada 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Modernizacja gospo-

darstw rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 205, poz. 1491 i 1492);

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 marca 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 47, poz. 279);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 września 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 173, poz. 1076).

Regulacje prawne działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” programu SPO „Rolnictwo”:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (Dz. U. Nr 270, poz. 2684);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 lutego 2005 r. w sprawie wzoru umowy o dofinansowanie projektu w ramach Sektorowego Programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (Dz. U. Nr 36, poz. 325);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 kwietnia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (Dz. U. Nr 81, poz. 567);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 grudnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie Uzupełnienia Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” (Dz. U. Nr 2, poz. 4).

Warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” Programu SAPARD określone były w następujących aktach prawnych:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 maja 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej. (Dz. U. Nr 102, poz. 928);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2002 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 222, poz. 1866);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 kwietnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 129, poz. 1177)

2.2. Beneficjenci i wysokość pomocy

Tabela 6. Wysokość pomocy przyznawanej w działaniach inwestycyjnych w programach SAPARD, SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013

SAPARD	Schemat 2.1	Schemat 2.2	Schemat 2.3
	50% kosztów kwalifikowanych przedsięwzięcia, lecz nie więcej niż 130 tys. zł lub (gdy elementem inwestycji była budowa urządzeń do przechowywania odchodów zwierzęcych) 170 tys. zł na jednego beneficjenta	50% kosztów kwalifikowanych przedsięwzięcia, lecz nie więcej niż 50 tys. zł, lub (gdy elementem inwestycji była budowa urządzeń do przechowywania odchodów zwierzęcych) 70 tys. zł na jednego beneficjenta	50% kosztów kwalifikowanych przedsięwzięcia, lecz nie więcej niż 50 tys. zł na jednego beneficjenta
SPO „Rolnictwo”	300 tys. zł na beneficjenta i gospodarstwo w trakcie trwania programu; w przypadku projektów realizowanych w gospodarstwie rolnym stanowiącym przedmiot współposiadania dwóch lub więcej podmiotów, pomoc w okresie realizacji Programu mogła być przyznana współposiadaczowi lub współposiadaczom w łącznej wysokości nieprzekraczającej 300 tys. zł		
PROW 2007-2013	300 tys. zł na beneficjenta i gospodarstwo w trakcie trwania programu; pomoc przyznaje się na operację o planowanej wysokości kosztów kwalifikowanych powyżej 20 tys. zł – przepis ten nie dotyczy operacji obejmujących wyłącznie wyposażenie gospodarstw w urządzenia do składowania nawozów naturalnych lub związanych z dostosowaniem do norm wspólnotowych		

Tabela 7. Beneficjenci działań inwestycyjnych programów SAPARD, SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
<p>Rolnicy tj. osoby fizyczne, które prowadziły na własny rachunek działalność rolniczą jako posiadacz (samoistny albo zależny) rolny lub dział specjalny produkcji rolnej (tylko schemat 2.3).</p> <p>O pomoc finansową mogły ubiegać się osoby poniżej 55 lat</p>	<p>Osoby fizyczne – obywatele państw członkowskich UE, którzy prowadzili na terytorium RP działalność rolniczą jako posiadacze samoistni lub zależni gospodarstw rolnych</p> <p>Osoby prawne – podmioty wpisane do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym, które zgodnie z wpisem do tego rejestru prowadziły działalność rolniczą na terytorium RP jako posiadacze samoistni lub zależni gospodarstw rolnych</p>	<p>Osoba fizyczna, która jest samoistnym lub zależnym posiadaczem gospodarstwa rolnego i nie ukończyła 60 roku życia, osoba prawna, wspólnicy spółki cywilnej lub spółka osobowa, która prowadzi produkcję roślinną lub zwierzęcą (w tym produkcję materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego lub reprodukcyjnego, produkcję warzywniczą, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownictwa, hodowlę i produkcję materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych lub produkcję zwierzęcą typu przemysłowego fermowego, z wyłączeniem chowu i hodowli ryb); posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe</p>

Tabela 8. Wymagane kwalifikacje zawodowe beneficjentów działań inwestycyjnych w programach SAPARD, SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
Wykształcenie rolnicze wyższe lub średnie	Wykształcenie rolnicze wyższe lub średnie	Wykształcenie rolnicze zasadnicze zawodowe, średnie lub wyższe
Wykształcenie rolnicze na poziomie zasadniczej szkoły zawodowej i co najmniej 3-letni staż w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa	Zasadnicze zawodowe wykształcenie rolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy ^a w gospodarstwie rolnym lub tytuł kwalifikacyjny w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i co najmniej 3-letni staż w gospodarstwie rolnym	Tytuł kwalifikacyjny, tytuł zawodowy lub tytuł zawodowy mistrza w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie
Wykształcenie nierolnicze na poziomie średnim lub wyższym i co najmniej 5-letnie doświadczenie w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa	Wykształcenie wyższe na kierunku innym niż rolniczy i co najmniej 3-letni staż w gospodarstwie rolnym albo wykształcenie wyższe na kierunku innym niż rolniczy i ukończone studia podyplomowe na kierunku związanym z rolnictwem, albo wykształcenie średnie nierolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy w gospodarstwie rolnym	Wykształcenie wyższe na kierunku innym niż rolniczy i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie albo wykształcenie wyższe niż rolnicze i ukończone studia podyplomowe w zakresie związanym z rolnictwem, albo wykształcenie średnie inne niż rolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie

Cd. tab. 8

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
Wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe o kierunku innym niż rolniczy i co najmniej 10-letni staż w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa	Wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe i co najmniej 5-letni staż pracy w gospodarstwie rolnym	Wykształcenie podstawowe, gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe inne niż rolnicze i co najmniej 5-letni staż pracy w rolnictwie
		Kwalifikacje rolnicze wymagane przy udzieleniu pomocy inwestycyjnej rolnikom w państwie, którego posiada obywatelstwo, w ramach analogicznego działania współfinansowanego przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) – jeżeli nie posiada obywatelstwa polskiego

^a Za staż pracy w gospodarstwie rolnym uznaje się okres, w którym wnioskodawca podlegał ubezpieczeniu społecznemu w KRUS jako domownik oraz okres, w którym rolnik prowadził przejęte gospodarstwo rolne.

2.3. Kryteria dostępu

SAPARD

Schemat 2.1. Restrukturyzacja produkcji mleka

Inwestorom udzielana była pomoc finansowa polegająca na częściowym refinansowaniu kosztów inwestycyjnych modernizacji gospodarstw rolnych specjalizujących się w produkcji mleka.

Dotowaniu ze środków publicznych podlegały następujące wydatki inwestycyjne:

1. budowa, rozbudowa i modernizacja obór wraz z wyposażeniem i infrastrukturą,
2. zakup i instalacja wyposażenia technologicznego, w tym doजारек i urządzeń do schładzania mleka,
3. zakup stada podstawowego zwierząt hodowlanych – krów wpisanych do ksiąg hodowlanych, jałówek po rodzicach wpisanych do ksiąg hodowlanych lub jałówek po matkach ze stad poddawanych ocenie użytkowości i buhajach hodowlanych ras mlecznych (koszt zakupu zwierząt nie mógł stanowić więcej niż 50% całkowitych kosztów kwalifikowanych projektu),
4. budowa i zakup urządzeń służących prawidłowej gospodarce odchodami zwierzęcymi,
5. zakup urządzeń do produkcji, zbioru i przechowywania pasz,
6. urządzenie i wyposażenie pastwisk (grodzenie i doprowadzenie wody, urządzenia do pojenia, drogi dojazdowe, wiaty).

Warunkiem przyznania prawa do pomocy inwestycyjnej ze środków Schematu 2.1 było przedłożenie przez inwestora wniosku o udzielenie pomocy finansowej wraz z towarzyszącymi dokumentami, w szczególności z projektem planowanego przedsięwzięcia. Projekt miał zawierać opis stanu wyjściowego gospodarstwa, zakresu zamierzonych inwestycji i stanu docelowego wraz z planem finansowym. Pomoc w ramach Schematu 2.1 mogła być przyznana, jeżeli:

1. poziom produkcji mleka w gospodarstwie rolnym wynosił nie mniej niż 20 tys. litrów rocznie i nie więcej niż 350 tys. litrów rocznie,
2. planowana po realizacji przedsięwzięcia roczna produkcja mleka w gospodarstwie rolnym wnioskodawcy wynosiła docelowo nie mniej niż 80 tys. litrów i nie więcej niż 350 tys. litrów,
3. wnioskodawca zawarł co najmniej przedwstępną umowę na zbytnie produkcji mleka,
4. po realizacji planu obsada zwierząt w gospodarstwie nie przekroczyła 1,5 DJP⁷ na 1 ha użytków rolnych,
5. w wyniku realizacji przedsięwzięcia w gospodarstwie rolnym wnioskodawcy zostały spełnione warunki utrzymania bydła, higieny produkcji mleka oraz zagospodarowania odchodów zwierzęcych związanych z produkcją zwierzęcą w gospodarstwie rolnym.

Schemat 2.2. Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych

Modernizacja produkcji bydła mięsnego:

1. planowana produkcja była realizowana w oparciu o stado liczące od 20 do 100 sztuk krów mamek,
2. po realizacji przedsięwzięcia obsada zwierząt w gospodarstwie rolnym wnioskodawcy nie mogła przekroczyć 1,5 DJP na 1 ha użytków rolnych wchodzących w skład tego gospodarstwa,
3. powierzchnia TUZ⁸ wchodzących w skład gospodarstwa rolnego wnioskodawcy stanowiła co najmniej 30% użytków rolnych będących w jego posiadaniu,
4. wnioskodawca zawarł umowę na zbytnie sprzedaży lub posiadał plan sprzedaży,
5. w wyniku realizacji przedsięwzięcia zostały spełnione warunki dotyczące utrzymania bydła i zagospodarowania odchodów zwierzęcych związanych z produkcją zwierzęcą w gospodarstwie rolnym.

---

⁷ Duża Jednostka Przeliczeniowa inwentarza – umowna jednostka liczebności zwierząt hodowlanych w gospodarstwie, według polskich norm odpowiadająca jednej krowie o masie 500 kg.

⁸ Trwałych Użytków Zielonych.

Odbudowa produkcji owiec:

1. planowana po realizacji przedsięwzięcia produkcja w gospodarstwie rolnym była oparta na stadzie podstawowym liczącym od 10 do 100 sztuk owiec maciorek,
2. powierzchnia TUZ wchodzących w skład gospodarstwa rolnego wnioskodawcy stanowiła co najmniej 30% użytków rolnych będących w jego posiadaniu,
3. po realizacji przedsięwzięcia obsada zwierząt w gospodarstwie rolnym wnioskodawcy nie przekroczyła 1,5 DJP na 1 ha użytków rolnych wchodzących w skład tego gospodarstwa,
4. wnioskodawca zawarł umowę na zbyt sprzedaży lub posiada plan sprzedaży,
5. w wyniku realizacji przedsięwzięcia zostaną spełnione warunki dotyczące utrzymania bydła i zagospodarowania odchodów zwierzęcych związanych z produkcją zwierzęcą w gospodarstwie rolnym.

Produkcja trzody chlewnej:

1. w gospodarstwie rolnym wnioskodawcy znajdowało się od 100 do 250 stanowisk dla tuczników, a w przypadku prowadzenia produkcji w cyklu zamkniętym od 10 do 25 stanowisk dla macior,
2. przedsięwzięcie nie miało na celu zwiększania produkcji, a jedynie poprawę warunków produkcji,
3. wnioskodawca zawarł umowę na zbyt produkcji trzody chlewnej lub posiadał plan sprzedaży,
4. w wyniku realizacji przedsięwzięcia miały zostać spełnione warunki dotyczące utrzymania bydła i zagospodarowania odchodów zwierzęcych związanych z produkcją zwierzęcą w gospodarstwie rolnym.

Drób mięsny:

1. w gospodarstwie rolnym wnioskodawcy powierzchnia produkcyjna budynków przeznaczonych dla:
  - kur mięsnych lub kaczek mięsnych wynosiła od 2000 m² do 3000 m²,
  - indyków wynosiła od 1000 m² do 4000 m²,
  - gęsi wynosiła od 500 m² do 2000 m²,
2. wnioskodawca zawarł umowę na zbyt produkcji drobiu mięsnego lub posiadał plan sprzedaży,
3. przedsięwzięcie nie miało na celu zwiększania produkcji, a jedynie poprawę warunków produkcji,
4. w wyniku realizacji przedsięwzięcia miały zostać spełnione warunki dotyczące utrzymania bydła i zagospodarowania odchodów zwierzęcych związanych z produkcją zwierzęcą w gospodarstwie rolnym.

Schemat 2.3. Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych

Zakres pomocy finansowej w ramach Schematu 2.3:

1. budowa, rozbudowa i remont budynków gospodarczych wraz z wyposażeniem i infrastrukturą,
2. zakup maszyn, urządzeń i wyposażenia do produkcji rolnej w sektorach nietradycyjnych,
3. zakup maszyn, urządzeń i wyposażenia do przechowywania i pierwszego przetwórstwa prowadzonego na poziomie gospodarstwa oraz urządzeń służących do przygotowania produktów do sprzedaży,
4. zakup stada podstawowego zwierząt (oprócz bydła, owiec, trzody chlewnej, drobiu mięsnego: kur, kaczek, gęsi, indyków),
5. przygotowanie bazy produkcyjnej dla działów specjalnych produkcji rolniczej.

Warunkiem przyznania prawa do pomocy inwestycyjnej było przedłożenie przez inwestora wniosku o udzielenie pomocy finansowej wraz z towarzyszącymi dokumentami, w szczególności z projektem planowanego przedsięwzięcia. Projekt ten miał zawierać opis stanu wyjściowego gospodarstwa, zakresu zamierzonych inwestycji i stanu docelowego wraz z planem finansowym.

Pomoc finansowa mogła być przyznana, jeżeli:

1. planowana inwestycja oparta była na technologii gwarantującej jakość produktu i była zgodna z wymogami higieny, ochrony środowiska i utrzymania zwierząt,
2. wykazano rentowność planowanej inwestycji i możliwość jej finansowania bez zakłócenia płynności finansowej gospodarstwa,
3. wykazano możliwości sprzedaży planowanej produkcji.

SPO „Rolnictwo”

Pomoc mogła być przyznana, jeśli spełniono następujące warunki:

1. gospodarstwo rolne, realizujące projekt było prowadzone przez osobę o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych,
2. gospodarstwo rolne, realizujące projekt, spełniało kryterium żywotności⁹ ekonomicznej lub miało je spełnić po zakończeniu realizacji projektu,
3. w gospodarstwie rolnym, realizującym projekt, stosownie do rodzaju prowadzonej produkcji spełniono minimalne standardy w zakresie higieny, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt lub miały zostać spełnione w chwili składania końcowego wniosku beneficjenta o płatność,

---

⁹ Gospodarstwo uważane jest za żywotne kiedy jego wielkość ekonomiczna jest na poziomie przynajmniej 4 ESU, biorąc pod uwagę uśrednioną wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w 4 makroregionach Polski. Do obliczenia wykorzystano kalkulator wielkości ekonomicznej gospodarstwa.

4. pomoc nie mogła być przeznaczona na projekt, który mógłby spowodować wzrost produkcji, dla której brak normalnego rynku zbytu,
5. ubiegający się o dofinansowanie projektu nie miał zaległości podatkowych ani zaległości w opłacaniu składek z tytułu ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego,
6. projekt współfinansowany w ramach działania nie mógł być realizowany z udziałem innych środków publicznych.

Pomoc nie mogła być przyznana na realizację projektów kwalifikujących się do finansowania ze środków PROW 2004-2006, działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE”, polegających na:

1. wyposażeniu gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych,
2. dostosowaniu ferm kur niosek,
3. dostosowaniu gospodarstw produkujących mleko do standardów UE w zakresie zdrowia publicznego.

Pomoc przyznawano na operację obejmującą wyłącznie inwestycje związane z prowadzeniem działalności rolniczej:

1. spełniająca wymagania określone w Programie, w szczególności uzasadnioną ekonomicznie, w tym pod względem kosztów, oraz mającą zapewnić osiągnięcie i zachowanie celów działania,
2. która nie była finansowana z udziałem innych środków publicznych,
3. której realizacja w gospodarstwie miała się przyczynić do poprawy ogólnych wyników gospodarstwa, w tym:
  - a) wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie (GVA), w szczególności w wyniku racjonalizacji technologii produkcji lub wprowadzenia innowacji, zmiany profilu lub skali produkcji, poprawy jakości produkcji lub zwiększenia wartości dodanej produktu, co najmniej o 10% w odniesieniu do roku bazowego w okresie 5 lat od dnia dokonania przez ARiMR płatności ostatecznej, w przypadku gdy operacja obejmowała inwestycje polegające na nabyciu rzeczy będących przedmiotem leasingu – płatności pośredniej, w ramach której po raz pierwszy zostały ujęte raty zapłacone tytułem wykonania leasingu,
  - b) poprawy sytuacji środowiska,
  - c) poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie warunków utrzymania zwierząt,
  - d) poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie infrastruktury drogowej,
4. która nie spowodowała wzrostu produkcji, dla której nie było rynku zbytu,
5. której realizacja nie została rozpoczęta przed dniem zawarcia umowy.

Pomoc przyznawano, gdy:

1. operacja była realizowana w nie więcej niż dwóch etapach,
2. złożenie wniosku o płatność pośrednią następowało w terminie 24 miesięcy od dnia zawarcia umowy,
3. zakończenie realizacji operacji i złożenie wniosku o płatność ostateczną następowało w terminie: (a) 36 miesięcy od dnia zawarcia umowy – w przypadku operacji realizowanych w dwóch etapach, (b) 24 miesięcy – w przypadku operacji realizowanych w jednym etapie,
4. płatność ostateczna obejmowała nie mniej niż 25% łącznej planowanej wysokości pomocy.

Tabela 9. Poziom pomocy przyznawanej gospodarstwom rolnym w działaniach inwestycyjnych SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013

SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
50% kosztów kwalifikowanych projektu	40% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą
55% kosztów kwalifikowanych projektu, jeżeli beneficjent był młodym rolnikiem	50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez osobę fizyczną, która w dniu złożenia wniosku o pomoc nie ukończyła 40 roku życia
60% kosztów kwalifikowanych projektu, jeżeli modernizowane gospodarstwo rolne położone było na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania	50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej na obszarach górskich, innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, obszarach rolnych objętych siecią NATURA 2000 lub obszarach, na których obowiązują ograniczenia w związku z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej
65% kosztów kwalifikowanych projektu, jeżeli modernizowane gospodarstwo rolne położone było na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, a właściciel jest młodym rolnikiem	60% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez osobę fizyczną, która w dniu złożenia wniosku o pomoc nie ukończyła 40 roku życia, na obszarach górskich, innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, obszarach rolnych objętych siecią NATURA 2000 lub obszarach, na których obowiązują ograniczenia w związku z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej
	75% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej w związku z wprowadzeniem w życie Dyrektywy Azotanowej ^a – dotyczy umów zawartych do dnia 30 kwietnia 2008 r.; w zakres operacji mogą wchodzić inwestycje związane z przechowywaniem nawozów naturalnych lub kiszzonek

^a Jest to podstawowy dokument Unii Europejskiej w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzące ze źródeł związanych z rolnictwem. Zgodnie z ustanowioną dyrektywą o jakości wody pitnej, stężenie azotanów w takiej wodzie nie może przekraczać 50 mg NO₃⁻ lub 11,3 mg N-NO₃ w 1 dm³.

PROW 2007-2013

Pomoc przyznaje się na inwestycję, która:

1. przyczynia się do poprawy ogólnych wyników gospodarstwa:
  - a. wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie (GVA), w szczególności w wyniku racjonalizacji technologii produkcji, poprawy jakości produkcji lub zwiększenia wartości dodanej produktu,
  - b. poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie ochrony środowiska,
  - c. poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie warunków utrzymania zwierząt,
  - d. poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie higieny i bezpieczeństwa produkcji,
  - e. poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie infrastruktury drogowej,
2. spełnia wymagania określone przepisami prawa,
3. jest uzasadniona pod względem wysokości kosztów,
4. nie ma charakteru inwestycji odtworzeniowej.

Gospodarstwo, którego dotyczy inwestycja, jest żywotne pod względem ekonomicznym i jest prowadzone przez osobę posiadającą odpowiednie kwalifikacje zawodowe. Jedynie w przypadku osób fizycznych będących równocześnie beneficjentami działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, dopuszcza się przyznanie pomocy osobie nie posiadającej kwalifikacji zawodowych, pod warunkiem że uzyska ona odpowiednie wykształcenie w terminie określonym w związku z przyznaniem pomocy dla młodych rolników.

Ze środków działania wspierane są inwestycje materialne i niematerialne służące modernizacji produkcji rolnej, w szczególności:

1. inwestycje materialne:
  - a. budowa lub remont połączony z modernizacją budynków lub budowli,
  - b. zakup lub instalacja maszyn, urządzeń, w tym sprzętu komputerowego,
  - c. zakładanie, modernizacja sadów lub plantacji wieloletnich,
  - d. zakup, instalacja lub budowa elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na warunki prowadzenia działalności rolniczej, przygotowania do sprzedaży lub sprzedaży bezpośredniej;
2. inwestycje niematerialne:
  - a. zakup patentów, licencji, w tym licencji na oprogramowanie,
  - b. usługi związane z przygotowaniem dokumentacji technicznej lub ekonomicznej dotyczącej projektu oraz nadzorem technicznym, związane bezpośrednio z realizacją projektu.

Wprowadzone zostało ograniczenie (w porównaniu do poprzedniego okresu), w którym kosztem kwalifikowanym może być koszt budowy nowego budynku inwentarskiego przeznaczonego do produkcji trzody chlewnej (chlewni) albo drobiu (kurnika), wyłącznie w przypadku gdy celem budowy budynku jest przeniesienie produkcji z istniejącego budynku inwentarskiego, będącego w posiadaniu wnioskodawcy. Ograniczenie to nie dotyczy wnioskodawcy, który jest równocześnie beneficjentem działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”.

2.4. Uwagi końcowe

Wsparcie inwestycji gospodarstw rolnych współfinansowanymi środkami budżetu unijnego było możliwe od rozpoczęcia programu SAPARD w Polsce. Szczególnym zainteresowaniem cieszyło się w latach 2004-2006, kiedy przeznaczono na nie najwięcej środków w całym Programie. W tym okresie zrealizowane inwestycje w ramach działania polegały przede wszystkim na zakupie wyposażenia i sprzętu ruchomego, ponieważ te inwestycje były najłatwiejsze i najszybsze do przeprowadzenia. W efekcie na poprawę sytuacji technicznej gospodarstw rolnych wydano niemal 90% środków przeznaczonych na to działanie. Mimo że środki działania zostały wykorzystane, to nie osiągnięto celów działania, ponieważ inwestycje miały przeważnie charakter odtworzeniowy. By uniknąć podobnej sytuacji w okresie 2007-2013 i wykorzystać środki działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” wprowadzono warunek, polegający na tym, że zakup sprzętu ruchomego, mający charakter odtworzeniowy nie może być wspierany.

3. Działania „Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich” (SAPARD), „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem”, „Scalanie gruntów” i „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” (PROW 2007-2013)

Rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich był wspierany ze środków unijnych od 2000 roku. Było to jedno z działań wdrożonych w ramach Programu SAPARD i przeznaczono na nie około 79 mln euro, a więc 34% środków tego Programu. W SPO „Rolnictwo” beneficjenci chcący poprawiać infrastrukturę mieli do dyspozycji 40 mln euro, a tym samym 2% budżetu programu, zaś w latach 2007-2013 w Programie PROW na inwestycje przeznaczona została pula 600 mln euro, co stanowi 3,5% środków Programu.

Działanie realizowane w latach 2007-2013 łączy w sobie dwa działania, które były realizowane w poprzednim okresie programowania, mianowicie „Scalanie gruntów” oraz „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi”.

3.1. Legislacja

Aktami prawnymi regulującymi szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa” w latach 2007-2013 są:

- Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa poprzez scalanie gruntów: Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa przez scalanie gruntów” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 80, poz. 480);
- Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa poprzez gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi: Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 czerwca 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa przez gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 122, poz. 791).

W SPO „Rolnictwo” działanie „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem” regulowane było następującymi aktami prawnymi:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 grudnia 2004 r. w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie Działania 2.6 „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem” (Dz. U. Nr 116, poz. 1206);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 czerwca 2005 r. w sprawie wzoru umowy o dofinansowanie projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie Działania 2.6 „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem” (Dz. U. Nr 127, poz. 1065);

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 czerwca 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem” (Dz. U. Nr 125 poz. 870).

Warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich” Programu SAPARD określone były w następujących aktach prawnych:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 maja 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 102, poz. 928);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2002 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 222, poz. 1866);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 kwietnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 129, poz. 1177 z dnia 22 lipca 2003 r.).

3.2. Beneficjenci i wysokość wsparcia

Tabela 10. Beneficjenci

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
Schemat 3.1, 3.2, 3.3, 3.5 – gminy oraz związki międzygminne Schemat 3.4 – gminy, powiaty	Osoby fizyczne – obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej, prowadzący na terytorium RP działalność rolniczą jako posiadacze samoistni lub zależni gospodarstw rolnych; Osoby prawne – podmioty wpisane do rejestru przedsiębiorców w KRS, które zgodnie z wpisem do tego rejestru prowadzą działalność rolniczą na terytorium RP jako posiadacze samoistni lub zależni gospodarstw rolnych; Scalanie gruntów – Starosta powiatu Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi – Wojewódzkie Zarządy Melioracji i Urzędzeń Wodnych	Schemat I ^a – Starosta Schemat II ^b – Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urzędzeń Wodnych

^a Schemat I – Scalanie gruntów; ^b Schemat II – Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.

Tabela 11. Poziom wsparcia

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
50% kosztów kwalifikowanych inwestycji przy możliwości podniesienia do 75%	maksymalnie 50% kosztów kwalifikowanych nie więcej niż:	maksymalnie 100% kosztów kwalifikowanych inwestycji; wymagany krajowy wkład środków publicznych (z budżetu państwa) co najmniej 25% kosztów kwalifikowanych projektu
Schemat 3.1 – 840 tys. zł, wysokość pomocy dla związków międzygminnych = liczba gmin × 840 tys. zł	1) 200 tys. zł – budowa lub remont połączony z modernizacją dróg wewnętrznych;	
Schemat 3.2 – 1700 tys. zł, wysokość pomocy dla związków międzygminnych = liczba gmin × 1700 tys. zł	2) 80 tys. zł – budowa lub remont połączony z modernizacją urządzeń zaopatrzenia w wodę;	
Schemat 3.3 – 1300 tys. zł, wysokość pomocy dla związków międzygminnych = liczba gmin × 1300 tys. zł	3) 80 tys. zł – budowa lub remont połączony z modernizacją urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków;	
Schemat 3.4 – 630 tys. zł na inwestycję	4) 120 tys. zł – budowa lub remont połączony z modernizacją urządzeń zaopatrzenia w energię ^a .	
Schemat 3.5 – 420 tys. zł, wysokość pomocy dla związków międzygminnych = liczba gmin × 420 tys. zł	Scalanie gruntów – pokrycie całkowitych kosztów kwalifikowanych projektu Gospodarowanie... – W przypadku melioracji szczegółowych poziom pomocy wynosił do 80% całkowitego kwalifikującego się kosztu. W przypadku melioracji podstawowych wysokość pomocy obejmowała pokrycie całkowitych kosztów kwalifikowanych projektu	

^a Wymienione górne granice pomocy dotyczyły pomocy udzielanej beneficjentowi w okresie realizacji Programu, przy czym maksymalna łączna wysokość pomocy nie mogła przekroczyć 300 tys. zł. Górne granice pomocy oraz maksymalna łączna wysokość pomocy dotyczyły również gospodarstwa rolnego.

3.3. Kryteria wyboru projektów

SAPARD

Schemat 3.1. Zaopatrzenie gospodarstw rolnych w wodę wraz z uzdatnianiem

Kryteria podstawowe:

- lokalizacja w gminie mniej zamożnej – preferowane były gminy o niskich dochodach w przeliczeniu na mieszkańca;
- korzyści skali – inwestycja zaopatrująca wielu odbiorców i realizowana przez związek gmin;
- lokalizacja w gminie o niedostatecznie rozbudowanej sieci wodociągowej (poniżej średniej krajowej);
- zgodność inwestycji ze strategią rozwoju województwa.

Kryteria dodatkowe:

- stopień finansowania inwestycji z funduszy beneficjenta – preferowany był jak najwyższy stopień finansowania z funduszy beneficjenta;
- wskaźnik bezrobocia – preferowane były gminy znajdujące się w powiatach o wysokim bezrobociu;
- preferencje dla inwestycji zlokalizowanych na obszarach o deficycie źródeł wody;
- preferencje dla inwestycji obejmujących łączną budowę wodociągu i kanalizacji.

Warunki uzyskiwania pomocy finansowej:

- przedstawienie do wglądu projektu budowlanego wraz z pozwoleniami wymaganymi przez polskie prawo oraz szacunkową wyceną danego projektu;
- wykazanie możliwości finansowania kosztów eksploatacyjnych po zakończeniu inwestycji.

Schemat 3.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków komunalnych – kryteria jak w Schemacie 3.1; dodatkowo preferowane były inwestycje chroniące ujęcia i źródła wody oraz inne akwenty wodne podlegające ochronie.

Warunki uzyskiwania pomocy jak w Schemacie 3.1. ponadto budowa zagrodowych oczyszczalni ścieków w warunkach, w których rozproszona zabudowa sieci kanalizacyjnej nie znajdowała technicznego i ekonomicznego uzasadnienia.

Schemat 3.3. Gospodarka odpadami stałymi – kryteria jak w Schemacie 3.1.

Warunki uzyskiwania pomocy finansowej:

- przedstawienie do wglądu projektu budowlanego wraz z pozwoleniami wymaganymi przez polskie prawo oraz szacunkową wyceną danego projektu;
- stworzenie kompleksowego systemu zagospodarowania odpadów komunalnych obejmującego m.in.:
  - gromadzenie, odbiór i transport odpadów,
  - przetwarzanie odpadów w produkty użyteczne,
  - kompostowanie odpadów organicznych,
  - odzyskiwanie produktów wtórnych;
- zagospodarowanie pozostałych odpadów;
- wykazanie możliwości finansowania kosztów eksploatacyjnych po zakończeniu inwestycji.

Schemat 3.4. Drogi gminne i powiatowe na obszarach wiejskich

Warunki uzyskiwania pomocy finansowej:

- przedstawienie do wglądu projektu budowlanego wraz z pozwoleniami wymaganymi przez polskie prawo oraz szacunkową wyceną danego projektu,

- wykazanie możliwości finansowania kosztów eksploatacyjnych po zakończeniu inwestycji,
- utrzymanie integralności sieci dróg,
- pomocą mógł być objęty odcinek drogi nie krótszy niż 500 m.

Schemat 3.5. Zaopatrzenie w energię

Warunki uzyskiwania pomocy finansowej:

- przedstawienie do wglądu projektu budowlanego wraz z pozwoleniami wymaganymi przez polskie prawo oraz szacunkową wyceną danego projektu,
- wykazanie możliwości finansowania kosztów eksploatacyjnych po zakończeniu inwestycji.

SPO „Rolnictwo”

Z działania „Rozwój i ulepszanie infrastruktury rolniczej związanej z rolnictwem” mogły być realizowane następujące typy projektów:

1. budowa lub remont połączony z modernizacją dróg wewnętrznych w rozumieniu przepisów o drogach publicznych, w tym:
  - dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych,
  - placów manewrowych, dojazdów na terenie prowadzenia przez beneficjenta działalności rolniczej;
2. budowa lub remont połączony z modernizacją urządzeń zaopatrzenia w wodę, w tym:
  - ujęć wody,
  - urządzeń służących do magazynowania i uzdatniania wody,
  - sieci i przyłączy wodociągowych,
  - urządzeń regulujących ciśnienie wody;
3. budowa lub remont połączony z modernizacją urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków, w tym urządzeń do gromadzenia, odprowadzania, przesyłania i oczyszczania ścieków pochodzących z gospodarstwa rolnego lub domowego;
4. budowa lub remont połączony z modernizacją sieci i urządzeń zaopatrzenia w energię, w tym:
  - przyłączy do istniejącej sieci energetycznej: elektroenergetycznej, gazowej, ciepłej,
  - instalacji elektroenergetycznych,
  - indywidualnych urządzeń zaopatrzenia w energię ze źródeł skojarzonych lub odnawialnych.

Kryteria dostępu:

1. dofinansowane były projekty w miejscowościach liczących do 5 tys. mieszkańców, należących do gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich,
2. pomoc mogła być przyznana na realizację projektów, na które uzyskano pozwolenia wymagane osobnymi przepisami,
3. ubiegający się o dofinansowanie projektu nie miał zaległości podatkowych ani zaległości w opłacaniu składek z tytułu ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego,
4. projekt współfinansowany w ramach działania nie mógł być realizowany z udziałem innych środków publicznych.

W działaniu „Scalanie gruntów” należało spełnić następujące warunki:

1. wystąpienie do starosty większości właścicieli gospodarstw rolnych, położonych na projektowanym obszarze scalenia lub właścicieli gruntów, których łączny obszar przekraczał połowę powierzchni projektowanego obszaru scalenia z wnioskiem o przeprowadzenie scalenia;
2. realizacja projektu zgodnie z przepisami ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów oraz przeprowadzeniu oceny oddziaływania projektu na środowisko, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627, z późn. zm.);
3. beneficjent nie mógł korzystać z bezzwrotnych lub preferencyjnych środków pomocy krajowej lub zagranicznej na pokrycie kosztów projektu finansowanego ze środków Sekcji Orientacji EFOiGR.

W działaniu „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi”, zgodnie z przepisami prawa krajowego, projekty budowy urządzeń melioracji wodnych szczegółowych były realizowane pod warunkiem wystąpienia właścicieli gruntów o przeprowadzenie inwestycji w tym zakresie.

Beneficjent nie mógł korzystać z bezzwrotnych lub preferencyjnych środków pomocy krajowej lub zagranicznej na pokrycie kosztów projektu finansowanego ze środków Sekcji Orientacji EFOiGR.

Projekty budowy lub modernizacji urządzeń melioracji wodnych szczegółowych mogły być realizowane, jeżeli:

1. wniosek o wykonanie urządzeń melioracji wodnych szczegółowych został złożony zgodnie z art. 74b ust. 2 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne,
2. uzyskano pozwolenia wodno-prawne,
3. zgłoszono budowę lub uzyskano pozwolenie na budowę,
4. dokonano oceny wpływu na środowisko (jeżeli było wymagane),

5. uzgodniono realizację projektu z zainteresowanymi województwami i w przypadku wód granicznych z zainteresowanymi państwami,
6. uzgodniono projekt techniczny inwestycji z konserwatorem przyrody (jeżeli było wymagane),
7. opracowano plan finansowy i określono źródła finansowania,
8. koszt projektu według kosztorysu inwestorskiego wynosił co najmniej 120 tys. zł.

Projekty budowy lub modernizacji urządzeń melioracji wodnych podstawowych, kształtowania przekroju podłużnego lub poprzecznego oraz układu poziomego koryta cieków naturalnych, wykraczające poza działania związane z utrzymaniem wód, mogły być realizowane, jeżeli:

1. uzyskano pozwolenia wodno-prawne,
2. zgłoszono budowę lub uzyskano pozwolenie na budowę,
3. dokonano oceny wpływu na środowisko, jeżeli jest wymagane,
4. uzgodniono projekt z zainteresowanymi województwami, regionalnymi zarządami gospodarki wodnej, w przypadku wód granicznych z zainteresowanymi państwami,
5. uzgodniono projekt techniczny inwestycji z konserwatorem przyrody, jeżeli jest wymagane,
6. opracowano plan finansowy i określono źródła finansowania,
7. koszt projektu według kosztorysu inwestorskiego wynosił co najmniej 120 tys. zł.

PROW 2007-2013

Schemat I. Scalanie gruntów

Pomoc może być przyznana na projekty:

1. zgodne z ustawą z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów w szczególności poparte wystąpieniem do starosty ponad 50% właścicieli gospodarstw rolnych z projektowanego obszaru scalenia lub których łączny obszar przekracza połowę powierzchni projektowanego obszaru scalenia,
2. zgodne z wieloletnim planem inwestycyjnym,
3. dla których opracowano założenia do projektu scalenia gruntów,
4. dla których przeprowadzono ocenę oddziaływania na środowisko,
5. które nie są realizowane na obszarach NATURA 2000 oraz obszarach chronionych,
6. o maksymalnym koszcie opracowania projektu scalenia nieprzekraczającym kwoty:
  - a. 500 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem w województwach: lubelskiego, podkarpackiego, małopolskiego, śląskiego i świętokrzyskiego,

- b. 350 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem w pozostałych województwach,
7. zagospodarowujące grunty po scaleniu, związane z organizacją rolniczej przestrzeni produkcyjnej, zgłoszone do realizacji w SPO „Rolnictwo”,
8. o maksymalnym koszcie wykonania prac poscaleniowych nieprzekraczającym kwoty 900 euro na 1 ha scalanych gruntów.

Schemat II. Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi

Pomoc może być przyznana na projekty:

1. zgodne z ustawą z dnia 18 lipca 2001 r. w szczególności:
  - a. poparte wystąpieniem właścicieli gruntów o przeprowadzenie inwestycji w zakresie budowy urządzeń melioracji wodnych szczegółowych,
  - b. przeprowadzone na gruntach, których właściciele po zrealizowaniu projektu zwrócą 20% kosztów wykonania urządzeń melioracji wodnych szczegółowych, określonych w końcowym raporcie z realizacji inwestycji,
2. z zakresu budowy i modernizacji urządzeń melioracji wodnych, w tym dotyczących retencji wody i nawodnień użytków rolnych;
3. dla których opracowano kosztorys inwestorski;
4. zgodne z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r., w szczególności w zakresie przeprowadzania ocen oddziaływania na środowisko;
5. zgodne z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. – o ochronie przyrody, w szczególności w zakresie:
  - a. nie przyczyniania się do pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt na obszarach Natura 2000,
  - b. uzyskiwania decyzji wojewody o warunkach prowadzenia robót na terenach o walorach krajobrazowych i ekologicznych, terenach masowych lęgów ptactwa, występowania skupień gatunków chronionych oraz tarlisk, zimowisk i miejsc masowej migracji ryb i innych organizmów wodnych, w tym na obszarach Natura 2000, rezerwatach przyrody itp.

3.4. Uwagi końcowe

Działanie realizowane w programie SAPARD różni się znacząco pod względem kryteriów dostępu od tych, które wdrożono w kolejnych okresach programowania. Kryteria wyboru projektów kładły nacisk na odpowiednią lokalizację, skalę inwestycji, zgodność ze strategią województwa, sytuację zawodową mieszkańców gminy (wskaźnik bezrobocia), a ponadto preferowano gminy, które w jak najwyższym stopniu finansowały inwestycję z funduszy własnych.

W latach 2004-2006 realizowano trzy działania związane z infrastrukturą: „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem”, „Scala-

nie gruntów” oraz „Gospodarowania rolniczymi zasobami wodnymi”. Dwa ostatnie działania, wdrażane przez Urzędy Marszałkowskie, są zbliżone do działań realizowanych w latach 2007-2013.

4. Działania „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” (SAPARD), „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” (PROW 2007-2013)

Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich realizowane jest z udziałem środków unijnych od 2002 roku. Było ono jednym z działań wdrożonych w ramach Programu SAPARD i przeznaczono na nie około 15 mln euro, a więc 7% środków tego Programu. W kolejnych okresach programowania działanie było kontynuowane i kwota wsparcia przeznaczana na projekty mające na celu różnicowanie działalności zwiększała się. W SPO „Rolnictwo” rolnicy chcący prowadzić działalność dywersyfikacyjną mieli do dyspozycji 107 mln euro, (5% budżetu programu), zaś w latach 2007-2013 w Programie PROW na różnicowanie przeznaczono 345 mln euro, co stanowi 2% środków Programu.

Celem tego typu działań jest wspieranie dodatkowej aktywności gospodarczej wykorzystującej istniejące zasoby gospodarstwa rolnego i regionu oraz uwzględniającej potrzeby rynku. Ma to prowadzić do powstawania warunków do rozwoju wielofunkcyjnych gospodarstw rolnych o trwałych podstawach ekonomicznych.

4.1. Legislacja

Aktami prawnymi regulującymi szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy ze środków działania PROW 2007-2013, „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 200, poz. 1442);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 85, poz. 915).

Regulacje prawne działania „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” (SPO „Rolnictwo”):

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 grudnia 2004 r. w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” (Dz. U. Nr 285, poz. 2862);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 czerwca 2005 r. w sprawie wzoru umowy o dofinansowanie projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” (Dz. U. Nr 133, poz. 1122);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania 2.4 „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodnych działań lub alternatywnych źródeł dochodów” (Dz. U. Nr 89, poz. 621 i 622).

Warunki i tryb przyznawania pomocy ze środków działania „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” Programu SAPARD określono w następujących aktach prawnych:

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 maja 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 102, poz. 928);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2002 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 222, poz. 1866);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 kwietnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań oraz sposobów realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z funduszy Unii Europejskiej (Dz. U. Nr 129, poz. 1177).

4.2. Beneficjenci

Tabela 12. Beneficjenci

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
<p>Schemat 4.1 „Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych” – osoba fizyczna (rolnik lub domownik)^a</p> <p>Schemat 4.2 „Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich” – przedsiębiorcy^b</p> <p>Schemat 4.3 „Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich” – gmina, związek międzygminny lub organizacja pozarządowa^c</p>	<p>Osoby fizyczne – obywatele państw członkowskich: rolnicy oraz ich domownicy</p> <p>Osoby prawne – podmioty wpisane do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym, których celem zgodnie z wpisem do tego rejestru jest prowadzenie działalności rolniczej i które prowadzą taką działalność z wykorzystaniem gospodarstwa rolnego, położonego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej</p>	<p>Beneficjent: osoba fizyczna, członek gospodarstwa domowego w gospodarstwie rolnym, która jest ubezpieczona na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jako rolnik, który uzyskał w drodze decyzji dopłaty bezpośrednie lub domownik, lub małżonek rolnika</p>

^a Zgodnie z ustawą z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników za rolnika uznaje się osobę fizyczną prowadzącą na własny rachunek działalność rolniczą jako posiadacz (samoistny albo zależny) gospodarstwa rolnego położonego w granicach Rzeczypospolitej Polskiej; za domownika uznaje się osobę bliską rolnikowi, która spełnia następujące warunki: ukończyła 18 lat, pozostaje z rolnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie, stale pracuje w gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy.

^b W rozumieniu ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. z dnia 17 grudnia 1999 r., Nr 101, poz. 1178 z późn. zm.).

^c O przyznanie dotacji mogły się ubiegać: stowarzyszenia rejestrowane, fundacje, izby rolnicze, izby gospodarcze, społeczno-zawodowe organizacje rolników i związki zawodowe.

4.3. Kryteria dostępu

SAPARD

By otrzymać wsparcie finansowe ze środków Schematu 4.1. „Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych” oraz 4.2. „Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich” należało spełnić następujące kryteria:

1. inwestycja musiała być związana z podjęciem lub rozwojem działalności gospodarczej, objętej wsparciem z wymienionych schematów;
2. pomoc mogła być udzielona na realizację przedsięwzięcia, które:
  - znajdowało uzasadnienie ekonomiczne, przeanalizowane w przedłożonym planie przedsięwzięcia,

- ze względu na swe założenia techniczne, w powiązaniu z istniejącymi zasobami wnioskodawcy, umożliwiło prowadzenie działalności w zakresie i charakterze wskazanym we wniosku;
3. pomoc mogła być wypłacona wnioskodawcy w zakresie zgodnym z planowaną działalnością oraz tam, gdzie było to konieczne, po zarejestrowaniu działalności gospodarczej i uzyskaniu wymaganych przez prawo zezwoleń lub koncesji;
  4. przedstawienie wraz z wnioskiem o pomoc planu przedsięwzięcia;
  5. pomoc mogła być udzielona osobie, która nie zalegała z płatnościami z tytułu zobowiązań podatkowych lub składek na ubezpieczenie społeczne.

Ponadto w Schemacie 4.2. obowiązywały jeszcze następujące wytyczne:

1. pomoc mogła być przyznana przedsiębiorcy, który w chwili ubiegania się o pomoc nie zatrudniał więcej niż 50 osób;
2. planowanym miejscem prowadzenia działalności gospodarczej był obszar wiejski:
  - jeśli przedsięwzięcie związane było z nieruchomością, nieruchomość musiała być położona na obszarze wiejskim,
  - w pozostałych przypadkach decydował adres lub siedziba przedsiębiorcy;
3. planowane przedsięwzięcie związane było z utworzeniem co najmniej jednego miejsca pracy.

Przy ubieganiu się o wsparcie ze środków Schematu 4.3. „Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich” obowiązywały następujące warunki:

1. pomoc finansową przyznawano na realizację przedsięwzięć, które przyczyniały się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej obszarów wiejskich i polegały na:
  - budowie lub remoncie elementów publicznej infrastruktury turystycznej,
  - organizacji i tworzeniu infrastruktury komunikacji lokalnej na potrzeby ruchu turystycznego,
  - tworzeniu systemów informacji turystycznej w gminach lub związkach międzygminnych oraz promocji walorów gmin w celu zwiększenia ich atrakcyjności turystycznej;
2. przedstawienie wraz z wnioskiem o pomoc planu przedsięwzięcia wraz z kosztorysem i wskazanie źródeł finansowania inwestycji oraz kosztów jej eksploatacji. Tam, gdzie wynikało to z przepisów prawa, wymagane było przedłożenie niezbędnych zezwoleń.

SPO „Rolnictwo”

Pomoc w ramach działania mogła być przyznana, jeżeli spełnione były następujące warunki:

1. projekt uzyskał co najmniej 2 punkty, w wyniku oceny wniosku o dofinansowanie realizacji projektu, przeprowadzonej zgodnie z poniższymi kryteriami:

Tabela 13. Kryteria dostępu do działania „Różnicowanie...”

1. Bezrobocie na terenie, gdzie znajdowało się gospodarstwo rolne beneficjenta (maksymalnie 2 punkty):	
a) gmina zagrożona była szczególnie wysokim bezrobociem strukturalnym	1 punkt
b) bezrobocie w powiecie, w którym znajdowało się gospodarstwo rolne beneficjenta, było wyższe od średniej w województwie ^a	1 punkt
2. Dochód podatkowy gminy, w której znajdowało się gospodarstwo rolne beneficjenta, w przeliczeniu na 1 mieszkańca (obliczany zgodnie z przepisami o dochodach jednostek samorządu terytorialnego), kształtował się na poziomie:	
a) nie więcej niż 75% średniej krajowej,	2 punkty
b) powyżej 75% i nie więcej niż 100%,	1 punkt
c) powyżej 100%	0 punktów
3. W gospodarstwie rolnym, którego dotyczył projekt, na 1 osobę w nim pracującą przypadало nie więcej niż 15 ha przeliczeniowych powierzchni użytków rolnych	1 punkt
4. Gospodarstwo spełniało kryterium wielkości ekonomicznej przyjęte w PROW dla gospodarstw niskotowarowych	1 punkt

^a w każdym z ostatnich 6 miesięcy

2. ubiegający się o dofinansowanie nie miał zaległości podatkowych ani zaległości w opłacaniu składek z tytułu ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego;
3. projekt współfinansowany nie był realizowany z udziałem innych środków publicznych;
4. projekt był uzasadniony ekonomicznie;
5. projekt był realizowany w miejscowości liczącej do 5 tys. mieszkańców, należącej do gminy wiejskiej lub miejsko-wiejskiej;
6. ubiegający się o dofinansowanie projektu przedłożył kopie decyzji, pozwoleń lub opinii organów administracji publicznej, jeżeli z odrębnych przepisów w szczególności z przepisów sanitarnych, weterynaryjnych, dotyczących warunków zdrowotnych żywności i żywienia, ochrony środowiska oraz warunków utrzymania zwierząt gospodarskich, wynikał obowiązek ich uzyskania do realizacji projektu;
7. w przypadku projektów inicjujących działalność:
  - agroturystyczną lub usługi związane z turystyką i wypoczynkiem, obejmujące tworzenie bazy noclegowej dla turystyki wiejskiej – przedłożenie opinii jednostki prowadzącej kategoryzację obiektów zakwaterowania potwierdzającej zgodność projektu z wymogami standaryzacji,
  - hotelarską świadczoną wyłącznie w obiektach hotelarskich – przedłożenie przyrzeczenia zaszeregowania obiektu do odpowiedniego rodzaju i kate-

gorii wydanej na podst. art. 39 a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 223, poz. 2268, z późn. zm.);

8. w przypadku projektów rozwijających działalność:

- agroturystyczną lub usługi związane z turystyką i wypoczynkiem obejmuje tworzenie bazy noclegowej dla turystyki wiejskiej – przedłożenie kopii dokumentu określającego jego kategorię nadaną przez jednostkę nadającą kategorię obiektom zakwaterowania potwierdzającej zgodność projektu z wymogami standaryzacji, w przypadku obiektów, które nie zostały poddane kategoryzacji,
- hotelarską, świadczoną wyłącznie w obiektach hotelarskich – przedłożenie kopii decyzji określającej kategorię obiektu hotelarskiego, nadanej na podstawie art. 38 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych.

Tabela 14. Forma i wysokość pomocy

SAPARD	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
<p>Schemat 4.1 – Pomoc finansowa stanowiła do 50% całkowitych kosztów kwalifikowanych projektu, lecz nie więcej niż 40 tys. zł. Beneficjent mógł uzyskać pomoc w ramach tego działania jeden raz w okresie realizacji programu</p>	<p>Maksymalny poziom pomocy mógł wynosić 50% kosztów kwalifikowanych. Maksymalna wysokość pomocy udzielonej w ramach działania, w okresie realizacji Programu, jednemu beneficjentowi i gospodarstwu rolnemu nie mogła przekroczyć 100 tys. zł. Oznaczało to, że:</p> <p>(1) jeden beneficjent mógł otrzymać pomoc w wysokości nie wyższej niż 100 tys. zł w okresie realizacji Programu;</p> <p>(2) rolnicy oraz domownicy ubiegający się o dofinansowanie projektów realizowanych w ramach jednego gospodarstwa rolnego mogli otrzymać łączną pomoc w wysokości nieprzekraczającej 100 tys. zł w okresie realizacji Programu</p>	<p>Pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowanych operacji. Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w gospodarstwie rolnym, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 100 tys. zł.</p> <p>Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowanych operacji</p>
<p>Schemat 4.2 – Pomoc finansowa stanowiła do 50% całkowitych kosztów kwalifikowanych projektu. Pomoc finansowa wynosiła nie więcej niż 35 tys. zł na jedno utworzone miejsce pracy. Jeden beneficjent mógł uzyskać pomoc w ramach tego działania w wysokości nieprzekraczającej 210 tys. zł jeden raz w okresie realizacji programu SAPARD</p>		
<p>Schemat 4.3 – Pomoc finansowa stanowiła do 50% całkowitych kosztów kwalifikowanych projektu, lecz nie więcej niż 130 tys. zł. W przypadku związków międzygminnych, górny pułap pomocy finansowej na przedsięwzięcie w ramach schematu 4.3 obliczano mnożąc liczbę gmin uczestniczących w przedsięwzięciu przez 130 tys. zł</p>		

PROW 2007-2013

Pomoc może być przyznana jeżeli:

1. inwestycja jest uzasadniona ekonomicznie;
2. inwestycja jest zgodna z obowiązującymi przepisami prawa;
3. działalność jest zarejestrowana w miejscowości należącej do:
  - gminy wiejskiej,
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,
  - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
4. inwestycje budowy, remontu, wyposażenia, zagospodarowania nieruchomości są prowadzone w miejscowościach, o których mowa w pkt. 3;
5. operacja wiąże się z możliwością zatrudnienia w ramach podjętej albo rozwijanej działalności nierolniczej.

4.4. Uwagi końcowe

Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa na obszarach wiejskich jest odpowiedzią na jeden z najpoważniejszych problemów polskiego rolnictwa – bezrobocie jawne i ukryte. Z tego powodu zostało wprowadzone do programów wdrażanych w Polsce jeszcze przed wejściem Polski do Unii Europejskiej i konsekwentnie kontynuowane w kolejnych okresach programowania. Działanie to od początku cieszyło się zainteresowaniem beneficjentów, a wykorzystanie środków świadczyło o tym, że jego cel był dobrze dostosowany do potrzeb odbiorców. Dowodem na to jest to, że w programie SAPARD 77% środków działania wykorzystano na Schemat 4.2. „Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich”. Z kolei w SPO „Rolnictwo” najwięcej projektów polegało na prowadzeniu działalności usługowej na obszarach wiejskich. Wykorzystanie środków finansowych w latach 2004-2006 jest bliskie 90%, a liczba zrealizowanych projektów znacznie przekroczyła założenia programu (zakładano współfinansowanie 6450 projektów, w rzeczywistości współfinansowano 11 271).

5. Działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” w SPO „Rolnictwo” i PROW 2007-2013

Działanie miało ułatwiać zakładanie lub przejmowanie gospodarstw rolnych przez młodych rolników oraz wspierać ich modernizację. Efektem miała być poprawa sytuacji ekonomicznej gospodarstw, szczególnie przez dostosowanie produkcji do wymogów rynku, poprawę jej jakości oraz stosowanie nowoczesnych i efektywnych technologii.

Po raz pierwszy wprowadzono je w SPO „Rolnictwo”. Kontynuowane jest, w nieco zmienionej formie, pod tą samą nazwą w PROW 2007-2013. W latach 2004-2006 młodzi rolnicy mieli do dyspozycji kwotę ponad 173 mln euro, a więc 11% środków Programu. W latach 2007-2013 młodzi rolnicy otrzymali 2,4% budżetu Programu, jednak środki są większe niż w SPO „Rolnictwo” i wynoszą 420 mln euro.

W SPO „Rolnictwo” założono realizację 14,5 tys. wniosków, zaś w latach 2007-2013 – 33,6 tys. wniosków.

5.1. Legislacja

Aktami prawnymi regulującymi szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” w latach 2007-2013 są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 października 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 200, poz. 1443);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 lutego 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 24, poz. 147).

Regulacje prawne „Ułatwianie startu młodym rolnikom” w latach 2004-2006:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 listopada 2004 r. w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” (Dz. U. Nr 244, poz. 2454);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 listopada 2004 r. w sprawie wzoru umowy o dofinansowanie projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” (Dz. U. Nr 252, poz. 2527);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 kwietnia 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz roz-

wój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” (Dz. U. Nr 81, poz. 568);

5.2. Kryteria dostępu

Tabela 15. Warunki przyznania pomocy finansowej w działaniach przeznaczonych dla młodych rolników w latach 2004-2006 oraz 2007-2013

Wyszczególnienie	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
Wiek	pełnoletni, nie ukończył 40 lat w dniu złożenia wniosku	pełnoletni, nie ukończył 40 lat w dniu złożenia wniosku
Czas prowadzenia działalności rolniczej	nie dłużej niż 12 miesięcy do momentu zawarcia umowy o dofinansowanie projektu	o wsparcie może się ubiegać osoba, która po raz pierwszy rozpoczyna samodzielne prowadzenie gospodarstwa rolnego
Czas prowadzenia gospodarstwa po otrzymaniu pomocy	5 lat	5 lat
Powierzchnia gospodarstwa	1 ha	powierzchnia użytków rolnych nie mniejsza niż średnia w danym województwie i nie większa niż 300 ha
Zwrot pomocy	nie	tak
Biznesplan	nie	tak
Wykorzystanie środków	nie określono	co najmniej 70% kwoty premii ma być wykorzystane na cele związane z rozwojem gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu, będzie rozwijał działalność rolniczą zgodnie z założeniami biznesplanu
Wysokość pomocy	jednorazowa premia w wysokości 50 tys. zł	jednorazowa premia w wysokości 50 tys. zł
Kwalifikacje	posiadał odpowiednie kwalifikacje zawodowe, oparte na wykształceniu lub doświadczeniu nabytym w trakcie pracy w rolnictwie lub miał uzupełnić wykształcenie w ciągu 5 lat	posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe wynikające z wykształcenia lub stażu pracy w rolnictwie
Ubezpieczenie	był ubezpieczony na podstawie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w KRUS jako prowadzący gospodarstwo rolne	przez co najmniej 3 lata od wypłaty pomocy będzie ubezpieczony w KRUS na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników jako rolnik z mocy ustawy i w pełnym zakresie

SPO „Rolnictwo”

Za osobę, która po raz pierwszy podjęła prowadzenie gospodarstwa rolnego uznawano osobę, która:

1. po raz pierwszy stała się posiadaczem samoistnym lub zależnym gospodarstwa, nie wcześniej niż 12 miesięcy przed dniem zawarcia umowy o dofinansowanie projektu;

2. była posiadaczem gospodarstwa rolnego przez okres dłuższy niż 12 miesięcy przed zawarciem umowy o dofinansowanie projektu, lecz w tym okresie faktycznie prowadziła gospodarstwo rolne nie dłużej niż 12 miesięcy.

Premia mogła być przyznana osobie, która:

1. przejęła gospodarstwo od współmałżonka lub przez okres dłuższy niż 12 miesięcy była ubezpieczona na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników jako małżonek rolnika;
2. prowadziła gospodarstwo rolne będąc jego współwłaścicielem, chyba że gospodarstwo to pozostaje w małżeńskiej wspólnocie majątkowej, przy czym o premię na to gospodarstwo mógł się ubiegać tylko jeden ze współmałżonków;
3. przed podjęciem prowadzenia gospodarstwa rolnego była podatnikiem podatku dochodowego z tytułu prowadzenia działów specjalnych produkcji rolnej, jeżeli w dniu zawarcia umowy o dofinansowanie projektu łączny okres prowadzenia działu specjalnego produkcji rolnej i gospodarstwa rolnego przekraczał 12 miesięcy.

Gospodarstwo w latach 2004-2006 musiało spełniać wymogi żywotności ekonomicznej¹⁰, ochrony środowiska, higieny, warunków utrzymania zwierząt, wówczas gdy rolnik ubiegał się o pomoc lub spełnić je nie później niż po 5 latach od rozpoczęcia prowadzenia tego gospodarstwa rolnego.

Wnioskodawca wraz z wnioskiem o przyznanie pomocy przedstawiał wyliczenie aktualnej wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego. W przypadku, gdy wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego była niższa od wymaganej, wnioskodawca przedstawiał plan określający docelowy profil i skalę produkcji. Planowana łączna nadwyżka bezpośrednia musiała w okresie nie dłuższym niż 5 lat osiągnąć co najmniej poziom 4 ESU. Jednak SPO „Rolnictwo” nie przewidywał zwrotu otrzymanych środków w przypadku nie dotrzymania tego warunku.

PROW 2007-2013

Przejmowane gospodarstwo musi charakteryzować się następującymi cechami:

1. powierzchnia użytków rolnych nie mniejsza niż średnia w danym województwie i nie większą niż 300 ha; jeżeli średnia wojewódzka jest niższa niż średnia krajowa, wówczas obowiązuje średnia krajowa;
2. stanowi lub będzie stanowiło własność beneficjenta albo dzierżawę (użytkowanie wieczyste) z zasobu własności rolnej Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego;

---

¹⁰ Gospodarstwo rolne żywotnym pod względem ekonomicznym to gospodarstwo o wielkości ekonomicznej wynoszącej co najmniej 4 ESU.

- spełnia standardy w zakresie higieny, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt w gospodarstwie lub dostosuje się do tych standardów w ciągu 3 lat prowadzenia gospodarstwa.

Pomoc przyznaje się osobie fizycznej:

- która do dnia złożenia wniosku o przyznanie pomocy nie prowadziła działalności i po raz pierwszy rozpocznie prowadzenie działalności w gospodarstwie rolnym, nie ukończyła 40 lat w dniu składania wniosku, posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe, nie posiada tytułu do renty;
- której małżonek do dnia złożenia wniosku nie prowadził działalności rolniczej;
- która sporządziła biznesplan, określający strukturę produkcji rolnej, zapewniający osiągnięcie nadwyżki bezpośredniej równej co najmniej 4 ESU (i nie mniejszej niż wartość nadwyżki bezpośredniej w dniu złożenia wniosku o przyznanie pomocy), przewidujący inwestycję na kwotę co najmniej 70% pomocy.

Pomoc podlega zwrotowi w całości lub w części, w przypadku gdy beneficjent nie spełni zobowiązań dotyczących w szczególności prowadzenia gospodarstwa oraz ubezpieczenia w KRUS przez wymagany okres, realizacji założeń biznesplanu, uzupełnienia wykształcenia oraz dostosowanie do standardów.

Zwrot całości kwoty następuje, gdy beneficjent:

- nie prowadził gospodarstwa samodzielnie przez 5 lat od dnia wypłaty pomocy;
- nie realizuje założeń biznesplanu do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pomocy;
- nie podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy i w pełnym zakresie jako rolnik co najmniej do dnia upływu 3 lat od dnia upływu 3 lat od dnia wypłaty pomocy;
- nie uzupełni wykształcenia w okresie 3 lat do dnia doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy;
- nie umożliwi, uprawnionym podmiotom przeprowadzenia kontroli na miejscu lub kontroli dokumentów;
- nie będzie przechowywał dokumentów związanych z przyznaną pomocą do dnia upływu 5 lat od dnia wypłaty pomocy.

Częściowy zwrot kwoty ma miejsce w przypadku nie dostarczenia w terminie wymaganej dokumentacji. Zwrotowi podlega wtedy od 5 do 25% kwoty płatności.

W przypadku niespełniania wymaganych kryteriów, w obu programach rolnicy mieli możliwość uzupełnienia wykształcenia. W SPO „Rolnictwo” pomoc mogła być przyznana pod warunkiem, że wnioskodawca uzupełnił swoje kwalifikacje w okresie nie dłuższym niż 5 lat od chwili podjęcia prowadzenia gospodarstwa rolnego. W Programie PROW 2007-2013 warunek ten został nieco zmieniony i zakłada uzupełnienie wykształcenia w okresie 3 lat od dnia wydania decyzji o przyznaniu pomocy.

Tabela 16. Kwalifikacje zawodowe osób ubiegających się o pomoc dla młodych rolników

SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
Wyższe lub średnie wykształcenie rolnicze	Wykształcenie rolnicze: zasadnicze, średnie lub wyższe
Zasadnicze zawodowe wykształcenie rolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy w gospodarstwie rolnym ^a lub tytuł kwalifikacyjny w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i co najmniej 3-letni staż w gospodarstwie rolnym	Tytuł kwalifikacyjny lub tytuł zawodowy, lub tytuł zawodowy mistrza w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie
Wykształcenie wyższe na kierunku innym niż rolniczy i co najmniej 3-letni staż pracy w gospodarstwie rolnym albo wykształcenie wyższe na kierunku innym niż rolniczy i ukończone studia podyplomowe na kierunku związanym z rolnictwem albo wykształcenie średnie nierolnicze i co najmniej 3-letni staż w gospodarstwie rolnym	Wykształcenie wyższe inne niż rolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie albo wykształcenie wyższe inne niż rolnicze i ukończone studia podyplomowe w zakresie związanym z rolnictwem, albo wykształcenie średnie inne niż rolnicze i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie
Wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe i co najmniej 5-letni staż pracy w gospodarstwie rolnym	Wykształcenie podstawowe, gimnazjalne, zasadnicze zawodowe inne niż rolnicze i co najmniej 5-letni staż pracy w rolnictwie
	Kwalifikacje rolnicze wymagane przy udzielaniu pomocy młodym rolnikom w państwie, którego obywatelstwo posiada, w ramach analogicznego działania współfinansowanego przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) – jeżeli nie posiada obywatelstwa polskiego

^a Za staż pracy w rolnictwie uznano okres, liczony do dnia złożenia wniosku, w którym osoba ubiegająca się o pomoc podlegała ubezpieczeniu społecznemu rolników jako domownik.

5.3. Biznesplan

W okresie programowania 2004-2006 przy ubieganiu się o wsparcie w ramach działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom” nie było wymagane przedstawienie biznesplanu. W PROW 2007-2013 taki wymóg powstał. Biznesplan powinien zawierać:

1. cele, koncepcję i etapy rozwoju gospodarstwa,
2. opis wyjściowej sytuacji gospodarstwa, w szczególności informacje o zasobach gospodarstwa oraz strukturze produkcji,
3. opis i harmonogram planowanych inwestycji służących dostosowaniu do wymaganych przepisami prawa standardów w zakresie higieny, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt,
4. początkowy i docelowy wynik ekonomiczny gospodarstwa,
5. informacje na temat sposobu uzupełnienia wykształcenia (jeżeli młody rolnik nie ma odpowiedniego wykształcenia) oraz planowanych szkoleń lub doradztwa,
6. informacje o innych zamierzeniach dotyczących rozwoju gospodarstwa.

Gospodarstwo beneficjenta jest kontrolowane w celu sprawdzenia, czy założenia biznesplanu zostały wykonane. Kontrola jest przeprowadzana przynajmniej raz, nie później niż przed upływem 5 lat od dnia wydania decyzji o przyznaniu pomocy. Weryfikacja realizacji biznesplanu następuje w oparciu o dokumenty złożone przez beneficjenta, kontrole na miejscu oraz kontrole krzyżowe. W uzasadnionych przypadkach dopuszcza się możliwość dokonania zmian w biznesplanie.

Ponadto w latach 2007-2013 wprowadzono ograniczenie co do wykorzystania środków. W poprzednim okresie programowania beneficjent kwotę 50 tys. zł mógł wykorzystać dowolnie. W PROW 2007-2013 co najmniej 35 tys. zł musi być, w sposób udokumentowany, wykorzystane na rozwój gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu. Tak więc do dowolnej dyspozycji beneficjenta pozostaje tylko 15 tys. zł.

5.4. Uwagi końcowe

Działanie przeznaczone dla młodych rolników realizowane jest w Polsce od wdrożenia Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”. Stanowiło nową formę wsparcia i wzbudziło duże zainteresowanie potencjalnych beneficjentów ze względu na stosunkowo łatwe do spełnienia kryteria dostępu, jak również dlatego, że wydatkowanie otrzymanych środków nie było kontrolowane. W związku z tym istniała możliwość wydania otrzymanej kwoty na cele nieinwestycyjne, np. bieżącą konsumpcję.

W latach 2007-2013 wsparcie dla osób rozpoczynających działalność rolniczą jest kontynuowane, gdyż nadal jest uznawane za ważny instrument zachęcający młodych ludzi do podejmowania pracy w rolnictwie. Zostały jednak wprowadzone modyfikacje, mające na celu wyeliminowanie niewłaściwego użycia środków. Przede wszystkim beneficjenci zobowiązani zostali do sporządzenia biznesplanu, którego wykonanie jest kontrolowane. W przypadku niezrealizowania biznesplanu pomoc może być cofnięta, częściowo lub w całości. Ponadto wprowadzono ograniczenie, co do wykorzystania środków. W okresie programowania 2004-2006 beneficjent kwotę 50 tys. zł mógł wykorzystać dowolnie. W PROW 2007-2013 co najmniej 35 tys. zł musi, w sposób udokumentowany, wydać na rozwój gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu. Tak więc do dowolnej dyspozycji beneficjenta pozostaje tylko 15 tys. zł.

Podjęte działania mają na celu zapewnienie jak najlepszego i najefektywniejszego wykorzystania środków przez młode osoby, co w efekcie ma doprowadzić do zrealizowania celów działania.

6. Działania „Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych” (SPO „Rolnictwo”) oraz „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzenie instrumentów zapobiegawczych” (PROW 2007-2013)

Celem tego typu działań jest odbudowanie funkcji gospodarczych, ekologicznych i społecznych terenów leśnych zniszczonych wskutek klęsk żywiołowych lub pożarów oraz wprowadzenie działań zapobiegających powstawaniu szkód.

Wspieranie obszarów dotkniętych naturalnymi katastrofami rozpoczęło się w okresie programowania 2004-2006. W tamtym czasie przeznaczono na nie 14 mln euro, a więc około 1% budżetu programu. W latach 2007-2013 na taką działalność przeznaczono kwotę 140 mln euro (również niespełna 1% środków Programu).

6.1. Legislacja

Aktem prawnym regulującym szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzenie instrumentów zapobiegawczych” w latach 2007-2013 jest:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 maja 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 103, poz. 658).

Regulacje prawne „Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych” w latach 2004-2006:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie dziania „Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych” (Dz. U. Nr 285, poz. 2861).

6.2. Warunki dostępu

Tabela 17. Porównanie warunków uzyskania pomocy finansowej w ramach działań prowadzących do przywrócenia potencjału produkcji leśnej zniszczonej naturalną katastrofą w latach 2004-2006 i 2007-2013

Wyszczególnienie	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
Beneficjent	Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL) nadleśnictwa	jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej – Nadleśnictwa Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe
Finansowanie	13 913 tys. euro	140 000 tys. euro
Zasięg geograficzny	obszary leśne uszkodzone w wyniku: huraganu (4 lipca 2002 r.), powodzi w lipcu 2004 r., huraganów w latach 2003-2004	Schemat I – uszkodzone obszary leśne; Schemat II – cały kraj, obszary leśne zakwalifikowane do dwóch najwyższych kategorii zagrożenia pożarowego
Forma i wysokość pomocy	pomoc udzielana jest w formie zwrotu 100% kosztów kwalifikowanych	pomoc udzielana jest na mocy umowy i polega na refinansowaniu poniesionych kosztów. Poziom pomocy udzielanej beneficjentowi wynosi do 100% wysokości kosztów kwalifikowanych
Szacowana liczba beneficjentów		1 tys.
Poziom pomocy		wkład EFRROW wynosi 80% całkowitego kwalifikującego się kosztu, pozostałe 20% pochodzi z budżetu państwa
Cel	pomoc mogła być przyznana na realizację projektów na obszarach leśnych bezpośrednio uszkodzonych w wyniku naturalnej katastrofy lub pożaru albo na obszarach leśnych nieuszkodzonych, na których istnieje zwiększone zagrożenie spowodowane zaistniałą w pobliżu naturalną katastrofą lub pożarem	pomoc może być przyznana na realizację projektów na obszarach leśnych dotkniętych klęską żywiołową bądź negatywnym oddziaływaniem czynników biotycznych (Schemat I) lub na obszarach leśnych nieuszkodzonych, na których istnieje zwiększone zagrożenie wystąpienia pożaru (obszary nadleśnictw zaliczone do I i II kategorii zagrożenia pożarowego – Schemat II)
Kryteria dostępu	nadleśnictwo w toku przygotowywania projektu, było obowiązane do poinformowania właścicieli lasów prywatnych o planowanym projekcie i uwzględnieniu w jego zakresie lasów prywatnych, zgłoszonych przez ich właścicieli	nadleśnictwo, w toku przygotowywania projektu, jest obowiązane do poinformowania właścicieli lasów o planowanym projekcie i uwzględnienia w jego zakresie lasów prywatnych i komunalnych, zgłoszonych przez ich właścicieli
	projekt współfinansowany w ramach działania nie mógł być realizowany z udziałem innych środków publicznych	projekt współfinansowany w ramach działania nie może być realizowany z udziałem innych środków publicznych
	realizowane projekty musiały uwzględniać zasady zabezpieczeń przeciwpożarowych w powiązaniu z kategorią zagrożenia pożarowego obszaru leśnego	realizowany projekt powinien uwzględniać zasady zabezpieczeń przeciwpożarowych wynikających z kategorii zagrożenia pożarowego obszaru leśnego

Cd. tab. 17

Wyszczególnienie	SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
Cd. Kryteria dostępu	projekty zgłaszane przez nadleśnictwa, nie uznane za bezpośrednio zniszczone w wyniku naturalnej katastrofy lub pożaru, mogły dotyczyć jedynie działań zapobiegawczych, mających wpływ na zabezpieczenie obszarów leśnych bezpośrednio zniszczonych w wyniku katastrofy	
	ubiegający się o dofinansowanie nie miał zaległości podatkowych i zaległości w opłacaniu składek z tytułu ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego	

6.3. Uwagi końcowe

Działanie polegające na przywracaniu potencjału leśnego zniszczonego naturalną katastrofą oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych wdrożono latach 2004-2006. W tamtym okresie programowania zasięg działania obejmował głównie tereny zniszczone w wyniku: huraganów (4 lipca 2002 r., w latach 2003-2004) oraz powodzi w lipcu 2004 roku. Na to działanie przeznaczono zaledwie około 1% środków programu i ta kwota została w pełni wykorzystana. Działanie nie było znaczące z punktu widzenia finansowego, jednak uznano je za na tyle ważne, by znalazło się wśród działań realizowanych w okresie programowania 2007-2013. W tym czasie na odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonej w wyniku katastrofy również przeznaczono stosunkowo niewielką kwotę, około 1% środków Programu.

Kryteria dostępu w obu okresach programowania są bardzo podobne, jednak w latach 2007-2013 nie wyznaczono obszarów, które miałyby w pierwszej kolejności zostać objęte pomocą, w związku z tym wszystkie obszary mają równe szanse w ubieganiu się o finansowanie.

7. Działania „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” (SPO „Rolnictwo”) i „Odnowa i rozwój wsi” (PROW 2007-2013)

Działanie „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” po raz pierwszy pojawiło się w programie SPO „Rolnictwo”. Obecnie jest kontynuowane w PROW 2007-2013 pod nazwą „Odnowa i rozwój wsi”. Mają one służyć podniesieniu standardu życia i pracy na wsi, podniesieniu atrakcyjności turystycznej, wzrostowi atrakcyjności inwestycyjnej, zaspokojeniu potrzeb społecznych i kulturalnych, a także rozwojowi tożsamości społeczności wiejskiej i zachowaniu dziedzictwa kulturowego. W pierwszym okresie programo-

wania, w którym działanie było realizowane przeznaczono na nie 5% budżetu programu (ponad 112 mln euro). W latach 2007-2013 na odnowę wsi przeznaczono 589 mln euro, co stanowi ponad 3% środków Programu.

7.1. Legislacja

Aktami prawnymi regulującymi szczegółowe warunki i tryb przyznawania pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” w latach 2007-2013 są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 lutego 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (tekst jednolity) (Dz. U. Nr 38, poz. 220);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 lipca 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Odnowa wsi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz. U. Nr 156, poz. 974).

W latach 2004-2006 działanie „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” regulowały następujące rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 grudnia 2004 r. w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” (Dz. U. Nr 284, poz. 2846);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 22 września 2005 r. w sprawie wzoru umowy o dofinansowanie projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” (Dz. U. Nr 201, poz. 1670);
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie trybu składania i wzoru wniosku o dofinansowanie realizacji projektu w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” w zakresie działania „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” (Dz. U. Nr 33, poz. 232).

7.2. Warunki uzyskania pomocy finansowej i wysokość pomocy

Tabela 18. Beneficjenci działań mających na celu odnowę wsi

SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
gminy lub instytucje kultury, dla których organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego	osoba prawna: gmina, instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego, kościół lub inny związek wyznaniowy, organizacja pozarządowa mająca status organizacji pożytku publicznego ^a

^a W rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

W programie SPO „Rolnictwo” poziom pomocy wynosił do 80% kosztów kwalifikowanych, z tym, że wysokość współfinansowania projektów realizowanych w jednej miejscowości nie mogła wynosić więcej niż 450 tys. zł. Jeżeli w jednej miejscowości beneficjentami były zarówno gmina, jak i instytucja kultury, to poziom pomocy nie mógł przekroczyć 450 tys. zł w okresie realizacji Programu.

W PROW 2007-2013 pomoc finansowa ma formę refundacji części kosztów kwalifikowanych projektu. Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektu w jednej miejscowości wynosi 500 tys. zł w okresie realizacji Programu. Wielkość przyznanej pomocy na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 25 tys. zł.

Tabela 19. Poziom pomocy przyznawanej na odnowę wsi w latach 2004-2006 oraz 2007-2013

SPO „Rolnictwo”	PROW 2007-2013
wkład Sekcji Orientacji EFOiGR wynosił do 80% całkowitego kwalifikującego się kosztu	poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosił maksymalnie 75% kosztów kwalifikowanych projektu
współfinansowanie z budżetu gminy wynosiło minimum 20% kosztów kwalifikowanych	wymagany krajowy wkład środków publicznych ze środków własnych beneficjenta, w wysokości co najmniej 25% kosztów kwalifikowanych projektu

7.3. Kryteria dostępu

W programie SPO „Rolnictwo” mogły być finansowane projekty realizowane w miejscowościach liczących nie więcej niż 5 tys. mieszkańców, należących do gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich.

Zadania inwestycyjne wchodzące w zakres projektu mogły być przyjęte do realizacji pod warunkiem, że były zgodne z przyjętą przez gminę strategią rozwoju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy lub miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

Projekty składane przez jednostki kultury, dla których organizatorem są jednostki samorządu terytorialnego, powinny być zaakceptowane przez tę jednostkę. Wymagano przedstawienia promesy ministra właściwego do spraw kultury na współfinansowanie projektu. Wymóg ten nie dotyczył projektów składanych przez gminy wiejskie lub wiejsko-miejskie.

Współfinansowaniu podlegały projekty, które realizowane były na terenach lub w obiektach należących do Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego.

W przypadku, gdy projekt dotyczył obiektu nie należącego do beneficjenta lub był realizowany na terenie nie będącym jego własnością, obowiązywało przedstawienie pisemnej zgody właściciela na realizację projektu i utrzymanie obiektu zgodnie, z co najmniej jednym celem określonym w projekcie, przez okres co najmniej 5 lat od dnia dokonania przez ARiMR płatności końcowej.

Ze środków tego działania nie współfinansowano projektów o charakterze komercyjnym.

Projekt realizowany w ramach tego działania nie mógł być współfinansowany z innych środków publicznych, poza krajowymi środkami publicznymi w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury.

W PROW 2007-2013 pomoc finansowa może być przyznana, jeżeli:

1. projekt jest realizowany w miejscowości należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko wiejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
2. projekt jest zgodny z Zakresem Planu Odnowy Miejscowości;
3. projekt nie ma charakteru komercyjnego;
4. jeżeli projekt będzie realizowany na nieruchomości nie należącej do beneficjenta, beneficjent posiada prawo do dysponowania tą nieruchomością na cele określone w projekcie przez okres 7 lat od realizacji projektu;
5. organizacja pozarządowa działa zgodnie z celami działania „Odnowa i rozwój wsi” w szczególności na rzecz aktywizacji ludności, rozwoju oraz zachowania dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego;
6. projekt składany przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego został zaakceptowany przez tę jednostkę.

7.4. Uwagi końcowe

Zrealizowane w latach 2004-2006 działanie polegające na odnowie wsi i zachowaniu dziedzictwa kulturowego dysponowało niewielkimi środkami

(5% środków programu). Przebiegało zgodnie z przewidywaniami, a rezultaty były lepsze od oczekiwanych. Planowano realizację 1,2 tys. projektów, a wypłacono środki na ponad 2,3 tys. Działanie uznano za tak ważne, że jest kontynuowane w PROW 2007-2013.

Działania odnowy wsi, w obu okresach programowania, w których są realizowane mają zbieżne cele oraz zbliżone kryteria dostępu. Różnica jest widoczna w punkcie, który mówi o realizowaniu projektów na nieruchomości, która nie należy do beneficjenta. W SPO „Rolnictwo” konieczna była zgoda właściciela oraz utrzymanie obiektu przez co najmniej 5 lat zgodnie z przynajmniej jednym celem określonym w projekcie, a w PROW 2007-2013 prawo do dysponowania nieruchomością wydłużono do 7 lat od momentu realizacji projektu.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Nakład: 500 egz.

Druk i oprawa: EXPOL Włocławek